

Vilma Žydžiūnaitė

**PRIEGLOBSTĮ GAVUSIŲ UŽSIENIEČIŲ
INTEGRACIJOS VERTINIMO MODELIS (ĮRANKIS)**

Monografija

Vilnius, 2012

UDK 364-054.6(474.5)

Ži21

Recenzentai:

Prof. dr. Nijolė Večkienė (Vytauto Didžiojo universitetas)

Doc. dr. Edita Štuopytė (Kauno technologijos universitetas)

Doc. dr. Remigijus Bubnys (Šiaulių kolegija / Šiaulių universitetas)

Monografija svarstyta ir rekomenduota publikuoti Vytauto Didžiojo universiteto Edukologijos katedros posėdyje (2012-06-04, Nr. 7-2) ir Socialinių mokslų fakulteto Tarybos posėdyje (2012-05-11, Nr. 7).

Parengta Europos pabėgėlių fondo Lietuvoje finansuojamo projekto „Socialinio dialogo plėtra tobulinant PGU integracijos sistemą“ (Nr. EPF/2010/AP/07/1) lėšomis, įgyvendinant Europos pabėgėlių fondo Lietuvoje 2010 m. metinę programą.

V skyriuje cituojamų apklaustųjų kalba neredaguota.

© Vilma Žydžiūnaitė, 2012

© Tolerantiško jaunimo asociacija, 2012

© Europos pabėgėlių fondas, 2012

© Vytauto Didžiojo universitetas, 2012

© VšĮ „Sorre“, 2012

ISBN 978-609-95133-8-6

TURINYS

PRATARMĖ	4
ĮVADAS	6
I skyrius. Prieglobstį gavusių užsieniečių (PGU) integracijos samprata ir įgyvendinimas: teorinis ir praktinis diskursas	14
II skyrius. Prieglobstį gavusių užsieniečių (PGU) poreikiai integracijos metu	79
IV skyrius. Prieglobstį gavusių užsieniečių integracijos vertinimo tyrimo metodologija	173
V skyrius. Prieglobstį gavusių užsieniečių integracijos vertinimo tyrimo rezultatai ir refleksija	180
VI skyrius. Modelis, kaip PGU integracijos vertinimo įrankis: dimensijos, kriterijai ir indikatoriai	247
VII skyrius. Išvados	265
VIII skyrius. Rekomendacijos	275

...Be jokių jūrlapių esame įmesti į beribius jūros vandenį, visi plūdurai nugrimzdę ir vos matyti – turime tik dvi galimybes: galime džiūgauti, kad atsivėrė kvapą gniaužiančios naujų atradimų perspektyvos, arba galime drebėti iš siaubo, kad nuskėsime. Vienas visai nerealus pasirinkimas būtų pretenduoti į prieglobstį saugiame uoste <...>. Kuri iš <...> galimybių bus pasirinkta ar taps jūrevio lemtimi, labai priklauso nuo laivo kokybės ir jūrevių navigacinių įgūdžių. Juo tvirtesnis laivas, juo mažiau priežasčių baimintis potvynių bei atoslūgių ir štormų. Tačiau ne visi laivai tinka plaukioti, tuo labiau jūrevių likimai išsiskiria, o bedugnė tarp polių vis didėja. Kas gerai įrengtai jachtai yra malonus nuotykis, sutriūšusiai valčiai gali tapti pavojingais spąstais. Galiausiai skirtumas tarp jų yra gyvenimo ir mirties klausimas <...> (Bauman, 2007a, p. 130–131).

Monografija kalba prieglobstį gavusių užsieniečių (toliau – PGU) – pabėgėlių ir apsaugą turinčių asmenų – vardu. Knygos įvade suformuluotas tikslas ir uždaviniai, kurie susiję su PGU integracijos vertinimu. Tačiau knyga savo teoriniu ir empiriniu turiniu skatina mus suvokti, kad PGU yra ŽMONĖS, turintys jausmus, poreikius, norus ir lūkesčius. Galima būtų formuluoti ir tokią monografijos paskirtį – skatinti sampratų ir nuostatų kaitą nuo „PGU yra TARP ir PRIE mūsų“ link „PGU yra ŠALIA ir SU mumis“. Tikėtina, kad tokia mentaliteto kaitos kryptis prisidėtų prie PGU atskirties ir izoliacijos mažinimo bei sudarytų sąlygas visuomenei mokytis tolerancijos, sutarimo, bendruomeniškumo, t. y. rūpesčiu besiremiančio bendrabūvio / bendrystės ir sugyvenimo. „Pati didžiausia žmogaus vertybė, žmogiškumo atributas *sine qua non*, yra orus gyvenimas, o ne išlikimas bet kuria kaina“ (Bauman, 2007b, p. 93²). PGU, dalyvavę tyrime, išsako tas pačias mintis: „Pavargau... Nenoriu būti prašytojas...“

PGU mūsų šalies mastu išgyvena atskirtį socialinėje, sveikatos priežiūros, švietimo sistemoje bei darbo rinkoje dėl įvairių priežasčių: įstatymų spragų, politinio lygmens sprendimų stokos, įvairiose sistemose dirbančių specialistų tarpkultūrinės ir socialinės komunikavimo kompetencijos bei socialinio ir tarpkultūrinio jautrumo ribotumo, finansinės paramos menkavertiškumo, aprūpinimo socialiniu būstu sistemos ne-

¹ Bauman Z., (2007a). *Globalizacija: pasekmės žmogui*. Vilnius: Apostrofa.

² Bauman Z., (2007b). *Likvidi meilė: apie žmonių ryšių trapumą*. Vilnius: Apostrofa.

buvimo ir t. t. Šie ir kiti ribotumai trukdo PGU visaverčiai patenkinti ne tik fiziologinius poreikius (pvz., visaverčiai maitintis, nekęsti fizinio skausmo ir gauti paracetamolio tabletę skundžiantis sveikata), bet ir socialines, kultūrines, ugdymosi ir kitas reikmes. Prie PGU atskirties prisideda ir šalies piliečių šaltumas, nuostatos ir atsitraukimas, PGU laikomi „kitataučiais“, „svetimais“. Tai žeidžia PGU žmogiškąjį orumą. Ši situacija antrina Bauman (2007b, p. 145) teiginiui, kad „ne tik orus gyvenimas ir pagarba kiekvieno žmogaus žmogiškumui tampa didžiausia vertybe, kurios negali atverti ar kompensuoti visos kitos vertybės, nes visos kitos vertybės yra vertybės tik tol, kol padeda žmogaus orumui ir jį išsaugo“.

Monografija parengta patogiu stiliumi

- Kiekvieno skyriaus pabaigoje pateikiami atskiri mokslo šaltinių ir dokumentų sąrašai, padedantys skaitytojui rasti naudotus šaltinius ir patiems juos giliau išstudijuoti.
- Knygos įvade cituojant kiekvieną autorių ar dokumentą, ataskaitų šaltinį, naudotos išnašos, pateikiančios išsamią informaciją apie kiekvieną iš jų.
- Tekste lentelės nenumuotos ir joms nesuteikti pavadinimai, todėl skaitytojui netrukdytų papildomas akademinis „triukšmas“.
- Modelis išskaidytas į dimensijas, kurias sudaro kriterijai, o pastaruosius – indikatoriai. Modelį gali naudoti mokslininkai, praktikai ar politikai, kai reikia analizuoti situacijas, kurti tyrimo ir vertinimo instrumentus ir kt.
- Rekomendacijos orientuotos į dešimt dimensijų, ir kiekvienoje jų praktikai, politikai, tyrėjai bei patys PGU gali rasti aktualius parametrus, padėsiančius sprendžiant konkrečias problemas ir siekiant matomų rezultatų.

Monografija skirta ne tik praktikams ar vertintojams, dirbantiems su PGU tiesiogiai ir inicijuojantiems, organizuojantiems, koordinuojantiems, vertinantiems ar kt. su PGU problemomis susijusius projektus, bet ir politikams, kurie gali daryti įtaką šalinant įstatymų spragas, asmenims, paskirtiems atstovauti PGU, sveikatos priežiūros specialistams (medikams ir slaugytojams) ir socialiniams darbuotojams, pedagogams ir tyrėjams bei mokslininkams, viešosios tvarkos pareigūnams ir patiems PGU.

*Pagarbiai
Vilma Žydžiūnaitė*

Tyrimo aktualumas. Europos Sąjungoje sutelktos pajėgos siekiant apibrėžti išorines sienas bei judėjimo laisvės per sienas politines teritorijas. Europos politikai, kurdami mechanizmus, leidžiančius sustiprinti politikos sprendimus, lėtai formuoja naujas normas ir taisykles prieglobsčio prašytojams ir pabėgėliams. Nors Europos institucijos ir tarptautinės organizacijos deda daug pastangų spręsdamos pabėgėlių apsaugos klausimus, tačiau tokie vystymosi keliai blogina pabėgėlių apsaugą Europoje ir už jos ribų (Uçarer, 2001³).

Prieglobstį gavusių užsieniečių (toliau – PGU) integracija yra pagrindinis politikos ir visuomenės diskusijų objektas. Nuoseklus politikos vystymas ir produktyvūs visuomenės debatai ribojami, kai integracijos sąvoka vartojama plačiai ir apima skirtingas prasmes. Sėkmingos integracijos sąvoka susijusi su galimybe įsidiarinti ir pasiekimais įdarbinimo sektoriuje, apgyvendinimu / būsto gavimu, ugdymu ir švietimu / išsilavinimu, sveikata, pilietybės ir teisių nuostatomis ir praktika, socialiniais ryšiais PGU grupėje ir tarp grupių, struktūriniais barjeriais, kurie neatsiejami nuo kalbos, kultūros ir lokals aplinkos. Šie kriterijai yra rekomenduotini taikyti ir struktūroms bei instrumentams, kurie vertina PGU integraciją (Ager ir Strang, 2008).

Philimore ir Goodson (2008⁴) bei Jacobsen (2006⁵) konstatuoja, kad migrantų bendruomenių integracijai yra aktualūs funkciniai rodikliai, pvz., įsidiarbinimas, būstas, išsilavinimas ir sveikata. Tačiau sėkmingai integruojasi pabėgėliai dažniausiai yra nematomi institucijoms, akademiniais žmonėmis ir socialiniame kontekste. Konkretūs elementai socialinės ir institucinės kategorizacijos procesuose, pvz., šališkumas, funkcionalumas, sujungimas, nekintamumas / pastovumas, savęs įtvirtinimas ir diskutavimas / svarstymas, nustelbia PGU, kurie yra integruoti (Polzer, 2008⁶).

³ Uçarer, E. M. (2001). Managing Asylum and European Integration: Expanding Spheres of Exclusion? *International Studies Perspectives*, 2 (3): 288–304.

⁴ Philimore, J., Goodson, L. (2008). Making a Place in the Global City: The Relevance of Indicators of Integration. *Journal of Refugee Studies*, 21 (3): 305–325.

⁵ Jacobsen, K. (2006). Refugees and Asylum Seekers in Urban Areas: A Livelihoods Perspective. *Journal of Refugee Studies*, 19 (3): 273–286.

⁶ Polzer, T. (2008). Invisible Integration: How Bureaucratic, Academic and Social Categories Obscure Integrated Refugees. *Journal of Refugee Studies*, 21 (4): 476–497.

Pomigraciniai stresoriai PGU bendruomenėje aktualūs dėl psichosocialinio neatitikimo, socialinės paramos stokos ir akulturacijos sunkumų. Atskirtis nuo šeimos, vienišumas, baimė būti išsiųstam į namus, skurdas ir diskriminacija yra neigatyvūs faktoriai, darantys įtaką pabėgėlių ir prieglobsčio prašytojų psichikos sveikatai. Pacientų ligos perspektyvos susijusios su ikiimigraciniu ir pomigraciniu gyvenimu bei apima platų socialinį, politinį ir teisinį kontekstą (Perron ir Hudelson, 2006⁷). Pastarieji ir aukščiau paminėti teiginiai yra bendriniai, o vertinant PGU integraciją – aktualūs vertinimo parametrai. Taigi vienas didžiausių iššūkių politikams – gauti tyrimais grįstus rezultatus bei modelius, kuriais būtų galima formuluoti politikos strategijas, kurti gaires bei formuluoti teiginius vertinant PGU integraciją. Daug problemų kyla PGU integracijos tyrimų rezultatų ar produktų vartotojams, nesvarbu, kas jie tokie (pvz., politikai, praktikai, tyrėjai ar gerai sritį išmanantys vartotojai), – jiems sudėtinga išskirti atliktų tyrimų esmę ir identifikuoti, kokie komponentai naudotini / taikytini, nes tam pagrįsti stokoja įrodymų, nepakankamai išskiriami parametrai. Tyrėjų pastangos mažinti paklaidas, gilinti ir kontekstualizuoti rezultatų aprašymus nepagerina tyrimų kokybės ir nepadidina tyrimo rezultatų pritaikomumo praktikoje, politikoje ir moksle (Schibel ir kt., 2002⁸). Todėl PGU integracijos vertinimo modelio, paremto konkrečiais parametrais, išskirtais iš trijų pozicijų – mokslo šaltinių ir dokumentų analizės rezultatų (I ir II skyriai), egzistuojančios PGU integracijos vertinimo tarptautinės praktinės patirties (III skyrius) bei kokybinio tyrimo rezultatų (V skyrius), – sukūrimas buvo ir išlieka aktualus PGU integracijos srityje asmens (PGU), grupės (PGU bendruomenės), organizaciniame (centrai, sveikatos priežiūros ir socialinės paramos bei rūpybos, švietimo ir ugdymo institucijos, darbo rinkoje funkcionuojančios įmonės) ir politikos lygmenyse.

Tyrimo naujumas. PGU integracijos vertinimas nuo metodų iki modelių yra kintantis procesas ne tik Lietuvoje ar Europoje, bet ir visame pasaulyje. Gerosios patirties pavyzdžiai galėtų būti šie:

⁷ Perron, N. J., Hudelson, P. (2006). Somatisation: illness perspectives of asylum seeker and refugee patients from the former country of Yugoslavia. *BMC Family Practice*, 7: 10doi:10.1186/1471-2296-7-10. Prieiga internete: <http://www.biomedcentral.com/1471-2296/7/10>.

⁸ Schibel, Y., Fazel, M., Robb, R., Garner, P. (2002). *Refugee Integration: Can Research Synthesis Inform Policy?* Feasibility Study Report (RDS On-line report). London: Research Development and Statistics Directorate, Home Office. Prieiga internete: <http://library.npia.police.uk/docs/hordsolr/rdsolr1302.pdf>.

- *Migracijos politikos grupės* (anglų k. – *Migration Policy Group*) sukurtas instrumentas, skirtas vertinti pabėgėlių integracijos politiką bendradarbiaujant su Jungtinių Tautų vyriausiojo pabėgėlių komisaro tarnyba Budapešte. Instrumentas orientuotas į tarptautinės apsaugos integracijos politiką pagal poreikius ir situaciją. Jis nukreiptas tik į politikos lygmenį, apimantį keturis indikatorius – bendruosius sprendimus, teisinę integraciją, socialinę-ekonominę integraciją ir socialinę-kultūrinę integraciją (*Refugee Integration Tool*, 2012⁹).
- Tuepker ir Chunhuei (2009¹⁰) pateikti etiniai ir teoriniai pagrindai, kaip plačiau pritaikyti integruotą nuostatą vertinant pabėgėlių situaciją sveikatos priežiūros sistemoje, bei siūlomas bazinis modelis, kaip vertinti integruotas sistemas. Esminis elementas autorių atliktame tyrime yra nuostata, kad pabėgėliai ir svečios tautos turi lygias galimybes naudotis tapačiais sveikatos priežiūros ištekliais iš tų pačių teikėjų. Vertindami autoriai koncentruojasi į keturis kriterijus – sveikatos priežiūros rezultatus, socialinę integraciją, lygiateisį naudojimąsi sveikatos priežiūros šaltiniais ir saugumą.
- Vertintas PGU judrumas ir migracijos kontekstai juos analizuojant lyties, šeimos sudėties ir bendruomenės ryšių aspektais, siekiant identifikuoti integraciją lengvinančius faktorius (Stewart, 2009¹¹).
- Dvejus metus atliekamas kokybinis tyrimas apie pabėgėlių integracijos patirtis fokusavosi į socialinius PGU integracijos aspektus dviejuose Jungtinės Karalystės miestuose – Haringėje ir Dadlyje, ir tam buvo pasirinktos skirtingos grupės – pabėgėlių ir prieglobsčio prašytojų. Tyrėjų komanda išskyrė individualius, bendruomeninius, struktūrinius ir situacinius faktorius (*Refugees' Experiences of Integration*, 2007¹²).

⁹ *Refugee Integration Tool* (2012). Migration Policy Group. Brussels. Prieiga internete: <http://www.migpolgroup.com/>; http://www.migpolgroup.com/projects_detail.php?id=51.

¹⁰ Tuepker, A., Chunhuei, Ch. (2009). Evaluating integrated health care for refugees and hosts in an African context. *Health Economics, Policy and Law*, 4: 159–178.

¹¹ Stewart, E. (2009). The integration and onward migration of refugees in Scotland: a review of the evidence. *New Issues in Refugee Research*, Research Paper No. 174. Prieiga internete: <http://www.unhcr.org/4a38af986.pdf>.

¹² *Refugees' Experiences of Integration* (2007). University of Birmingham: Refugee Council. Prieiga internete: <http://www.refugeecouncil.org.uk/Resources/Refugee%20Council/downloads/researchreports/Integrationresearchreport.pdf>.

- Wright (2004¹³) atliktame kokybiniame ilgalaikės integracijos tyrime išskyrė pagrindines sritis, aktualias vertinant PGU integraciją konkrečioje Vermonto valstijoje (JAV): įsidarbinimas ir finansai, būstas, švietimas ir ugdymas (išsilavinimas), transportas, socialinės paslaugos, etninis socialinis tinklas, ryšys su Amerikos socialiniais tinklais ir lokalaus gyvenimo komfortas, mentalinė / psichikos sveikata ir antrinė migracija.

Iš aukščiau pateiktų gerosios mokslo tyrimų praktikos vertinant PGU integraciją patirties akivaizdu, kad tyrimais siekta apčiuopti esmines integracijos kliuvinių sritis ir jas aprašyti, taikyti kokybiniai tyrimai arba realizuotas mišrusis tyrimas derinant kokybinį ir kiekybinį tyrimus. Tačiau indikatorių priskyrimo sritims / dimensijoms, indikatorių turinio išskleidimo, juos priskiriant ir sritims / dimensijoms, ir kriterijams, iki šių dienų tarptautinėje bei nacionalinėje tyrimų erdvėje stokota. Šią tuščią erdvę bando užpildyti monografijoje pristatomas PGU integracijos vertinimo modelis, todėl knygoje pateikiama susisteminta dokumentų ir mokslo šaltinių analizės medžiaga bei kokybinio tyrimo rezultatai yra ne tik aktualus, bet ir naujas žingsnis PGU integracijos mokslo tyrimų, praktikos ir politikos kontekste.

Monografijoje pristatomas PGU integracijos vertinimo modelis remiasi geriausia tyrėjų mokslinės praktikos patirtimi, todėl apima konkrečius parametrus, suskirstytus į dimensijas, kriterijus ir indikatorius, kuriuos galima taikyti jau paminėtuose lygmenyse, juos integruoti ar specifikuoti, tačiau vertintinos sritys, kurias išreiškia dimensijos, išlieka esminės ir praplečia iki šiol egzistavusias nuostatas vertinant PGU integraciją, PGU integracijos vertinimo praktinių ir metodologinių komponentų / parametrų diapazoną bei struktūrizuoja PGU integracijos vertinimo sričių / dimensijų turinį.

¹³ Wright, G. (2004). Evaluating the long-term integration concerns of Vermont's resettled refugee communities: a qualitative pilot study with Southern Sudanese refugees. Executive Summary. Vermont, USA: VRIP Vermont Refugee Integration Project. Prieiga internete: <http://www.africansinvermont.org/files/VRIPSummary.pdf>.

Tyrimo problema. PGU vertinimo srityje aktualūs įvairūs vertinimo aspektai: sritys ir indikatoriai (Ager ir Strang, 2004¹⁴; Searle ir kt., 2011¹⁵), taikomi tyrimo metodai ir tyrimo proceso iššūkiai (Banki, 2004¹⁶; Bevelander ir Lundh, 2007¹⁷; Stewart, 2009¹⁸; *Refugee Integration: Key Concerns and Areas for Further Research*, 2011¹⁹), konkrečios šalies kontekstas ir lokalus diskursas (*Social and Economic Integration of Refugees Into the Host Society: a Case Study*, 1998²⁰; Valtonen, 1999²¹; Bertino Moreira ir Baeninger, 2007²²), etinės dilemos (Korac, 2001²³), galimybė gauti paslaugas ir jų kokybė (Yu ir kt., 2007²⁴). Kelis įvairiose šalyse atliktų tyrimų esminius apibendrinimus

¹⁴ Ager, A., Strang, A., (2004). *The experience of integration: a qualitative study of refugee integration in the local communities of Pollokshaws and Islington*. Home Office Online Report 55/04. London: Research, Development and Statistics Department, Home Office. Prieiga internete: <http://library.npia.police.uk/docs/hordsolr/rdsolr5504.pdf>.

¹⁵ Searle, W., Gruner, A., Duke, T. (2011). *New Land, New Life : Long-term settlement of refugees in New Zealand* (preliminary report). New Zealand, Wellington: Department of Labour. Prieiga internete: <http://www.dol.govt.nz/publications/research/new-life-new-land/index.asp>.

¹⁶ Banki, S. (2004). *Refugee Integration in the Intermediate Term: A Study of Nepal, Pakistan and Kenya*. Working Paper No. 108. Boston: Fletcher School of Law and Diplomacy, Tufts University. Prieiga internete: <http://www.unhcr.org/416b98b94.pdf>.

¹⁷ Bevelander, P., Lundh, Ch. (2007). Employment Integration of Refugees: The Influence of Local Factors on Refugee Job Opportunities in Sweden. *Discussion Paper Series*, IZA DP No. 2551. Bonn, Germany: Institute for the Study of Labour. Prieiga internete: <http://ftp.iza.org/dp2551.pdf>.

¹⁸ Stewart, E. (2009). *New issues in refugee research: the integration and onward migration of refugees in Scotland: a review of the evidence*. Switzerland: United Nations High Commissioner for Refugees.

¹⁹ *Refugee Integration: Key Concerns and Areas for Further Research* (2011). Montreal, Canada: Canadian Council for Refugees. Prieiga internete: <http://ccrweb.ca/files/refugee-integration-research-report.pdf>.

²⁰ *Social and Economic Integration of Refugees Into the Host Society: a Case Study* (1998). Project on Social and Economic Integration of Refugees into Portuguese Society. Lisbon: The Portuguese Refugee Council – PRC ir The European Social Fund INTEGRAR Sub-Programme – Measure 4, Ministry of Labour and Solidarity. Prieiga internete: http://www.refugiados.net/cid_virtual_bkup/integra/rint_in1.html.

²¹ Valtonen, K. (1999). *The Integration of Refugees in Finland in the 1990s*. No. 224. Helsinki: Ministry of Labour. Prieiga internete: http://www.mol.fi/mol/en/99_pdf/en/90_publications/thj224.pdf.

²² Bertino Moreira, J., Baeninger, R. (2007). *Local Integration of Refugees in Brasil*. FMR 35: 48–49. Prieiga internete: <http://www.fmreview.org/disability/FMR35/48-49.pdf>.

²³ Korac, M. (2001). *Dilemmas of Integration: Two Policy Contexts and Refugee Strategies for Integration*. Final Report of Comparative Study of the Integration Experiences of Refugees from Former Yugoslavia in Rome and Amsterdam. UK: Lisa Gilad research Office. Prieiga internete: <http://dev.wecreatedesign.co.uk/rsc/files/Dilemmas%20of%20Integration.pdf>.

²⁴ Yu, S., Ouellet, E., Warmington, A. (2007). Refugee Integration in Canada: A Survey of Empirical Evidence and Existing Services. *Refugee*, 24 (2): 17–34. Prieiga internete: <https://pi.library.yorku.ca/ojs/index.php/refugee/article/viewFile/21381/20051>.

bei kritines įžvalgas galima pateikti kaip pagrindą formuoti šioje monografijoje aptariamą PGU integracijos vertinimo tyrimo problemą:

- tarptautinėje erdvėje identifikuoti lygmenys – asmens, bendruomenės ir politinis – aktualūs vertinant PGU integraciją, tačiau siūlomi vertinimo indikatoriai yra skirtingi ir susiję su konkrečios šalies teisine, politine, ekonomine, socialine ir kultūrine sistema, vertybėmis ir tradicijomis;
- tarptautiniu mastu taikomi PGU integracijos vertinimo metodai sudaro didžiąją kokybinio tyrimo dizaino dalį, mažesnę tyrimų dalį sudaro mišrieji tyrimai, kuriuose derinami kokybiniai ir kiekybiniai metodai, o kiekybiniai tyrimai užima minimalią dalį; jų rezultatai susisteminti, pateiktos išvados ir rekomendacijos, bet nėra bandymų struktūrinti gautus rezultatus pagal kriterijus ir indikatorius derinant tarptautinę ir lokalų kontekstą;
- tarptautinėje erdvėje atliktose PGU integracijos vertinimo mokslo studijose koncentruojamasi į konkrečios šalies politiką (nuostatas, strategijas, rekomendacijas), todėl tyrimų rezultatai siejami su egzistuojančiomis politinėmis gairėmis bei tampa politikams instrumentu, padedančiu formuoti ar reprodukuoti naujus politinius dokumentus, tačiau rezultatai neatspindi holistinio integracijos konteksto, kuriame politika būtų matoma kaip integralus komponentas, apimantis specializuotas politikas – švietimo, sveikatos, socialinę;
- tarptautiniu mastu atliktuose PGU integracijos vertinimo tyrimuose sakralinami PGU poreikiai, kurių faktinis pateikimas tyrimo rezultatuose, atspindinčiuose lokalų miesto ar šalies kontekstą, aptariami atsietai nuo konkrečios šalies politikos bei egzistuojančių sistemų, o pateikiami vertinimo indikatoriai pagal ištirtus poreikius yra itin subjektyvūs bei neuniversalūs, todėl pritaikomi ribotai;
- tarptautiniu mastu atliktuose PGU integracijos vertinimo tyrimuose, nors retai, tačiau pateikiami pavieniai siūlymai dėl konkrečių indikatorių, tačiau pastarieji pateikiami kaip faktas ir jų detali struktūra nepaaiškinama, o jų pritaikymo praktikos paliekamos savieigai;
- tarptautinėje erdvėje esama bandymų atlikti lyginamuosius tyrimus, tačiau akivaizdu, kad atlikti tokius tyrimus galimybės yra ribotos, nes lyginti galima tik konkrečios šalies kontekste ir, geriausiu atveju, skirtingas grupes (pvz., pabėgėlių ir prieglobsčio prašytojų).

Tačiau tokių tyrimų patirtys pristatomos nesiekiant jų struktūrinti ir transformuoti į bendrą vertinimo sistemą, sudarytą iš konkrečių metodologinių parametru, charakterizuojamų specifiniu turiniu.

Atsižvelgiant į aukščiau pateiktus mokslo problemos kritinius momentus, šioje monografijoje remtasi gerą tyrimų patirtimi siekiant užtikrinti sukurto modelio validumą ir reliabilumą, remiantis dviejų tipų trianguliacija.

- Tyrimo medžiagos analizės trianguliacija (Patton, 1999²⁵; Golafshani, 2003²⁶) derinant dokumentų turinio analizę, mokslo šaltinių analizę ir kokybinę turinio / kontentinę analizę.
- Duomenų šaltinių pagal lygmenis trianguliacija (Hart, 2008²⁷) integruojant politinio (dokumentai – analizuoti įstatymai, teisės aktai, gairės, dokumentai), bendruomenės (mokslininkų bendruomenė, kuri atlieka tyrimus ir juos pristato mokslo publikacijose, – analizuoti mokslo straipsniai, tyrimų ataskaitos) ir asmens (individualiuose ir sutelktųjų grupių²⁸ interviu dalyvavę informantai PGU) lygmenis informaciją.
- Analizės duomenų integravimo trianguliacija (Olsen, 2004²⁹) integruojant dokumentų, mokslo šaltinių ir interviu gautus duomenis.
- Duomenų rinkimo trianguliacija (Rose, Webb, 1997³⁰; Thurmond, 2001³¹) derinant individualiuosius ir sutelktųjų grupių interviu bei mokslo ir dokumentų bei mokslo šaltinių analizes, nes mokslo šaltinių ir dokumentų analizės metodologijoje traktuojamos ir kaip duo-

²⁵ Patton, M. Q. (1999). Enhancing the Quality and Credibility of Qualitative Analysis. *Health Services Research*, 34 (5): 1189–1208. Prieiga internete: <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC1089059/pdf/hsresearch00022-0112.pdf>.

²⁶ Golafshani, N. (2003). Understanding Reliability and Validity in Qualitative Research. *The Qualitative Report*, 8 (4): 597–607. Prieiga internete: <http://www.nova.edu/ssss/QR/QR8-4/golafshani.pdf>.

²⁷ Hart, C. (2008). *Literature Reviewing and Argumentation*. In *The Postgraduate's Companion*, (eds.) Gerard Hall and Jo Longman. London: Sage.

²⁸ Anglų k. – *focus group*.

²⁹ Olsen, W. (2004). Triangulation in Social Research: Qualitative and Quantitative Methods Can Really be Mixed. In *Developments in Sociology*. Holborn M. (ed.). Ormskirk: Causeway Press. Prieiga internete: <http://research.apc.org/images/5/54/Triangulation.pdf>.

³⁰ Rose, K., Webb, Ch. (1997). Triangulation of data collection: Practicalities and problems in a study of informal carers of terminally ill cancer patients. *Journal of Research in Nursing*, 2 (2): 108–116.

³¹ Thurmond, V. A. (2001). The Point of Triangulation. *Journal of Nursing Scholarship*, 33 (3): 253–258. Prieiga internete: <http://www.ruralhealth.utas.edu.au/gr/resources/docs/the-point-of-triangulation.pdf>.

menų analizės metodai, ir kaip duomenų rinkimo metodai (Hart, 2001³²; Dellinger, 2005³³; Dellinger ir Leech, 2007³⁴).

Tyrimo klausimas – kokios prieglobstį gavusių užsieniečių integracijos vertinimo dimensijos, kriterijai ir indikatoriai?

Tyrimo objektas – prieglobstį gavusių užsieniečių integracija.

Tyrimo tikslas – sukurti prieglobstį gavusių užsieniečių integracijos vertinimo modelį kaip praktinį vertinimo įrankį ir metodologinę vertinamojo tyrimo sandarą (anglų k. – *framework*).

Tyrimo uždaviniai

1. Aptarti teorinį ir praktinį prieglobstį gavusių užsieniečių integracijos sampratos ir įgyvendinimo diskursą.
2. Atskleisti prieglobstį gavusių užsieniečių poreikius integracijos metu.
3. Išskirti prieglobstį gavusių užsieniečių integracijos vertinimo universalias dimensijas, aktualias ir tarptautinėje, ir nacionalinėje / lokaliajoje erdvėje.
4. Apibūdinti Lietuvoje prieglobstį gavusių užsieniečių integracijos kluvinčius įvairiose dimensijose.

Monografijos struktūra. Monografiją sudaro šeši skyriai, iš kurių pirmas, antras ir trečias analizuoja ir apibendrina mokslo šaltinius, ketvirtas pristato tyrimo metodologiją, penktas pateikia kokybinio tyrimo rezultatus, šeštas inkorporuoja išvadas, o septintas – rekomendacijas.

³² Hart, C. (2001). *Doing a Literature Search: A Guide for the Social Sciences*. United Kingdom. London: Sage.

³³ Dellinger, A. (2005). Validity and the Review of Literature. *Research in the Schools*, 12 (2), 41–54.

³⁴ Dellinger, A. B., Leech, N. L. (2007). Toward a Unified Validation Framework in Mixed Methods Research. *Journal of Mixed Methods Research*, 1 (4): 309–332.

I skyrius. Prieglobstį gavusių užsieniečių (PGU) integracijos samprata ir įgyvendinimas: teorinis ir praktinis diskursas

Prieglobstį gavusių užsieniečių grupei priklauso asmenys, gavę / turintys pabėgėlio statusą, ir pabėgėliai, turintys papildomą ar tarptautinę apsaugą.

Prieglobstį gavusių užsieniečių (toliau – PGU) integracijos koncepte aktualios tokios konkrečios sąvokos: *prieglobstį gavę užsieniečiai* ar *pabėgėliai* (anglų k. – *refugees*) ir *integracija* (anglų k. – *integration*). Analizuotuose mokslo šaltiniuose ir dokumentuose prieglobstį gavę užsieniečiai ir prieglobsčio prašytojai (anglų k. – *asylum*) dažniausiai minimi kartu, jų neatskiriant, šiame mokslo darbe koncentruojamasi tik į *prieglobstį gavusius užsieniečius*, vadinamus *pabėgėliais*. Taigi šiame skyriuje pateiksiu apibūdinimus, kurie sudarys prielaidas susipažinti su konkrečiomis sąvokomis *pabėgėlis*³⁵, *pabėgėlio apsauga* ir *prieglobstį gavusių užsieniečių / pabėgėlių integracija*.

Apibūdinimai ir aiškinimai svarbūs, kai reikia šalims ar organizacijoms apibrėžti, kas yra ir kas nėra pabėgėlis (prieglobstį gavęs užsienietis).

³⁵ PGU

PABĖGĖLIS	Žmonės, kurie yra priversti palikti savo namus dėl persekiojimo ir asmeniškai ar masiškai išvykstantys dėl politinių, religinių, karinių ar kitų problemų, įvardijami <i>pabėgėliais</i>. Per dešimtmečius <i>pabėgėlio</i> apibrėžtis kito pagal laiką ir vietą, bet padidėjęs tarptautinis rūpestis dėl sunkios pabėgėlių būklės lėmė sutarimą. Kaip apibrėžta 1951 m. <i>Jungtinių Tautų konvencijoje dėl pabėgėlių statuso (Pabėgėlių konvencija)</i> (anglų k. – <i>United Nations Convention Relating to the Status of Refugees; the Refugee Convention</i>), pabėgėlis apibrėžiamas kaip asmuo, kuris, bijodamas būti persekiojamas dėl rasės, religijos, tautybės, narystės konkrečioje socialinėje grupėje ar politinės nuomonės, atsiduria už savo šalies ribų arba patiria baimės bei negali užsitikrinti saugumo konkrečioje šalyje, arba negali į ją grįžti dėl baimės būti persekiojamas. Nors <i>Pabėgėlių konvencijos</i> apibrėžtį vartoja įvairios tarptautinės organizacijos, tačiau šis terminas vis dar nėra galutinai supastas ir neretai kasdienėje kalboje vartojamas netinkamai. Pvz., spaudoje pabėgėliai tapatinami su ekonominiais migrantais ir persekiojamomis grupėmis, kurios pasilieka savose šalyse ir nekerta tarptautinės sienos. Persekiojama gali būti dėl vienos iš pagrindinių priežasčių: rasės, religijos, tautybės, narystės konkrečioje socialinėje grupėje ar atstovavimo konkrečiai politinei nuostatai. <i>Persekiojimas</i> dėl kitų priežasčių neaktualizuojamas. <i>Rasė</i> traktuojama plačiąja prasme ir apima etnines grupes bei to paties kilimo socialines grupes. <i>Religija</i> taip pat turi plačią prasmę ir apima susitapatinimą su grupe, kuri siekia dalytis bendromis tradicijomis ar lūkesčiais bei aktyviu religijos praktikavimu. <i>Tautybė</i> apima asmens pilietiškumą. Etninių, kalbinių ir kultūrinių grupių persekiojimas populiacijoje gali būti vadinamas tautybe grįstu persekiojimu. <i>Konkreči socialinė grupė</i> susijusi su žmonėmis, kurie dalijasi ta pačia kilme, įpročiais ar socialiniu statusu. Ši kategorija dažniausiai tapatinama su persekiojimu, pagrįstu viena iš keturių aukščiau paminėtų priežasčių. Tai taikoma kapitalistams, žemės valdytojams, homoseksualams, <i>entre-</i> ar antreprenieriams ir formaliesiems karininkams.
-----------	--

	<i>Politinė nuostata</i> reiškia idėjas, kurių netoleruoja autoritetai, apimant nuomones, kurios kritikuoja vyriausybės politikas ir metodus. Tai susiję su nuomonėmis, nukreiptomis į asmenis (pvz., valdžios atstovai mano, kad asmuo turi konkrečią politinę nuomonę) netgi tuomet, kai realybėje asmuo neturi ir neišreiškia tos nuomonės. Asmenims, kurie slepia savo politines nuostatas ir paskui yra priversti palikti savo šalį, gali būti suteiktas pabėgėlio statusas, jei jie gali įrodyti, kad jų nuomonės, grįžus namo, bus persekiojimo objektas. (Smyth ir kt., 2010) Pabėgėlis – užsienietis (užsienio šalies pilietis arba asmuo be pilietybės), kuris dėl patirto persekiojimo savo kilmės valstybėje arba dėl baimės patirti tokį persekiojimą negali naudotis tos šalies gynyba. Toks persekiojimas turi būti susijęs su rase, religija, tautybe, priklausymu tam tikrai socialinei grupei ar politiniams įsitikinimams <i>(Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl 1951 m. Konvencijos dėl pabėgėlių statuso bei 1967 m. Protokolo dėl pabėgėlių statuso ratifikavimo“, 1997)</i>
PRIEGLOBŠČIO PRAŠYTOJAS	<i>Prieglobsčio prašytojai</i> yra asmenys, kurie siekia pabėgėlio statuso kitoje šalyje. Jie turi individualiai įrodyti, kad išgyvena baimę būti persekiojami, ir, atlikus teisinę procedūrą, svečia šalis nusprendžia, ar suteiks asmeniui pabėgėlio statusą. Deja, masinio išsikėlimo metu gali būti neįmanoma vykdyti individualų patikrinimą svečioje šalyje. Tokiomis aplinkybėmis, kai piliečiai išvyksta dėl tapačių priežasčių, grupė gali būti įvardyta <i>pabėgėliais</i>, nes kiekvienas pilietis laikomas pabėgėliu nesant priešingų įrodymų. Tarptautinė teisė pripažįsta asmens teisę siekti prieglobsčio, bet neįpareigoja šalies suteikti jį. Kai šalys susiduria su masiniu žmonių antplūdžiu ir jų teisinės pabėgėlių prašytojų sistemos perkrautos, kartais siūloma 'laikinoji apsauga'. Tokiomis aplinkybėmis žmonės gali atvykti į saugias šalis, bet neturėti garantijos, kad gaus nuolatinį prieglobstį. 'Laikinoji apsauga' yra naudinga vyriausybėms ir prieglobsčio prašytojams specifinėmis sąlygomis. (Smyth ir kt., 2010)

UŽSIENIETIS, GAVĘS PRIEGLOBSTĮ	3.1. Užsienietis, gavęs prieglobstį, – užsienietis, kuriam Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl užsieniečių teisinės padėties“ nustatyta tvarka suteiktas prieglobstis Lietuvos Respublikoje; 3.1.1. suteikus pabėgėlio statusą išduotas leidimas nuolat gyventi Lietuvos Respublikoje, ir jo šeimos nariams, kurie Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų nustatyta tvarka atvyko į Lietuvos Respubliką šeimų susijungimo pagrindu; 3.1.2. suteikus papildomą apsaugą išduotas leidimas laikinai gyventi Lietuvos Respublikoje; 3.1.3. suteikus laikiną apsaugą išduotas leidimas laikinai gyventi Lietuvos Respublikoje. <i>(Lietuvos valstybės paramos teikimo užsieniečių, gavusių prieglobstį Lietuvos Respublikoje, integracijai tvarkos aprašas, 2004-10-21. Įsak. Nr. A1-238)</i>
--------------------------------------	--

Dauguma pasaulio pabėgėlių, esančių nemalonioje padėtyje, laukia rimtų sprendimų. Gavę laikiną ar negalutinį prieglobstį kaimyninėse šalyse, jie negali įteisinti savo statuso ar integruotis. Jų teisės judėti ir dirbti dažniausiai suvaržytos, galimybių gauti išsilavinimą, mokytis, ilsėtis nėra ar stokoja. Be to, šie pabėgėliai tampa subjektais, kuriuos puola viešosios apsaugos, kariuomenės ar statutinės institucijos, laikančios juos įsibrovėliais į kitą šalį.

Specialią kategoriją sudaro žmonės, kurie priversti palikti savo namus dėl tų pačių priežasčių kaip ir pabėgėliai, bet neperžengia tarptautinės sienos. Šie žmonės įvardijami šalies viduje persikeliančiais ar migruojančiais asmenimis (anglų k. – *internally transferred persons*).

Draudimas priverstinai grįžti pabėgėliui vadinamas *neatkuriamu* ir yra vienas tarptautinės pabėgėlių teisės fundamentaliųjų principų. Šis principas išsakomas *Pabėgėlių konvencijos* (anglų k. – *Convention Relating to the Status of Refugees*) 33 straipsnyje, kuriame teigiama, kad nė viena šalis negali išvaryti ar grąžinti pabėgėlio į teritoriją, kurioje jo gyvybei ar laisvei gresia pavojus dėl rasės, religijos, tautybės, narystės konkrečioje socialinėje grupėje ar turimos politinės nuomonės (*The Protocol of 1967 is attached to United Nations General Assembly Resolution 2198 (XXI) of 16 December 1967*).

Kai kurios šalys sulaiko prieglobsčio prašytojus (anglų k. – *asylum seekers*) jiems atvykus ir prašant prieglobsčio ar laukiant deportaci-

jos / grąžinimo. Prieglobsčio prašytojai šalyje, iš kurios pabėgo, galėjo kęsti įkalinimą ar būti kankinami. Todėl išsiuntimo pasekmės gali būti rimtos, lemiančios emocinį ir psichologinį stresą. *Pabėgėlių konvencijos* (anglų k. – *Convention Relating to the Status of Refugees*) 31 straipsnis teigia, kad pabėgėliai negali būti baudžiami dėl to, jog atvyko į šalį nelegaliai, jei atvyko tiesiai iš šalies / vietos, kur buvo pavojuje, ir pasidavė kitos šalies valdžiai. Pabėgėliai taip pat negali būti išsiųsti ir dėl to, kad buvo priversti klastoti arba sunaikinti tapatybės ar kelionės dokumentus (*United Nations General Assembly resolution 429 (V) of 14 December 1950*). *Pabėgėlių konvencijos* 12–30 straipsniai teigia apie teises, kurios asmenims užtikrinamos, jei jie pripažįstami pabėgėliais pagal Konvenciją (anglų k. – *The Refugee Convention*, 1951):

- visiems pabėgėliams turi būti suteikti tapatumo ir kelionės dokumentai, kurie sudaro galimybes jiems išvykti iš šalies ar keliauti už šalies ribų;
- pabėgėliams privalo būti suteikiama tokia pati padėtis, kaip ir konkrečios šalies piliečiams, ir įgyvendinamos tokios teisės: laisvai praktikuoti religiją ir religinį auklėjimą; laisvai kreiptis į teismą ir prašyti teisinio asistavimo; gauti vidurinį išsilavinimą (galimybę mokytis); turėti galimybes prašyti visuomenės paramos ir asistavimo, apsaugos, kurią suteikia socialinis saugumas, bei intelektualinės nuosavybės apsaugos, taip pat literatūros, meno ir mokslo darbų apsaugos; nepatirti diskriminacijos mokant mokesčius;
- pabėgėliai, kaip ir konkrečios šalies gyventojai, turi turėti tokias teises: priklausyti profesinėms sąjungoms; priklausyti kitoms nepolitinėms ir pelno nesiekiančioms organizacijoms; įsitraukti į veiklas, suteikiančias sąlygas gauti uždarbį (įsidarbinti);
- pabėgėliai turi būti vertinami palankiai ir turėti teisę į asmeninį nekilnojamąjį turtą; praktikuoti / realizuoti profesiją, įsidarbinti; apsigyventi ir mokytis aukštojoje mokykloje; pasirinkti gyvenamąją vietą, laisvai judėti šalyje; laisvai praktikuoti savąją religiją ir religinį auklėjimą; laisvai naudotis teisinėmis paslaugomis / teismų sistema ir gauti teisinį asistavimą / pagalbą.

1951 m. Jungtinių Tautų Organizacija priėmė *Pabėgėlių konvenciją*, kuri įtvirtino bendrą *pabėgėlio* apibrėžimą ir nustatė pagrindinius pabėgėlių apsaugos reikalavimus bei elgesio su pabėgėliais valstybių įsipareigojimus. 1967 m. buvo priimtas *Protokolas dėl pabėgėlių statuso*, kuriuo panaikintas Konvencijoje įtvirtintas laiko apribojimas. Šis protokolas nu-

mato, kad Konvencijos geografinis apribojimas gali būti išlaikomas tik tada, jei valstybė taikė šį apribojimą prisijungdama prie Konvencijos. Protokolas įsigaliojo 1967 m. spalio 4 d. Priėmus protokolą, Konvencija tapo universaliu dokumentu (Vysockienė L., 2005). *Pabėgėlių konvencija* priimta 1951 m. liepos 28 d. Lietuvos Respublika ją ratifikavo 1997 m. sausio 21 d., o įsigaliojo ji 1997 m. liepos 28 d. 1951 m. Jungtinių Tautų įgaliotųjų atstovų konferencijoje priimta *Pabėgėlių konvencija (Ženevos konvencija)* bei 1967 m. *Protokolas dėl pabėgėlių statuso*. Šie tarptautiniai teisės aktai įtvirtina pabėgėlių statuso suteikimo pagrindus, suteikimo sąlygas bei turinį ir pasekmes.

Lietuvos Respublikos 2004 m. balandžio 29 d. įstatymas Nr. IX-2206 „Dėl užsieniečių teisinės padėties“ nustato užsieniečių atvykimo ir išvykimo, buvimo ir gyvenimo, prieglobsčio suteikimo, integracijos ir natūralizacijos, sprendimų dėl užsieniečių teisinės padėties apskundimo tvarką bei reglamentuoja kitus užsieniečių teisinės padėties Lietuvos Respublikoje klausimus. Šio įstatymo nuostatos suderintos su Europos Sąjungos teisės aktų nuostatomis. Šis įstatymas netaikomas užsieniečiams, kurie naudojami privilegijomis ir imunitetais pagal Lietuvos Respublikos tarptautines sutartis ir kitus teisės aktus.

Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas, priimtas 2000 m. liepos 18 d. Nr. VIII-1864 (aktuali redakcija 2010 m. gruodžio 23 d.), suteikia galimybę prieglobstį gavusiems asmenims ginti savo civilines teises, numatytas šiame kodekse. Šios teisės vienodai galioja tiek prieglobstį gavusiems užsieniečiams, tiek LR piliečiams.

Pabėgėlių apsauga ir asistuojančios organizacijos įgyvendina tris esminius sprendimus pabėgėlių naudai:

- savanoriškas repatrijavimas / grįžimas į tėvynę, kai jų gyvenimui ir laisvei negresia pavojus;
- lokali integracija – kitų šalių vyriausybės skatina pabėgėlius integruotis konkrečioje šalyje pirmiausia kaip prieglobsčio prašytojus;
- perkėlimas į trečią šalį – grįžimas į tėvynę nėra saugus ir pirmoji prieglobstį suteikusi šalis atsisako asmenį lokaliai integruoti.

Kalbant apie PGU apsaugą, svarbu išryškinti pagalbos atstovus – organizacijas, kurios atlieka pagrindinį vaidmenį padėdamos pabėgėliams ir juos saugodamos.

PABĖGĖLIŲ PAGALBOS ATSTOVAI

Jungtinių Tautų vyriausiasis pabėgėlių komisaras (anglų k. – *United Nations High Commissioner for Refugees* (UNHCR))

Institucija sukurta 1951 m. padėti tarptautinei pabėgėlių apsaugai. Esminis organizacijos tikslas yra užtikrinti, kad visi asmenys gali ir turi teisę siekti prieglobsčio ir saugiai pabėgti į kitą šalį bei savanoriškai grįžti į savo šalį.

Vienas iš šios organizacijos spaudimą darančių uždavinių yra sudaryti sąlygas vyriausybėms adaptuoti skaidrius ir lanksčius procesus stiprinant teisingumą ir efektyvią pabėgėlių teisę.

Kai ši institucija buvo įkurta, už materialinius aspektus (pvz., apgyvendinimą, maistą), palengvinančius pabėgėlių gyvenimą, tapo atsakingos vyriausybės.

Kai daug pabėgėlių atsirado ir mažiau išsivysčiusiose šalyse, ši institucija ėmėsi papildomo vaidmens koordinuojant materialią pagalbą pabėgėliams ir grįžtantiems (anglų k. – *returning refugees*). Nors tai nebuvo šios institucijos tikroji paskirtis, vis dėlto materialios pagalbos koordinavimas tapo viena iš esminių funkcijų saugant ir stiprinant sprendimus.

Tarptautinė migracijos organizacija (anglų k. – *International Organization of Migration*³⁶ (IOM)).

Organizacija padeda, kai prieglobsčio prašytojams ar pabėgėliams, negavusiems prieglobsčio ir nurodžius Jungtinių Tautų vyriausiajam pabėgėlių komisarui (JTVPK)³⁷, reikia grįžti.

Tarptautinis Raudonojo Kryžiaus komitetas (anglų k. – *International Committee of the Red Cross*³⁸).

Nepriklausoma humanitarinė organizacija, veikianti neutralioje erdvėje: asistuoja ir saugo karo aukas, teikia medicinos pagalbą, padeda šeimoms apsikeisti žiniomis ir t. t.

Raudonojo Kryžiaus atstovai negauna konkrečių teisinių įsakymų, kuriais remdamiesi galėtų suteikti saugumą ir asistuoti PGU.

³⁶ <http://www.iom.int/jahia/jsp/index.jsp>.

³⁷ Anglų k. – *United Nations High Commissioner for Refugees*.

³⁸ <http://www.icrc.org/eng/>.

Tarptautiniai ir regioniniai apsaugos instrumentai įgauna sutarties, konvencijos, protokolo formą, kuri gali būti naudojama kontraktams sudaryti, kai derybos baigiamos. Kuriamas autentiškas, apibrėžtas ir tikslus sutarties tekstas, kurį pasirašo konkrečios šalies atstovai. Egzistuoja įvairių priemonių, kuriomis šalis išreiškia ketinimą būti apribota sutarties. Dažniausiai taikomos ratifikacijos ar perėjimas. Naujas sutartis ratifikuoja tos šalys, kurios susitarė dėl instrumento. Šalis, kuri nedalyvauja derybose, geriausiu atveju gali sutikti su sutartimi / susitarimu (anglų k. – *treaty*). Sutartis veikia, kai numatytas šalių skaičius ratifikuoja konkrečią sutartį.

Kai sutartis ratifikuojama, šalis gali rezervuoti vieną ar kelis sutarties straipsnius – kitaip vieno ar kelių straipsnių rezervavimas yra uždraustas sutartyje. Rezervavimas gali būti atšauktas bet kuriuo metu. Kai kuriose šalyse tarptautinės sutartys svarbesnės nei nacionalinė teisė. Visos šalys, ratifikavusios tarptautinę sutartį, privalo sukurti dekretus, kurie turi pagerinti ar taisyti esamus įstatymus, arba pristatyti naują teisinę sistemą, apimančią naujus įstatymus, sudarysiančius prielaidas šios sistemos efektyvumui nacionalinėje teritorijoje.

Yra ir kitų tarptautinių ir regioninių sutarčių, kurios apibrėžia saugumo standartus, skirtus pabėgėliams ir būsto netekusiems žmonėms.

Jungtinės Tautos remiasi tokiais dokumentais, susijusiais su PGU:

- *Visuotinė žmogaus teisių deklaracija* (anglų k. – *Universal Declaration of Human Rights*³⁹) – pirmasis tarptautinis dokumentas, kuris pripažįsta teisę siekti ir gauti prieglobstį nuo persekiojimo;
- 1949 m. *Ženevos konvencija dėl civilių apsaugos karo metu* (straipsniai 44, 70) (anglų k. – *Geneva Convention relative to the Protection of Civilian Persons in time of War*⁴⁰) saugo pabėgėlius ir teigia, kad į juos negali būti žiūrima kaip į „priešų aljansą“⁴¹;
- 1949 m. rugpjūčio 12 d. *Ženevos konvencijų Papildomas protokolas dėl tarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos* (1 protokolas) (anglų k. – *Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts Protocol* ¹⁴²) (1977) (73 straipsnis)) teigia, kad žmonės, kurie

³⁹ <http://www.un.org/en/documents/udhr/>.

⁴⁰ <http://www.infoplease.com/t/hist/protection-civilians/>.

⁴¹ Anglų k. – *enemy aliens*.

⁴² <http://www.icrc.org/ihl.nsf/full/470?opendocument>.

iki karo buvo laikomi asmenimis be gimtosios šalies ar pabėgėliais, <...> turi būti saugomi <...> visomis aplinkybėmis be išlygų;

- 1951 m. *Pabėgėlių konvencija* (anglų k. – *Convention Relating to the Status of Refugees*⁴³) buvo pirmasis tarptautinis susitarimas, apiman- tis esminius pabėgėlių gyvenimo aspektus. Dokumente aprašytas žmogaus teisių rinkinys, turintis būti atitikmeniu laisvėms, kuriomis naudojasi užsieniečiai, legaliai gyvenantys šalyje ir, daugeliu atvejų, konkrečios šalies piliečiai. Dokumentas pripažino pabėgėlių krizes tarptautiniu mastu bei tarptautinio bendradarbiavimo būtinybę, api- mančią dalijimąsi našta tarp šalių, kol nustatoma ir sprendžiama pro- blema. 2002 m. spalio 1 d. 141 šalis ratifikavo *Pabėgėlių konvenciją*;
- *Tarptautinė civilinių ir politinių teisių konvencija* (anglų k. – *Inter- national Covenant on Civil and Political Rights*⁴⁴) (1966) (1, 12, 13 straipsniai) skatina šalis užtikrinti pilietines ir politines teises as- menims savo teritorijoje ir su jais susijusius teisingumo vykdymo / jurisdikcijos klausimus (2 straipsnis). Įsipareigojimas taip pat ga- rantuoja judėjimo laisvę ir draudžia priverstinai išsiųsti / pašalinti iš šalies;
- *Protokolas dėl pabėgėlių statuso* (anglų k. – *Protocol Relating to the Sta- tus of Refugees*⁴⁵) naikina geografinius ir laiko apribojimus, įrašytus *Pa- bėgėlių konvencijoje*, pagal kurią daugiausia Europos šalys (pvz., visas posovietinis blokas), įsitraukusios į įvykius iki 1951 m. sausio 1 d., gali prašyti pabėgėlio statuso;
- *Konvencijoje prieš kankinimus ir kitokį žiaurų, nežmonišką ir žeminantį elgesį arba baudimą* (anglų k. – *Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment*⁴⁶) (1984) (3 (2) straipsnis) teigiama, kad nuolat⁴⁷ praktikuojami dideli žmogaus teisių pažeidimai yra aplinkybės, į kurias šalis gali atkreipti dėmesį, kai apsisprendžia asmenį / pabėgėlį išsiųsti. Šios Konvencijos vyk- dymo stebėseną vykdantis organas yra Komitetas prieš kankinimus (anglų k. – *Committee Against Torture*⁴⁸), sukūręs pagrindinius prin- cipus, susijusius su prieglobsčio prašytojų, kurių prašymas dėl pa-

⁴³ <http://www.unhcr.org/pages/49da0e466.html>.

⁴⁴ <http://www2.ohchr.org/english/law/ccpr.htm>.

⁴⁵ <http://www2.ohchr.org/english/law/protocolrefugees.htm>.

⁴⁶ <http://www2.ohchr.org/english/law/cat.htm>.

⁴⁷ Nuosekliai.

⁴⁸ <http://www2.ohchr.org/english/bodies/cat/>.

bėgėlio statuso nepatenkintas, išsiuntimu iš šalies. Komitetas siūlo svarbią apsaugą pabėgėliams ir jų teisėms negrįžti į vietas, kuriose jie baiminasi patirti persekiojimą;

- *Vaiko teisių konvencijos* (anglų k. – *Convention on the Rights of the Child*⁴⁹) (1989) 22 straipsnyje teigiama, jog šalis (pusės) turi taikyti atitinkamus vertinimus, užtikrinančius, kad vaikas, kuris siekia pabėgėlio statuso ar yra laikomas pabėgėliu, <...> turi <...> gauti atitinkamą apsaugą bei humanitarinę pagalbą, užtikrinančią <...> teises. Šalis (pusės) turi vykdyti <...> bendradarbiavimą <...> dėdamas pastangas <...> apsaugoti ir padėti tokiam vaikui bei (su)rasti bet kurio pabėgėlio vaiko tėvus arba kitus šeimos narius <...>, siekiant vaiko susijungimo su šeima. Tais atvejais, kai nėra tėvų ar kiti šeimos nariai nerandami, vaikui turi būti suteikta ta pati apsauga, kaip ir kiekvienam vaikui, <...> atskirtam nuo šeimos aplinkos;
- *Deklaracija dėl prievartos prieš moteris atmetimo / panaikinimo* (anglų k. – *Declaration on the Elimination of Violence against Women*⁵⁰) (1993) pripažįsta konkrečių pabėgėlių moterų pažeidžiamumą;
- Pabėgėlio statuso apibrėžimo pagal 1951 m. Konvenciją ir 1967 m. Protokolą dėl pabėgėlių statuso procedūrų ir kriterijų vadovą (anglų k. – *Handbook on Procedures and Criteria for Determining Refugee Status under the 1951 Convention and the 1967 Protocol relating to the status of refugees*⁵¹) kaip autoritetingą *Pabėgėlių konvencijos* interpretaciją plačiai taiko praktikai ir dauguma vyriausybių;
- Pagrindiniai perkėlimo (šalies) viduje principai (anglų k. – *Guiding Principles on Internal Displacement*⁵²) yra 30 rekomendacijų rinkinys šalies viduje nuolatos keičiančių gyvenamąją vietą perkeltų / persikėlusių asmenų apsaugos klausimais. Principai apibrėžia, kas yra šie asmenys, pakartoja didelę apimtį jau egzistuojančios tarptautinės teisės saugant bazinės žmogaus teises ir nubrėžia šalių atsakomybes. Dokumentas apibrėžia, kad (šalies) viduje perkelti asmenys turi teisę gyventi savo šalyje, siekti prieglobsčio ir būti apsaugoti nuo priverstinio grįžimo į gimtąją šalį.

⁴⁹ <http://www2.ohchr.org/english/law/crc.htm>.

⁵⁰ <http://www.unhcr.ch/huridocda/huridoca.nsf/%28symbol%29/a.res.48.104.en>.

⁵¹ <http://www.unhcr.org/3d58e13b4.html>.

⁵² <http://www.idpguidingprinciples.org/>.

Afrikos Sąjunga (anksčiau vadinosi Afrikos vienybės organizacija) (anglų k. – *African Union (Formerly Organisation of African Unity*⁵³) vado-
vaujasi tokiais juridiniais aktais:

- *Konvencija, (su)valdanti specifinius pabėgėlių problemų Afrikoje as-
pektus* (anglų k. – *Convention Governing the Specific Aspects of Refu-
gee Problems in Africa*⁵⁴) (1969). 1951 m. priimta *Pabėgėlių konven-
cijos* apibrėžtis, praplėsta kalbinant žmones, kurie buvo priversti
palikti savo šalį ne tik savo noru, bet ir dėl išorinės agresijos, darbo,
„svetimųjų“ dominavimo ar įvykių, kurie stipriai pažeidžia tvarką
visuomenėje. Ši apibrėžtis yra platesnė nei JT *Pabėgėlių konvenci-
joje* ir adaptuojama besivystančių šalių kontekste. Afrikos Sąjungos
apibrėžtis pripažįsta ne šalies grupes, kaip persekiojimo vykdytojas,
o pabėgėlis neturi įrodyti tiesioginio ryšio tarp pavojaus jam dabar-
tyje ar ateityje. Pakanka, kad pabėgėlis apsisprendžia palikti savo
namus dėl patirto ar patiriamo pažeidimo stiprumo;
- *Afrikos chartija dėl vaiko teisių ir gerovės* (anglų k. – *African Charter on
the Rights and Welfare of the Child*⁵⁵) (13 straipsnis) skatina specialią
pagalbą pabėgėliams vaikams, kurių nelydi tėvai ar nėra lydinčių as-
menų.

Europos Taryba remiasi *Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos
konvencija* (1950) (3, 4, 5, 6, 8, 9, 10, 13, 14, 16 straipsniai) (anglų k. – *Con-
vention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms*⁵⁵).
Europos žmogaus teisių konvencija neapima jokių su prieglobsčio prašy-
tojais susijusių teisių ir teiginiai tiesiogiai nesusiję su prieglobsčio prašy-
tojais ar pabėgėliais. Trečiame *Europos konvencijos* straipsnyje nurodo-
ma, kad „nė vienas negali patirti kankinimų ar nežmoniškumo arba žlug-
dančios elgsenos ar bausmių“. Pastaraisiais metais Europos Teismas vėl
susikoncentravo į besąlygišką (už)draudimo prigimtį prieš blogą elgseną
ir sukūrė principą, kuris teigia, kad prieš deportuojant asmenį, kuris įta-
riamas dėl rimtų kriminalinių išpuolių arba pavojaus nacionaliniam sau-
gumui, pirmiausia turi būti atliktas nepriklausomas vertinimas aplinky-
bių, į kurias pateks konkretus asmuo, grįžęs atgal į šalį. 3 straipsnis kalba

⁵³ <http://www.au.int/en/>.

⁵⁴ [http://www.africa-union.org/Official_documents/Treaties_%20Conventions_%20Protocols/
Refugee_Convention.pdf](http://www.africa-union.org/Official_documents/Treaties_%20Conventions_%20Protocols/Refugee_Convention.pdf).

⁵⁵ <http://conventions.coe.int/treaty/en/treaties/html/005.htm>.

apie prieglobsčio prašytojų ir pabėgėlių apsaugą, tačiau ir kiti straipsniai gali būti įtraukti siekiant užtikrinti, kad žmogaus teisės bus gerbiamos. 4 straipsnis (priverstinių ar privalomų darbų draudimas), 5 straipsnis (laisvės suvaržymas), 6 straipsnis (teisė į sąžiningą ir nešališką išklausymą), 8 straipsnis (pagarba privačiam ir šeimos gyvenimui), 9 straipsnis (teisė į minties laisvę, sąmoningumą ir religiją), 10 straipsnis (teisė į išraiškos laisvę), 13 straipsnis (teisė gauti efektyvų gydymą / vaistus iki nacionalinių įsigaliojimų) ir 16 straipsnis (aljanso veiklos nevaržymas) gali suteikti apsaugą.

Amerikos valstybių organizacijai (anglų k. – *Organisation of American States*⁵⁶) svarbūs du dokumentai:

- *Kartaginos pabėgėlių deklaracijoje* (anglų k. – *Cartagena Declaration of Refugees*) (1984) prie pateiktos *pabėgėlio* apibrėžties prijungta pažeidimo / prievartos baimė, vidinė agresija ir masyvus žmogaus teisių pažeidimas. Skirtingai nei apibrėžtyje, kuri pateikta Afrikos Sąjungos *Pabėgėlių konvencijoje*, *Kartaginos pabėgėlių deklaracijoje* pabėgėlis turi parodyti ryšį tarp savęs ir realios / tikroviškos (galimos) pakenkimo rizikos. Visi pareiškėjai turi įrodyti, kad jų gyvenimas, saugumas ar laisvė buvo pavojuje. Tai kelia adekvačius reikalavimus JT *Pabėgėlių konvencijai* – asmenims būtina parodyti, kad jie rizikuoja būti persekiojami labiau kaip individualūs asmenys nei neapibrėžta populiacija ar jos dalis. *Kartaginos pabėgėlių deklaracija* tapo pabėgėlių politikos pagrindu regione ir buvo inkorporuota į nacionalinius įstatymus daugelyje Amerikos valstijų;
- *Amerikos vidaus saugumo konvencija dėl apsaugos, bausmių ir prievartos prieš moteris naikavimo* (anglų k. – *Convention of Belem do Para*) (1994) (9 straipsnis) atsižvelgia į pažeidimų / prievartos prieš moteris ir mergaites skaičių neatsižvelgiant į rasę, etninę prigimtį ar asmens statusą tarp migrantų, pabėgėlių ar būsto netekusių žmonių.

Nacionalinis saugumas ir paslaugų agentūros remiasi 1951 m. *Pabėgėlių konvencija*, kuri nedaro spaudimo pripažinti pabėgėliu, kas yra savaime suprantama prieglobsčio prašytojams. Akivaizdu, kad čia egzistuoja atotrūkis tarp asmeninės teisės siekti prieglobsčio ir šalies atsargumo jį suteikiant. Vyriausybės praktika suteikiant prieglobsčio prašytojams statusą ir taikant įstatymus yra įvairi. Valstybės gali kreiptis į JT

⁵⁶ <http://www.oas.org/en/default.asp>.

vyriausiąjį komisarą pabėgėlių klausimais dėl pabėgėlio statuso suteikimo ar apibrėžimo. Dauguma šalių, kurios ratifikavo *Pabėgėlių konvenciją*, neadaptavo vidaus įstatymų siekdami įgyvendinti šią sutartį. Nepriklausomai nuo to, dauguma šių šalių suteikė apsaugą gausybei asmenų, kurie bėgo nuo persekiojimo. Taip pat šis aktas išgelbėjo daug gyvybių, bet asmeniui pabėgėlio statusas buvo suteikiamas retai. Šiose šalyse pabėgėliai dažniausiai nėra tikri dėl savo statuso ir teisių ir neturi garantijos, kad nebus gražinti į savo šalį. Apytiksliai trečdalis šių šalių ratifikavo *Pabėgėlių konvenciją* bei pritaikė ją įstatymais įgyvendinant šį susitarimą. Įstatymų detalės įvairiose šalyse skiriasi, tačiau egzistuoja bendrų elementų, kurie kyla iš įsipareigojimų *Pabėgėlių konvencijai* ir procedūroms, kurios rekomenduotos JT vyriausiojo komisaro pabėgėlių klausimais (toliau – JT VK PK). Šios šalys siūlo prieglobstį prašytojams, kurie atitinka 1 A (2) straipsnyje pateiktą pabėgėlio apibrėžtį.

1951 m. Konvencijos 34 straipsnis kviečia šalis palengvinti pabėgėlių asimiliaciją ir natūralizaciją. JT vyriausiasis komisaras pabėgėlių klausimais publikavo rekomendacijas, kaip Europos Sąjungos (toliau – ES) šalys narės tai galėtų geriau padaryti (*EU Integration of Refugees*, 2007).

Dalis šio dokumento padeda šalims įvykdyti savo pareigas prieglobsčio prašytojams ir pabėgėliams. JT VK PK atliko vertinimus kelyje ES šalyse ir identifikavo pabėgėlių integracijos kliūtis bei kitų žmonių tarptautinės apsaugos poreikį. Pabėgėliai vyrai, moterys, berniukai ir mergaitės, kurie dalyvavo vertinime, konstatavo, kad pabėgėliai suvokia ir patiria tokias konkrečias integracijos kliūtis: sunkumus dėl lokalsios kalbos, vartojamos šalyje; žinių stoką; skirtingas kultūras; diskriminaciją ir neįtrauktį / nuostatus į užsieniečius; specifinę pabėgėlių situacijose supratingumo stoką iš svečių šalių gyventojų; psichologinį poveikį dėl užsitęsusio neaktyvumo vykstant prieglobsčio procedūroms; ribotą bendravimą su asmenimis, kuriems skirta papildoma apsauga.

2004 m. balandžio 29 d. priimtas ir kitą dieną įsigaliojo Užsieniečių teisinės padėties įstatymas Lietuvoje. Šiame įstatyme įvardijami trūkumai ir probleminės nuostatos, neatsiejamoms nuo PGU integracijos (Jakulevičienė, 2005, p. 25–27).

- **Prieglobsčio prašytojų sulaikymas.** Užsieniečių įstatyme problemiškas prieglobsčio prašytojų sulaikymo klausimų reglamentavimas. Nors įstatymas perėmė keletą ankstesnių pažangių nuostatų (pvz., alternatyvių sulaikymui priemonių taikymą – 115 str.), įtvirtino naujas pažangias nuostatas (pvz., sulaikymo sprendimo pakartotinį svarstymą – 118 str.), vis dėlto galima teigti, kad kai kuriomis įstatymo nuos-

tatomis sulaikymo srityje buvo žengtas žingsnis atgal. Pirmiausia tai grindžiama tuo, kad Užsieniečių įstatymas nenumato jokių specifinių prieglobsčio prašytojų sulaikymo sąlygų, nors jiems taikomas specifinis režimas ir jų padėtis skiriasi nuo kitų užsieniečių, esančių Lietuvoje. Įstatymo 113 straipsnyje išvardyti užsieniečių sulaikymo pagrindai taikomi prieglobsčio prašytojams tokia pačia tvarka, kaip ir visiems kitiems užsieniečiams, neatsižvelgiant į jų specifinę padėtį. Pvz., sulaikymas, kai užsienietis neteisėtai atvyko į Lietuvos Respubliką arba neteisėtai joje yra, itin problemiškas prieglobsčio prašytojų atveju. Šio pagrindo taikymas gali prasilenkti su 1951 m. *Pabėgėlių konvencijos* 31 straipsnio nuostatomis (draudžia taikyti bet kokias sankcijas prieglobsčio prašytojams, atvykusiems ar esantiems neteisėtai).

- ***Prieglobsčio prašytojų priėmimo sąlygos prieglobsčio procedūros metu.*** Užsieniečių įstatymas numato, kad visi prieglobsčio prašytojai (išskyrus nelydimus nepilnamečius) visą prieglobsčio procedūros laikotarpį apgyvendinami Užsieniečių registracijos centre (toliau – URC) (79 str. 2 d.). Šis centras nėra socialinė įstaiga, tinkama apgyvendinti prieglobsčio prašytojus ilgą laiką, todėl Lietuvai gali iškilti tam tikrų sunkumų užtikrinant tinkamas prieglobsčio prašytojų priėmimo sąlygas, kaip to reikalauja 2003 m. ES Tarybos direktyva Nr. 2003/9/EB dėl minimalių prieglobsčio prašytojų priėmimo normų.
- ***Socialinė pabėgėlių integracija.*** Siekiant veiksmingos pabėgėlių integracijos, Lietuvos visuomenėje abejonių kelia Užsieniečių įstatymo nuostatos (79 str. 7 d.), numatančios, kad pabėgėliai, suteikus jiems prieglobstį, perkeliami į Pabėgėlių priėmimo centrą (toliau – PPC) ir čia integruojami (pvz., suteikus papildomą apsaugą). Tačiau vargu ar galima tikėtis, kad integracija į izoliuotą pabėgėlių, o ne į Lietuvos, visuomenę bus veiksminga.
- ***Prieglobstį gavusių asmenų teisė susijungti su šeima.*** Įstatymas šiuo klausimu nenuoseklus: 30 straipsnio 2 dalis nenumato teisės susijungti su šeima laikiną apsaugą gavusiems asmenims, o įstatymo 94 straipsnio 4 dalis tokią teisę, nors ribotą, numato. Įstatymas nesuteikia papildomą apsaugą gavusiems asmenims teisės susijungti su šeima. Kitaip nei 2003 m. ES Tarybos direktyva Nr. 2003/86/EB dėl teisės į šeimos susijungimą, Užsieniečių įstatymas nenumato jokių bendrų pabėgėlių šeimos susijungimo įgyvendinimo reikalavimų išimčių.
- ***Papildomos apsaugos ir leidimo laikinai gyventi panaikinimo pagrindai.*** Kyla klausimas dėl papildomos apsaugos panaikinimo pagrindų, nurodytų Užsieniečių įstatymo 90 straipsnio 2 dalies 4 punkte

(jei užsieniečio buvimas Lietuvos Respublikoje kelia grėsmę valstybės saugumui ar viešajai tvarkai), taip pat dėl įstatymo 50 straipsnio 1 dalies 14 punkto, numatančio leidimo laikinai gyventi Lietuvoje panaikinimą dėl valstybės saugumo, viešosios tvarkos ar žmonių sveikatos sumetimais, taikymo pasekmių papildomą apsaugą gavusiems asmenims. Aktualus ir klausimas, kokia bus asmenų, kuriems šie pagrindai taikyti, teisinė padėtis Lietuvoje panaikinus leidimą gyventi. Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika patvirtina, kad draudžiama išsiųsti asmenį ten, kur jam gresia kankinimų pavojus, nepaisant to, ar asmuo yra pavojingas, ar nepageidautinas prieglobsčio šalyje. Užsieniečių įstatymo 130 straipsnio 2 dalis, įtvirtinanti absoliutų asmens negrąžinimo principą iškilus kankinimų grėsmei, patvirtina tą patį. Valstybė turi teisę bausti pabėgėlius už jų padarytus teisės pažeidimus arba nusikaltimus, tačiau privalo susilaikyti nuo išsiuntimo, jei gresia kankinimai. Jei šiems asmenims papildoma apsauga ar / ir leidimas bus panaikintas, jie vis tiek negalės būti išsiųsti. Tad jei šie asmenys turi būti apsaugoti nuo išsiuntimo, kokia bus jų teisinė padėtis valstybėje neturint leidimo gyventi šalyje.

- **Akivaizdžiai nepagrįstų prašymų nagrinėjimo procedūra.** Susirūpinimą Lietuvos prieglobsčio procedūros objektyvumu, veiksmingumu ir teisingumu kelia Užsieniečių įstatymo 77 straipsnio 2 dalis, leidžianti atsisakyti įleisti prieglobsčio prašytoją į valstybės teritoriją, jei jis atvyko iš saugios kilmės valstybės arba jei jo prašymas yra akivaizdžiai nepagrįstas. Įstatymas taip pat nurodo, kad šiais atvejais prieglobsčio prašymas nagrinėjamas iš esmės, t. y. nustatant, ar prieglobsčio prašytojui turi būti suteiktas pabėgėlio statusas arba papildoma apsauga ir ar nėra priežasčių, dėl kurių apsauga nesuteikiama (2 str. 19 p.). Tačiau šiai procedūrai numatomos vos 48 valandos ir galimybė pratęsti ją dar 24 valandas, kaip numatyta įstatymo 76 straipsnio 3 dalyje. Pernelyg trumpi Užsieniečių įstatyme įtvirtinti procesiniai terminai kelia abejonių dėl procedūros objektyvumo, veiksmingumo ir teisingumo, t. y. tų kriterijų, kurie tarptautinėje teisėje keliami prieglobsčio procedūroms.

Taigi pratęsta prieglobsčio procedūra gali būti esminė kliūtis, kad socialinė, ekonominė ir kultūrinė integracija būtų sėkminga. Statuso suteikimo procedūra dažniausiai charakterizuojama nesaugumu ir neaktyvumu, kurie gali būti pražūtingi pabėgėliams: būtų daroma neigiama įtaka mentalinei / psichikos sveikatai, provokuotų depresiją ir priklausos-

mybės sindromų atsiradimą, būtų prielaida atsirasti apatijai ir sumažėti pasitikėjimui savimi, o tai trukdo įsidarbinti ir riboja socialinius įgūdžius po pripažinimo procedūros. Prailgusios procedūros turi įtakos ir vaikams.

Priėmimo politika turi būti sukurta siekiant mažinti izoliaciją ir atskyrimą nuo užsieniečių bendruomenių, suteikti galimybes efektyviai mokytis kalbos ir tobulinti profesinius įgūdžius bei asistuoti įsidarbinimo metu. Mokyti(s) kalbos reikia pradėjus prieglobsčio procedūrą, be to, turi būti perteikiama pagrindinė informaciją apie priimančią šalį. JT VK PK siūlo, kad bet kuriam prieglobsčio prašytojui šeši mėnesiai būtų maksimalus laikas siekiant įsidarbinti. Galimybė įsidarbinti, profesinis mokymas ir rengimas gali mažinti kainas, trukdyti neformaliai įsidarbinti ir palengvinti reintegraciją konkrečioje šalyje skatinant prieglobsčio prašytojus, kurie grįžta į namus, mokytis įsisavinti darbo įgūdžius. Šiame kontekste aktualu konkretizuoti *integracijos* ir *PGU integracijos* sampratas.

INTEGRACIJA	Integracija – integravimo veiksmas ar procesas; tapimo integruotam statusas / būseną; skirtingų rasių ar etninių grupių sutelkimas į nedraudžiamas ar lygiavertes asociacijas visuomenėje ar organizacijoje; asmens psichologinių ar socialinių bruožų bei tendencijų organizavimas į harmoningą visumą. (<i>The American Heritage Dictionary of the English Language</i>, 2009) Veiksmas derinant ar pridedant dalis, siekiant suvienyti visumą; vienijimo veiksmas integruojant rasinę ar religinę grupę su bendruomene (vyriausybės lygmenyje, politikos ir diplomatijos srityse). (<i>Collins English Dictionary – Complete and Unabridged</i>, 2003) Integracija – rasinės ar religinės grupės inkorporavimo / sujungimo / suvienijimo į bendruomenę veiksmas; veiksmas derinant (derinimas suprantamas kaip dalykų kombinavimas tarpusavyje sukuriant naują visumą) aspektus ar elementus ir juos integruojant į visumą; nesegreguotas ir skirtas kiek įmanoma daugiau įtraukti įvairias rases ir etnines grupes. (<i>Thesaurus Based on WordNet 3.0, Farlex clipart collection</i>, 2008) Integruoti (integruotas, integravimas) – formuoti / kurti visumą sutelkiant visas dalis kartu; susijungti, prisidėti, įstoti; sujungti; tapti didesnio vieneto dalimi; visų rasių ir / ar etninėms grupėms at(si)verti be apribojimų; įsijungti į rasinę ar etninę grupę lygiateise naryste institucijoje ar valstybėje. (<i>The American Heritage Dictionary of the English Language</i>, 2009)
-------------	--

PGU INTEGRACIJA	Užsieniečių, gavusių prieglobstį, integracija – konkretaus asmens (šeimos) adaptacijos svetimoje aplinkoje procesas, kurio metu jam (jai) pagal poreikius suteikiamos švietimo, medicinos, socialinės ir kitos paslaugos siekiant padėti įsijungti į bendruomenę ir darbo rinką. <i>(Lietuvos valstybės paramos teikimo užsieniečių, gavusių prieglobstį Lietuvos Respublikoje, integracijai tvarkos aprašas, patvirtinta Lietuvos respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2004 m. spalio 21 d. įsak. Nr. A1-238)</i>
--------------------	---

Apsigyvenimas, kuris skatina integraciją svetimos šalies bendruomenėje, yra svarbus ir integracijai ateityje. Sulaikymas, nors ir trumpam, gali palikti besitęsiantį poveikį asmenims ir jų gebėjimams prisitaikyti ir integruotis (iš dalies vaikų ir traumotų asmenų atvejais).

Direktyva dėl Trečiųjų šalių piliečių statuso, kai PGU yra ilgalaikiai rezidentai ir gauna su būkle susijusias teises besitęsiančiam rezidavimui po penkerių metų gyvenimo ES šalies teritorijoje.

Netinkamas pabėgėlių priėmimas gali sukelti ikitraumines problemas. Tęstinis šeimos narių atskyrimas, darbo stoka, socialinė atskirtis ir marginalizacija, nerimas dėl ateities, ignoravimo palaikymas, priešiškus ir žeminimas sunkina asmens psichologinę būklę. Svarbu pašalinti kliūtis, kurios daro poveikį traumoms.

Nors traumos pasekmės gali būti nustatytos ir šalinamos, pabėgėliai gali ir nepajėgti visaverčiai dalyvauti integracijos programose, o jų gebėjimas tapti aktyviais visuomenės nariais gali būti rimtai sutrikdytas. Specializuota priežiūra, konsultavimas ir kiti sveikatos priežiūros tipai turi būti suteikti, o tarpkultūriniai mediatoriai / tarpininkai bei vertėjai taip pat yra reikalingi.

Galimybė susijungti su savo šeima integracijos procese yra gyvybiškai svarbi. Šeimos nariai gali pastiprinti socialinę paramos sistemą pabėgėliams ir taip tobulinti integraciją. ES šeimos susijungimo teisės yra iš esmės apribotos iki pagrindinių šeimos narių nepaisant fakto, kad kitose kultūrose išplėtoti šeimos ryšiai gali būti labai stiprūs. JT VK PK drąsina šalis nares adaptuoti pragmatinį ir lankstų požiūrį į prašymus susijungti su šeima apimant ir kitus šeimai priklausančius narius, kurie gyvena tuose pačiuose namuose iki pabėgėlių išvykimo iš gimtosios šalies.

Natūralizacija apibendrina teisinę dimensiją integracijos procese, nes ji lemia pabėgėlio statuso pertraukimą. Kelios ES šalys narės sumažino laukimo tarpsnius ir natūralizacijos mokesčius bei panaikino reika-

lavimus išsižadėti gimtosios šalies pilietybės. JT VK PK drąsina šalis nares atsižvelgti į užsieniečių prašymus ir apsispręsti dėl galimybės palengvinti pilietybės suteikimą pabėgėliams.

Pabėgėlių integracija yra dinamiškas dvipusis procesas. Šis procesas prasideda tą dieną, kai pabėgėlis atvyksta į naują šalį. Integracija yra ne kursas, kuris išmokstamas ir pabaigiamas, ir ne testas, kurį galima išlaikyti, bet ilgalaikis besitęsiantis procesas, sudarantis sąlygas pabėgėliams ir jų bendruomenėms gyventi harmonijoje su svečios šalies populiacija, kurios dalis jie taip pat yra.

Pabėgėlių ir ištremtųjų Europos Taryba (anglų k. – *European Council on Refugees and Exiles*⁵⁷) apibrėžia integraciją kaip kaitos procesą, kuris yra:

- **dvipusis.** Pateikia reikalavimus visuomenėms ir asmenims bei bendruomenėms, kurioms aktualus konkretus klausimas. Iš pabėgėlio perspektyvos, *integracija reikalauja kruopštaus pasirengimo adaptuotis prie svečios šalies visuomenės neišskiriant asmeninio kultūrinio identiteto / tapatumo.* Šis teiginys reiškia, kad reikia laikytis konkrečios šalies įstatymų prieglobsčio prašytojų ir pabėgėlių atžvilgiu, gerbti žmogaus teises ir demokratines vertybes. Tai iš visuomenės institucijų reikalauja nusiteikimo ir pasiryžimo adaptuotis prie pokyčių populiacijos profilyje, priimti pabėgėlius kaip dalį nacionalinės bendruomenės, lengvinti galimybes naudotis ištekliais ir dalyvauti priimančiais sprendimus, įgyvendinti gerus visų etninių grupių rasių santykius;
- **dinamiškas ir ilgalaikis.** Remiantis individualia psichologine perspektyva, integracija dažniausiai prasideda atvykus į šalį paskutinėje paskyrimo vietoje ir tęsiasi net tuomet, kai pabėgėlis tampa aktyviu nariu svečios šalies visuomenėje teisine, socialine, ekonomine, ugdymo ir kultūrine prasmėmis. Neretai tai yra atvejis, kai integracijos procesas prasitęsia po pirmosios pabėgėlių kartos. Pabėgėliams tai reiškia, kad integracija nėra vien tik programų naujai atvykusiesiems pristatymas ar tai, kad ji skirta pirmajai pabėgėlių kartai, bet ir tarpgeneracinį (tarp kartų) aspektą integracijos metu lygiaverčiai koncentruojantis ir į pabėgėlių vaikus;
- **daugiadimensis.** Integracija sujungia sąlygas / aplinkybes dalyvauti visuose ekonominio, socialinio ir kultūrinio, teisinio ir politinio šalies gyvenimo aspektuose svečioje šalyje bei visuomenės sampratą apie pabėgėlių priėmimą ir narystę konkrečioje svečios šalies visuomenėje.

⁵⁷ <http://www.ecre.org/>.

Toks integracijos apibūdinimas nėra galutinis. Jis suteikia pagrindą vystyti ir plėtoti šalies integracijos politiką. Požiūris į integraciją, kuri pasirenka vyriausybės, apibrėžia integracijos pastangas ir paslaugas bei daro įtaką individualių pabėgėlių integracijai. Todėl vyriausybėms gyvybiškai svarbu suprasti ir sąmoningai pasirinkti požiūrį į integraciją.

Istoriškai daug Europos šalių pritaikė asimiliacijos strategiją trečiųjų šalių piliečiams. Asimiliacija gali būti apibūdinta kaip socialinis procesas, harmoningai susiejantis vieną kultūrinę grupę su kita. Šiame procese pabėgėlių vertybės ir normas „pavadoja“ ar pakeičia svečios šalies / visuomenės vertybės ir lūkesčiai. Asimiliacijos nuostata į integraciją remiasi vienpuse pabėgėlių adaptacija svečioje šalyje ir tai nėra dvipusis procesas.

Pabėgėlių integraciją Europos vyriausybės pripažįsta pagrindine problema. Šis pripažinimas yra pirmas žingsnis ir pagrindas vystyti integracijos politiką Europoje. Atkreiptinas dėmesys į kai kurias Europos šalis, kuriose patiriamas demografinis spaudimas, tačiau jos naujai įvertino socialinės kohezijos / darnumo poreikį, ypač saugumą. Šalys pripažįsta, kad integracija ne tik gyvybiškai svarbi norint sukurti darnią visuomenę, bet yra ir integrali efektyvios pabėgėlių apsaugos dalis.

Pabėgėlių integracija neatsiejama nuo kitų migrantų ir trečiųjų šalių rezidentų situacijos Europos šalyse, kur yra specifinių faktorių, atskiriančių pabėgėlius nuo kitų migrantų grupių. Kaip ir kitos migrantų grupės, pabėgėliai yra spaudžiami migruoti, nors patys to neplanuoja. Jie dažnai patiria prievartą ar smurtą arba išgyveno po kankinimų. Tokie veiksniai daro įtaką skirtingiems migracijos poreikiams. Tačiau tik pabėgėliams tenka prieglobsčio nustatymo / pabrėžimo procedūra. Pabėgėlių integracijos sėkmė susijusi ir su priėmimo sąlygų kokybe, ir prieglobsčio prašytojų skyrimo trukmės procedūra.

Europos pabėgėlių ir tremtinių taryba (anglų k. – *The European Council on Refugees and Exiles* (ECRE)⁵⁸) kviečia Europos šalis priimti sąžiningus sprendimus vykdant norminę prieglobsčio suteikimo procedūrą bei pertvarkyti priėmimo susitarimą prieglobsčio prašytojų paskyrimo stadijoje galutinei integracijai asmenų, kuriems pasiūlyta apsauga, apimant ankstyvą galimybę patekti į darbo rinką prieglobsčio prašytojams. Jei galutinė integracija ar grįžimas suprantami kaip šalies priėmimo politikos kontekstas, ši politika turi būti sukurta asistuoti / padėti prieglobs-

⁵⁸ <http://www.ecre.org/>.

čio prašytojams patiems pasirengti galimoms pasekmėms ir išlaikyti kiek įmanoma daugiau autonomijos.

Metai, praleisti tik priėmimo ar apgyvendinimo centruose, arba atotrūkis nuo gyvenimiško realaus konteksto svečioje šalyje gali stipriai ar net negrįžtamai sutrikdyti pabėgėlių⁵⁹ integracijos potencialą. Todėl priėmimo, pristatymo ir paramos sistema turi sudaryti sąlygas pabėgėliams atgauti savo gyvenimo kontrolę ir stiprinti autonomiją.

Dalinis iššūkis palengvinant pabėgėlių integraciją yra susijęs su faktu, kad pabėgėliai dalijasi daugeliu integracijos poreikių su kitais migrantais⁶⁰ ir trečiųjų šalių rezidentais / piliečiais, nors pabėgėliai turi specifinių poreikių dėl priverstinės migracijos, būklės prieglobsčio prašytojų paskirstymo procese, ir su kitu faktu, kad gali susiklostyti situacija, jog pabėgėliai negalės grįžti į savo šalį / namus. Siekiant efektyvios integracijos politikos, turi būti atkreiptas dėmesys į specifinius pabėgėlių poreikius (*Supporting Next Steps in Integration Initiatives An Inventory of Opportunities and Needs in the Integration of Resettled Refugees*, 2004).

Pagrindinis principas integracijos politikoje turi būti orientuotas į specializuotos pagalbos ir paslaugų pabėgėliams suteikimą.

Su pabėgėlių integracija susijęs ir kitas terminas – *apgyvendinimas*⁶¹. Pastarasis yra vienas iš galimų sprendimų, kai savanoriškas repatrijavimas ir lokali integracija neįmanomi. Tai reiškia, kad persikėlę pabėgėliai bus pažeidžiami, nes dauguma jų yra patyrę nesaugų ir sunkų gyvenimą, pvz., daugelį metų gyveno pabėgėlių stovyklose (*UNHCR Resettlement Handbook*, 2004). Ši patirtis reiškia, kad apgyvendinti pabėgėliai turi specifinių ar papildomų poreikių, kurie turi būti nukreipti į juos priėmusios

⁵⁹ „Pabėgėlio“ terminas visoje monografijoje suprantamas plačiąja prasme, apimant asmenis, turinčius Konvencijos garantuojamą statusą ar kitas apsaugos formas. Tekste informacija pateikiama tiksliai, kai specifiskai kai kuriose vietose minimi ir prieglobsčio prašytojai.

⁶⁰ Europos Komisija (anglų k. – *The European Commission*) Imigracijos, integracijos ir užimtumo komunikate (anglų k. – *Communication on Immigration, Integration and Employment COM(2003)336*) konstatuoja, kad daug šalių neatskiria pabėgėlių ir migrantų integracijos sampratos integracijos proceso kontekste.

⁶¹ Apgyvendinimas yra pabėgėlių perkėlimas iš prieglobsčio šalies į trečiąją šalį ir formalus statuso jiems suteikimas, dažniausiai, – pabėgėlio nuolatinio rezidavimo statuso ir galimybės ateityje gauti pilietybę, jei pabėgėlis negali lokaliai integruotis pirmojo savo prieglobsčio šalyje, nėra perspektyvos repatrijuoti vidutiniškai ar ilgam ir apgyvendinimas tampa vieninteliu tinkamu sprendimu. Apie 5 000 pabėgėlių kasmet apgyvendinami Europoje (*Shaping our Future: A Practical Guide to the selection, reception and integration of resettled refugees*, 2005).

svečios šalies visuomenę siekiant pabėgėliams padėti integruotis (*Refugee Resettlement. An International Handbook to Guide Reception and Integration*, 2002).

Planuojamas apgyvendinimo procesas reiškia, kad konkrečios veiklos gali būti iš anksto vykdomos siekiant palengvinti apgyvendintų pabėgėlių integraciją (*The Way Forward. Europe's role in the global refugee protection system. Towards a European Resettlement Programme*, 2005).

Pasirengimas iki pabėgėlių atvykimo dažniausiai organizuojamas koncentruojantis į kalbos mokymą ir kultūrinę orientaciją, gaunant paramą iš įvairių veikėjų (instituciniame ir individualiame lygmenyse). Lokalios bendruomenės, kuriose apgyvendinami pabėgėliai, gali būti informuotos ir parengtos siekiant sustiprinti bendruomenių geranoriškumą ir svetingumą. Pasirengimo pabėgėlių atvykimui programų kokybė yra esminis kriterijus pradedant integracijos procesą, nes tai sprendimas koncentruotis į specifinius apgyvendintų pabėgėlių poreikius vystant integracijos politiką ir visapusiškai įgyvendinant integracijos programas (*The Way Forward. Europe's role in the global refugee protection system. Towards a European Resettlement Programme*, 2005).

Pasidalytas visų integracijos proceso dalyvių supratimas apie geriausius būdus siekiant sėkmingos pabėgėlių integracijos įvairiuose šalies kontekstuose yra ypač svarbus. Nors šie dalyviai, kalbėdami apie integraciją, remiasi dinamiško ir dvipusio integracijos proceso samprata, kurioje individualūs pabėgėliai, vyriausybės ir visuomenė, kurdami darnią ir sugyvenančią visuomenę, privalo dirbti kartu, dažnai dabartiniai debatai Europoje dėl pabėgėlių integracijos reflektuoja įsitikinimą, kad integracija yra vienpusis procesas, kuriame našta / atsakomybė dėl integracijos atitenka tik patiems pabėgėliams. Dažniausiai koncentruojamasi į susirūpinimą, kad individualiems pabėgėliams ir jų bendruomenėms nepavyksta patenkinti integracijos lūkesčių svečioje šalyje. Neretai kai kuriose Europos šalyse patiriamas netolerancijos, ksenofobijos ir rasizmo klimatas, kuris atspindi visuomenės debatų forumuose ir spaudoje prieglobsčio suteikimo ir imigracijos klausimais. Šalių, kuriose pabėgėliai ir marginalizuoti / atskirti (užribyje), spaudoje skelbiami negatyvūs pranešimai atspindi politinę antipatiją, nesaugų teisinį pabėgėlių statusą, mokymo(si) ir įsidarbinimo galimybių stoką ir / ar svetingumo lokaliuose bendruomenėse trūkumą. Tai rodo, kad konkrečiose šalyse yra menka integracija (*The Way Forward: Towards the Integration of Refugees in Europe*, 2005).

Asmenys, kurie jaučiasi išsigandę ar patiria atskirtį svečioje šalyje vietoje priklausymo šiai šaliai jausmo, vietoje siekimo priklausyti svečios šalies

visuomenei, gali susikongreguoti į savo skirtingumus, taip save izoliuoti savose bendruomenėse ir tapti atviresni radikalioms įtakoms. Akivaizdu, kad pabėgėlių integracijos sėkmei reikalingas dvipusis dinamiškas procesas vietoje, kurioje ir individualūs pabėgėliai, ir vyriausybė, jos institucijos bei visuomenė galėtų dirbti kartu ir kurti darnią visuomenę.

Europoje priimtas konsensusas / susitarimas dėl integracijos politikos – teigiama, kad ši politika pirmiausia yra atskirų šalių atsakomybė ir turi būti sprendžiama nacionaliniame lygmenyje (*Recommendation 153, on „A pact for the integration and participation of people of immigrant origin in European towns, cities and regions“*, 2004). Socialiniai partneriai ir pilietinė visuomenė pabėgėlių integracijos metu matomi kaip pagrindiniai veikėjai (*Opinion on the EC Communication Study on the links between legal and illegal migration*, (COM(2004) 412 final), 2004).

Taip pat paramos vaidmuo atsispindi ir europiniame požiūryje į integracijos problemas, pvz., Europos Taryba (anglų k. – *The Council of Europe*), remdamasi Užsieniečių dalyvavimo visuomenės gyvenime lokaliame lygmenyje *Europos konvencija* (1992)⁶², sukūrė ir įgyvendino instrumentus bei matavimus, skirtus stiprinti migrantų integraciją Europos visuomenėse.

ES pripažinta, kad kai kurie integracijos iššūkiai ES šalyse narėse yra panašūs, todėl nesėkmės vienoje Europos šalyje daro įtaką kitoms ES šalims narėms (*Immigrant Integration Policy in the European Union*, 2004). Dėl šios priežasties inicijuotas dalijimasis informacija ir gerąja patirtimi ES lygmenyje.

2003 m. Europos Komisija pristatė Imigracijos, integracijos ir užimtumo Komunikatą (2003)⁶³ bei paskelbė, kad kasmet parengs ataskaitas apie vystymą(si) pabėgėlių integracijos srityje. Pirmasis Europos Komisijos metiniame pranešime migracijos ir integracijos klausimais⁶⁴, publikuotame 2004 m., pateikta apžvalga apie integracijos kryptis ES. Pranešime akcentuota, kad ES šalys narės konstatuoja, jog pabėgėliai neretai yra ant skurdo ir socialinės atskirties ribos dėl riboto užimtumo (apimant sunkumus dėl įgytų profesinių įgūdžių ir kvalifikacijos), ribotų kalbos įgūdžių ir poreikio tobulinti mokymosi pasiekimus arba ribotos galimybės mokytis.

⁶² European Convention on the Participation of Foreigners in Public Life at Local Level (1992).

⁶³ European Commission, *Communication on Immigration, Integration and Employment*, COM(2003)336 final.

⁶⁴ European Commission, *First Annual Report on Migration and Integration*, COM(2004) 508 final.

Prieglobstį gavusių užsieniečių integracija gali būti efektyvi, jei bus apimti pilietiniai, politiniai, socialiniai, ekonominiai ir kultūriniai aspektai (*Immigrant Integration Policy in the European Union*, 2004).

Analizuojant mokslo šaltinius apie PGU integraciją, išryškėjo konkrečios dimensijos ir jas sudarančios temos.

1. Dimensija – sveikatos priežiūra ir sveikatos ištekliai

Temos

- 1.1. *Supratimo apie PGU sveikatą koncepcijų kaita.* Muecke (1992) analizavo pabėgėlių gyvenimo istorijas nuo jų persikėlimo šalies viduje iki persikėlimo į kitą šalį, dažniausiai kaimyninę, bei iš laikino perkėlimo į trečią šalį. Tyrėjas išskyrė dvi paradigmas, kurios pakeitė supratimą apie pabėgėlių sveikatą: (1) objektyvizuojant pabėgėlius kaip politinę klasę ir (2) redukuojant pabėgėlių sveikatą iki ligų ar patologijos. Rekomenduojamos alternatyvios paradigmos: viena yra apie pabėgėlių daugiabalsiškumą ir kita – apie pabėgėlių konstravimą kaip *tvirtumo* prototipų, nepriklausomai nuo didelių praradimų ir stresorių.
- 1.2. *Teisinių, socialinių ir ekonominių faktorių sąsajos su PGU sveikata.* Teisiniai, socialiniai ir ekonominiai iššūkiai yra faktoriai, kurie stipriai veikia psichologinę pabėgėlių sveikatą ir funkcionavimą (Pitman, 2010). Socialinis ir ekonominis kontekstas turi būti neatmetamas vertinant PGU sveikatos riziką, planuojant slaugą ir rengiant medicinos ataskaitas. Vyriausybės politika turi įtakos pabėgėlių sveikatai. Išskirtymo politika yra įvairialypė. Dauguma yra linkę likti prie didžiųjų miestų. Tai leidžia daryti prielaidą, kad žmonės nori būti arčiau miesto arba tikisi geresnių ekonominių galimybių (Murphy ir kt., 2002). Pabėgėliai apgyvendinami laikinuose būstuose didžiuosiuose miestuose ir vėliau per kelias savaites ar mėnesius⁶⁵ išskirstomi į kitas šalies dalis. Todėl jau ir taip sugriautas PGU gyvenimas tampa dar netikresnis. Sveikatos priežiūrai pabėgėlių skirstymo procesas taip pat daro poveikį. Pavyzdžiui, moteris iš Kosovo, gydoma nuo psichozės, rizikuojant nutraukti gydymo tęstinumą, netikėtai buvo nukreipta į Liverpulį. Namų paslaugų tarnyba, kaip ir Pabėgėlių reikalų taryba, siekia atkreipti dėmesį

⁶⁵ JK praktika.

į panašius atvejus, tačiau išskirstymai yra neatsiejami nuo konkrečios šalies politikos (ten pat). Tarkim, JK egzistuojančia čekių sistema neretam pabėgėliui sudėtinga naudotis: kai kurie žmonės patiria gėdą, nes neturi patirties, kaip šia sistema naudotis. Pvz., pabėgėlis, kuriam diagnozuoti mąstymo sutrikimai, nepajėgus naudotis čekiais (Murphy ir kt., 2002). Taip pat JK susiduria su didėjančiu žmonių skaičiumi, siekiančių ne tik *prieglobsčio prašytojo*, bet ir *pabėgėlio* statuso, o ketvirtadalis jų yra vaikai. Stresoriai, kurie daro poveikį pabėgėliams, apibūdinami trimis stadijomis: (1) būnant gimtojoje šalyje; (2) judant saugumo link; (3) liekant kitoje šalyje pabėgėliu. Dėl psichologinės įtampos padidėjo pabėgėlių vaikų mirtingumas, stipriai pasireiškia potrauminio streso simptomai, depresija ir nerimas. Argumentuojama, kad didelė dalis prevencijos gali būti realizuota mokyklos kontekste. Egzistuoja įtampa tarp JK teisinių aktų ir pabėgėlių vaikų interesų. Tai didelis rūpestis dėl sunkios padėties pabėgėlių vaikų be lydinčiųjų asmenų. Šiai grupei vaikų būtina psichikos sveikatos pagalba (Fazell ir Stein, 2002).

- 1.3. *NVO vaidmuo gerinant sveikatos priežiūros paslaugų kokybę ir didinant galimybę jas gauti PGU.* NVO atlieka gyvybiškai svarbų vaidmenį padedant pabėgėliams tiesiogiai ir didinant visuomenės dėmesį pabėgėlių problemoms. Pabėgėlių reikalų taryba randa būstus pabėgėliams, skiria užduotis namų paslaugų tarnyboms (anglų k. – *Home Office*). NVO teikia dienos priežiūros paslaugas, kur jautrūs pabėgėliai gauna paramą, o išsilavinusios slaugytojos (anglų k. – *nurses*) padeda atskleisti ankstyvas psichikos ligų stadijas ir simptomus bei susisiekti su lokaliomis psichikos sveikatos įstaigomis, kad pacientams pabėgėliams būtų suteikta greita pagalba ir gydymas. Pabėgėlių reikalų taryba, bendradarbiaudama su NVO, organizuoja vertėjų paslaugas ir kitą paramą. Medicinos fondas kankinimo aukoms (anglų k. – *The Medical Foundation for the Victims of Torture*) yra gerbiama labdaros organizacija, kurioje taikomi įvairūs požiūriai vertinant ir gydant pabėgėlių psichikos sveikatą. Individuali ir grupės psichoterapija yra svarbūs šio fondo veiklos komponentai, bet turimų išteklių nepakanka, kad būtų patenkinami esami pabėgėlių sveikatos poreikiai (Murphy ir kt., 2002).
- 1.4. *PGU migracijos ir kokybiško sveikatos priežiūros sistemos funkcionavimo sąsajos.* Iš sveikatos priežiūros perspektyvos, rūpestis išreikštas dėl to, kad populiacija, kuri buvo paveikta karo ir nepritekliaus bei besitęsiančių nelaimių migruojant ir apsisojant, turės didelį poveikį

sveikatos priežiūrai. JK nėra atitinkamos bendruomenės, klinikos ar priėmimo skyriaus tyrimų apie pabėgėlių psichikos sveikatą. JK sveikatos priežiūros sistema abejinga psichikos sveikatos paslaugų teikimo poreikiams – argumentuojama, kad pabėgėliai buvo paveikti didelių bėdų, todėl paslaugos gali būti neadekvačios, stigmatizuojančios ir kultūriškai nepriimtinos (Hodes ir Goldberg, 2002).

- 1.5. *Sveikatos priežiūros specialistų išankstinės nuostatos ir socialinis-psichologinis atsitraukimas nuo kultūriškai skirtingo PGU mentaliteto.* Summerfield (2001) konstatuoja, kad 1999 m. į JK atvyko 4 000 Kosovo pabėgėlių, kurie buvo stipriai traumuoti, didelė jų dalis sirgo lėtinėmis ligomis ir todėl reikėjo ilgalaikio konsultavimo bei paramos. Tačiau mažai kas atkreipė dėmesį, kad apie 2 000 iš jų turėjo mentalinių / psichikos sveikatos problemų – šie žmonės buvo laikomi lėtinėmis ligomis sergančiais asmenimis ir nebuvo manoma, kad jiems reikalingos konsultacijos. Daugiau nei 1/3 visų prieglobsčio prašytojų (4,2 mln. Vakarų Europoje) per pastaruosius dešimt metų atvyksta į JK iš 35 šalių ir dauguma jų apsistoja Londone arba JK pietryčiuose. Dauguma yra pašalinti iš finansais paremtos gerovės sistemos. Spauloje ir vyriausybės pasisakymuose pateikiami negatyvūs įvaizdžiai apie pabėgėlius ir prieglobsčio prašytojus daro poveikį šiems žmonėms ir jie jaučiasi stigmatizuoti. Oficialioji politika koncentruota į etninę įvairovę, tačiau ją priimti ir koordinuoti nėra pasirengusi socialinės gerovės sistema ir sveikatos priežiūros sistema. Vis dar stokojama išsamios medžiagos apie sveikatos paslaugų teikimą pabėgėliams bei apie jų pačių integravimą į socialinės gerovės bei sveikatos priežiūros sistemas, ypač į psichikos sveikatos sferą. Gydytojai, kuriems tenka dirbti su pabėgėliais, referuoja, kad dažniausiai jie turi somatinių nusiskundimų – nespēcificiniai kūno skausmai, galvos skausmai ir svaigimas, bendras silpnumas. Standardizuota gydytojų nuostata, kad visiems pacientams būdingi tie patys simptomai, rodo medikų atsitraukimą nuo kultūriškai skirtingo mentaliteto bei išankstines nuostatas. Taip susidaro prielaidos etiketizuoti pabėgėlių nusiskundimus bei vadinti juos psichosomatiniais. Šie medikai nepasirengę veikti kaip psichoaktyvūs medikai, kad suvoktų, jog nemiga, nerimas, nuovargis, išsekimas pabėgėlių populiacijoje yra svarbūs nusiskundimai (Summerfield, 2001). Todėl gydytojų nuomonė apie simptomus bei pokalbiai su pabėgėliais apie jų ligas ir vartotus vaistus yra svarbūs. Kai kurie pabėgėliai priklauso psichologiniam tipui, kai asmeniui pasireiškia simptomai dėl

socialinių išteklių trūkumo, pvz., stokojant savo būsto ar laukiant, kada bus suteiktas pabėgėlio statusas. Taip pat stokojama vertėjų medikams dirbant su pabėgėliais pacientais, o tai reikšmingas trūkumas kuriant empatišką pirminę sveikatos priežiūros sistemą. Atvykstantys pacientai (PGU) menkai kalba angliškai, todėl reikalingas vertėjas, taigi jie dažniausiai kreipiasi į artimuosius ar draugus. Esant vertimo sistemai, kuri stebima ir taikoma efektyviai, būtų lengviau nustatyti diagnozę, vaistai būtų skiriami tikslingai, o psichotropinių vaistų skyrimas sumažėtų. Tarpkultūrinių faktorių ignoravimas reiškia, kad kai kuriems pacientams nustatomos netinkamos diagnozės. Mažai žinoma apie psichiatrinę praktiką pabėgėlių šalyse. Tačiau nėra specifiškai renkama informacija apie pabėgėlių bendruomenių sveikatą (*ten pat*). Vadinasi, sveikatos priežiūros specialistai sprendžia apie pabėgėlio sveikatą pagal nusiskundimus, tačiau dauguma jų nurodo panašius simptomus, kurie dažniausiai siejami su pabėgėlių patirtu potrauminiu stresu bėgant iš savo šalies, todėl gydytojai dažniausiai siūlo psichologines intervencijas. Tačiau pastarųjų taikymas pabėgėliams neefektyvus, nes dauguma pabėgėlių yra iš kultūrų, kuriose netaikomas stebėjimas, įsivertinimas komunikuojant medikui ir pacientui, todėl psichoterapija jiems neveiksminga ir nevertinga. Pabėgėliams priimtinesnis konsultavimo modelis, sietinas su turimomis žiniomis apie (*ten pat*) politinę situaciją konkrečioje šalyje, iš kurios pacientas pabėgo, bei pakrikimą ir iškilusias bėdas suvokiant, kad būtent tokio pobūdžio pokalbis su pacientu jau savaime yra terapija, patarimas ir psichologinė parama, mažinanti potrauminio streso simptomatiką. Taip pat modelis orientuotas į funkcionavimą ir problemų sprendimą, o ne į emocijas, kas labiau būdinga Vakarų kultūrai. Psichiatrijos modeliuose nepakankamai išryškintas socialinės pagalbos vaidmuo tobulinant psichikos sveikatos priežiūrą. Norint įvertinti pabėgėlių psichikos sveikatos statusą, netinkamas priežasties ir pasekmės modelis, nes negalima ignoruoti šeimos ir socialinių tinklų, kurie suteikia paramą bei padeda spręsti problemas (Summerfield, 2001). Tačiau pabėgėlių bendruomenės gali būti įtakingos, nes jose gyvena asmenys, turintys įvairios patirties, pvz., karo aukos, pabėgėliai, kurie dažniausiai laikomi traumuoti, kas asocijuojasi su psichopatologija. Patologizacija gali skatinti nebūdingą ligotą elgseną ir savęs suvokimą didinti kaip pasyvių aukų, o ne aktyvių, išgyvenusių asmenybių. Taigi kyla rizika, kad visuomenė, į kurią įsiliejo pabėgėliai, jiems suteiks ligonių

vaidmenį, bet ignoruos realų prasmingo pilietiškumo poreikį, kuris yra normalaus gyvenimo būdo sugrąžinimo dalis. Patys pabėgėliai pirmiausia įvardija poreikį dirbti, mokytis ir būti su šeima. Atliktas naratyvo tyrimas su Švedijoje gyvenančiais pabėgėliais iš Bosnijos, kur jie buvo įkalinti koncentracijos stovyklose, parodė, kad šeimos iš to paties miesto Bosnijoje turėjo tokį patį socioekonominį statusą. Tačiau dalis šeimų buvo išsiųstos į vietą, kur įsidarbinti buvo sudėtinga ir nebuvo psichologinių paslaugų, kita dalis buvo išsiųsta į vietovę, kur nebuvo galimybių įsidarbinti, bet buvo visavertė psichologinė parama ir paslaugos. Po metų išryškėjo skirtumas: grupė, kuri turėjo galimybę įsidarbinti, jautėsi geriau, o kitos grupės pabėgėliai turėjo stiprių sveikatos sutrikimų ir jautė beviltiškumą (Eastmond, 1998; iš Summerfield, 2001). Kieft ir kt. (2008), dirbant su PGU, siūlo taikyti psichosocialines nuostatas. Mokslininkai atliko mokslo studiją, kurioje šį modelį taikė nevakarietišrame kontekste pabėgėlių aplinkoje Nyderlanduose. Tyrimu jie siekė didinti tikslinės populiacijos, kuri patiria sunkumų prašydama psichikos sveikatos priežiūros paslaugų, galimybes gauti bazinę psichosocialinę priežiūrą. Mokslininkai parengė grupę dirbti su pabėgėliais iš prieglobsčio prašytojų ir pabėgėlių. Tyrimu nustatyta, kad neformalios paraprofesinės paramos sistemos vystymas sudaro geresnes galimybes naudoti egzistuojančius išteklius, dalyviams suteikia antrinę naudą ir padeda išvengti gydymo atotrūkio tarp suvoktų poreikių ir formalios psichikos sveikatos priežiūros sistemos. Toks modelis palengvina galimybes gauti mentalinės sveikatos priežiūros paslaugas, sudaro sąlygas pabėgėliams saugoti asmeninę sveikatą ir padeda numatyti bei išvengti psichosocialinių problemų arba jas sušvelninti.

- 1.6. *Motinos ir vaiko sveikata.* Sveikatos priežiūra motinoms ir vaikams neadekvati daugumoje pabėgėlių situacijų ir menkus išteklius turinčiose šalyse. Hafeez ir kt. (2004) atliko tyrimą apie vaikų ir jų motinų sveikatos priežiūros integravimą pabėgėlių stovyklose ir rajono / apygardos lygmenyje. Mokslininkai argumentuoja, kad, teikiant pirminę (namų, šeimos) sveikatos priežiūrą baziniame lygmenyje, yra poreikis integruoti pirminę sveikatos priežiūrą su adekvačiai funkcionuojančia stacionaria priežiūra ligoninėje. Tik tada sveikatos priežiūros sistema bus pajėgi padėti spręsti pabėgėlių sveikatos problemas. Menkus išteklius turinčiose šalyse nesėkmės patiriamos bandant susieti pirminį ir antrinį (stacionarų) sveikatos priežiūros lygmenį dėl lokalių vyriausybių ar savivaldybių neadekvačių spren-

dimų ar jų nebuvimo. Komunikavimas tarp priežiūros namuose ir ligoninėje yra retas. Kaimuose, miesteliuose esančiose ligoninėse, į kurias tenka guldėti šeimos narius, įmanomos kraštutiniai menkos paslaugos. Neretai pacientai apsisprendžia likti namuose ir būti slaugomi namiškių bei mirti, o ne vykti į skurdžias ligonines, kuriose nėra higieniškų sąlygų. Jei sergančius pacientus identifikuoja pirminės sveikatos priežiūros lygmenyje dirbantys medikai, sergantys žmonės neturi į ką kreiptis, nes sveikatos priežiūros sistema nefunkcionuoja dėl išteklių stokos. Namuose ir ligoninėje vykdoma priežiūra turi būti individuali, tinkamai funkcionuojanti ir integrali. Adekvati situacija egzistuoja pabėgėlių stovyklose, kur pirminis tikslas yra humanitarinė pagalba esant invazijoms, kritiškoms situacijoms (ilgai užsitęsiančioms dėl karinių konfliktų), siekiant užkirsti kelią mirtingumui, kai suteikiama pirmoji pagalba ar vykdomos bazinės intervencijos pacientams, pvz., apgyvendinimas, maitinimas, vandens tiekimas, švarinimas ir apsauga. Visuomenės sveikatos gydytojai, kurie didžiąja dalimi kontroliuoja ir nukreipia paramą, dėl akivaizdžiai svarių priežasčių mano, kad tokios stovyklos yra finansiškai efektyvios. Tačiau tokia pagalbos forma negali sustabdyti mirtingumo ir mirštamumo aspektų, susijusių su rimtomis medicinos, akušerijos ir chirurgijos problemomis ar lėtinėmis ligomis.

- 1.7. *Somatizacija kaip PGU koncentravimasis į vidinį lokalų simbolinį pasaulį.* Kirmayer ir kt. (1998) vykdė tyrimą Kanados etnokultūrinėse grupėse, kurioms atstovavo daugiau nei 2 000 tyrimo dalyvių. Mokslininkai nustatė, kad somatizacija⁶⁶ būdinga visoms etnokultūrinėms grupėms ir visuomenėms. Reikšmingi somatizacijos skirtumai egzistuoja įvairiose etnokultūrinėse grupėse, kurios santykinai turi vienodas sąlygas naudotis sveikatos priežiūros paslaugomis. Ligų naratyvų / pasakojimų analizės išryškino, kad įvairiose etnokultūrinėse grupėse somatiniai simptomai yra lokalizuoti kompleksi-

⁶⁶ Somatizacija yra nesąmoningas procesas, kuriame psichologinis distresas (išsekimo, sielvarto, susikrimtimo, kančios) pasireiškia fiziniais simptomais. Somatizacijoje psichinės patirtys ar būsenos „pavirsta“ į kūno simptomus, pvz., įtampa pasireiškia galvos skausmu. Somatizacija yra normos fenomenas, tačiau kai kuriems psichiatrinių būsenų pacientams taip pat gali pasireikšti somatizacija. Asmuo, kuris išreiškia fizinius simptomus kaip psichologinio distreso rezultatą, vadinamas somatizuotu. Somatizacijos terminas kilęs iš graikų kalbos, kur 'some' reiškia kūną. Somatizacija yra dalis psichosomatinės medicinos, besiremiančios proto / mąstymo ir kūno ryšiu, interakcijomis / sąveikomis tarp proto (psyche) ir kūno (soma) (*Webster's New World Medical Dictionary, 2008*).

nėse sistemose bei yra prielaidos realizuoti skirtingas psichologines ir socialines funkcijas. Konkrečiais atvejais ir konkrečiuose kontekstuose simptomai gali pasireikšti kaip ligos požymiai ar negalavimai; psichopatologijos rodiklis; simbolinis glaustumas intrapsichiniame⁶⁷ konflikte; kultūriškai koduota išsekimo raiška; terpė išreikšti socialinį nepasitenkinimą ar mechanizmas, kuriuo pacientai saugo save asmeniniuose lokaliuose pasauliuose. Esminiai skirtumų šaltiniai somatizacijoje tarp etnokultūrinių grupių apima išsekimo raiškos stilius (išsekimo idiomos), etnomedicininių lūkesčių sistemas, kuriose šie stiliai turi pagrindus, kiekvienos grupės santykinę sąryšį su sveikatos priežiūros sistema bei priežiūros būdais. Vadinasi, psichologinės somatizacijos teorijos, fokusuotos į individualias charakteristikas, turi būti išplėtos siekiant atpažinti esmines socialines prasmes, koncentruotas į kūno išsekimą. Lin ir kt. (1985) analizavo ir sistemino bei apibendrino pacientų iš Kinijos, Filipinų, Vietnamo, Laoso ir Indokinijos pirminės sveikatos priežiūros ligos istorijas, kad būtų galima numatyti somatizacijos paplitimą, kuris susijęs su paciento charakteristikomis ir išreikšta ligos elgsena. Pacientai studijoje buvo nepasiturintys, bedarbiai ir truputį kalbėjo angliškai. Nustatyta, kad pabėgėliai turi aukštesnę somatizacijos laipsnį nei imigrantai. Demografiniai rodikliai menkai susiję su somatizacija, tačiau etniškumas ir konkretūs rodikliai – menki ištekliai, ribota anglų kalba – yra susiję su somatizacija etninėse grupėse. Somatizacija yra rimta Azijos pabėgėlių ir imigrantų sveikatos problema.

- 1.8. *PGU išskirstymo ir / ar persikėlimo bei psichikos sveikatos simptomų raiškos sąsajos.* Pomigracinės problemos (pvz., išskirstymas) susijusios su dideliais pabėgėlių psichikos sutrikimų reitingais (Heptinstall ir kt., 2004; iš Ani, 2007). Išsiblaškymas pabėgėliams gali reikšti naujai sukurtų paramos tinklų netekimą. Kartais pabėgėliai gali susitaikyti su išskirstymu, bet kai kurie dėl to patiria kančią. Dėl išs(is)klaidymo pabėgėlių psichikos problemos gali būti dalijamos į dvi kategorijas: vieni asmenys turi sunkių psichikos sutrikimų, bet be akivaizdžių nusiskundimų; kita grupė asmenų turi rimtų psichikos sutrikimų, kurie pasireiškia psichozėmis, depresijos epizodais (ir dėl to kyla rizika sužeisti save ar kitus). Skirtinga psichikos sutrikimų raiška leidžia teigti, kad psichikos pagalbos specifika šioms grupėms turi būti skirtinga.

⁶⁷ Vidiniame.

Psichikos sveikatos priežiūros specialistai, atsižvelgdami į pabėgėlių poreikius ir sudarydami kiekvieno iš jų rizikos susirgti profilį, turi nuodugniai įvertinti šių asmenų psichikos sveikatą. Suvokiant, kad pabėgėliai dažniausiai yra atvykę ne iš vakarietišku visuomenių ir kad vakarietiška psichiatrija nėra universali bei validi (tinkama), medikai turi atkreipti dėmesį ir į tarpkultūrines problemas (Summerfield, 2001; Ani, 2007). Vertėjų, kurie turi psichikos sveikatos priežiūros žinių, dalyvavimas, medikams dirbant su pabėgėliais, tokiais atvejais yra pagrindinis aspektas. Dirbant su pabėgėlių grupėmis, medikams svarbu būti maksimaliai objektyviems, o jų darbe tikslinga remtis einamaisiais vertinimais, kuriuose esminis dėmesys skiriamas klinikinių poreikių ir rizikos vertinimui (Ani, 2007). Weine ir kt. (1998) aprašo pabėgėlių iš Bosnijos, kurie persikėlė į JAV, ir jau ten gyvenančių apie metus potrauminio streso sutrikimų charakteristikas bei simptomus. Potrauminio streso simptomai stiprėja praėjus metams, ypač tai ryšku tarp vyresnio amžiaus pabėgėlių.

- 1.9. *Akultūracijos bei emocinės PGU gerovės ryšys.* Migracijos procesas drauge su kultūrine adaptacija ir potencialus nesaugumas dėl trauminių patirčių yra iššūkis psichikos sveikatai. Socialinė parama ir kultūrinė integracija, juo labiau akultūracija, pabėgėliams yra saugantys faktoriai (Andrewa ir Jung-Chenb, 1999). Beirens ir Fontaine (2011), analizuodami bendruomenių atvejus Belgijoje, pasirinko tokius atrankos kriterijus: homogeniška turkų bendruomenė; bendruomenė, kurioje turkų dauguma, o belgų mažuma; bendruomenė, kurioje belgų dauguma, o turkų mažuma. Tyrimo tikslas – išanalizuoti visų trijų bendruomenių gerovės skirtumus ieškant ryšių tarp dviejų akultūracijos dimensijų (adaptacijos ir paramos) bei gerovės. Pirmoje studijoje somatinė gerovė tirta belgų daugumos bendruomenės ($n = 519$), turkų mažumos bendruomenės ($n = 229$) ir turkų daugumos ($n = 232$) narių. Turkai imigrantai nurodo daugiausia somatinių nusiskundimų, po jų pagal reitingą yra turkų dauguma ir belgų dauguma. Nėra ryšių tarp šių simptomų ir akultūracijos. Antroje studijoje emocinė gerovė (liūdesys, nerimas, pyktis, pozityvios emocijos) tirtos belgų ($n = 519$), turkų imigrantų ($n = 151$) ir turkų daugumos ($n = 200$) imtyse. Nerasta skirtumų tarp akultūracijos ir liūdesio bei nerimo. Turkų daugumos nariai nurodo mažiau pykčio nei kitos dvi grupės. Turkų daugumos narių pozityvios emocijos yra menkiausios, bet aukštesnis šių emocijų lygmuo yra tarp turkų daugumos ir belgų daugumos imčių. Imigrantų grupėje tik adapta-

cija yra susijusi su pozityvesnėmis emocijomis. Taigi abi studijos demonstuoja, kad gerovės rodikliai tarpkultūriniame lyginamajame tyrime pasireiškia skirtingai. Svarbu pripažinti, kad pabėgėlių kultūroje naujoje šalyje egzistuoja dvi fazės: pirmoje fazėje pabėgėliai naujai atvyksta ir jų poreikiai yra baziniai (maistas, būstas / apgyvendinimas, teisiniai patarimai, medicinos priežiūra ir orientacija naujoje šalyje bei konkrečios šalies kalba). Tik tada, kai baziniai poreikiai patenkinti, kas užima laiko, pabėgėliams prasideda antroji fazė, kurios metu nustatoma sveikatos būseną, liga ir skiriamas konkretus gydymas (Murphy ir kt., 2002).

- 1.10. *Ideologijų, moralinių vertybių, etninių kultūrų ir pasireiškiančių PGU psichikos sveikatos simptomų sąsajos*. Kallivayalil (2010) pateikia naratyvus apie kančią, kuriuos Niujorko psichikos klinikoje išsakė Pietų Azijos imigrantai, išgyvenę vietinę prievartą. Tekste iliustruojama asmeninė moterų samprata apie kančią ir simptomus bei sudaromos prielaidos suvokti Pietų Azijos imigrantų kolonijos ideologijas ir moralines vertybes pagal lytį, prievartą ir ligą bei tai, kaip asmenys skiriasi paveikti tokių ideologijų. Moterų naratyvai iliustruoja, kaip migracija ir kultūra sąveikauja su giluminėmis asmeninėmis kančios patirtimis dėl prievartos namuose ir seksualinės prievartos. Daug studijų konstatuoja psichikos sutrikimus tarp pabėgėlių. Potrauminio streso lemti sutrikimai ir depresija yra dažniausi (de Jong ir kt., 2000; iš Murphy ir kt., 2002). Sutrikimai susiję su skirtingomis pabėgėlių etninėmis kultūromis ir patirtimis. Pagalbą galima suteikti praktiniais patarimais, daliniu įdarbinimu, mokant kalbos, konsultuojant, ginant ir palaikant (Eastmond, 1998; iš Murphy ir kt., 2002).
- 1.11. *Medikų tarpkultūrinio kompetentingumo poreikis dirbant su įvairiomis PGU amžiaus grupėmis*. De Anstiss ir kt. (2009) teigimu, vaikai iš pabėgėlių šeimų rizikuoja dažniau susidurti su psichikos sveikatos problemomis ir patirti sunkumų prireikus sveikatos priežiūros. Iš politikos ir praktikos perspektyvos tai galima paaiškinti menkomis sveikatos priežiūros paslaugomis. Vakarietiška psichikos sveikatos priežiūra pražiūri etninės įvairovės populiacijos, kurioms priklauso ir pabėgėliai, poreikius. Todėl, siekiant efektyviai planuoti pabėgėlių vaikų ir paauglių psichikos sveikatos poreikius Vakarų šalyse, turi būti adekvatus supratimas apie pagalbos reikalaujančią medikų elgseną. Dirbant su pabėgėliais psichikos sveikatos srityje, ypač reikšmingi yra vertėjai, medikų tarpkultūrinis jautrumas, mokymasis / išsilavinimas ir gynyba / parama (Murphy ir kt., 2002). Psichiatrių

komanda atlieka svarbų klinikinį vaidmenį vertindama ir gydydama psichikos ligas. Klinikiniai ekspertai, derindamiesi prie vakarietiškos ligų klasifikacijos, turi suvokti paciento psichikos problemų konstrukciją ir jų kultūrinį kontekstą. Daugeliui pabėgėlių teikiamų paslaugų reikalingi papildomi ištekliai (Murphy ir kt., 2002).

- 1.12. *Poreikis orientuotis į pabėgėlių mobilumą.* Daugumai žmonių, jei kalbėsime apie psichologinius simptomus ir socialinį pasitenkinimą, netgi laiko pasikeitimas ir patobulinta socialinė integracija neįvyks spontaniškai. Psichiatriinių paslaugų specialistai turi orientuotis į pabėgėlių mobilumą, problemas, teikiamų paslaugų vertinimą ir kultūrinius / lingvistinius poreikius (Hodes ir Goldberg, 2002).
- 1.13. *Sveikatos priežiūros paslaugų ribotumai PGU.* Nemaža dalis pabėgėlių būna stipriai traumuoti ir jiems reikalingas gydymas. Egzistuoja įrodymai, kad tokiais atvejais naudinga psichologinė ir farmakologinė pagalba. Dažniausiai pabėgėliai kontaktuoja su bendrosios sveikatos priežiūros institucijomis, tačiau kai kuriems pabėgėliams sudėtinga ar netgi neįmanoma gauti pirminės sveikatos priežiūros paslaugų arba jie turi galimybę tik laikinai užsiregistruoti mediko konsultacijai (Jones ir Gill, 1998; iš Murphy ir kt., 2002). Dėl tokių apribojimų pabėgėliai jaučiasi pažeidžiami, nes gauna nekokybiškas sveikatos priežiūros paslaugas. Kai sveikatos priežiūros paslaugos fragmentiškos, nekaupiama informacija apie pacientus pabėgėlius (neužvedamos ligos istorijos), jie neįregistruojami į bendrą bendrosios praktikos gydytojo sąrašą. Tai kliuviny s planuojant sveikatos priežiūros paslaugas ir paskirstant išteklius (Murphy ir kt., 2002).
- 1.14. *Paremiamosios komandos telkimas gerinant sveikatos priežiūros paslaugų teikimą PGU.* Konsultuojant pabėgėlius išryškėjo, kad jiems pagelbėti galėtų asmuo iš jų kultūros. Daug išsakomų problemų susijusios su kultūriniais iššūkiais, pvz., skirtingais sveikatos lūkesčiais. Tarkime, depresijos konceptas neegzistuoja kurdų kultūroje. Tendencija išreikšti nerimą ir emocinius sutrikimus yra tik per somatinius simptomus. Egzistuoja menki įrodymai dėl pabėgėliams vykdomų konsultacijų (ypač psichikos sveikatos klausimais), kurias teikia asmuo iš jų tarpo. Watters (2001; iš Murphy ir kt., 2002) pateikia atvejį apie psichikos sveikatos paslaugas pabėgėliams Europoje. Nustatyta, kad pabėgėlių konsultavimas kraštuotinai retas. Pvz., JK Nacionalinių psichikos sveikatos paslaugų sistema (anglų k. – *Service Framework for Mental Health*) (Department of Health, 1999; iš Murphy ir kt., 2002) argumentuoja, kad paslaugos

turi būti planuojamos ir įgyvendinamos bendradarbiaujant su lokaliomis bendruomenėmis.

- 1.15. *Vertimo paslaugų poreikis efektyvinant sveikatos priežiūros paslaugas PGU.* Vertimo paslaugos turi būti stebimos ir vertinamos, nes neretai jos būna prastos kokybės. Geriausia įtraukti profesionalius vertėjus (Phelan ir Parkman, 1995; iš Murphy ir kt., 2002), bet jiems turi padėti savanoriai. Rašytinė informacija turi būti pateikiama įvairiomis kalbomis. Psichiatrinės tarnybos turi palaikyti ryšius su NVO ir Pabėgėlių reikalų taryba, nes jos atlieka esminius vaidmenis stengiantis užtikrinti pabėgėlių gyvenimo kokybę. Vertimai, draugiškumas ir tarpkultūrinis supratimas labai svarbūs, kad psichiatrinės paslaugos būtų efektyvios.
- 1.16. *Komunikacijos sveikatos priežiūros infrastruktūroje efektyvinimo poreikis.* Svarbus bendradarbiavimas tarp sveikatos priežiūros tarnybų skirtingose konkreto miesto dalyse. Tai rekomenduojama daugelyje ataskaitų, tačiau egzistuoja mažai įrodymų, kad situacija kinta. Tai iliustruoja sunkumus ir galbūt atsainumą, kai reikia padėti jautrioms grupėms (Murphy ir kt., 2002).
- 1.17. *Politinio įsipareigojimo ir socialinės paramos sąsajos su psichologine PGU būsena.* Retrospektyvi kohortinė studija, kurioje dalyvavo 35 pabėgėliai Tibeto vienuoliai ir besimokantys pasauliečiai, kurie buvo suimti ir kankinti Tibete, ir 35 'kontroliniai' vienuoliai, kurie nebuvo suimti ir kankinti. Studija buvo atlikta Indijoje. Rezultatai atskleidė, kad kankinimų pasekmės psichikos sveikatai ilgalaikės, be to, prisideda išgyvenimai likus be savo gimtosios šalies ir šaknų, gyvenimas tremtyje kaip pabėgėliams. Politinis įsipareigojimas, socialinė parama tremtyje, pirminės žinios ir pasirengimas būti įkalintiems bei kankinamiems kohortoje padėjo sustiprinti dvasinę sveikatą prieš psichologines pasekmes sveikatai (Holtz, 1998).
- 1.18. *Diskriminacijos (išreikštos arba ne) sąsajos su psichikos sveikatos statusu.* Nustatyta, kad jaunų pabėgėlių iš Vidurio Rytų patirta diskriminacija susijusi su psichikos sveikatos problemomis ir socialine adaptacija. Diskriminacija provokuoja užslėptą, bet išoriškai neišreikštą diskriminaciją (Montgomery ir Foldspang, 2008).
- 1.19. *Sąveikaujančių psichosocialinių adaptyvių sistemų sąveikos su PGU psichikos sveikata.* Kankinimas yra sudėtinga trauma, su kuria dažniausiai susiduriama ten, kur išplitęs persekiojimas ir pažeidžiamos žmogaus teisės. Modernaus karo prigimtis remiasi tuo, kad populiacija rizikuoja kentėti nuolatines traumas, neteisybę, praradimus

ir likti be gyvenamosios vietos. Pabėgėliai ilgą laiką patiria nuolatinį stresą. Fokusavimasis į sąveikaujančias psichosocialines adaptyvias sistemas gali padėti nubrėžiant kryptis, kurios palengvina diagnozavimą, ar traumuoti asmenys pasiekia psichosocialinę regeneraciją, ar jie tęstinai patiria psichikos neįgalumą. Kankinimai ir su jais susiję prievartavimai kelia iššūkius penkioms pagrindinėms adaptyvioms sistemoms, tarnaujančioms saugumui, priklausymui, teisingumui, tapatumo vaidmeniui ir egzistencinei prasmei (Derrick, 1999).

120. *PGU ir vietinių gyventojų sveikatos priežiūros paslaugų kokybės skirtumai*. Daug pabėgėlių yra Afrikoje, ypač Ugandoje. Tačiau Uganda neturi išteklių suteikti sveikatos priežiūrą savo piliečiams bei palieka likimo valiai pabėgėlius. Sveikatos paslaugas pabėgėliams atskirai suteikia tarptautinių organizacijų atstovai, pvz., Jungtinių Tautų vyriausiasis pabėgėlių komisaras (anglų k. – *United Nations High Commissioner for Refugees* (UNHCR)). Deja, ši tarptautinė pagalba dažniausiai vienintelė, suteikianti reikiamas paslaugas konkrečioje vietoje vietiniams ir pabėgėliams. Vis dar vietiniams gyventojams nuneigiama teisė ir galimybė naudotis sveikatos priežiūros paslaugomis, nes teoriškai paslaugos teikiamos vietiniams gyventojams pagal vietinių savivaldybių nurodymus. Orach ir de Brouwere (2006) atlikta atvejo prie vakarinio Vilo regiono Ugandoje studija apibūdina, kad aukštos kokybės paslaugos įmanomos tik pabėgėliams, o vietiniai gyventojai jų negauna.
121. *Etniškumas, kaip nepriklausoma dimensija, PGU sveikatos rodiklių kaitoje*. Sundquist (1995) atskleidžia etniškumo ir socialinės klasės įtaką PGU asmeniškai reitinguojamoms ligoms palyginti su PGU socialiniais faktoriais ir jų gyvenimo stiliumi. Tyrėjas domėjosi sveikatos skirtumais tarp pabėgėlių ir darbo migrantų. Tyrimo populiaciją sudarė (n = 223) Lotynų Amerikos pabėgėliai, gyvenantys Lunde; (n = 333) Suomijos ir (n = 126) Pietų Europos darbo migrantai; ir (n = 841) Švedijos piliečiai. Nustatytas stipriausias ilgalaikės ligos rizikos indikatorius buvo tarp Lotynų Amerikos pabėgėlių ar Pietų Europos migrantų. Žema socialinė klasė ir žemas materialinis standartas, 45–64 m. amžiaus tarpsnis ir atsvaris yra stipriai susiję su lėtinėmis ir ilgą laiką trunkančiomis ligomis. Žema socialinė klasė, 45–64 m. amžiaus tarpsnis, menkas socialinis tinklas, nesaugumas kasdieniame gyvenime ir nereguliarūs fiziniai pratimai susiję su PGU sveikatos / ligos situacija. Etniškumas, palyginti su socialine klase ir asmeniniu sergamumu, yra nepriklausoma galinga socialinė dimensija.

- 1.22. *Integracinio modelio taikymo patirtys sveikatos priežiūros sistemoje.* Melburne, Australijoje, teikiamos reabilitacijos paslaugos pabėgėliams, patyrusiems kankinimus ir traumas: teikiamos konsultacijos ir vykdomos papildomos terapijos bendradarbiaujant specialistams ir institucijoms. Vykdyti du kokybiniai tyrimai: viename tirtos pabėgėlių moterų patirtys apie papildomas terapijas, antrame tirti konsultantų argumentai dėl siūlomos papildomos terapijos. Du kokybiniai tyrimai atlikti siekiant suformuoti bendrą vaizdą apie sveikatos priežiūros integracinį modelį, kuris dar niekada nebuvo dokumentuotas. Nustatytos trys veiklos / veiksmų kryptys / veikimo būdai: ryšiai / santykiai (*relationship*), kultūrinis artimumas (*cultural familiarity*) ir somatinės prezentacijos / pristatymai (*somatic presentations*). Integralūs duomenys praplečia egzistuojančias nuostatas apie holistinę pabėgėlių sveikatą ir apima kultūriškai artimas sveikatos priežiūros praktikas papildomos terapijos forma. Šios terapijos pirmiausia taikomos rūpinantis sudėtingumu, kuris yra 'pabėgėlio kūnas': fizinio skausmo susimaišymas su kompleksiniais socialiniais, politiniais ir kultūriniais faktoriais, kurie apibrėžia / apibūdina pabėgėlių patirtį (Singer ir Adams, 2011).
- 1.23. *PGU adaptacijos streso ir jų sveikatos statuso sąsajos.* Papadopoulos ir kt. (2004) tyrime pristatomos Etiopijos pabėgėlių migracijos, adaptacijos ir apsigyvenimo patirtys JK bei jų sveikatos lūkesčiai ir praktikos. Duomenys rinkti pusiau struktūruotu giluminiu interviu taikant pusiau struktūruotą klausimyną. Imtį sudarė 106 Etiopijos rezidentai JK. Tyrimo rezultatai atskleidė, kad dauguma Etiopijos piliečių emigravo dėl politinių priežasčių. Iš 36 proc., gyvenančių JK, tik 7 proc. gavo pabėgėlio statusą. Dauguma asmenų patyrė sunkumų dėl imigracijos sistemos, būsto ir socialinių paslaugų bei jaučiasi socialiai izoliuoti. Daug problemų iškyla norint įsidarbinti pagal turimą kvalifikaciją, 29 proc. yra bedarbiai. Dauguma tyrimo dalyvių teigia, kad laimės pojūtis yra sveikatos prielaida ir sveikatingumo indikatorius. Taip pat jie teigia, kad sergamumas susijęs su konkrečiomis ligomis ir psichikos sutrikimais, kuriuos sukelia prigimtinės bei psichosocialinės priežastys. Dauguma tyrimo dalyvių kreipėsi pagalbos į bendrosios praktikos gydytojus, kaip pirminės sveikatos priežiūros grandies atstovus, ir patyrė sunkumų dėl kalbos barjerų ir menko PSP sistemos supratimo. Tyrimo dalyviai teigė, kad adaptacijos stresas ir apgyvendinimas darė poveikį jų psichikos sveikatai ir turėjo ryšį su depresija (Papadopoulos ir kt., 2004). Migracija, adaptacija ir apsigyvenimas turi ryšį su pabėgė-

lių sveikata, kuri yra priklausoma ir nuo įvairių barjerų asmeniniame bei visuomeniniame lygmenyje, todėl jai turi būti kreipiamas dėmesys ir sveikatos priežiūros paslaugos turi būti teikiamos kultūriškai kompetentinga maniera.

- 1.24. *Faktorių po tremties sąsajos su psichologiniu PGU mirtingumu.* Pabėgėliai, kurie kentėjo trauminius įvykius, kuria kompleksinius terapinius iššūkius sveikatos profesionalams. Yra mažai tyrimų apie faktorių po tremties, pasiduodančius kaitai ir mažinančius mirtingumą. Tirti socialiniai faktoriai tremtyje ir traumų faktoriai, kurie atsiranda kaip skirtingi psichologinių traumų elementai. Interviu būdu apklausiant 84 Irako vyrų pabėgėlius vertintas socialinės paramos lygmuo ir nepalankūs įvykiai. Socialiniai faktoriai tremtyje yra iš dalies afektyvi / jausminė socialinė parama. Pastarieji yra svarbūs faktoriai apibrėžiant potrauminio streso ir depresyvių reakcijų sunkumus, ypač kai derinamas traumos ir kankinimo sunkumo lygmuo. Menka socialinė parama yra stipresnė mirtingumo nuo depresijos prielaida nei traumos faktoriai (Gorst-Unsworth ir Goldenberg, 1998). Vis dėlto kai kurie faktoriai, lemiantys psichologinį mirtingumą tarp pabėgėlių, gali būti pašalinti planuojant, integruojant reabilitacijos programas ir skiriant dėmesį socialinei paramai bei šeimos susijungimui.
- 1.25. *Pabėgėlio statuso gavimo procedūros testinumas – tiesiogiai PGU psichologinę sveikatą veikiantis faktorius.* Nyderlanduose procedūros, siekiant gauti pabėgėlio statusą, užima kelerius metus. Šis ilgas netikrumo laikotarpis identifikuotas kaip reikšmingas kintamasis, sukeliantis pabėgėliams psichologinės sveikatos nusiskundimus, kurie susiję su pomigraciniu stresu. Dupont ir kt. (2005) patogioje imtyje prieglobsčio prašytojų bendruomenėse, kurios atrinktos iš trijų Olandijos pabėgėlių prašytojų centrų, nustatė narkotikų ir alkoholio vartojimo problemas. Narkotikų ir alkoholio vartojimo įpročiai dažnai yra tęstinė atsivežto iš gimtosios šalies gyvenimo standarto dalis, neatsiejama nuo vertybių ir tradicijų konkrečioje šalyje. Išskirtos keturios narkotikų kultūros: abstinencijos, opiumo, heroino ir ketamino (*khat*) bei alkoholio. Psichologiniai lūkesčiai ir kultūrinė kilmė skyrėsi, todėl Dupont ir kt. (2005) atradimas buvo hipotetinis priežastinis mechanizmas, kur įpročių naudojimas atliko konkrečią funkciją tarp grupių 'užmušant laiką'. 'Laiko užmušimas' apėmė priešškumą psichosocialiniam sutrikimui, susikrimtimui siekiant pabėgėlio statuso, prieglobsčio ir esant netikrumo būsenoje dėl ateities,

taip pat išgyvenant potraumines būsenas. Dupont ir kt. (2005) kelia hipotezę, kad, formuojant ir realizuojant narkotikų ir alkoholio vartojimo įpročius pabėgėlių ir prieglobsčio prašytojų populiacijoje, pomigraciniai ir kultūriniai lūkesčiai kaip faktoriai, kurie tęsiasi / atsi-
nešami iš gimtosios šalies, yra reikšmingesni nei buvusios traumos.

126. *Psichologinės PGU simptomų prigimtys ir normatyvinės medicininės diagnostikos tradicijos prasilenkimas*. Somatizacija⁶⁸ iš dalies kelia iššūkius daugiakultūriame kontekste, kur pacientų ir gydytojų požiūris dėl ligos ir sveikatos lūkesčių bei praktikų skiriasi. Perron ir Hudelson (2006) teigia, kad gydytojai, dirbę su prieglobsčio prašytojais ir pabėgėliais pacientais iš buvusios Jugoslavijos, nustatė, jog gydymas farmakologinėmis priemonėmis yra prasmingas ir nestabilios psichologinės ar psichinės būsenos pacientams nepakanka vien pokalbių ar psichologo konsultacijų. Atlikti pusiau struktūruoti interviu su 26 prieglobsčio prašytojais ir pabėgėliais pacientais ir buvusios Jugoslavijos, kurie atvyko į bendrosios medicinos polikliniką Šveicarijos mokomojoje ligoninėje, nes turėjo nusiskundimų. Inter-
viu leido paaiškinti pacientų ligos perspektyvas ir sveikatos priežiū-
ros lūkesčius. Pacientai skundėsi simptomais, susijusiais su praeityje patirtomis trauminėmis patirtimis, ir nurodė jų tęstinumą esamomis gyvenimo aplinkybėmis dėl patiriamo teisinio statuso netikrumo. Pacientai formulavo savo kančias medicinos ir socialiniais bei teisi-
niais klausimais ir prašė gydytojų pagalbos dėl išylančių problemų. Vertinimas, kaip prieglobsčio prašytojai ir pabėgėliai suteikia pras-
mę savo kančioms, gali padėti gydytojams geriau suprasti pacientų lūkesčius dėl klinikinių netikėtų bei atskleidžia paciento ir medi-
ko santykių prigimtį bei kliuvinius. Ženevoje, Šveicarijoje, apie 40 %

⁶⁸ Pirminės sveikatos priežiūros 10–35 % pacientų nurodo fizinius simptomus, kurie atsiranda, bet nėra susiję su organine patologija. Tai vadinama mediciniškai nepaaiškinamais simptomais, funkciniais somatiniais simptomais ar somatizacija, parodančia laipsnį, kuriuo simptomai suprantami kaip nukrypimas nuo normalaus fizinio kūno funkcionavimo bei negali būti atskleisti stebint struktūrinius pokyčius ar kaip psichosocialinės etiologijos problema. Nesvarbu, koks terminas vartojamas, dauguma tyrėjų ir klinikinių profesionalų nurodo šiuos simptomus esant apmąstymu apie psichologines ir emocines problemas. Somatizacija yra kelianti iššūkius, nes gydytojai ir pacientai dažniausiai nesutinka dėl priežasčių, prasmingumo, šių simptomų sunkumo ir gydymo. Somatizacija gali būti iš dalies kelianti iššūkius daugiakultūriame kontekste, kur socialiniai, kultūriniai ir lingvistiniai skirtumai tarp pacientų ir gydytojų gali kurti papildomus barjerus komunikavimui ir terapinei bendrystei su pacientu (Perron ir Hudelson, 2006).

populiacijos yra gimę užsienyje, ir gydytojai greitai susieja pacientų priežiūros sunkumus su skirtinga socialine ir kultūrine kilme. Perron ir Hudelson (2006) atliktos dvi studijos bendrosios medicinos poliklinikoje Ženevos universitete parodė, kad gydytojams iškyla iššūkių dėl imigrantų pacientų somatizacijos. Gydytojai apibūdina juos kaip neišreiškiamas žodžiais emocijas arba sieja juos su psichosocialiniais įvykiais bei fiziniais simptomais ir kelia klausimą, ar pacientų kultūriniai lūkesčiai gali būti prevencija jiems priimant psichologinį konkrečių simptomų pagrindą. Gydytojai nerimauja, kai jaučia, kad pacientai turi nerealių ir neadekvačių lūkesčių dėl gydymo ir sveikatos priežiūros sistemos. Medikai tokiais atvejais jaučiasi negalintys susieti kultūros ir komunikacijos, kurią patiria bendraudami su pabėgėliais iš buvusios Jugoslavijos.

- 1.27. *Ikiimigracinių patirčių dėl sukeltų fizinių sužeidimų ir patiriamų fizinių simptomų tarp PGU sąsajos.* Perron ir Hudelson (2006) studija atlikta poliklinikoje, priklausančioje Ženevos universiteto ligoninėms. Poliklinika per metus teikia apytiksliai 12 000 numatytų ir tiek pat nenumatytų konsultacijų pacientams nuo 16 m. 2002 m. apytiksliai 30 % pabėgėlių ir prieglobsčio prašytojų⁶⁹ užsirašė į konsultacijas. Sutelkti kvalifikuoti vertėjai sudarė galimybę šiems žmonėms nemokamai gauti konsultacijas. Priežiūrą atliko 15–18 jaunų gydytojų, kurie poliklinikoje dirbo metus, nes tai yra bendrosios medicinos gydytojų rengimo dalis. Apklausoje dalyvavo 14 jaunųjų gydytojų ir 26 pabėgėliai iš buvusios Jugoslavijos, turintys pabėgėlio ar prieglobsčio prašytojo statusą. Pagrindiniai pacientų nusiskundimai buvo galvos skausmai, pykinimas, kaulų ir raumenų skausmai, nervingumas, miego sutrikimai ir nerimas. Dauguma pacientų susiejo esamus simptomus su potrauminėmis patirtimis. Trauminiai įvykiai – karas, bėgimas ir praradimas tų, kuriuos mylėjo, – dažniausiai minimi aiškinant, kaip ir kodėl prasidėjo simptomai. Nors pacientai pripažįsta, kad potrauminės pa-

⁶⁹ Šveicarijoje prieglobsčio prašytojai ir pabėgėliai sudaro 1,3 % visos populiacijos, gyvenančios šalyje. Dauguma atvyksta iš Afrikos, Vidurinių Rytų ir Balkanų. Vidutiniškai 22 000 žmonių atvyko 2000–2002 m. Pabėgėlio statuso laukiama kelerius metus ir tik apie 6,4 % jį gauna. Laukiant sprendimo, prieglobsčio prašytojai ir pabėgėliai gauna gerovės paketą ir pagrindinį medicinos draudimą. Taip pat gauna būstą bendruose kambariuose / butuose ar bendrabučiuose, o vėliau persikelia į mažus individualius apartamentus. Vaikai lanko mokyklas, o suaugusieji gali paduoti dokumentus dėl darbo po 3 mėnesių (Perron ir Hudelson, 2006).

tirtys yra esamų simptomų priežastis, jie nemano, kad fokusavimasis į patirtis sumažins jų kentėjimą. Jie mano, kad „kas padaryta, jau padaryta“ ir kad turi mokytis gyventi su tuo, kas yra. Pacientai susieja trauminės patirtis su esamais simptomais, tačiau tai nesumažina jų fizinio skausmo ir kančių. Daug pacientų teigė, kad jų ikiimigracines patirtis sukėlė fiziniai sužeidimai ir kad jie lemia dabar patiriamus simptomus. Kai pacientai kalba apie savo ikiimigracines patirtis kaip savo ligos priežastis, jie mini esamas gyvenimo sąlygas, įamžinančias jų simptomus, ir tobulinimui grėsmę keliančius barjerus. Jie išgyveno finansinius sunkumus, baimes dėl savo vaikų, netikrumą dėl ateities, baimę būti išmestiems, socialinės paramos stoką – tai padarė juos jautrius lėtinėms ligoms ir pablogino fizinius bei psichologinius simptomus. Pacientai tiki, kad jų simptomai susiję su realiomis kūno problemomis, nors jos neidentifikuotos, ir kad pomigracinės socialinės sąlygos darė įtaką jų lėtiniam procesui. Todėl pacientai reikalauja medicininių ir socialinių sprendimų, prašo tyrimų, testavimo ir medicininio gydymo. Jie taip pat suvokia, kad jų gerovė priklauso nuo praktinio socialinių problemų sprendimo.

- 1.28. *Socialinių ir kultūrinių struktūrinių faktorių ir PGU jausminių reakcijų sąsajos.* Paimti pusiau struktūruoti interviu iš 18 prieglobsčio prašytojų ir pabėgėlių JK iš įvairių šalių – Etiopijos, Kenijos, Lenkijos, Somalio ir Jemeno. Nustatyta, kad socialinės ir kultūrinės struktūros faktoriai daro esminę įtaką pabėgėlių integracijai naujoje visuomenėje. Pabėgėlių patirtis gali daryti įtaką jų statusui naujoje šalyje. Pvz., negatyvios patirtys gali sumažinti saugumo jausmą, o pozityvios patirtys gali didinti komforto jausmus (Healey, 2006).

2. Dimensija – užimtumas ir darbo rinka

Temos

- 2.1. *Šalies politikos ir PGU integravimosi į darbo rinką sąsajos.* Anksčiau atliktuose tyrimuose apie imigracijos politiką akcentuota, kad migrantai palieka savo šalį, apsigyvena naujoje šalyje, integruojasi naujoje visuomenėje ir vengia ryšių su gimtąja šalimi. Šiuo metu, kai globalizacija suteikia dideles galimybes, imigrantai bendrauja su gimtąja šalimi, nors gyvena svečioje šalyje. Migrantai daro įtaką ekonominiam vystymuisi savo šalyje, nors aukšto meistriškumo bei įgūdžių migrantai specialistai sudėtingai integruojasi į darbo rinką (Page ir Plaza, 2006).

- 2.2. *Galimybės kvalifikuotiems profesionalams PGU integruotis į darbo rinką.* Tikslus pabėgėlių gydytojų skaičius JK nežinomas. Gydytojų disproporcija tarp pabėgėlių Vokietijoje ir Centrinėje Europoje buvo fiksuojama tik 1930 m. Pabėgėliai įnešė didelį indėlį į profesinį JK gyvenimą, iš dalies ir medicinos bei gamtos mokslų. Stiprų nesaugumo ir gąsdinančių jausmą pabėgėliai gydytojai išgyvena dėl to, kad neturi galimybių taikyti savo įgūdžių ir žinių adekvačioje profesinėje – gydymo – srityje. Nuo to priklauso jų asmeninė gerovė. Pabėgėliai gydytojai patenka į situaciją, kai švaistomas žmogiškasis potencialas, kuris nusipelno didesnio dėmesio ir veiksmų medicinos srityje. Tokia pabėgėlių gydytojų situacija susijusi su apribotomis galimybėmis registruotis Generalinėje medicinos taryboje vienu iš būdų: gauti privačiojo sektoriaus paramą, būti Karališkosios kolegijos nariu, išlaikyti Vertinimo komisijos vykdomą profesinį ir lingvistinį egzaminą (Berlin ir kt., 1997).
- 2.3. *PGU moralinis įsipareigojimas savo profesine veikla prisidėti prie prieglobstį suteikusios šalies gerovės.* Ar šalis turi kuo daugiau padėti pabėgėliams naudoti savo turimus profesinius įgūdžius šalyje, kuri suteikė laikiną prieglobstį? Nežinoma, kiek gydytojų yra tarp pabėgėlių, nes profesija fiksuojama atvykus. Vis dėlto gydytojų priskaičiuojama daugiau nei šimtas, iš kurių dauguma yra motyvuoti profesionalai, norintys įnešti indėlį į juos priglobusią šalį, kad nepriklaustytų nuo tos šalies. Naudoti šių žmonių įgūdžius yra ir moraliai, ir ekonomiškai prasminga (Adams ir Borman, 2000).
- 2.4. *Prieglobstį suteikusios šalies keliama reikalavimai profesijai – PGU integracijos į rinką apribojimas.* Pavyzdžiui, pabėgėliui gydytojui registruotis Generalinėje medicinos taryboje yra problemiška. Gydytojai, kurie atvyksta be dokumentų ir be perspektyvos juos atgauti, turi pademonstruoti savo kvalifikaciją, žinias ir patirtį. Dauguma turi išlaikyti Tarptautinės anglų kalbos testavimo sistemos egzaminą ir gauti vertinimą lingvistinio vertinimo valdyboje, kuri testuoja anglų kalbos ir klinikinius įgūdžius. Peržiūros kursų, egzaminų ir registracijos kainos pabėgėliams, gyvenantiems už ribotas pajamas, yra didelis kliuvinys. Studijų grupės, norint padėti gydytojams pasirengti egzaminams, buvo įsteigtos Londone. Podiplominio mokymosi iniciatyvos padėtų užtikrinti, kad panašios grupės būtų parinktos kiekviename rajone. Šios iniciatyvos gali būti remiamos iš nacionalinės sveikatos priežiūros paslaugų fondo. Mokydamiesi visi gydytojai gyvena lokaliai, kartu su šeima, tobulina kalbos įgūdžius bei gali dalyvauti klinikinuose kursuose (Adams ir Borman, 2000).

- 2.5. *Profesionalų savanoriavimas, kaip galimybė PGU susikurti praktinės veiklos potencialą integruojantis į darbo rinką.* Labai svarbi asmeninė patirtis gydytojų, kurie yra susipažinę su nacionalinės sveikatos priežiūros institucijomis ir organizacijomis, todėl savanoriai gydytojai yra svarbus lokalus įvairių specializacijų išteklius. Patariamoji medikų ir odontologų ugdymo, rengimo ir įdarbinimo grupė sukūrė darbo grupę pabėgėlių gydytojų klausimais, todėl šiuo metu pabėgėliams gydytojams, atsižvelgiant į poreikius, egzistuoja galimybė atlikti praktiką ligoninėse ir kitose sveikatos priežiūros institucijose. Yra svarbi savanoriška gydytojų iniciatyva veikti kaip mentoriams ir sudaryti praktines mokymosi galimybes gydytojams pabėgėliams. Vykdamas mažus pokyčius, daugeliui pabėgėlių atsiranda galimumas išgyti ir nuslopinti individualias negandas (Adams ir Borman, 2000).
- 2.6. *Bedarbystės ir sveikatos sutrikimų sąsajos.* Pabėgėliams darbas visuomet buvo ir yra būdas, sudarantis pagrindinį gyvenimo ritmą ir atkuriantis gyvybingą socialinį ir šeimos identitetą. JK bedarbystė asocijuojasi su ankstyvomis mirtimis, skyrybomis, smurtu šeimoje, nelaimingais atsitikimais, savižudybėmis, aukštu mirtingumu tarp porų ir vaikų, nerimu ir depresija, sutrikusiu miegu ir menka saviverte (Smith, 1992; iš Summerfield, 2001).

3. Dimensija – mokymosi galimybės

Temos

- 3.1. *Vaikų pabėgėlių mokymosi pasiekimų ir mokyklos bendruomenės nuostatų neatitikimas.* Vaikų pabėgėlių pasiekimai mokykloje priklauso nuo trijų faktorių (mokytojų specialistų buvimo, draugų paramos ir visos mokyklos nuostatos į pabėgėlius vaikus), kurie daro įtaką jų pasitikėjimui savimi identifikuojant save kaip pabėgėlius. Jie patiria patyčias, neigiamas mokytojų nuostatas; egzistuoja atotrūkis tarp pabėgėlių vaikų namų / šeimų ir mokyklos, kurioje jie moko (Hek, 2005).
- 3.2. *„Socialinės įtraukties“ ar „socialinės atskirties“ versus „socialinio kapitalo“ koncepto vartojimo poreikis švietimo ir ugdymo sistemoje.* Merrice (2007) diskutuoja apie mokymosi visą gyvenimą iššūkius pabėgėliams ir argumentuoja, kad esamas socialinės įtraukties ir atskirties diskursas siaurina mokymosi galimybes pabėgėliams JK. Socialinio kapitalo konceptas vartojamas kaip aiškinamoji sandara (anglų k. – *framework*) bei argumentuojama, kad integraciją į visuo-

menę ir tapimas naudingais nariais joje reikalauja pokyčio nuo foku-savimosi į formalų, individualizuotą ugdymą savaiminio ir socialinio mokymosi galimybių pripažinimo link.

4. Dimensija – socialiniai tinklai ir socialinis kapitalas

Temos

- 4.1. *PGU bendruomenių atstovavimas sprendžiant PGU problemas.* Pabėgėlių balsas geriausiai girdimas, kai jiems atstovauja pabėgėlių bendruomenių grupės. Tai yra savanorių grupės, kurios tarnauja kaip socialinis tinklas pabėgėliams. Jie teikia įvairias paramos paslaugas, apimančias anglų kalbos mokymą ir savos kalbos ugdymą, konsultavimą, paramą ir gynybą, dienos centrus ir bazinę pagalbą / pasiūlą skubiais atvejais (pvz., maistas, drabužiai ir antklodės). Tokia veikla daugiausia remiasi savanoryste, kai kuriems darbuotojams mokamas atlygis ir dauguma gauna finansinę paramą iš lokalių ar centrinių savivaldybių ar vyriausybės struktūrų (*ten pat*). Murphy ir kt. (2002) apklausė trylikos Londone egzistuojančių tokio pobūdžio organizacijų atstovus. Daugumos jų darbuotojai teigė, kad psichikos ligos pabėgėlių kultūrose suvokiamos kitaip nei Anglijoje. Gėda ir stigma yra dažniausiai pabėgėlių vartojamos sąvokos.
- 4.2. *Artimųjų palaikymo aktualumas PGU sprendžiant problemas.* Mažiau išsivysčiusiose šalyse psichiatrinė hospitalizacija yra rezervuota tik tiems pabėgėliams, kurie turi labai stiprių ir sunkiai gydomų problemų. Dažniausiai aprašoma problema yra depresija, kuri susijusi su izoliacija, rasizmu, veiklos galimybių stoka ir praradimu. Vienišumas taip pat yra aktuali problema. Taigi neįmanoma suskaičiuoti psichikos sveikatos ligų, bet galima suskaičiuoti, kiek asmenų išsenka ar nusizudo. Sprendžiant pabėgėlių psichikos problemas, svarbų vaidmenį atlieka šeima, draugai, senesnio amžiaus žmonės ir tradiciniai 'hileriai', bažnyčios (Murphy ir kt., 2002).
- 4.3. *Naujų socialinių kontaktų sukūrimo ribotumai tarp PGU ir prieglobstį suteikusios šalies bendruomenių.* Socialiniai Vietnamo pabėgėlių tinklai ir jų *intra-* ir *inter-etninių* kontaktų numatytojai / planuotojai po trejų metų gyvenimo Norvegijoje atliko tyrimą. Patogiąją atranką parinkus tyrimo dalyvius, pabėgėlių iš Vietnamo, keliavusių laivu, kohortoje buvo atliktas individualusis interviu. Pirmą kartą tyrimo dalyviai buvo apklausti, kai atvyko į Norvegiją (n = 145), ir antrą kartą – po trejų metų (n = 130). Po trejų metų didžioji dalis pabėgėlių

rekonstravo socialinius tinklus ir 54 % puikiai kontaktavo su kitais vietnamiečiais. Tik 17 % turėjo visavertį kontaktą su norvegais. Moterys pabėgėlės Norvegijoje įgijo išsilavinimą ir turėjo patikimų ryšių *interetniniame* socialiniame lygmenyje. Nustatyta, kad norvegų kalbos žinios nėra gerų socialinių kontaktų su norvegais prielaida. Geriausiai pabėgėliams sekėsi atkurti socialines prielaidas bendraujant / sąveikaujant su savo etnine grupe naujoje aplinkoje. Sudėtingiau buvo sukurti gerus socialinius kontaktus su norvegais. Ugdymo institucijos yra svarbi socialinė arena kuriant socialinius kontaktus, kaip ir asmeninės pastangos kurti artimus socialinius ryšius psichosocialiniu pereinamuoju laikotarpiu (Hauff ir Vaglum, 1997).

- 4.4. *Vietinių gyventojų ir pabėgėlių įpročių integravimo ir suderinimo poreikis.* Didelio masto Afrikos pabėgėlių problema rodo išskirtymo iššūkius planuojant žemės panaudojimą. Pastangos žmones perkelti į kitas agrokultūrines populiacijas dažniausiai sukelia imigrantų ir vietinių gyventojų konkurenciją dėl menkų išteklių, kas lemia žemės degradaciją, prievartą ir perkėlimo schemų išardymą. Pabėgėlių perkėlimo sėkmė labiausiai priklauso nuo laipsnio, kuriuo vietiniai ir pabėgėliai, naudojantys žemę, savo įpročius integruos ar suderins. Didžioji Afrikos pabėgėlių populiacijos dalis gyvena Rage (anglų k. – *Horns*) ir Sahelyje, kur dominuoja sausa ir pusiau sausa ekologija, o piemenavimas yra pagrindinė žemės naudojimo forma. Studijoje siūlomas perkėlimo dizainas, kuris integruoja pabėgėlių agrokultūrinės žemės naudojimo įpročius su vietinių žmonių piemenavimui naudojamos žemės įgūdžiais esant dažnoms sausroms (Unruh, 1993).
- 4.5. *Socialinio kapitalo kūrimo poreikis daugiaetninėse miesto bendruomenėse.* Pripažinta, kad pabėgėlių integracija efektyviai įvyksta bendruomenėse, turinčiose turtingą tarpkultūrinį socialinį kapitalą. Deuchar (2011) atskleidžia pavojus, kurie yra susiję su rezervuotomis ir atsitraukusiomis nuo bendruomenių pabėgėlių grupėmis, bei marginalizuotų pabėgėlių ir jaunų žmonių gaujų sąveikas. Atlikta mažos apimties kokybinė studija su jaunais pabėgėliais Glazge bei paaiškintos apimtys ir būdai, kuriais šie jauni žmonės patiria socialinius įsipareigojimus ir ryšius bei dalyvavimą gaujų kultūroje. Rezultatai rodo, kad perdėtas socialinio kapitalo artimumas dažnai riboja tarpkultūrinės integracijos galimybes Glazge. Narystė gaujoje, kuri pirmiausia sudaroma pagal teritorinę problematiką, yra etninio solidarumo ir rasinių prietarų prielaida. Todėl bendruomenei svarbu inicijuoti tarpkultūrinio integralumo idėjų įgyvendinimą stimuliuojant

paskirstymo kaitą (politikos lygmenyje) ir kuriant socialinį kapitalą daugiaetninėse miesto bendruomenėse (Deuchar, 2011).

- 4.6. *Socialinių tinklų pritaikomumas ilgalaikiam PGU judėjimui ir ryšių palaikymui su gimtąja šalimi.* Michael (2005) diskutuoja apie pabėgėlių paskirstymą Europoje centruodamasis į esamą situaciją, kai žmonės, apsistoję šalyje, sudaro nedidelę populiacijos dalį. Pavyzdys – auganti Alžyro bendruomenė JK. Toks judėjimas kelia iššūkius esamiems socialinių tinklų požiūriams į migraciją. Akivaizdu, kad dauguma alžyriečių turi šeiminių ryšių Prancūzijoje, todėl ten keliauja, taigi negali būti nuneigiama, kad socialiniai tinklai yra ilgalaikiai bei reikalingi ir yra taikomi pabėgėliams judėti. Nors daugumos JK gyvenančių alžyriečių šeiminiai ryšiai yra Prancūzijoje, griežta migracijos kontrolė mažina galimybes mobilizuoti prigimtinių socialinį kapitalą tokiuose socialiniuose tinkluose. Migracijos draudimų rezultatas yra tai, kad dokumentų neturintys migrantai socialinius tinklus naudoja skirtingai, fokusuodamiesi į silpnesnius ryšius, o ne į stiprius šeimos tinklus (Michael, 2005). Politiniai ir ekonominiai faktoriai daro įtaką apsistojimo / lokalizacijos sprendimams, ypač kai nėra didelės konkrečios lokalizacijos būtinybės.
- 4.7. *„Socialinio kapitalo“ koncepto epizodiškumo trivialumas.* Vyksta intensyvūs visuomenės ir politikų debatai apie etninį diversifikumą, bendruomenės integralumą ir imigraciją įvairiose pasaulio visuomenėse. Dėl didėjančios imigracijos ir etninės įvairovės didėja išsiplašymas ir kyla pavojus socialinei integracijai. Cheong ir kt. (2007) tyrimo rezultatai rodo, kad egzistuoja ryšiai tarp imigracijos, socialinės integracijos ir socialinio kapitalo. *Socialinio kapitalo* konceptas yra epizodinis, socialiai sukonstruotas ir paremtas vertybėmis bei priklauso nuo išblaškymo ideologinio klimato. Sprendimai dėl socialinio kapitalo, kaip visuomenės politikos instrumento, pasiekti socialinę integraciją turi inkorporuoti alternatyvių koncepcijų socialiniam kapitalui priimtinumą suprantant imigracijos procesus ir migracijos kontekstus.

5. Dimensija – visuomenės nuostatų raiška

Temos

- 5.1. *Diskriminacijos raiška medijose.* Atliktos diskurso analizės apie PGU įvaizdį JK spaudoje 2003 m. rezultatai parodė, kad PGU įvardijami „siuntiniu“, „preke“, „išiveržėliais“, „grobikais“, „kenkėjais“, „parazitais“, kas parodo, kad yra sudėtinga nepaisyti ir ignoruoti dominuojančių diskursų (Baker ir McEnery, 2005).
- 5.2. *Etiketizavimo raiška visuomenėje.* Studijoje tirtas pabėgėlių etiketizavimas pervertinant ir perkuriant *etiketizavimo* konceptą. Masiška pabėgėlių migracija pietuose kilo 1970–1980 m. *Etiketizavimo* konceptas leidžia įžvelgti institucinę ir biurokratinę galią pabėgėlių gyvenimui globalioje eroje esant tarptautinėms (anglų k. – *trans-national*) socialinėms transformacijoms, mišrios migracijos srovėms ir besitęsiančioje didelės apimties pabėgėlių migracijoje šiuo metu. Pabėgėlių *patogūs įvaizdžiai*, etiketizuojami su įtraukiamu humanitarinės pagalbos diskursu, pakeičiami etikečių dalimis, kurios nukreiptos į poreikį valdyti globalius procesus ir struktūras migracijoje ir priverstinėje migracijoje iš dalies. Etiketizavimas pervertinimas taikant originalias aksiomas – formavimą, transformavimą ir politizavimą *pabėgėlio* etiketės (Zetter, 2007). Pickering (2001) analizuoja šiuolaikinės medijos diskursus pabėgėlių klausimais Australijos spaudoje. Rezultatai rodo, kad pabėgėliai rutiniškai įvardijami ne tik problemine populiacija, bet ir nukrypusia ar iškrypusia populiacija siejant su konkrečios šalies integralia tauta, rase ir ligomis. Probleminis socialinių funkcijų reprezentavimo konstrukcijos nukrypimas sietinas su ‘normalumo’ konstruktu, lemiančiu socialinę tvarką ir hegemonijos paveiktą reprodukciją.
- 5.3. *Ksenofobijos raiška visuomenėje.* Hodes ir Goldberg (2002) atliktų JK tyrimų rezultatai PGU klausimais išryškino įdomius aspektus. JK nuostatos dėl pabėgėlių prieštaringos. Nepriklausomai nuo periodiškų ksenofobinių nepasitenkinimų, išreiškiamų populiarioje spaudoje, dažniausiai pasisakant lyderiaujantiems politikams, apie 1/3 prieglobsčio prašytojų ir pabėgėlių gali pasilikti JK. Netgi tie prieglobsčio prašytojai, kurie įgyja *pabėgėlio* statusą ir juridines teises, yra marginalizuoti / atskirti bei patiria institucinę ar atvirą rasizmą. Kita vertus, JK turi seną tradiciją gauti / priimti pabėgėlius ir visuomet palaiko prieglobsčio prašytojų teisės principus. Daug žmonių atvyksta kaip pabėgėliai ir integruojasi bei pasiekia sėkmę JK. Ty-

rimo metu išryškėjo, kad JK, siekiant ekonominio augimo, reikia daugiau jaunų žmonių. Tai būdinga daugumai Europos šalių. Daug darbo rankų reikia pramonėje ir paslaugų sferoje bei nacionalinėje sveikatos priežiūros paslaugų sistemoje (pvz., slaugytojų), todėl JK daug metų priima dirbti gydytojus imigrantus ir ruošiasi taip elgtis toliau. Prieglobsčio prašytojai ir pabėgėliai gydytojai, norintys gauti darbą, susiduria su daugeliu problemų. Nemaža dalis prieglobsčio prašytojų ir pabėgėlių yra įgiję universitetinį išsilavinimą ir turi papildomą kvalifikaciją, leidžiančią dirbti universitetinio išsilavinimo nereikalaujančius profesinius darbus. Prieštaringi elementai yra akivaizdūs JK Vyriausybėje. Viena vertus, prieglobsčio prašytojų aktas 1999 m. siekė išsklaidyti prieglobsčio prašytojus po visą JK ir atitraukti nuo Londono, nukreipti į skurdžius rajonus, kuriuose nėra atitinkamų paslaugų, skirtų gerinti pabėgėlių gyvenimo sąlygas. Ekstremalus rasizmas, kuris gali apimti grasinimus, smurtą ir savižudybes, pasireiškė, kai pabėgėliai persikėlė į nutolusias vietas. Kita vertus, siekdama pabėgėlių gerovės, padėdama žmonėms pasiekti savo ekonominę ir psichologinę potencialą, vyriausybė palaiko socialinės įtraukties politiką, kuri inkorporuoja gerai atliekamas / vykdomas paslaugas (Hodes ir Goldberg, 2002).

- 5.4. *Visuomenės nuostatų galios ir etninės bendruomenės saugaus identiteto atotrūkis.* Goldstein (1988) tyrė Hmong merginų mokyklos lankymo ir etniškumo dinamiką Amerikos mokyklose. Hmong bendruomenė suteikia merginoms saugų tapatumą / identitetą ir šeima jas paremia, bet šie žmonės Amerikoje vertinami kaip mažuma, o jų akademiniai pasiekimai nepakeitė galios santykio šalyje, į kurią atvyko gyventi.
- 5.5. *Spaudimas slėpti patirtis migruojant prieglobstį suteikusoje šalyje.* Jaunų pabėgėlių asmeninės perspektyvos sąveikauja su jų patirtimi ir poreikiais, į kuriuos atkreipiamas dėmesys tuomet, kai konkrečias paslaugas gauna konkreti pabėgėlių grupė. Dauguma jaunų pabėgėlių turi tylėti apie savo patirtį, norus ir jausmus iki tremties, kai keičiasi konkrečioje šalyje ar kai atvyksta į šalį, kuri juos priėmė (Hek, 2005).
- 5.6. *Visuomenės informuotumo apie PGU stoka – prietarų ir išankstinių nuostatų formavimosi prielaida.* Nuo 2000 m. JK Namų paslaugų tarnyba įgyvendino paskirstymo politiką, kurioje prieglobsčio prašytojai ir pabėgėliai apgyvendinami be pasirinkimo teisės vietovėse aplink miestą. Didžioji dalis mokslo šaltinių apie JK pabėgėlių pa-

skirstymą fokusuojasi į politikos kritiką ir pažeidžiamas populiacijas, gyvenančias skurde miesto kaimynystėje. Atitraukti nuo esamų socialinių tinklų pabėgėliai patiria prietarus, rasinius išpuolius ir izoliaciją. Atlikta kiekybinė apklausa ir atvejo studija. Kiekybinis tyrimas atskleidė žinių stoką apie pabėgėlių situacijas, išgyvenimus, paslaugų poreikį ir kt. (Stewart, 2011).

6. Dimensija – šalies, kurioje integruojasi PGU, politika

Temos

- 6.1. *Pabėgėlių apgyvendinimo politika ir PGU patiriamas skurdas bei nesaugumas.* JK Vyriausybė identifikavo pabėgėlių apgyvendinimą kaip pagrindinę integracijos strategijos dimensiją ir išsikėlė tikslą asistuoti naujesiems migrantams, kai jie nori gauti tinkamą, saugų ir įperkamą būstą. Turimi praktikos ir tyrimų įrodymai JK leidžia teigti, kad dauguma prieglobsčio prašytojų ir pabėgėlių užsieniečių patiria skurdą ir nesaugumą dėl būsto. Atlikto kokybinio tyrimo penkiuose Anglijos regionuose duomenys rodo, kad sėkmingas PGU apgyvendinimas neatsietas nuo integracijos, kurios prielaidos yra parama „seniems“ ir tik ką atvykusiems PGU ir kova su rasistiniais išpuoliais. Apgyvendinimo sėkmė priklauso nuo galimybės pasirinkti, būstų parūpinimo ir paramos PGU (Phillips, 2006).
- 6.2. *Vyriausybės ir NVO galia.* Argumentai, susiję su šiandienos era: *pabėgėlio* etiketės formavimasis atspindi priverstinės migracijos priežastis ir pobūdį, kuris yra sudėtingesnis nei anksčiau, kontrastuojantis su homogeniškomis praeities konotacijomis; *pabėgėlio* etiketė transformuojama pagal institucines *frakcijas* siekiant valdyti naująją migraciją; vyriausybės ir NVO yra svarbūs šiuolaikinių procesų veikėjai transformuojant *pabėgėlių* etiketę; *pabėgėlio* etiketė tapo politizuota produkuojant institucines frakcijas ir įsitraukiant į platesnį politinį diskursą priešinantį migrantams ir pabėgėliams (Zetter, 2007).
- 6.3. *NVO paramos per veiklą funkcija.* Pabėgėliai patiria psichosocialinius sutrikimus, ypač emocijų ir potrauminio streso, kurie asocijuojasi su aukšto lygmens socialinio statuso pablogėjimu, ligomis dėl patirtų kankinimų ar nepritekliaus. Daug psichiatrijos profesionalų bendruomenės paslaugų kontekste ir sektorinėse komandose stokoja įgūdžių ir išteklių sprendžiant minėtas problemas. Nacionaliniu mastu egzistuoja didelė psichikos sveikatos paslaugų pabėgėliams

įvairovė. JK yra daug savanorių paslaugų, kurios įtraukia pabėgėlius kaip apmokytus konsultantus (Hodes ir Goldberg, 2002).

- 6.4. *Lokalsios PGU integracijos poreikis.* Studija atlikta Nairobyje, fokusuojantis į somaliečius, išryškinant juridinį ir ekonominį pabėgėlių gyvybingumą. Rezultatai kelia iššūkius Kenijos Vyriausybės oficialiai pozicijai ir populiarioms lokalioms nuostatoms, kad pabėgėliai yra apsirūpinę ekonomiškai. Daugumos pabėgėlių Nairobyje sąlygos gyventi ir apsirūpinti savimi yra kraštutinai prastos. Pabėgėlius miestiečius, neturinčius materialinės pagalbos ar teisinio saugumo, bet kuriuo metu gali areštuoti policija, be to, jie susiduria su lokalsios populiacijos aukšto lygmens ksenofobija. Lokali pabėgėlių integracija yra gyvybiškai svarbus, reikalaujantis laiko sprendimas (Campbell, 2006).
- 6.5. *Politinių sprendimų poreikis sudarant galimybes PGU atgaivinti profesinę karjerą.* Kaita prieglobsčio prašytojų srityje sudaro prielaidas permąstyti ir sukurti vaizdinius, kaip padėti gydytojams pabėgėliams susigrąžinti savo profesiją. Prieglobsčio prašytojai yra linkę likti Londone, kur sukurtos pabėgėlių bendruomenės ir paramos paslaugos. Šias paslaugas teikiantys centrai yra perkrauti, todėl Imigracijos ir prieglobsčio prašymo aktas (1999) reikalauja, kad prieglobsčio prašytojai ir pabėgėliai būtų išsklaidyti į klasterių rajonus aplink JK, kur jau egzistuoja būtinosios paramos paslaugos arba jos gali būti vystomos. Taip pat finansinė parama mažėja, o gryųjų pinigų pelnas pakeičiamas čekiais (Adams ir Borman, 2000). Daug pabėgėlių gydytojų keletą metų jau neturėjo medicininės praktikos ir turi stiprinti pasitikėjimą savimi bei kompetenciją paramą teikiančioje aplinkoje. Klinikinė praktika yra svarbi norint stiprinti / įtvirtinti gydytojų mokymąsi. Tačiau tokios praktikos sunkiai organizuojamos, nes problematika – jų perdėta vizija bei mentoriavimas. Kai kurios ligoninės reikalauja mokesčio. Naujasis teisinis aktas sudaro prielaidas tobulinti klinikinės praktikas – sutelkiamos nacionalinės sveikatos priežiūros tarnybos ir įvairios sveikatos priežiūros institucijos, sudaromi klasteriai, kurie paremtų pabėgėlių gydytojų mokymąsi. Todėl būtina sukurti mechanizmą, kaip identifikuoti pabėgėlius gydytojus ir suteikti jiems galimybę atgaivinti medicinos karjerą. Tai gali būti daroma tinkle *apsipirkimas vienu sustojimu*, kai Pabėgėlių reikalų taryba nacionaliniu mastu apibrėžia pabėgėlius maistu ir gėrimais. Britų medicinos asociacija ir aukštųjų mokyklų dekanatai įgalioti suteikti informaciją, stiprinti duomenų bazes apie klinikinės praktikas ir jų atlikimo vietas, koordinuoti mentoriavimo sistemą (Adams ir Borman, 2000).

- 6.6. *Daugiakultūrės struktūros valstybėje poreikis etiškai realizuojant PGU išskirtymą.* Pabėgėlių išsklaidymo instrumentai gali padėti pabėgėliams įsitraukti ir reprezentuoti save, tačiau šalyje turi būti sukurta daugiakultūrė struktūra, nes kitu atveju bus skatinami rasiniai atotrūkiai ir pabėgėlių marginalizacija (Griffiths ir kt., 2006).
- 6.7. *NVO veikla užpildomas atotrūkis teikiant statutinės paslaugas – kritikuotinas sprendimas.* Paskirstymo politikos įgyvendinimas JK lėmė prieglobsčio prašytojų ir pabėgėlių perkėlimą į regionus, kurie turėjo mažai patirties teikiant paslaugas pabėgėlių grupėms. Per 10 000 prieglobsčio prašytojų buvo perkelti į Glazgo miestą po 2000 m., o pagrindinį vaidmenį atliko policija. Įvairiapusių paslaugų tinklai buvo sukurti Glazge kaip tarpininkai, kad būtų skatinamas savanorių ir statutinių sektorių bendradarbiavimas, teikiamos lokalsios paramos paslaugos bei lengvinamas bendruomenės vystymasis. Straipsnyje pristatomos šių tinklų patirtys. Išryškinant svarbą savanorių sektoriaus, teikiančio prieglobsčio prašytojams ir pabėgėliams paramą, iškyla rūpestis dėl reaktyvaus būdo, kuriuo buvo teikiamos paslaugos, kai atsakomybė atiteko savanorių ar bendruomenių organizacijoms, nes reikėjo užpildyti statutinių paslaugų teikimo atotrūkį (Wren, 2007).
- 6.8. *Teisinio PGU statuso ir integracijos sąsajos.* Da Lomba (2010) fokusuojasi į teisinę pabėgėlių integracijos dimensiją ir tiria sąveikas tarp pabėgėlio teisinio statuso bei integracijos JK. Teisinis statusas formuoja teisinę aplinką ir daro reikšmingą įtaką integracijai. Integracija yra daugiadimensis dviejų krypčių procesas, kuris prasideda, kai tik pabėgėliai atvyksta į šalį. Tai formuoja pagrindą vertinti pabėgėlių „kelionę“ nuo *prieglobsčio prašytojo* link *piliečio*, nes šalies migracijos teisė remia jų integraciją (Da Lomba, 2010).
- 6.9. *Nacionalinės politikos sąsajos su PGU integracijos trukdžiais.* Analizuojama nacionalinė politika, kuri tarpininkauja Irako pabėgėlių patirtims Australijoje. Atliktas giluminis interviu su šia populiacija Melburne ir mažame Viktorijos miestelyje atskleidžia, kaip socialinė politika gali lemti matomą (formalią) ir nematomą (neformalią, savaiminę) pabėgėlių atskirtį. Naudojamos dvi Australijos politikos – *pabėgėlių laikinosios apsaugos* ir *regioninio apgyvendinimo*, demonstruojant, kaip oficiali Australijos Vyriausybės politika gali negatyviai paveikti naujai atvykstančių pabėgėlių integracijos patirtis. Tokios politikos turi neįvardytų pasekmių paremiant pabėgėlių tinklus skirtingose vizų kategorijose bei pabėgėlių ir platesnės Australijos bendruomenės socialiniams santykiams (Johnston ir kt., 2009).

7. Dimensija – šalies, kurioje integruojasi PGU, socialinė-ekonominė sistema

Temos

- 7.1. *Pabėgėlių stovyklos, kaip šalies socialinės ir ekonominės sistemos komponentas.* Daug pabėgėlių stovyklų gyvuoja ilgiau nei trumpalaikis apgyvendinimas. Stovyklų dydis, populiacijos tankumas, jų išplanavimas, infrastruktūrų koncentruotumas, socialinis ir veiklos profilis bei prekybos veiklos, kurias jie vysto ir plėtoja, suteikia joms miestietišką bruožą. Stovyklų trukmė priklauso nuo kitų faktorių, apimančių ryšius tarp pabėgėlių ir vietinės populiacijos, ekologinės aplinkos, pvz., nuo lokalių išteklių. Perouse de Montclos ir Kagwanja (2000) argumentuoja, kad politinė parama yra būtina, nes priimanti šalis gali sukurti ar uždrausti pabėgėlių apgyvendinimo galimybes. Bet kuriuo atveju, humanitarinės pagalbos atitraukimas ar staigus nutraukimas automatiškai nereiškia stovyklų uždarymo, nes asmeninė darna skatina ir virtualių miestų atsiradimą, pvz., prekybos miestelių, nes pabėgėliai atsisakys grįžti namo ir taps nelegaliais migrantais.
- 7.2. *Pabėgėlių stovyklos ekonomikos ir konkrečios šalies politikos sąsajos.* Pabėgėlių stovyklos ekonomika, kuri priklauso nuo konkrečios šalies politikos, pvz., pabėgėlių judėjimo ir darbo, jų fizinės ir ekonominės izoliacijos šalyje. Rinkos pasekmės sąveikauja su humanitarinės pagalbos pobūdžiu, o speciali pabėgėlių demografinė kompozicija apibrėžia kainas ir kiekius, kurie charakterizuoja rinką. Pabėgėlių stovyklos ekonomikos dinamikos supratimas / įsisąmoninimas daro didelę įtaką praktikams, kurie susiduria su darbu ir pagalba pabėgėlių stovyklose (Werker, 2007).
- 7.3. *Aukšto lygmens nedarbingumas ir įsidarbinimas menkai apmokamuose darbuose – PGU atskirties prielaida.* JK tampa lyderiaujančia Europos apribojimų šalininke ir koncentruojasi į pastangas vystyti politiką, kuri atskiria prieglobsčio prašytojus ir pabėgėlius nuo pagrindinės visuomenės dalies. Vadovaujantis paskirstymo politika, šie asmenys išsiunčiami į miesto dalis, kuriose yra gyvenamųjų namų perteklius (Phillimore ir Goodson, 2006). Autoriai diskutuoja dėl ekonominio klestėjimo ir socialinės kohezijos požiūriu JK paskirstymo srityse. Mokslininkai teigia, kad naujai atvykę pabėgėliai turi įgūdžių ir kvalifikaciją, bet patiria aukšto lygmens nedarbingumą, o įsidarbinę žemos kvalifikacijos reikalaujančiose srityse gauna žemesnes nei vidurkis pajamas. Tyrimo rezultatai rodo, kad aukšto

lygmens nedarbingumas ir įsidarbinimas menkai apmokamuose darbuose kuria pabėgėlių atskirtį nuo visuomenės.

- 7.4. *PGU socialinis tarpininkavimas kūrybiškai užsidirbant pragyvenimui.* Diskutuojama apie Sudano pabėgėlių marginalizaciją Kaire ir argumentuojama, kad socialiai, ekonomiškai, kultūriškai ir politiškai marginalizuoti pabėgėliai dalyvauja ir įneša indėlį į miesto erdvių transformacijas. Teisinio saugumo ir pragyvenimo strategijose skirtumų tarp pabėgėlių, kurie turi teisinį statusą, ir reziduojančių Egipte nelegaliai yra mažai. Išgyvendami socialinę atskirtį ir stokodami teisių ir paslaugų, kai kurie Sudano pabėgėliai išlaiko pusiausvyrą tarp marginalizacijos rizikos ir kainos užsidirbdami pragyvenimui. Kontekste, kai trūksta visuminės integracijos galimybių Egipte ir negaunamas adekvatus asistavimas iš Jungtinių Tautų vyriausiojo pabėgėlių komisaro tarnybos bei tarptautinių ir lokalių organizacijų, pabėgėliai vis tiek kūrybiškai atranda būdų pragyventi ir įneša ekonominį bei kultūrinį indėlį į visuomenę šalyje, kurioje apsistojo. Šiame kontekste pabėgėliai yra matomi kaip socialiniai tarpininkai / atstovai, o ne ekonominė našta šaliai (Grabska, 2006).

8. Dimensija – PGU įsipareigojimas būti aktyviems ir save pristatyti

Temos

- 8.1. *Etninės bendruomenės atsakomybė reprezentuoti PGU.* Hopkins (2006) diskutuoja apie Somalio bendruomenių organizavimą Londone ir Toronte. Interviu ir diskusijos su Somalio moterimis pabėgėlėmis atskleidė, kad jos turi būstą, tačiau yra konkrečių įrodymų, kad šios bendruomenės jaučiasi marginalizuotos, atstumtos paslaugų teikimo srityje ir jų kolektyvinė reprezentacija yra ribota, nesvarbu, kad egzistuoja didelis skaičius specifinių Somalio organizacijų. Rezultatai rodo, kad tik pati Somalio bendruomenė yra atsakinga už savo dinamiką ir vaidmenį kuriant priklausymo ir saugumo aplinkas, sudarant sąlygas bendrauti, įgyti pasitikėjimo ir pradėti integracijos procesą visuomenėje, į kurią atvyko.
- 8.2. *PGU bendruomenių iniciatyvų poreikis.* Daley (2009) aiškina bendruomenės ryšius tarp pabėgėlių ir prieglobsčio prašytojų, kitų migrantų ir ilgalaikių rezidentų lokaliaje aplinkoje pabėgėlių stovykloje JK. Mokslininkas rado prasmingų ryšių stoką tarp žmonių su skirtinga kilme, reikšmingomis nuostatomis, kylančia įtampa ir keletu galimybių grupių kontaktams. Dalijimosi identitetu aspektai sutelkia

žmonės, bet maži kultūrų skirtumai ir tikėjimas taip pat yra susiję su stipriu atskyrimu. Bendruomenių iniciatyvos ir socialinė parama naujai atvykusiems ir jau gyvenantiems pabėgėliams yra poreikis, sudarantis sąlygas vykdyti realų dialogą tarp skirtubių ir vystyti santykius, kurie remiasi bendrais tikslais ir lygybe.

- 8.3. *PGU pasirinkta proaktyvaus veikimo strategija, kaip emancipavimosi trukdys prieglobstį suteikusioje šalyje.* Williams (2006) atlikta trejų metų studija taikant dalyvio etnografinį tyrimą lauke su prieglobsčio prašytojais ir pabėgėliais JK. Tyrimo rezultatai paneigė stereotipus ir parodė, kad pabėgėliai trokšta būti proaktyviais socialiniais veikėjais. Tai leidžia daryti prielaidą apie pabėgėlių priklausomumą (anglų k. – *dependency*).
- 8.4. *Socialinio darbo paslaugų modelio sukūrimo poreikis integruojant PGU kultūros ir akultūracijos aspektus.* Šiandien Šiaurės Amerikoje idėja apie visišką imigrantų asimiliaciją nelaikoma tinkama. Esant bendrai palaikomai daugiakultūrei ir pliuralizmo ideologijai, socialinio darbo tikslas su imigrantais yra integracija svečioje visuomenėje ekonomine, socialine ir / ar psichologine kryptimi (Li, 2003; iš Sakamoto, 2007). Kritikai argumentuoja, kad tradicinė imigrantų asimiliacijos idėja užslėptai tęsiasi paskui socialinę politiką ir socialines paslaugas imigrantams, akcentuojant, kad sėkminga imigrantų integracija reiškia jų prisitaikymą dominuojančioje kultūroje (Balgopal, 2000; iš Sakamoto, 2007). Nors mokslo šaltinių socialinio darbo su emigrantais tema daugėja, kas didina supratimą apie šią įvairialypę populiaciją ir jos poreikius, literatūroje vis dar stokojama integralios teorinės ir ideologinės sistemos (anglų k. – *framework*), būtinos įgyvendinant efektyvių paslaugų modelį. Socialinio darbo literatūroje apie imigrantus stokojama kritinių klausimų apie socialinių teorijų indėlį kultūros ir akultūracijos klausimais.

9. Dimensija – mokslo metodologijos iššūkiai atliekant tyrimus PGU srityje

Temos

- 9.1. *Sisteminė mokslo šaltinių apžvalga sudaro prielaidas atskleisti visuminę PGU problematiką.* Pabėgėliai patiria daugybinių traumuojančių įvykių, kurie daro akivaizdžią įtaką jų sveikatai, bet duomenys apie pabėgėlių traumas ir sveikatos statusą dažniausiai prieštaringi ir juos sudė-

tinga interpretuoti. Hollifield ir kt. (2002) vertino mokslo šaltiniuose pateiktą medžiagą apie pabėgėlių traumas ir sveikatą bei identifikavo ir vertino instrumentus, kurie matuoja traumas ir sveikatos statusą, ir rekomendavo jų tobulinimo kryptis. Mokslininkų komanda konstatuoja, kad dauguma straipsnių apie pabėgėlių traumas ar sveikatą yra aprašomieji arba remiasi kiekybiniais duomenimis, kurie surinkti neturinčiais testavimo praktikos ir nevaliduotais instrumentais. Šių instrumentų naudojimas nelemia kruopščių matavimų galimybės, nes stokojama teorinės sistemos (anglų k. – *framework*) ir nedėmesingai naudojami bei pristatomi matavimo principai.

- 9.2. *Fragmentiniai tyrimai suteikia nenuoseklią ir trivialią informaciją.* Tokią situaciją iliustruoja Montgomery ir Foldspang (2005) tyrimas. Tyrėjai matavo ir lygino esamus psichikos sveikatos profilius bei prieš tai buvusį prievartos poveikį pabėgėliams vaikams iš Vidurio Rytų, kurių tėvai kaip prieglobsčio prašytojai arba kaip pabėgėliai gavo arba negavo leidimo likti Danijoje. Praėjus trumpam laikui, kai šeimos atvyko į Daniją, tėvai struktūruotu interviu buvo apklausti apie vaikų psichikos sveikatą ir situaciją po organizuoto smurto. Tėvai konstatavo, kad vaikų elgsena atvykus nepakito, tačiau nebuvo sistemingai rinkti duomenys nei apie šeimas, nei apie vaikus.
- 9.3. *Poreikis tirti skirtingus PGU identitetus įvairiuose kontekstuose.* Eastmond (1998) tyrė Bosnijos musulmonų pabėgėlių patirtis Švedijoje. Dinamika, kurioje kultūrinis išskirtinumas ir etniniai ribotumai iškyla kaip teisėti ir esminiai, yra matomi per skirtingas sistemas (anglų k. – *framework*), fokusuojantis į nacionalinį mąstymą kultūros, vietos ir identitetų kontekstuose, siejant su institucijomis ir diskursais pokario Bosnijoje, svečioje šalyje ir pabėgėlių tyrimuose. Egzistuoja įvairių kontekstų, kuriuose paminėti aspektai nutylimi, tačiau svarbu kalbėti apie pabėgėlių bendruomenės nuostatas ir praktikas, susijusias su paminėtais aspektais. „Ką reiškia ištremtiems asmenims atgimstanti Bosnijos nacija ir kaip tai sąveikauja su kitais socialiniais identitetais? Kaip jie reaguoja į kultūrines praktikas svečioje šalyje apimant tendenciją medikalizuoti pabėgėlių patirtis?“ Klausimai neatsiejami nuo pabėgėlių išgyventų karo patirčių ir būtinybės turėti kasdienį gyvenimą tremtyje (Eastmond, 1998).
- 9.4. *Antropologinio ir dalyvavimo požiūrių taikymo aktualumas PGU tyrimuose.* Chatty ir kt. (2005) aptaria koncepcinius ir metodologinius iššūkius, su kuriais susidūrė tyrėjai dirbdami su jaunais pabėgėliais. Dažniausiai tyrimai koncentruojasi į suaugusius pabėgėlius, mažiau

į vaikus. Šios studijos įtraukia vaikus, kurie dažniausiai turi psichologinių ir psichikos problemų, ir jose siekiama diskutuoti apie patologiją ir individualizavimą. Chatty ir kt. (2005) remiasi šešerių metų stebėjimais vykdant daugiadisciplinę, antropologinę ir dalyvavimu paremtą tyrimo programą, kurioje vertintas priverstinės migracijos poveikis jauniems žmonėms Vidurio Rytuose ir Šiaurės Afrikoje: Palestinos jaunimas Libane, Sirijoje, Jordane, Vakarų Krante ir Gazoje, Sahrawi jaunimas Alžyre ir Afganistano jaunimas Irane. Mokslininkai argumentuoja, kad, nepriklausomai nuo iššūkių, antropologinis ir dalyvavimo požiūris daro įtaką gilesniam ir visuminiam supratimui apie jaunus pabėgėlius.

- 9.5. *Specifinio socialinio-politinio ir kultūrinio konteksto įtaka skirtingoms PGU integracijos sritims konkrečiuose kontekstuose.* Chatty (2007) apmąsto pabėgėlių jaunimo lyginamojo antropologinio tyrimo vertinimą. Tyrime vertinama dalyvavimu paremta tyrimo programa aštuoniose vietovėse Vidurio Rytuose ir Šiaurės Afrikoje. Pripažįstant specifinio socialinio-politinio ir kultūrinio konteksto įtaką skirtingoms sritims konkrečiose vietovėse, buvo atskleisti panašumai tarp jaunų pabėgėlių: daugelio jaunų pabėgėlių, gyvenančių ilgalaikės priverstinės imigracijos sąlygomis, problemos daugialypiuose ir konfliktuojančiuose identitetuose ir dvilypume, peržengiant vietas, aktyvumas, įsitraukimas į veiklas priklauso nuo esamos humanitarinės pagalbos struktūros.
- 9.6. *„Gerosios patirties“ metodologijos poreikis tiriant PGU.* Socialiniai tyrėjai, atlikdami tyrimą lauke, esant humanitarinei situacijai, susiduria su imperatyvu: tyrimas turi būti akademiškai reikšmingas ir politiškai tinkamas. Dauguma tyrimų apie priverstinę migraciją remiasi nereikšminga metodologija ir duomenys bei pateikiamos politinės išvados yra aptakios arba etiškai įtartinos. Tyrėjai identifikuoja pagrindines metodologines ir etines problemas, prieštaraujančias socialiniams tyrimams, kai studijuojama priverstinė migracija ir jos šaltiniai. Šios problemos apima saugumo ir konfidencialumo problemas ir kelia klausimą, ar tyrėjai daro pakankamai, kad nepadarėtų žalos. Kol nėra atskiros „gerosios praktikos“ metodologijos pabėgėlių tyrimuose, šios srities tyrimai tyri vystyti savo akademines ir politines patirtis bei tinkamumą ir apsispręsti dėl metodologinių ir etinių iššūkių (Jacobsen ir Landau, 2003).
- 9.7. *Integruoto PGU tyrimo dizaino naudos projektavimas politinėje ir paslaugų teikimo sferose.* Nežinomi tinkami metodologiniai požiūriai

tiriant jaunų žmonių pabėgėlių psichosocialinius veiksnius sveikatos ir gerovės dimensijose jiems apsigyvenus svečioje šalyje. Taip pat nežinomi tyrimų modeliai, kurie gali įtraukti jaunus žmones į prasmingus apmąstymus apie asmeninį gyvenimą ir ateitį, kad būtų gauti validūs duomenys ir informuoti paslaugų teikimo bei politikos atstovai, praktikai. Gifford ir kt. (2007) tyrime dalyvavo daugiau nei 100 jaunų (12–18 m. amžiaus), ką tik atvykusių į Melburną (Australija) ir turinčių *pabėgėlio* statusą žmonių. Taikytas kokybinis ir kiekybinis tyrimas, tačiau paaiškėjo, kad tradiciniai būdai derinti šiuos tipus nėra tinkami. Pagrindžiama, kaip integruoti tyrimų požiūriai gali būti naudingi politikams, paslaugų teikėjams ir jauniems žmonėms.

- 9.8. *Pabėgėlių vaikų imtyje atliekamo tyrimo metodologijos specifikos prasmingumas*. McCarthy ir Marks (2010) tyrime taikė Vaikų visuomenės gerovės sistemą (anglų k. – *Children's Society's well-being framework*) ir vystė inovatyvius, vaikams tinkamus tyrimo metodus, aiškinančius pažeidžiamų vaikų grupių, kurioms priklauso ir pabėgėlių(iai) vaikai, gerovę. Sėkmingai tokiuose kontekstuose taikomas dalyvio veiklos tyrimas. Mokslininkų atlikto tyrimo rezultatai atskleidžia, kad jauni pabėgėliai susiduria su daugeliu iššūkių, kai tenka įveikti sunkumus naujoje šalyje, bet jie yra lankstūs bei priversti tobulinti, gerinti savo gyvenimą. Tačiau, atliekant tyrimą su pabėgėliais vaikais, prasminga laikytis į vaiką orientuoto požiūrio (anglų k. – *child-centredness*).
- 9.9. *Poreikis atrinkti adekvačias tyrimo fenomenui teorines nuostatas tiriant PGU į(si)pareigojimą*. Asmenybė, psichopatologiniai sutrikimai, prisitaikymo ištekliai ir socialinė parama vertinta Irano 100 pabėgėlių bendruomenėje, apsigyvenusioje Švedijoje. Irane asmenys patyrė daug traumų. Greitai atsigaujantys / lankstūs pabėgėliai charakterizuojami žemu pažeidimo vengimu, aukštu tikslingumu ir aukštu kooperatyvumu, kas sudaro jiems sąlygas toliau efektyviai taikyti prisitaikymo strategijas ir gauti pakankamą / tinkamą socialinę paramą bei tapti atspariems sunkioms traumoms (Ghazinour ir kt., 2003). Teorinės nuostatos akcentuoja 3 pagrindines prisitaikymo strategijas (Folkman ir Lazarus, 1988; Carver, 1989; iš Ghazinour ir kt., 2003): a) į problemą fokusuotas prisitaikymas – bandymas stoti akistaton su situacijos iššūkiais / reikalavimais ar aktyviai keisti situacijos dalis, kad ji taptų nepavojinga, nekelianti streso; b) į emocijas fokusuotas prisitaikymas – mažinamas emocinis sutrikimas keičiant mąstymą, nuostatas ir / ar vertybes; c) socialinės paramos tikslų siekimas mažinant stresą bei gaunant asistavimą ir / ar emocinę paramą.

Aukščiau pateiktos temos ir jas sudarančios dimensijos sudaro prielaidas kitame skyriuje diskutuoti apie PGU poreikius kaip neatsiejamą jų integracijos bei pastarosios vertinimo komponentą.

I skyriaus literatūra

Mokslo šaltiniai

1. Adams, K., Borman, E. (2000). Helping refugee doctors. The new asylum act may make it easier to help small numbers of refugee doctors. *British Medical Journal*, 320: 887.
2. Ager, A., Strang, A. (2008). Understanding Integration: A Conceptual Framework. *Journal of Refugee Studies*, 21 (2): 166–191.
3. Andrewa, T.-A. Ch., Jung-Chenb, Ch. (1999). Mental health aspects of culture and migration. *Current Opinion in Psychiatry*, 12 (2): 217–222.
4. Ani, C. (2007). Working with asylum seekers with mental illness distressed by the Home Office dispersal programme. *The Psychiatrist*, 31: 307–309.
5. Baker, P., McEnery, T. (2005). A corpus-based approach to discourses of refugees and asylum seekers in UN and newspaper texts. *Journal of Language and Politics*, 4 (2): 197–226.
6. Beirens, K., Fontaine, J. R. J. (2011). Somatic and Emotional Well-Being Among Turkish Immigrants in Belgium: Acculturation or Culture? *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 42 (1): 156–174.
7. Berlin, A., Gill, P., Eversley, J. (1997). Refugee doctors in Britain: a wasted resource. Helping them would help the health service. *British Medical Journal*, 315: 264.
8. Campbell, E. H. (2006). Urban Refugees in Nairobi: Problems of Protection, Mechanisms of Survival, and Possibilities for Integration. *Journal of Refugee Studies*, 19 (3): 396–413.
9. Chatty, D. (2007). Researching Refugee Youth in the Middle East: Reflections on the Importance of Comparative Research. *Journal of Refugee Studies*, 20 (2): 265–280.
10. Chatty, D., Crivello, G., Hundt, G. L. (2005). Theoretical and Methodological Challenges of Studying Refugee Children in the Middle East and North Africa: Young Palestinian, Afghan and Sahrawi Refugees. *Journal of Refugee Studies*, 18 (4): 387–409.

11. Cheong, P. H., Edwards, R., Goulbourne, H., Solomos, J. (2007). Immigration, social cohesion and social capital: A critical review. *Critical Social Policy* February, 27 (1): 24–49.
12. Da Lomba, S. (2010). Legal Status and Refugee Integration: a UK Perspective. *Journal of Refugee Studies*, 23 (4), 415–436. doi: 10.1093/jrs/feq039.
13. Daley, C. (2009). Exploring community connections: community cohesion and refugee integration at a local level. *Community Development Journal*, 44 (2): 158–171.
14. De Anstiss, H., Ziaian, T., Procter, N., Warland, J., Baghurst, P. (2009). Help-seeking for Mental Health Problems in Young Refugees: A Review of the Literature with Implications for Policy, Practice, and Research. *Transcultural Psychiatry*, 46 (4): 584–607.
15. Derrick, S. (1999). The Psychosocial Effects of Torture, Mass Human Rights Violations, and Refugee Trauma: Toward an Integrated Conceptual Framework. *Journal of Nervous and Mental Disease*, 187 (4): 200–207.
16. Deuchar, R. (2011). 'People Look at Us, the Way We Dress, and They Think We're Gangsters': Bonds, Bridges, Gangs and Refugees: A Qualitative Study of Inter-Cultural Social Capital in Glasgow. *Journal of Refugee Studies*, 24 (4). doi: 10.1093/jrs/fer032. Prieiga internete: <http://jrs.oxfordjournals.org/content/24/4.toc>.
17. Dupont, H., Kaplan, Ch. D., Verbraeck, H. T., Braam, R. V., van de Wijnngaart, G. F. (2005). Killing time: drug and alcohol problems among asylum seekers in the Netherlands We dedicate this manuscript to this inspiring pioneer of Dutch drug research. *International Journal of Drug Policy*, 16 (1): 27–36.
18. Eastmond, M. (1998). Nationalist Discourses and the Construction of Difference: Bosnian Muslim Refugees in Sweden. *Journal of Refugee Studies*, 11 (2): 161–181.
19. Fazell, M., Stein, A. (2002). The mental health of refugee children. *Archive of Disease in Childhood*, 87: 366–370.
20. Ghazinour, M., Richter, J., Eisemann, M. (2003). Personality Related to Coping and Social Support Among Iranian Refugees in Sweden. *Journal of Nervous and Mental Disease*, 191 (9): 595–603.
21. Gifford, S. M., Bakopanos, Ch., Kaplan, I., Correa-Velez, I. (2007). Meaning or Measurement? Researching the Social Contexts of Health and Settlement among Newly-arrived Refugee Youth in Melbourne, Australia. *Journal of Refugee Studies*, 20 (3): 414–440. doi: 10.1093/jrs/fem004.

22. Goldstein, B. L. (1988). In Search of Survival: The Education and Integration of Hmong Refugee Girls. *Journal of Ethnic Studies*, 16 (2): 1–27.
23. Gorst-Unsworth, C., Goldenberg, E. (1998). Psychological sequelae of torture and organised violence suffered by refugees from Iraq. Trauma-related factors compared with social factors in exile. *The British Journal of Psychiatry*, 172: 90–94.
24. Grabska, L. (2006). Marginalization in Urban Spaces of the Global South: Urban Refugees in Cairo. *Journal of Refugee Studies*, 19 (3): 287–307.
25. Griffiths, D., Sigona, N., Zetter, R. (2006). Integrative Paradigms, Marginal Reality: Refugee Community Organisations and Dispersal in Britain. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 32 (5): 881–898.
26. Hafeez, A., Riaz, R., Shah, S. U., Pervaiz, J., Southall, D. (2004). Integrating health care for mothers and children in refugee camps and at district level. *British Medical Journal*, 328: 834.
27. Hauff, E., Vaglum, P. (1997). Establishing social contact in exile: a prospective community cohorts study of Vietnamese refugees in Norway. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 32 (7): 408–415.
28. Healey, R. (2006). Asylum-seekers and refugees: a structuration theory analysis of their experiences in the UK. *Population, Space and Place*, 12 (4): 257–271.
29. Hek, R. (2005). The role of education in the settlement of young refugees in the UK: The experiences of young refugees. *Practice*, 17 (3): 157–171.
30. Hodes, M., Goldberg, D. (2002). The treatment of refugees service provision reflects Britain's ambivalence. *The Psychiatrist*, 26: 1–2.
31. Hollifield, M., Warner, T. D., Lian, N., Krakow, B., Jenkins, J. H., Kesler, J., Stevenson, J., Westermeyer, J. (2002). Measuring Trauma and Health Status in Refugees. *The American Medical Association Journal*, 288 (5): 611–621.
32. Holtz, T. H. (1998). Refugee Trauma versus Torture Trauma: A Retrospective Controlled Cohort Study of Tibetan Refugees. *Journal of Nervous and Mental Disease*, 186 (1): 24–34.
33. Hopkins, G. (2006). Somali Community Organizations in London and Toronto: Collaboration and Effectiveness. *Journal of Refugee Studies*, 19 (3): 361–380.

34. Jacobsen, K. (2006). Refugees and Asylum Seekers in Urban Areas: A Livelihoods Perspective. *Journal of Refugee Studies*, 19 (3): 273–286.
35. Jacobsen, K., Landau, L. B. (2003). The Dual Imperative in Refugee Research: Some Methodological and Ethical Considerations in Social Science Research on Forced Migration. *Disasters*, 27 (3): 185–206.
36. Jakulevičienė, L. (2005). 2004 m. Užsieniečių teisinės padėties įstatymas pabėgėlių apsaugos atžvilgiu. *Jurisprudencija*, 78 (70): 23–28. Prieiga internete: www.mruni.eu/lt/mokslo_darbai/jurisprudencija/archyvas/dwn.php?id.
37. Johnston, V., Vasey, K., Markovic, M. (2009). Social policies and refugee resettlement: Iraqis in Australia. *Critical Social Policy*, 29 (2), 191–215.
38. Kallivayalil, D. (2010). Narratives of Suffering of South Asian Immigrant Survivors of Domestic Violence. *Violence Against Women*, 16 (7): 789–811.
39. Kieft, B., Jordans, M. J. D., de Jong, J. T. V. M., Kamperman, A. M. (2008). Paraprofessional Counselling within Asylum Seekers' Groups in the Netherlands: Transferring an Approach for a Non-western Context to a European Setting. *Transcultural Psychiatry*, 45 (1): 105–120.
40. Kirmayer, L. J., Young, A., Davis, M. B. (1998). Culture and somatization: clinical, epidemiological, and ethnographic perspectives. *Psychosomatic Medicine*, 60 (4): 420–430.
41. Lin, E. H., Carter, W. B., Kleinman, A. M. (1985). An exploration of somatization among Asian refugees and immigrants in primary care. *American Journal of Public Health*, 75 (9): 1080–1084.
42. McCarthy, C., Marks, D. F. (2010). Exploring the Health and Well-being of Refugee and Asylum Seeking Children. *Journal of Health Psychology*, 15 (4): 586–595.
43. Merrice, L. (2007). Lifelong learning and the social integration of refugees in the UK: the significance of social capital. *International Journal of Lifelong Education*, 26 (2): 155–172.
44. Michael, C. (2005). When Do Social Networks Fail to Explain Migration? Accounting for the Movement of Algerian Asylum-Seekers to the UK. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 31 (4): 699–718(20).
45. Montgomery, E., Foldspang, A. (2008). Discrimination, mental problems and social adaptation in young refugees. *European Journal of Public Health*, 18 (2): 156–161.

46. Montgomery, E., Foldspang, A. (2005). Seeking asylum in Denmark: refugee children's mental health and exposure to violence. *European Journal of Public Health*, 15 (3): 233–237.
47. Muecke, M. A. (1992). New paradigms for refugee health problems. *Social Science and Medicine*, 35 (4): 515–523.
48. Murphy, D., Ndegwa, D., Kanani, A., Rojas-Jaimes, C., Webster, A. (2002). Mental health of refugees in inner-London. *The Psychiatrist*, 26: 222–224.
49. Orach, Ch. G., de Brouwere, V. (2006). Integrating refugee and host health services in West Nile districts, Uganda. *Health Policy Plan*, 21 (1): 53–64.
50. Page, J., Plaza, S. (2006). Migration Remittances and Development: A Review of Global Evidence. *Journal of African Economies Advance Access*, 15 (2): 245–336.
51. Perron, N. J., Hudelson, P. (2006). Somatisation: illness perspectives of asylum seeker and refugee patients from the former country of Yugoslavia. *BMC Family Practice*, 7: 10doi:10.1186/1471-2296-7-10. Prieiga internete: <http://www.biomedcentral.com/1471-2296/7/10>.
52. Phillimore, J., Goodson, L. (2006). Problem or Opportunity? Asylum Seekers, Refugees, Employment and Social Exclusion in Deprived Urban Areas. *Urban Studies*, 43 (10): 1715–1736.
53. Phillips, D. (2006). Moving Towards Integration: The Housing of Asylum Seekers and Refugees in Britain. *Housing Studies*, 21(4): 539–553.
54. Pickering, Sh. (2001). Common Sense and Original Deviancy: News Discourses and Asylum Seekers in Australia. *Journal of Refugee Studies*, 14 (2): 169–186.
55. Summerfield, D. (2001). Asylum-seekers, refugees and mental health services in the UK. *The Psychiatrist*, 25: 161–163.
56. Papadopoulos, I., Lees, S., Lay, M., Begrehiwot, A. (2004). Ethiopian refugees in the UK: migration, adaptation and settlement experiences and their relevance to health. *Ethnicity and Health*, 9 (1): 55–73.
57. Perouse de Montclos, M.-A., Kagwanja, P. M. (2000). Refugee Camps or Cities? The Socio-economic Dynamics of the Dadaab and Kakuma Camps in Northern Kenya. *Journal of Refugee Studies*, 13 (2): 205–222.
58. Phillips, D. (2006). Moving Towards Integration: The Housing of Asylum Seekers and Refugees in Britain. *Housing Studies*, 21 (4): 539–553.
59. Phillimore, J., Goodson, L. (2008). Making a Place in the Global City: The Relevance of Indicators of Integration. *Journal of Refugee Studies*, 21 (3): 305–325.

60. Pitman, A. (2010). Asylum application process: the psychiatric patient's experience. *The Psychiatrist*, 34: 344–348.
61. Polzer, T. (2008). Invisible Integration: How Bureaucratic, Academic and Social Categories Obscure Integrated Refugees. *Journal of Refugee Studies*, 21 (4): 476–497.
62. Sakamoto, I. (2007). A Critical Examination of Immigrant Acculturation: Toward an Anti-Oppressive Social Work Model with Immigrant Adults in a Pluralistic Society. *The British Journal of Social Work*, 37 (3): 515–535.
63. Singer, J., Adams, J. (2011). The Place of Complementary Therapies in an Integrated Model of Refugee Health Care: Counsellors' and Refugee Clients' Perspectives. *Journal of Refugee Studies*, 24 (2): 351–375. doi: 10.1093/jrs/fer001.
64. Smyth, G., Stewart, E., Da Lomba, S. (2010). Introduction: Critical Reflections on Refugee Integration: Lessons from International Perspectives. *Journal of Refugee Studies*, 23 (4): 411–414. doi: 10.1093/jrs/feq043.
65. Stewart, E. S. (2011). UK Dispersal Policy and Onward Migration: Mapping the Current State of Knowledge. *Journal of Refugee Studies*. doi: 10.1093/jrs/fer039. Prieiga internete: <http://jrs.oxfordjournals.org/content/early/2011/10/20/jrs.fer039>.
66. Sundquist, J. (1995). Ethnicity, social class and health. *Social Science in Medicine*, 40 (6): 777–787.
67. Uçar, E. M. (2001). Managing Asylum and European Integration: Expanding Spheres of Exclusion? *International Studies Perspectives*, 2 (3): 288–304.
68. Unruh, J. D. (1993). Refugee resettlement on the Horn of Africa: The integration of host and refugee land use patterns. *Land Use Policy*, 10 (1): 49–66.
69. Vysockienė, L. (2005). *Pabėgėlių teisė*. Vilnius: Mykolas Romeris universitetas.
70. Weine, M. S., Vojvoda, D., Becker, D. F., McGlashan, Th. H., Hodzic, E., Laub, D., Hyman, L., Sawyer, M., Lazrove, S. (1998). PTSD Symptoms in Bosnian Refugees 1 Year After Resettlement in the United States. *American Journal of Psychiatry*, 155: 562–564.
71. Werker, E. (2007). Refugee Camp Economies. *Journal of Refugee Studies*, 20 (3): 461–480.
72. Williams, L. (2006). Social Networks of Refugees in the United Kingdom: Tradition, Tactics and New Community Spaces. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 32 (5): 865–879.

73. Wren, K. (2007). Supporting Asylum Seekers and Refugees in Glasgow: The Role of Multi-agency Networks. *Journal of Refugee Studies*, 20 (3): 391–413.
74. Zetter, R. (2007). More Labels, Fewer Refugees: Remaking the Refugee Label in an Era of Globalization. *Journal of Refugee Studies*, 20 (2): 172–192.

Informacijos šaltiniai

1. *African Charter on the Rights and Welfare of the Child* (1990). OAU Doc. CAB/LEG/24.9/49 (1990), entered into force Nov. 29, 1999. Prieiga internete: http://www.africa-union.org/official_documents/Treaties_%20Conventions_%20Protocols/a.%20C.%20ON%20THE%20RIGHT%20AND%20WELF%20OF%20CHILD.pdf.
2. *Collins English Dictionary – Complete and Unabridged* (2003). Harper-Collins Publishers.
3. *Communication on Immigration, Integration and Employment*, COM (2003)336 final. European Commission. Prieiga internete: <http://sorry.ec.europa.eu/>.
4. *Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment* (1987). Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. Prieiga internete: <http://www2.ohchr.org/english/law/cat.htm>.
5. *Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms* (1950). Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms as amended by Protocols No. 11 and No. 14. Rome, 4.XI. Prieiga internete: <http://conventions.coe.int/treaty/en/treaties/html/005.htm>.
6. *Convention Governing the Specific Aspects of refugee Problems in Africa* (1969). Refugee Convention. Organisation of African Unity. 8 p. Prieiga internete: http://www.africa-union.org/Official_documents/Treaties_%20Conventions_%20Protocols/Refugee_Convention.pdf.
7. *Convention on the Rights of the Child* (1990). Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. Prieiga internete: <http://www2.ohchr.org/english/law/crc.htm>.
8. *Convention Relating to the Status of Refugees* (1951). UNHCR: The UN Refugee Agency. Prieiga internete: <http://www.unhcr.org/pages/49da0e466.html>.

9. *Declaration on the Elimination of Violence against Women* (1994). United Nations: General Assembly. Prieiga internete: <http://www.unhcr.ch/huridocda/huridoca.nsf/%28symbol%29/a.res.48.104.en>.
10. *European Convention on the Participation of Foreigners in Public Life at Local Level* (1992). Council of Europe. Prieiga internete: <http://www.worldlii.org/int/other/treaties/COETSER/1992/2.html>.
11. *EU integration of refugees* (2007). UNHCR Bureau for Europe, The UN Refugee Agency.
12. *First Annual Report on Migration and Integration*, COM (2004) 508 final. European Commission. Prieiga internete: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2004:0508:FIN:EN:PDF>.
13. *Geneva Convention relative to the Protection of Civilian Persons in time or War* (1949). UNHCR: The UN Refugee Agency. Prieiga internete: <http://www.unhcr.org/refworld/docid/3ae6b36d2.html>.
14. *Guiding principles on Internal Displacement* (1988). BROOKINGS – LJ Project on Internal Displacement. Prieiga internete: <http://www.idpguidingprinciples.org/>.
15. *Handbook on Procedures and Criteria for Determining Refugee Status under the 1951 Convention and the 1967 Protocol relating to the Status of Refugees* (1992). HCR/IP/4/Eng/REV.1 Reedited, Geneva, January 1992, UNHCR 1979. UNHCR. 61 p. Prieiga internete: <http://www.unhcr.org/3d58e13b4.html>.
16. *Immigrant Integration Policy in the European Union* (2004). Council Conclusions, p. 15–24 para.4. Prieiga internete http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/jha/82745.pdf.
17. *Inter-American Convention on the prevention, punishment and eradication of violence against women „CONVENTION OF BELEM DO PARA“* (1994). Adopted in Belém do Pará, Brasil, on June 9, 1994, at the twenty fourth regular session of the General Assembly. Prieiga internete: <http://www.cidh.org/Basicos/English/basic13.Conv%20of%20Belem%20Do%20Para.htm>.
18. *International Covenant on Civil and Political Rights* (1966). Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. Prieiga internete: <http://www2.ohchr.org/english/law/ccpr.htm>.
19. *Lietuvos Respublikos Įstatymas „Dėl 1951 m. Konvencijos dėl pabėgėlių statuso bei 1967 m. Protokolo dėl pabėgėlių statuso ratifikavimo* (1997)“. 1997 01 21, Nr. VIII-85, Žin., 1997, Nr. 12-227.
20. *Lietuvos valstybės paramos teikimo užsieniečių, gavusių prieglobstį Lietuvos Respublikoje, integracijai tvarkos aprašas* (2004). Patvirtintas

- Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2004 m. spalio 21 d. įsakymu Nr. A1-238.
21. Lietuvos Respublikos 2004 m. balandžio 29 d. įstatymas Nr. IX-2206 „Dėl užsieniečių teisinės padėties“ (2004). *Valstybės žinios*, Nr.73-2539. Prieiga internete: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=32581irp_query=irp_tr2.
 22. *Lietuvos Respublikos Civilinio Kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas* (2000). 2000 m. liepos 18 d. Nr. III-1864 Vilnius. Prieiga internete: http://ec.europa.eu/internal_market/finances/docs/actionplan/transposition/lithuania/d3.2-lt.pdf.
 23. *Lietuvos valstybės paramos teikimo užsieniečių, gavusių prieglobstį Lietuvos Respublikoje, integracijai tvarkos aprašas* (2004). Patvirtintas Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2004 m. spalio 21 d. įsak. Nr. A1-238.
 24. *Opinion on the EC Communication Study on the links between legal and illegal migration*, (COM(2004) 412 final), SOC/182 (2004). European Economic and Social Committee. para. 3.14. Prieiga internete: www.agri-migration.eu/.../SOC_182_Political_instruments_for_immigration_2004.doc.
 25. *Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts Protocol 1* (1977). International Humanitarian Law - Treaties ir Documents. Prieiga internete: <http://www.icrc.org/ihl.nsf/full/470?opendocument>.
 26. *Protocol Relating to the Status of Refugees* (1967). Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. Prieiga internete: <http://www2.ohchr.org/english/law/protocolrefugees.htm>.
 27. *Recommendation 153 on „A pact for the integration and participation of people of immigrant origin in European towns, cities and regions“* (2004). Congress of Local and Regional Authorities of the Council of Europe, para.10. Prieiga internete: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=894929irSite=DC>.
 28. *Refugee Resettlement. An International Handbook to Guide Reception and Integration* (2002). UNHCR. Prieiga internete: <http://www.unhcr.org/4a2cfe336.html>.
 29. *Shaping our Future: A Practical Guide to the selection, reception and integration of resettled refugees* (2005). Ekholm, E., Magennis, S., Salmeilin, L. (eds.). Helsinki: Edita Prima Oy. Prieiga internete: <http://www.unhcr.org/refworld/pdfid/437475fec.pdf>.

30. *Supporting Next Steps in Integration Initiatives An Inventory of Opportunities and Needs in the Integration of Resettled Refugees* (2004). A project of the Annual Tripartite Consultations on Resettlement implemented by the Canadian Council for Refugees. Prieiga internete: <http://www.unhcr.org/refworld/pdfid/4652dc972.pdf>.
31. *The American Heritage Dictionary of the English Language* (2009). Fourth Edition. Houghton Mifflin Company.
32. *The Refugee Convention* (1951). United Nations High Commissioner for Refugees. The United Nations Refugee Agency (UNHCR). Prieiga internete: <http://www.unhcr.org/4ca34be29.html>.
33. *The Protocol of 1967 is attached to United Nations General Assembly resolution 2198 (XXI)* (1967). 16 December 1967. Prieiga internete: <http://www.unhcr.org/refworld/docid/3b00f1cc50.html>.
34. *Thesaurus Based on WordNet 3.0, Farlex clipart collection* (2008). Princeton University, Farlex Inc.
35. *The Way Forward. Europe's role in the global refugee protection system. Towards a European Resettlement Programme* (2005). European Council on Refugees and Exiles. Prieiga internete: <http://www.unhcr.org/refworld/docid/42fa1d8a4.html>.
36. *Towards the Integration of Refugees in Europe. The Way Forward Europe's role in the global refugee protection system* (2005). European Council on Refugees and Exiles.
37. *UNHCR Resettlement Handbook* (2004). UNHCR (UN High Commissioner for Refugees). Prieiga internete: <http://www.unhcr.org/refworld/docid/3ae6b35e0.html>.
38. *United Nations General Assembly resolution 429(V)* (1950). 14 December 1950. Prieiga internete: <http://www.unhcr.org/refworld/docid/3b00f08a27.html>.
39. *Webster's New World Medical Dictionary* (2008). 3rd edition. NY: Wiley Publishing Inc.

II skyrius. Prieglobstį gavusių užsieniečių (PGU) poreikiai integracijos metu

Žmogaus teisių nuostatos PGU, kurios atsirado ir užėmė didelę erdvę per Šaltąjį karą, nunyko. Šis *nunykimas* atsispindi įvairiuose terorizmo aktuose, kurie nusineša daugybę gyvybių ir sudaro prielaidas žmonėms gyventi nerimo ir nepasitikėjimo būsenoje. PGU šiuo metu dėl migracijos ir saugumo klausimų stebimi ypač atidžiai. Į nacionalinį saugumą orientuotas diskursas kiekvienoje šalyje šiandien yra neatsiejamas nuo fundamentalių teisių ir laisvių ne tik lokaliuose (konkrečios šalies) populiacijose, bet ir nuo pabėgėlių, prieglobsčio prašytojų ir kitų migrantų besiformuojančių diasporų ir / ar bendruomenių, kurios yra labiau tarptautinės (anglų k. – *transnational*) nei nacionalinės. Sienų kontrolė, pabėgėlių izoliavimas, įkalinimas ar perkėlimas į stovyklas, draudimo politikos, skurdas (kaip grėsmė prieglobsčio prašytojams) ir deportavimas yra visi mechanizmai, kuriais įvairios pasaulio šalys vykdo prevenciją prieglobsčio prašytojų ir pabėgėlių atvykimo klausimais (Pirouet, 2001).

Tradiciškai repatrijavimas⁷⁰, persikėlimas ir integracija buvo praktikos, kurias priėmė ir stiprino Jungtinių Tautų vyriausiasis pabėgėlių komisaras (anglų k. – United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR)), nacionalinės vyriausybės ir nevyriausybinių organizacijos (NVO). Tačiau tarptautinis pabėgėlių diasporų charakteris ir praktikos turi svarbią reikšmę tradiciniams triumviratams⁷¹, priimantiems ilgalaičius sprendimus (Vo, 2003).

Tradicinis sociologinis imigrantų asimiliacijos modelis remiasi procesu, kuriame imigrantų grupė adaptuoja dominuojančios grupės gyvenimo būdą, kultūros bruožus ir kitas praktikas. Tačiau *segmentuotos asimiliacijos* terminas būtų geresnis instrumentas, kai tenka studijuoti šias

⁷⁰ Grįžimas, grąžinimas į tėvynę.

⁷¹ Triumviratas (lot. *triumviratus* – trijų žmonių) – terminas, apibūdinantis politinę padėtį, kurioje dominuoja trys galingiausi žmonės.

grupės (Cheran, 2011). *Segmentuotos asimiliacijos* modelis apima nuolat pasipildančias naujų imigrantų sroves iš įvairių etninių mažumų grupių, kurios palaiko savo išskirtinumo tapatumus stipriau nei jų senosios kartos. Skirtingos etninių ir rasinių mažumų traktuotės ir sisteminis rasizmas yra realybė, kuri tęstinai kelia iššūkius asimiliacijai (Alpers, 1997). Tačiau šiame kontekste galima argumentuoti, kad tarptautinės praktikos, ar transnacionalizmas, tampa stipria jėga, o kartu ir paradigmos kaita, keliančia iššūkius tradicinėms *asimiliacijos* sampratomis ir *segmentuotai asimiliacijai*. Ši paradigmos kaita reikalauja kritiškų įžvalgų ir būdų, kuriais patvarūs ir ilgalaikiai sprendimai dėl PGU yra conceptualizuojami, programuojami ir įgyvendinami (Portes ir kt., 1999).

Šiame kontekste PGU poreikiai yra aktuali tema, be kurios negali būti kuriamas jų integracijos vertinimo modelis, o modelio formavimas yra glaudžiai susijęs su transnacionalumo ir diasporos koncepcijomis bei reiškiniais, kurių ignoravimas sudarytų prielaidas abejoti PGU integracijos modelio vertinimo holistiškumu. Todėl šiame poskyryje formuojamas supratimas, kad PGU integracijos metu kylantys poreikiai yra kompleksiniai, turintys sąlyčio taškus ne tik su teisine, socialine, ekonomine, kultūrine realybe, bet ir su diasporų ir tarptautinių bendruomenių formavimusi, kurio pagrindiniai veikėjai ir yra PGU.

Transnacionalumas yra fenomenas, apimantis ekonominę, kultūrinę ir politinę migrantų realybę bei patirtis, neatsiejamas nuo pabėgėlių, kurie kerta kelias nacionalines sienas. Terminai *diaspora* ir *tarptautinis* (anglų k. – *transnational*) tapo metaforomis ir kategorijomis, kurios apima įvairias sėslumo neturinčias bendruomenes ir išsisklaidžiusius migrantus (Cheran, 2011). Diasporų kategorijos, pvz., *darbo diaspora*, *prieglobsčio prašytojų diaspora*, *aukų diaspora*, *feminisčių diaspora*, *karinė diaspora* ir pabėgėlių diaspora, išryškina diasporos nevienareikšmiškumą. Tačiau negalima eliminuoti ir istorinio diasporų specifiškumo, nes vyksta jų susiliejimas ir tarptautinių bendruomenių formavimasis (Foner, 1997).

Diasporos terminas istoriškai taikytas norint apibūdinti patirtis priverstų išvykti ar palikti savo gyvenamąją vietą ar šalį, be nuolatinės gyvenamosios vietos ir neturinčių būsto asmenų socialinį, kultūrinį ir politinį formavimąsi, kuris yra priverstinio „išstūmimo“ iš gimtosios šalies rezultatas (Garnett ir Harris, 2011). Tarptautinės bendruomenės gali būti apibrėžtos kaip bendruomenės, gyvenančios ar priklausančios daugiau nei vienai *nacionalinei* erdvei. Priverstinės migracijos būseną nebūtinai yra tarptautinės bendruomenės komponentas. Tačiau atskirtis tarp *diasporos* ir *transnacionalumo* ne visuomet aiškus socialinių mokslų literatūroje (Safran, 1991).

Tradicinė *diasporos* prasmė gali būti aiškinama orientuojantis į kelias bendruomenes, išreiškiančias naujus tapatumus⁷² ir kultūrines praktikas, kurios yra išstūmimo, mišrumo⁷³ ir / ar transnacionalumo rezultatas (Cher-an, 2011). Pripažįstant, kad diasporos gali ilgainiui išsivystyti į galingas tarptautines bendruomenes, galima sakyti, jog priklausymo bei savo ir svečios šalies temos jų pastangos *priklausyti* yra aktualus reiškinys tarp-tautinių grupių dinamikai, o tradicinės savo ir svečios šalies kategorijos šiandienos migracijos ir diasporų kontekstuose pasensta (Butler, 2001).

Šiuolaikinės tarptautinės praktikos PGU diasporose yra įvairios, lanksčios ir atskleidžia įvairialypį *priklausomumą* bei įvairialypius *namus*. Pagrindinė prielaida yra ta, kad PGU nuolatos turės nenutrūkstamus ir nesikeičiančius ryšius su gimtąja šalimi ir *namai* konkuruoja ir konkuruos su transnacionalizmu. Tad besiplėtojantis tinklaveikų kompleksiškumas ir tarptautinės praktikos vis stipriau kelia iššūkius visuomenės idėjai, kuri įtvirtinta nacionalinės valstybės idėja.

Patirčių, vietovių ir kontekstų įvairovė formuojantis tarptautinėms ir diasporų grupėms daro įtaką *namų* ir *vietovės* sampratom. Siekiant suvokti ir tirti tarptautines, socialines, kultūrines ir ekonomines bei politines praktikas šiose grupėse, tradicinės *imigracijos*, *apsigyvenimo*, *adaptacijos* ir *integracijos* paradigmos yra netinkamos. Naujas analitinis požiūris yra svarbus norint suprasti socialinius ir politinius procesus, kurie peržengia tradicinių sienų ribas bei kuria transnacionalizmą. *Diasporos* konceptas ir tarptautinės praktikos bei įsipareigojimai kelia klausimus dėl *integracijos* ir *asimiliacijos* konkrečioje svečios visuomenės nacionalinėje sistemoje (anglų k. – *framework*) (Horst, 2006).

Šalys, iš kurių yra kilusios imigrantų grupės ar *transnacionalai* (Cher-an, 2011), gali būti įvardijamos gimtosiomis šalimis, o šalys, kuriose *transnacionalai* apsigyvena, vadinamos svečiomis šalimis. Tokia *gimtosios* ir *svečios* šalies samprata transnacionalumo kontekste yra nevienareikšmė, bet taip atsiranda pavojus, kad ji gali būti suprantama ir perne-lyg siaurai. Konceptualizuojant *išvykstančiuosius* ir tuos, kurie *iškyla*, kaip atskiras socioekonominės ir politinės kategorijas, gali būti naudinga aiškinant tarptautines praktikas (Garnett ir Harris, 2011).

Tarptautinės erdvės sąvoka kai kuriuose tyrimuose yra priimtinas konceptas apibūrinant tarptautinius tinklus ir praktikas. Tarptautinės

⁷² Identitetas.

⁷³ Hibridiškumo.

praktikos, apimant ir kai kurių bendruomenių stiprinamą nacionalizmą *gimtosiose* šalyse, lemia būdus, kaip kurti nišą tarptautinei diasporai *svečiose* šalyse. Komplexinės nišos reikalauja koncentruotis į procesus, praktikas, veikėjus ir tinklus, kurie yra instrumentai struktūruojant ir organizuojant tarptautines socialines sritis. Komplexinės nišos gali būti konceptualiai apibūdinamos *lygiagretės* (anglų k. – *parallel*) pilietinės visuomenės (Cheran, 2011) erdvėje: lygiagretės pilietinės visuomenės idėja atveria naujas mąstymo apie *namus*, migraciją, *gimtosios šalies* politiką ir / ar nacionalizmą bei transnacionalizmą kryptis.

Lygiagretės pilietinės visuomenės formavimasis ir tęstinumas daugelyje didmiesčių Vakaruose yra kelių faktorių rezultatas (Goudappel, 2010; Meer, 2010; Rissanen, 2011).

- *Pirma*, tarptautinės praktikos, kurios kelia klausimą dėl *namų*, kaip fiksuotos objektyvios būties pabėgėlių ir kitų diasporų kontekste. *Namai* čia tampa dislokuoti daugelyje vietų ir prasiplečia kitapus nacionalinių sienų.
- *Antra*, imigracijos kilmė ir įtaka, pabėgėlių ir apsigyvenimo politikos šalyse kartu su rasizmu ir socialine atskirtimi darė įtaką tarptautinėms praktikoms, kurias galima traktuoti atsaku į marginalizaciją ir atskirtį.
- *Trečia*, šalyse egzistuojančios oficialios daugiakultūros politikos ir jų įtaka etnokultūrinėms mažumoms. Jos atlieka vaidmenį oficialiojoje daugiakultūroje politikoje, daro įtaką kuriant ir įgyvendinant daugiakultūros programas, sudaro prielaidas stiprinti daugiakultūres politikas. Šios politikos palengvina kultūrinių skirtumų įtvirtinimą, nes skatinami vyriausybių dialogai bei parama etninėms ir kitoms imigrantų organizacijoms, kultūros festivaliams ir paveldėtų / gimtųjų kalbų programoms. Tačiau oficialioji daugiakultūrė politika nėra daugiau nei kultūrinis daugiakultūriškumo vertimas be atitinkamo politinio pristatymo ar galios.

Transnacionalizmas mūsų laikais tampa dominuojančia praktika ir PGU diasporos ženklina šią unikalią dimensiją tarptautinių praktikų lauke.

Integracija šiandienos pasaulyje negali būti suprasta be tarptautinių ryšių ir praktikų suvokimo. Transnacionalizmas turi būti suprastas kaip *ilgalaikis* ir *patvarus* sprendimas netekus būsto ar išvykus iš gimtosios šalies. *Terorizmo* diskurse diaspora ir tarptautinės bendruomenės neretai apibūdinamos kaip tiesiogiai ir netiesiogiai remiančios prievartą (finansinėmis ir politinėmis priemonėmis). Toks trumparegis požiūris trukdo

reikšmingoms diasporos ir tarptautinių bendruomenių pastangoms kurti taiką (Thornley, 1990; Cheran, 2011).

Vis dar tikimasi, kad dauguma asmenų, kurie apsigyvena tarptautinėje erdvėje, grįš į savo gimtąsias vietas. Labiausiai tikėtinas scenarijus yra tai, kad asmenys *cirkuliuoja*, jei / kai sąlygos yra palankios tokiai cirkuliacijai. *Cirkuliacijos* idėja ir praktika kartu su socialinio kapitalo lygmeniu, kurį valdo tarptautinė bendruomenė, gali turėti didelę įtaką kuriant lygiagrečias pilietines visuomenes ir plėtojant jas tarptautinėje erdvėje (Geest, 2003; Jeffery ir Wincott, 2006). Užuoť tarptautinių bendruomenių ir pabėgėlių diasporas laikiusios *kitais*, nuolat įtarinėjusios bei ieškojusios problemų, vyriausybės turėtų rasti kūrybiškų ir efektyvių būdų suprasti ir mokytis iš jų. Tai būtų vienas iš kelių sutelkti teises, laisvę ir žmogaus saugumą kartu centrinėje pozicijoje.

Transnacionalizmas ir diasporos PGU integracijos kontekste susiję ir socialiniu kapitalu.

Populiariosios nuomonės teigia, kad PGU integracija yra vienas procesas, kai naujai atvykę PGU turi adaptuotis svečioje visuomenėje, tačiau ekspertai teigia, kad integracija yra dvipusis procesas, kuriame konkrečios šalies visuomenė turi padėti adaptuotis PGU ir suprasti jų poreikius bei padėti juos tenkinti. Ager ir Strang (2004) sukūrė sistemą (anglų k. – *framework*), apimančią integracijos indikatorius, kurie taikomi vertinant pabėgėlių projektus JK. Minėti autoriai išskyrė kelias sritis.

1. *Priemonės ir rodikliai*: įsidarbinimas / darbas; apgyvendinimas; švietimas ir ugdymas (mokymasis), sveikata.
2. *Socialinės jungtys*: socialiniai tinklai, socialiniai trukdžiai / ribotumai.
3. *Lengvinantys veiksniai*: kalba, kultūrinės žinios, saugumas ir stabilumas.
4. *Pagrindas*: teisės ir pilietybė.

Antroji kategorija remiasi socialinio kapitalo koncepcija bei apima tris sritis.

1. Socialiniai ryšiai bendruomenėje, orientuoti į etninį, nacionalinį ar religinį identitetą / tapatumą.
2. Socialinės jungtys su kitų bendruomenių nariais.
3. Socialinės sąsajos su institucijomis, lokaliomis ir centrinėmis vyriausybės valdymo paslaugomis.

Socialinis kapitalas, remiantis formaliais ir neformaliais socialiniais tinklais, yra sudarytas iš žmogui suteikiamų socialinių išteklių. Tai apima šeimos narius, draugus, darbo kolegas ir kt. Todėl socialinio kapitalo sis-

tema (anglų k. – *framework*) suprantama kaip siekiamas integracijos procesas (Ager ir Strang, 2008).

Dauguma atvykusių PGU referuoja teigiamas patirtis, o neigatyvios nuostatos neretai būna susijusios su vietinių bendruomenių rasistinėmis nuostatomis (pvz., žodiniais įžeidimais, vandalizmu, įsilaužimais ir užpuolimais) ir rūpesčiais dėl socialinių problemų (pvz., narkotikai, alkoholis ir bedarbystė). PGU patiria izoliaciją, bet išreiškia draugystės poreikį integruojantis, nors pastarosios reikšmingumas nepripažįstamas darbo rinkoje, paslaugų sektoriuje. Kai kurie PGU vis dėlto jaučiasi lokalsios bendruomenės dalimi, bet nesijaučia dalimi didesnės bendruomenės (Kirkwood, 2001). Todėl aktualu, kad PGU būtų grupuojami į kalbines grupes. Kai ignoruojamas kalbinis aspektas, PGU sunkiau formuoja socialinius tinklus. Paramos agentūros rūpinasi potencialių neigiamų reakcijų prevencija ir pateikia specifines paslaugas PGU, ypač atskirtose ribotų išteklių vietovėse. Pastarasis kontekstas gali lemti specifinius PGU poreikius, kurių patenkinti neįmanoma teikiamomis jiems paslaugomis.

Nustatyta (Sim, 2009), kad PGU neretai turi gerus darbo įgūdžius ir patirties. Nors įvairiose šalyse situacija skirtinga, tačiau yra pavyzdžių, kai konkrečiuose JK miestuose trūko darbo rankų, bet atvykę PGU negalėjo įsidarbinti, kol nebuvo sutvarkyti dokumentai ir žmonėms nebuvo paskirstyti būstai (Kirkwood, 2001). Per ilgai užsitęsę teisiniai dokumentų tvarkymo aspektai daro įtaką PGU pasyvumui bei mažina pasitikėjimą savimi ir taip kuria kliuvinius PGU integruotis.

Tyrimais atskleista, kad kai kurie PGU sugebėjo suformuoti puikius socialinius ryšius mieste bei artimą bendravimą su lokalia bendruomene. Nemaža dalis tyrimo dalyvių PGU teigė, kad įdėjo daug pastangų ieškodami darbo, nes bedarbystė tiesiogiai susijusi su ribota integracija (Berry, 2005). Autorės atlikto kokybinio tyrimo rezultatai rodo, jog paramos organizacijos prašo daugiau iniciatyvų iš lokalių bendruomenių, kad jos būtų atviresnės ir labiau bendrautų su PGU, nes PGU, apgyvendinti atokiai nuo miestų centrų, jaučiasi lyg gyventų gete (priverstinai apgyvendinti skurdžiuose rajonuose, atitrūkę nuo pagrindinės visuomenės dalies), t. y. atstumti ir izoliuoti. Vadinasi, struktūriniai ir geografiniai PGU integracijos komponentai gali būti ir jų segregacijos prielaida.

Daugiakultūriškumas ir kontaktavimas tarp grupių bei įvairovė lokalsiose bendruomenėse yra aktualios charakteristikos, kurios reiškia PGU ryšius su skirtingų grupių nariais (Ager ir Strang, 2004). Vis dėlto PGU integracija traktuotina kaip dvipusė. Lokalsios visuomenės nuostatos, susijusios su PGU, yra neigatyvios dėl žinių stokos, kas neatsiejama nuo

jų sampratų, tačiau jos gali keistis mokantis ir / ar bendraujant su PGU (Pirouet, 2001). Konstruojant integraciją kaip dvipusį procesą, atsakomybė atitenka svečios (į kurią atvyko PGU) šalies kultūrai ir šalies įsipareigojimui ją keisti. Keitimas įmanomas tuomet, kai lokalsios visuomenės nariai kontaktuoja su PGU atstovaujančiomis kultūrinėmis grupėmis. Šie iššūkiai atskleidžia ryšius tarp integracijos ir asimiliacijos, kuri gali būti randama visuomenės diskurse, nors referuojama, kad integracija apima prielaidą apie poreikį keisti grupę (elgseną, sampratas) (Bowsworth, 2008). Profesionali socialinė ir sveikatos priežiūros pagalba PGU padeda integruotis, nes integracija nereikia PGU spaudimo įsisavinti *daugumos kultūrą*. Efektyvi integracija reikalauja geresnio supratimo ir gynbos priimanant atsakomybę PGU ir priimančioms juos bendruomenėms.

Tarpkultūriniai kontaktai stiprina visas kultūras. Kai skirtingos bendruomenės yra kartu, jos derinasi ir bendravimas perauga į draugystę ar draugiškus tarpusavio santykius, nes šis ryšys susiformuoja natūraliai, abiem pusėms sutinkant. Šis procesas apima mokymąsi, reiškiantį žinias apie įvairias bendruomenes, o blogoji kultūra reiškia blogą elgseną. Tokia teorinė *integracijos* sąvokos konstrukcija praplečia įprastą integracijos, kaip dvipusio proceso, supratimą. Pastarasis yra naudingas visoms kultūrinės bendruomenėms (Kirkwood, 2001). Poreikis integruoti visas bendruomenes yra integracijos tinklo komponentas: bendruomenėse vyrauja skurdas ir bedarbiystė, vartojami narkotikai ir alkoholis (Wren, 2007). Tačiau integracija yra pozityvus procesas, nors PGU gali įvairiai apibūdinti šį procesą (Durrheim ir Dixon, 2005). PGU integracijos procese galima formuoti ir *transdiasporų* tapatybes, kai žmonės susiformuoja įvairialypės tapatybes, besisiejančias su skirtingomis etninėmis ir nacionalinėmis grupėmis, kurioms atstovauja PGU. Tokia nuostata dekonstruoja binariškumą tarp gaunamos / gaunančios kultūros ir mažumos kultūros, nes tapatumai apima kontaktavimą su įvairiais galimais kultūriniais tapatumais. Integraciją traktuojant dvipusiu procesu, pripažįstama, kad kultūros gali ar turi keistis kaip tarpkultūrinio kontakto rezultatas. Tai nereikia mažumos grupės mažėjimo, bet reiškia, kad kaita gali (į)vykti *daugumos kultūroje*, kai daugumos grupė gali kisti rengdamasi *tarpkultūriniam kontaktui* arba jau šiam kontaktui esant (Bowskill ir kt., 2007). Integracijos, kaip dvipusio proceso supratimas, įpareigoja konkrečios šalies, į kurią atvyksta PGU, visuomenę prisiimti atsakomybę už kontaktavimo kokybės kaitą į gerąją pusę (Bowskill ir kt., 2007). Ši kokybė reiškia, kad priimančioji šalis pripažįsta PGU atsineštą kultūrą bei prisiima atsakomybę už moralines ir teises nuostatas, siekia užtikrinti, kad PGU,

kaip ir kiekvienas priimančios šalies pilietis, bus priimami pagarbiai ir oriai, t. y. pozityviai, geranoriškai, etiškai (Reicher ir Hopkins, 1996).

Daugumos kultūra integracijos procese reiškia ir kiekvieno PGU individualią atsakomybę keisti savo nuostatas nuo pasyvumo, neveiksumo atskaitomybės link esant bet kokiems integracijos sunkumams, išryškinant struktūrines, geografines ir politines problemas ir iššūkius. Integracijos konstruktai neatsiejami nuo atsakomybės dėl prieglobsčio procedūrų ir apgyvendinimo trukmės, pvz., kai PGU siunčiami į tolimus šalių regionus ir tokiaime kontekste PGU patys yra atsakingi už integracijos kokybę bei efektyvumą. Todėl politikos diskurse, kuris perkelia visišką atsakomybę migrantų ir PGU grupėms, svarbu koncentruotis į *bendruomenės darnos* koncepciją (Mulvey, 2010).

Tyrimo dalyvavo 143 PGU, kurie gyvena ir dirba Rytų ir Pietų Londonė. Nemaža jų dalis skundėsi depresija, panikos priepuoliais ar didelės erdvės baime (agorafobija). Bendrieji poreikiai, kuriuos PGU patenkina ar iš dalies patenkina, yra būstas, skaitymas ir rašymas, fizinė sveikata ir informavimas apie paslaugas bei psichikos sveikatos būsenas. Dažniausiai nepatenkinami apgyvendinimo poreikiai, maisto, fizinės sveikatos, psichologinio išsekimo ir rašymo bei skaitymo poreikiai. Nė vienas tyrimo dalyvis nenurodė patenkintų ar nepatenkintų saugumo poreikių bendraujant su kitais; alkoholio, vaistų vartojimo; telefonų naudojimo. Dažniausiai nurodoma, kad nepatenkinami fizinės sveikatos, informacijos ar gerovės poreikiai (McCrone ir kt., 2001).

PGU integracija neatsiejama nuo **SOCIALINIŲ POREIKIŲ (II)**, kurie apima informavimo, kalbos įgūdžių, paremiančios aplinkos, spaudos viešinamos informacijos kaitos etiškumo link, mokymosi bei transporto ir susisiekimo infrastruktūros tobulinimo; apgyvendinimo geografinės optimizavimo poreikius.

- **Informavimo poreikis.** Mažumų grupės, kurioms priklauso ir PGU, patiria sunkumų, jaučiasi pažeidžiami bei yra jautrūs plataus masto psichologinėms ir socialinėms problemoms (*Begley Report*, 1999). Tarp PGU identifikuojami įvairūs apribojimai, susiję su galimybe gauti paslaugas, pvz., stoka informacijos apie tai, kaip konkrečios šalies sveikatos ir socialinių paslaugų institucijos bei sistemos sprendžia problemas ir priima sprendimus dėl paslaugų suteikimo PGU. Nesuteikiamos paslaugos lemia diskriminacijos patirtis ir neigiamus PGU įsitikinimus. Informacija apie paslaugas turi būti pateikiama kultūriškai jautria forma ir visomis įmanomomis kalbomis, nes informavimas yra pagrindinis faktorius, sudarantis prielaidas,

kad PGU gautų sveikatos ir socialines paslaugas (*Galway Refugee Support Group*, 2005; iš Stewart, 2006).

- **Kalbos įgūdžių poreikis.** Kalbos ribotumas ir sunkumus vykdant adekvatų / tinkamą vertimą bei interpretavimą sveikatos ir socialinių paslaugų struktūrose akcentuoja dauguma atliktų tyrimų (Foley Nolan ir kt., 2002). *Raštingumo* sunkumai taip pat gali pasunkinti galimybes gauti sveikatos ir socialines paslaugas. Sveikatos ir socialinių paslaugų teikėjų / specialistų kalbos įgūdžiai ir tarpkultūrinė kompetencija yra esminiai teikiant kokybiškas paslaugas. Sveikatos priežiūros ir socialinių paslaugų institucijų darbuotojų žinios apie PGU etninę prigimtį bei kultūrą įpareigoja juos elgtis su PGU kaip pacientais / klientais ir spręsti jų problemas adekvačiais būdais (Kelleher ir kt., 2003). Todėl egzistuoja poreikis teikti kultūriškai jautrias ir kompetentingas paslaugas ir taip sudaryti sąlygas PGU, kaip etniniam klientams / pacientams, išreikšti bei išsakyti savo poreikius (*Access Ireland*, 2004; iš Burchett ir Matheson, 2010). Šiame kontekste, rengiant sveikatos priežiūros ir socialinių paslaugų specialistus (pvz., gydytojus, slaugytojus, kineziterapeutus ir kt.), iškyla poreikis apimti rasizmo temą ir antirasistinių praktikų pavyzdžius (Sherlock, 2002).
- **Paremiančios aplinkos poreikis.** Sveikatos ir socialinės paramos prielaidų bei perspektyvų negali užtikrinti tik pavienės sveikatos priežiūros ir / ar socialinės paramos sektorių pastangos. Kitos institucijos ir paslaugos taip pat daro netiesioginę įtaką sveikatos bei socialinei priežiūrai. Sveikos aplinkos kūrimas gali reikalauti skirtingų veikimo formų nacionaliniame ir lokaliame lygmenyse, todėl, siekiant stiprinti integraciją ir priklausymą svečioje / svietimoje bendruomenėje, yra svarbus žinių ir informacijos apie kitas kultūras suteikimas / perdavimas. Taigi bet kurios šalies lokali populiacija turi būti parengta PGU integravimui – būtina informuoti apie (i)migraciją, (i)migrantų kultūrą ir gyvenimo būdą. Tai kelia naujus iššūkius įvairių tipų ir lygmenų mokyklų mokytojams, profesinio rengimo ir ugdymo institucijų pedagoginiam personalui, aukštųjų mokyklų dėstytojams bei konsultantams – jie turi daryti įtaką ugdymo turinio (*curriculum*) kaitai, integruoti tarpkultūriškumo dimensiją (Eisenbruch, 1990). Todėl svarbu informuoti lokalias populiacijas apie žmonių migravimo priežastis bei naikinti mitus ir neigiamas nuostatas, susijusias su PGU. Šiame kontekste išryškėja tarpkultūrinės kompetencijos vystymo ir plėtotės poreikis sveikatos priežiūros, socialinės paramos ir priežiūros ir švietimo bei ugdymo sistemose

dirbantiems darbuotojams. Kultūrinėje kompetencijoje, kaip TK fundamente, *kultūra* atskleidžia žmogiškosios elgsenos principus, kurie apima mintis, komunikaciją, veikimą, papročius, vertybes ir rasinių, etinių, religinių ar kitų socialinių grupių bruožus / komponentus. *Kompetencija* atskleidžia asmens gebėjimą efektyviai veikti. Kultūros ir kompetencijos sandūra apibrėžta Cross ir kt. (1988) penkiais elementais: vertės suteikimu įvairovei; gebėjimu kultūriškai įvertinti; dinamišku suvokimu susidūrus skirtingoms kultūroms; institucionalizuotomis kultūrinėmis žiniomis; kultūrinės įvairovės supratimu. Pastariesiems pasireiškus organizacijos lygyje, pirmiausia – jos teikiamose paslaugose, galima teigti, kad organizacija yra *kultūriškai kompetentinga*. Kultūrinės kompetencijos modifikacija atskleidžia *sisteminį lygmenį*, kai sveikatos priežiūros institucijos geba pacientams, kurių vertybės, tikėjimas ir elgsena skiriasi, teikti sveikatos paslaugas ir patenkinti jų socialinius, kultūrinius ir lingvistinius / kalbos poreikius (Betancourt ir kt., 2002). Tame pačiame lygmenyje Lavizzo-Mourey ir Mackenzie (1996) papildomai išskiria tris specifinius bruožus, t. y. su sveikatos priežiūra susijusias vertybines nuostatas, ir inkorporuoja plintančių ligų profilaktiką bei procedūrų efektyvumą. Tam tikros programos (pvz., profilaktikos) lygmenyje politikos administravimo ir praktikos požiūriu svarbūs kompetencijos bruožai yra tokie (Roberts ir kt., 1990): (a) tarpasmeniniai stiliai, (b) šeimų, kurioms teikiama pagalba, ir (c) daugiakultūrio personalo požiūriai bei elgsena. *Asmens lygmuo* TK sampratoje akcentuojamas vertybių, nuostatų ir veiklos integravimo požiūriu siekiant efektyviai veikti tarpkultūrinėje aplinkoje. Asmens lygmenyje akcentuojama pagarba tikėjimui, kalbai, tarpasmeninės elgsenos stiliams ir šeimos tradicijoms. Taip pat akcentuojama, kad TK vystymasis yra ilgalaikis procesas, kuris *sistemos, organizacijos ar programos lygmenyje* turi būti užtikrinamas intervencijomis šiuose elementuose: (a) formuojant politiką, (b) pritaikant infrastruktūrą, (c) administruojant ir įvertinant programą, (d) teikiant paslaugas, (e) asmens lygmenyje. Todėl TK vystymasis visuose paminėtuose lygmenyse reikalauja dažnai peržiūrėti organizacijos misiją, politiką ir procedūras, administravimo praktiką, personalo atranką, personalo profesinį tobulinimą ir kvalifikacijos kėlimą, šeimos / bendruomenės / profesionalų partnerystę, paslaugų teikimo praktiką atsižvelgiant į rasinius / etninius klausimus, bendruomenės poreikių įvertinimą. Roberts (1990) pabrėžia, kad *asmens lygmenyje* TK reiškia *gebėjimą įvertinti savo paties*

požiūrius ir vertybes, gebėjimą įgyti žinias ir gebėjimus, kurie sudarytų sąlygas efektyviai veikti tarpkultūrinėse situacijose. Todėl asmens lygmenyje pagrindiniai TK bruožai yra šie: (a) vertės suteikimas visų žmonių skirtumams ir panašumams, (b) supratimas ir efektyvus reagavimas į kultūrinius skirtumus, (c) įsitraukimas į kultūrinį įsivertinimą asmens ir organizacijos lygmenyse, (d) teikiamų paslaugų adaptavimas atsižvelgiant į kultūrinius skirtumus. Asmens lygmens bruožai TK praplečiami *kultūriniu humanišku* (Tervalon ir Murray-Garcia, 1998), kuris reiškia įsipareigojimą ir aktyvų įsitraukimą į visą gyvenimą besitęsiančius bendravimo su bendruomenėmis, kolegomis, pacientais procesus, uždedančius pareigą nuolatos palaikyti paslaugų teikėjų ir gavėjų komunikacijos pusiausvyrą bei atsižvelgti į paslaugų gavėjų interesus. Autoriai atskiria *kultūrinę kompetenciją* ir *kultūrinį humaniškumą* ir pabrėžia, kad pastarąjį apima visą gyvenimą vykstantis savęs vertinimas ir savikritiškumas. Tervalon ir Murray-Garcia (1998) savo koncepciją grindžia besikeičiančiu sveikatos priežiūros studijų programų turiniu, kuriame dėmesys skiriamas ir JAV vyraujančiai kultūrinei, rasinei ir etninei įvairovei, nes aktualu parengti specialistus dirbti su kultūrine įvairove ir išlaikyti dinamiškus paslaugos teikėjų bei gavėjų santykius. Todėl inicijuojami tyrimai ir medicininio daugiakultūrio švietimo srityje bei akcentuojami tokių programų studijų rezultatai. Autoriai taip pat pabrėžia, kad kultūrinis humaniškumas tikslingiausiai tiriamas kokybiniais metodais (stebėjimu, interviu, besimokančių asmenų dienoraščiais ir veiklos tyrimais).

TARPKULTŪRINĖ KOMPETENCIJA	Vertybių ir etikos patirtinis supratimas, demonstruojamas įgūdžiais, reikalingais dirbti su įvairiais asmenimis ir interesų grupėmis. (<i>Managing Diversity At Duke</i>, 2006) Asmens ir organizacijos vystymosi procesas; žinios ir gebėjimai dirbti tarpkultūrinėje komandoje; gebėjimas ugdytis refleksinius gebėjimus ir adaptuoti naujus darbo metodus; suvokimas, kad asmenys ir organizacijos gali priklausyti įvairiems kultūrinės kompetencijos lygiams; vystymasis nuo destrukttyvaus kompetencijos lygio iki profesionalumo. (Cross ir kt., 1999)
-------------------------------	---

Kultūrinė kompetencija, kaip tyrimo objektas, atsirado iškilus porei-
kiui efektyviau dirbti su įvairių socialinių grupių klientais. Kultūrinės kom-
petencijos išvystymas mažina kultūrinius paslaugos teikėjų ir gavėjų bar-
jerus.

ASMENS TARPKULTŪRINĖS KOMPETENCIJOS ELEMENTAI	<i>Asmens tarpkultūrinės kompetencijos elementai: savi- voka – kultūriniai ‘akiniai’, stiliai; komunikacijos stiliai ir supratimas; įsipareigojimas mokytis apie įvairias popu- liacijas; tarpkultūrinės komunikacijos gebėjimų ugdy- masis, šių gebėjimų integracijos, susijusios su profesiniu tobulėjimu, įsivertinimas. (Managing Diversity At Duke, 2006)</i>
ORGANIZACIJOS TARPKULTŪRINĖS KOMPETENCIJOS ELEMENTAI	<i>Organizacijos tarpkultūrinės kompetencijos elemen- tai: aiškiai išreikšta lyderių vizija dėl įvairovės svarbos ir įtraukimo organizacijos veikloje; organizacijos klimato tyrimas: organizacijos narių vertybinių orientacijų įverti- nimas ir jų taikymas profesiniam tobulėjimui; mentorys- tė ir darbuotojų gebėjimų, kurie reikalingi organizacijos kultūrinei kompetencijai ugdyti, vertinimas. (Managing Diversity At Duke, 2006)</i>

Nacionalinė medicinos asociacija (JAV) kultūrinę kompetenciją sveikatos priežiūros srityje apibrėžia kaip kultūrinių žinių ir elgsenos, tar-
pasmeninių ir klinikinį gebėjimų taikymą, įpareigojantį efektyviai teikti
paslaugas pacientams. Ši samprata deklaruoja, kad TK yra neatskiriama
profesinės kompetencijos dalis bei traktuojama specifine profesine
kompetencija. Vis dėlto TK baziniai elementai yra *jautrumas ir pasitikėjimas savimi*, t. y. mokėjimas suprasti kitą asmenį, jo elgseną ir nuomonę
bei gebėjimas kitam asmeniui savo požiūrį išreikšti aiškiai ir suprantamai.
Todėl svarbi trijų dalių pusiausvyra (Johnson ir kt., 2006): žinių (kitos
kultūros, žmonės, tautos, jų elgsena); empatijos (kitų žmonių poreikių ir
jausmų supratimas); pasitikėjimo savimi (savo norų ir savo stipriųjų bei
silpnųjų pusių suvokimas, emocinis stabilumas). Tyrimo ataskaita (*The
National Agenda for Achieving Better Results for Children and Youth with
Serious Emotional Disturbance*, 1994) pristato kultūriškai kompetentingą
sistemą, taikytiną teikiant paslaugas vaikams su psichinės sveikatos
problemomis. Ši sistema akcentuoja kultūrinio pagrindo svarbą, tarpkul-
tūrinių ryšių vertinimą ir kultūrinius skirtumus. Kultūrinė kompetencija
kultūros elementus apibrėžia kaip rasiškumą ir etniškumą, vertybes, pa-
pročius, religiją, šeimos dydį, vedybinį statusą bei kalbą.

KULTŪRINIS JAUTRUMAS	Kultūrinis jautrumas, kaip kultūrinės kompetencijos dalis, apibrėžiamas asmens gebėjimu psichologiškai reaguoti į kultūrinius pokyčius, susijusius su tarpasmeniniais ar socialiniais ryšiais. (Johnson ir kt., 2006)
KULTŪRINĖ KOMPETENCIJA	Tarpasmeniniai gebėjimai, kurie padidina kultūrinių skirtumų supratimą ir pagarbą bei apibrėžia įvairių grupių panašumus. Kultūrinės kompetencijos pagrindinės metodologinės kategorijos yra gebėjimai, supratimas, pagarba, teigiamos nuostatos. (Johnson ir kt., 2006)

Cross ir kt. (1999) teigia, kad asmuo transformuoja savo kultūrinį supratimą nuo destruktivaus iki profesionalaus lygio – kultūrinė kompetencija apima šešias tęstines asmens vystomas dimensijas: kultūrinį destruktivumą, nepajėgumą, aklumą, kompetentingumo užuomazgą, kompetentingumą ir profesionalumą. Ši autorių grupė taip pat pristato kelias sąlygas, kurios yra būtinos siekiant profesionalaus kultūrinės kompetencijos lygio: vertybinės įvairovės sąlyga, kultūrinių skirtumų egzistavimas, sąmoningas kultūrų susikirtimo ir dinamiškumo suvokimas, adaptacijos sąlyga kultūrinei įvairovei. Campinha-Bacote (1994, 1999) žvelgia į kultūrinę kompetenciją ne kaip baigtinį tašką, o vystymosi procesą, kai paslaugos teikėjas *tampa* kultūriškai kompetentingas, o ne traktuojamas kultūriškai kompetentingas 'čia ir dabar'. Cross ir kt. (1988, 1999) akcentuoja penkis esminius kultūrinės kompetencijos elementus, kurie apima kultūrinį susivokimą, žinias, gebėjimus, sąveiką ir troškimą (motyvaciją). Giger ir Davidhizar (2004) akcentuoja šešis tarpkultūrinio vertinimo modelio faktorius: komunikaciją, erdvę, laiką, socialinę organizaciją, aplinkos kontrolę ir biologinę įvairovę.

- **Spaudos viešinamos informacijos kaitos etiškumo link poreikis.** Medijų (spaudos, viešosios komunikacijos) įtaka formuojant visuomenės nuostatas ir požiūrį, susijusį su PGU, yra stipri, bet nuvertinta. Australijos sveikatos gerovės ir pagyvenusių asmenų priežiūros departamento Antrasis nacionalinis psichikos sveikatos planas (anglų k. – *National Mental Health Plan, the Commonwealth Department of Health and Aged Care*) (CDHAC, 2000; iš Burchett ir Matheson, 2010), sudarytas remiantis koordinuotu ir daugiastateginiu požiūriu siekiant integruoti esmines žinias apie PGU psichikos sveikatą,

ją stiprinti ir mažinti stigmą bei drąsinant pripažinti PGU psichikos problemas ir sutrikimus, siūlo įsijungti medijoms.

- **Poreikis mokytis.** Marginalizuotos / atskirtos grupės, kurioms priklauso ir PGU, patiria apribojimus, kurie veikia jų dalyvavimą formaliame ir neformaliame švietimo ir ugdymo sistemoje. Šie apribojimai turi poveikį ir siekiant geros PGU sveikatos (*Department of Health and Children*, 2000; iš Stewart, 2006). PGU prašymai dėl galimybių mokytis tretiniame švietimo ir ugdymo lygmenyje⁷⁴ atmetami, kas yra pagrindinis trukdys PGU gauti darbą, pvz., Airijoje (*Irish Refugee Council*, 2005; iš Burchett ir Matheson, 2010).
- **Transporto ir susisiektimo infrastruktūros tobulinimo poreikis.** Transportas, vaiko priežiūros infrastruktūros ir neapgalvota tiesioginių paslaugų teikimo vieta, ypač nutolusiose nuo centrų vietovėse, PGU riboja ligoninės ir specialiosios priežiūros paslaugas, kurios bent jau iš dalies padeda susitvarkyti su sudėtingomis gyvenimo ir sveikatos situacijomis (Galvin, 2004). PGU vaikams suteiktos galimybės turėti žaidimų aikšteles ir saugios vietos PGU bendruomenėms yra reikšmingas faktorius: vaikai neformaliai gali susitikti su kitais vaikais ir mokytis spręsti problemas bei priimti sprendimus be konfliktų. Minėti faktoriai taip pat gali palengvinti PGU komunikaciją su svečios šalies žmonėmis bei tėvas, auginančiais vaikus, ir kurti naujus socialinius tinklus, kuriais galės naudotis prireikus paramos ir pagalbos (*Irish Times Health Supplement*, 2005; iš Burchett ir Matheson, 2010).
- **Apgyvendinimo geografinės optimizavimo poreikis.** JK Imigracijos ir prieglobsčio prašytojų aktas 1999 m. nustatė teisinę prieglobsčio prašytojų ir pabėgėlių apgyvendinimo už Londono ribų sistemą (anglų k. – *framework*). Pagrindinis dėmesys čia skirtas mažinti visuomenės paslaugų spaudimą Londone ir Anglijos pietryčiuose bei suteikti adekvačią paramą PGU išsklaidytose vietovėse (Blackwell ir kt., 2002).

Integruojantis PGU svarbūs ir **FIZINIAI POREIKIAI (II)**, kurie neatsiejami nuo PGU aprūpinimo tinkamu būstu, sveikatos priežiūros specialistų tarpkultūrinės kompetencijos, sveikatos priežiūros paslaugų ir informacijos srautų apie paslaugas infrastruktūros tobulinimo bei gyvenimo stiliaus ir sveikatos elgsenos tobulinimo poreikių.

⁷⁴ Vidurinės mokyklos baigiamosios klasės, kai asmeniui yra 16–18 m., arba gimnazijos klasės.

Sudėtinga apibrėžti specifinius fizinius PGU, kuriems reikalinga medicinos pagalba, poreikius (Sherlock, 2002).

- ***Aprūpinimo tinkamu būstu poreikis.*** Tyrimų rezultatai leidžia teigti, kad PGU poreikiai nesiskiria nuo vietinės populiacijos poreikių (Burnett ir Peel, 2001). Tačiau PGU aprūpinimas būstu turi tiesioginę įtaką PGU fizinei ir psichikos sveikatai, kas reiškia jų specifinius fizinius ir psichikos poreikius (Cave ir kt., 2003).
- ***Sveikatos priežiūros specialistų tarpkultūrinės kompetencijos poreikis.*** Anglijoje atliktas tyrimas centruose, teikiančiuose paslaugas PGU, atskleidė, kad juose stokojama patalpų ir priemonių, kas lemia prastą higieną ir sudaro galimybes perduoti / užsikrėsti ligomis. Šioje studijoje taip pat aprašoma, kaip PGU susidoroja su lėtinėmis ligomis ar situacijomis atsiradus naujoms ligoms. Dažniausiai specialistai PGU traktuoja formaliai, nesigilindami į situacijos specifiką, todėl kai kurie PGU į sveikatos priežiūros specialistus kreipiasi neoficialiai ar, siekdami mažinti ar švelninti atsiradusius simptomus, gydosį patys (Woodhead, 2000). Kai kurie fiziniai PGU simptomai gali būti susiję su patirtu ar patiriamu stresu, širdies ligomis, infekcija ir skrandžio bei žarnyno sutrikimais. Kitoje studijoje teigiama, kad, bendrosios praktikos gydytojui nenustačius PGU susirgimo, šių pacientų nusiskundimai susiejami tik su poreikiu rūpintis kasdiene veikla ir prižiūrėti save. Toks paviršutinis medikų požiūris į PGU sveikatą lemia jų nepasitenkinimą ir neigatyvius emocinius išgyvenimus (Foley Nolan ir kt., 2002).
- ***Sveikatos priežiūros sistemos ir informacijos srautų apie paslaugas infrastruktūros tobulinimo poreikis.*** Sveikatos priežiūros tikrinimas, pvz., Airijoje, yra savanoriškas. Sveikatos priežiūros sistema šioje šalyje veikia gerai, bet informacijos srautai dėl sveikatos priežiūros ir socialinių paslaugų bei tyrimų rezultatų iki PGU eina lėtai, nes šie asmenys yra išsibarsę įvairiose šalies vietovėse (ERHA, 2003; iš Stewart, 2006). Vėluojanti informacija apie tyrimų rezultatus yra trukdys, nes atidedamas ligos gydymas; arba susidaro situacijos, kai, ilgesnį laiką negavęs tyrimo rezultatų, gydytojas pakartotinai skiria tyrimus. PGU, kurių amžius yra 25–35 m., išreiškia moters sveikatos, vaiko sveikatos ir reprodukcinės sveikatos priežiūros paslaugų poreikius. Šiose sveikatos priežiūros specializacijose PGU išreiškia pasitenkinimą gaunamomis paslaugomis, kurias teikia visuomenės sveikatos slaugytojas (Galvin, 2004). Kultūriniai skirtumai ir religiniai lūkesčiai gali apsunkinti PGU gauti sveikatos priežiūros paslaugas.

Pvz., kai kurios moterys pacientės nenori būti apžiūrimos ir / ar gydomos vyrų gydytojų (Sherlock, 2002).

- Pripažinta, kad PGU turi sunkumų adaptuodamiesi kitoje aplinkoje ir kad kalbos sunkumai bei kultūrinis jautrumas gali riboti galimybes gauti visavertės sveikatos priežiūros paslaugas. Skiriantis lūkesčiams dėl sveikatos priežiūros kokybės ir kiekybės, atrasta nemažai apribojimų. Audito komisija 2000 m. birželio mėn. JK rado keletą gerosios sveikatos priežiūros praktikos sričių, bet dauguma sveikatos priežiūros paslaugų PGU įvertintos blogai. Planuojant sveikatos priežiūros paslaugas, atrasta nusiųpta informacija bei informacijos trūkumas apie PGU poreikius, kurie netgi neregistruojami bendrosios praktikos gydytojo dokumentuose (Blackwell ir kt., 2002).
- Dauguma (2/3) PGU nuomojasi blogos kokybės būstą, kuris yra ne miesto centrinėje dalyje, o pakraščiuose. Sveikatos priežiūros institucijos yra sukūrusios komandas, kurias sudaro vizituojantis / lankantis sveikatos priežiūros specialistas (anglų k. – *visitor*), slaugytoja praktikė (anglų k. – *nurse practitioner*) ir bendruomenės psichiatrijos slaugytoja (anglų k. – *community psychiatric nurse*). Lokaliu mastu sukurta greitoji bendrosios praktikos gydytojo registracija, nes gydytojai daugumoje miesto rajonų įdarbinti kaip komandų lyderiai ir turi priimti naujus pacientus. Taip pat, siekiant suteikti PGU socialinę paramą ir patarimus socialiniais klausimais, įkurtas savanorystės sektorius (Blackwell ir kt., 2002).
- **Gyvenimo stiliaus ir sveikatos elgsenos tobulinimo poreikis.** Dėl išskirtinių gyvenimo sąlygų PGU gali turėti ribotą gyvenimo stiliaus pasirinkimo kontrolę. Viena iš atliktų tyrimų konstatuojama, kad 3/4 tyrimo dalyvių, kurie rūkė, buvo atvykę iš Rytų Europos ir 70 % iš jų buvo vyrai, o Afrikos atstovai mažiau vartoja alkoholio nei Rytų šalių atstovai (Foley Nolan ir kt., 2002). Tyrėjai, siekdami motyvuoti nerūkyti ir vartoti kiek įmanoma mažiau alkoholio, t. y. nekeisti įprastų kasdienių įpročių, pasiūlė sveikatos stiprinimo informaciją nukreipti į moterų populiaciją ir Afrikos atstovų grupę. Atsiradę naujieji rūkymo ir alkoholio vartojimo įpročiai siejami su išgyvenamu adaptacijos ir persikėlimo į kitą šalį stresu bei iškytančiomis naujomis problemomis, kurias reikia spręsti, nors jų nebuvo gimtojoje šalyje. Tyrimo apie PGU mitybos patirtis rezultatai parodė, kad šie asmenys, gyvendami centruose ar nuomodamiesi privačius būstus, valgo žemos kokybės ir mažą kiekį maisto. Tokia situacija susijusi su galimybėmis vartoti etniškai įprastą maistą nebuvimu ir ribotu trans-

portu, kai norima nuvykti į prekybos centrą. PGU maitinasi lokaliai įmanomu gauti maistą, tačiau turi mažai žinių apie vakarietišką maisto gaminį. Tyrimas taip pat atskleidė, kad viešojo maitinimo sektoriui yra sudėtinga aprūpinti PGU centrus, nes reikia orientuotis į skirtingas populiacijos grupes. Dauguma centrų (pvz., visoje Airijoje jų yra 65) nėra aprūpinti viešojo maitinimo galimybėmis, o PGU šeimos ne visuomet pajėgios naudotis siūlomomis maitinimo paslaugų galimybėmis, todėl neretai maitinasi pigiais, nemaistingais ir riebiais produktais. Maitinimo krūtimi praktika PGU populiacijoje palaikoma ir drąsinama. Tačiau dėl privatumo stokos PGU centruose moterys nesijaučia patogiai ir vengia maitinti vaikus krūtimi (Manandhar, 2004). Egzistuoja poreikis skatinti PGU dalyvauti fizinėje veikloje – įtraukus į fizinio aktyvumo programas centruose, mažinant monotoniją ir nuobodulį, skatinama PGU integracija. Tame pat tyrime nustatyta, kad PGU nori įsitraukti į fizinio aktyvumo programas (Collins, 2002).

Atskira PGU integracijos kategorija yra **PSICHIKOS SVEIKATOS POREIKIAI (III)**, nes PGU patiria sudėtingų problemų, susijusių su psichikos sveikata ir gerove (Woodhead, 2000). PGU psichikos sveikatos poreikiai bendrąja prasme neatsiejami nuo šių specifinių poreikių: kultūrinių faktorių pripažinimo dirbant su PGU; potrauminio sindromo atpažinimo ir kultūriškai jautraus diagnostavimo bei gydymo; kalbos įgūdžių kultūriškai jautriai vertėjaujant, kai komunikuoja sveikatos priežiūros specialistai ir PGU; ilgalaikės izoliacijos nuo šalies visuomenės uždaroje infrastruktūroje trumpinimo; įsitraukimo į darbo rinką; formalių dokumentų tvarkymo optimizavimo; integruoto / darnaus saugumo; visuomenės tarpkultūrinio kompetentingumo; PGU turimų regeneracinių gebėjimų prisitaikyti ir valdyti situacijas.

Pomigraciniai faktoriai, pvz., diskriminacija, socialinės paramos stoka ar nedarbingumas, identifikuoti kaip esminės PGU nerimo ir depresijos priežastys. Persikėlę vaikai ilgiau jaučiasi psichologiškai išsekę. Keli tyrimai vertino PGU sveikatos poreikius. JK vienas iš šešių PGU turi fizinės sveikatos problemų, kurioms galima užkirsti kelią kasdieniame gyvenime, ir 2/3 patiria nerimą ar depresiją. Patirti kankinimai ir nesaugumo jausmas didina ir praplečia PGU ligos trukmę (Harris ir Telfer, 2001).

Žmonėms gali pasireikšti depresijos ir nerimo simptomai, panikos atakos ar agorafobija. Nusiskundimai blogu miegu ar nemiga yra universalūs, bet gali būti ir neapibūdinti iš karto spontaniškai. Kai kurie PGU yra

nervingi, jaučia nuolatinį nerimą arba gali praktikuoti elgseną, padedančią išvengti stimulų, kurie jiems primena buvusią patirtį. Atminties problemos ir nesusikoncentravimas gali trukdyti mokytis. Dauguma PGU buvo priversti palikti šeimos narius, todėl ne visi žino, kur yra namiškiai, ar jie gyvi. Taip PGU dažniausiai reaguoja į praeities patirtį ir esamas situacijas (Burnett ir Peel, 2001). Socialinė izoliacija ir neturtas, priešiškusmas ir rasizmas daro neigatyvią įtaką jų psichikos sveikatai. Jei paskirti vaistai, dozės turi būti minimalios. Mažinant izoliaciją ir priklausomybę, turint tinkamą būstą ir praleidžiant daugiau laiko kūrybiškai mokantis ar dirbant, galima slopinti depresiją ir nerimą. Pozityvūs pokyčiai gali būti matomi, kai imigrantai susitvarko savo situaciją, susijungia su šeimomis ir naudojami mokymosi bei darbo galimybėmis (Harris ir Telfe, 2001). Tačiau egzistuoja daug kliuvinių, kurie trukdo žmonėms susitvarkyti ir / ar perkurti gyvenimą. Daug pabėgėlių nori papasakoti savo istorijas, kurios pačios savaime gali atlikti terapinę funkciją. Tačiau neturi susidaryti klaidinga nuomonė, kad visi be išimties žmonės turi pasakoti savo istorijas ir tokiu būdu jie išgis, nes kai kurios išgyventos ir perpasakotos istorijos žmonėms sukelia stiprias reakcijas, didina nerimą, susikrėtimą ir liūdesį ar netgi skatina grįžti į kančios būseną (Giger ir Davidhizar, 2004).

Kiekviena kultūra savaip suvokia psichikos sveikatą ir pagalbą krizės metu. Pvz., Mozambiko pabėgėliai apibūdina užsimiršimą, kuris jų kultūroje reiškia susitvarkymą su sunkumais, Etiopijos atstovai kalba apie „aktyvų užsimiršimą“ (Burnett ir Peel, 2001).

- **Poreikis, kad sveikatos priežiūros specialistai, dirbantys su PGU, pripažintų kultūrinių faktorių aktualumą.** Psichikos išsekimo simptomai yra bendri, bet svarbu jų nevertinti kaip psichikos ligos, nes laikinai pasireiškiantys psichikos sveikatos sutrikimai ar pavieniai simptomai tegali būti atsakas į neįprastas, neatitinkančias PGU normalios būsenos situacijas (Burnett ir Fassil, 2002). Tokiu atveju kultūriniai faktoriai negali būti ignoruojami. Psichikos sveikatos poreikiai skiriasi dėl buvusių patirčių, kultūrinės kilmės, lyties, išsilavinimo ir amžiaus. Rimti psichikos sveikatos simptomai, patvirtinantys ligas, gali išsivystyti dėl trauminių patirčių, susijusių su patirtais konfliktais gimtojoje šalyje, pvz., dėl kankinimų, karo, sužeidimų.
- **Potrauminio sindromo atpažinimo ir kultūriškai jautraus diagnozavimo bei gydymo poreikis.** Potrauminio sindromo sutrikimai yra bendrinis PGU populiacijos sutrikimas. Depresijos simptomai, kurie lemia psichosomatinis sutrikimus, taip pat yra bendriniai (Cave ir kt., 2003). Etninių mažumų atstovai gali patirti ir psichikos sveikatos

problemų, kurios yra identiškos vietinei populiacijai, nesusijusiai su kankinimais, gyvenamosios vietos pokyčiais ir pan. (ERHA, 2003; iš Burchett ir Matheson, 2010). Gali iškilti sunkumų vertinant psichikos ligas ir pražiūrėti psichiatriniai simptomai, nes bendrosios praktikos gydytojas gali ignoruoti pagrindinius nusiskundimus arba šio gydytojo taikomi PGU sveikatos vertinimo kriterijai gali būti netinkami (Galvin, 2004). Smurto ir / ar prievartavimo aukos sunkiai teikia informaciją, nes nesuvokia, kad esamą sveikatos būseną lėmė buvę įvykiai. Kartais PGU mano, kad patys geba susitvarkyti su psichologiniu kankinimų ir karo poveikiu (Woodhead, 2000).

- **Sveikatos priežiūros specialistų kalbos įgūdžių ir kultūriškai jautraus vertėjavimo poreikis.** Psichikos ligos diagnozę tiksliai nustatyti yra sudėtinga dėl PGU kalbos įgūdžių ir kalbos supratimo stokos, išankstinių žinių apie PGU kultūrinę kilmę ir jų skirtumus (Woodhead, 2000). Kultūriniai PGU lūkesčiai ir etniniai papročiai prisideda prie sunkumų diagnozuojant ir gydant psichinius simptomus, nes skiriasi Vakarų ir PGU kilmės šalių medicinos praktika. Todėl išryškėja poreikis, kad sveikatos priežiūros ir socialinės rūpybos specialistai, koncentruodamiesi į psichikos sveikatą, psichinių simptomų valdymą, psichikos sveikatos būklių valdymo intervencijas ir priemones bei PGU poreikius ir ribotumus dėl psichikos sveikatos situacijų, keltų kvalifikaciją apie kultūrines sveikatos priežiūros ir socialinės rūpybos praktikas bei sampratas (ERHA, 2003; iš Burchett ir Matheson, 2010).
- **Ilgalaikės izoliacijos nuo šalies visuomenės uždaroje infrastruktūroje trumpinimo poreikis.** Psichologinis ilgalaikio buvimo (daugiau nei dvejus metus) PGU centruose poveikis šių žmonių psichikos sveikatai ir gyvenimo kokybei šeimos ir individualiame lygmenyje yra neigiamas. Privatumo stoka, ribotos galimybės melstis, savikontrolės stoka sukelia nesaugumo ir izoliacijos jausmus, kurių rezultatas yra depresija, nerimas, nusivylimo jausmas, agresija, pyktis ir socialinis neigimas (Department of Health, 2004; iš Burchett ir Matheson, 2010). Yra įrodymų, kad kai kurios mažumų grupės, gyvenančios bendruomenėje, patiria tuos pačius psichologinius poveikius dėl to, kad iš jų atimta kaimynystė arba jie gyvena skurdžiai bei neturi darbo (CDHAC, 2000; iš Burchett ir Matheson, 2010).
- **Poreikis įsitraukti į darbo rinką.** Nėra tyrimų įrodymų, kad tokie atvejai dažni ar tipiški, tačiau tyrimai vis dėlto atskleidžia, kad dėl nuobodulio ir dykinėjimo mažėja savivertė ir didėja izoliacija. Vyrų gali patirti sunkumų dėl vaidmenų, kultūrinio tapatumo ir su-

pratimo apie įsipareigojimą rūpintis savo ir šeimos sveikata pasikeitimo (ERHA, 2003; iš Stewart, 2006).

- **Formalių dokumentų tvarkymo optimizavimo poreikis.** PGU formalių dokumentų tvarkymo laikotarpiu neturi galimybių dirbti ir gauti švietimo bei ugdymo paslaugų, kas sukelia stresą (*Irish Refugee Council* 2005; iš Burchett ir Matheson, 2010). Pastarasis tiesiogiai blogina PGU psichikos sveikatą (Cave ir kt., 2003).
- **Integruoto / darnaus saugumo poreikis.** Praradimo jausmas gali kilti netekus gimtosios šalies, šeimos, draugų, taip pat ir asmeninio tapatumo. Kai saugumas yra užtikrintas, dėl šių netekčių dauguma PGU pradeda gedėti, patiria širdgėlą (Woodhead, 2000). Kito tyrimo rezultatai atskleidė, kad dauguma PGU neturi draugų ir giminių už pabėgėlių stovyklos ribų ir dauguma jų savo gyvenime negeba taikyti kasdienių bazinių įgūdžių. Tik ketvirtadalis PGU yra pasirengę gyventi nepriklausomai (Bouras ir kt., 1992). Vadinasi, PGU aktualus integruotas, t. y. apimantis fizinį, socialinį, dvasinį ir psichologinį aspektus, saugumas.
- **Visuomenės tarpkultūrinio kompetentingumo poreikis.** Rasizmas ir diskriminacija gali būti papildomi faktoriai, kurie neatsiejami nuo socialinės atskirties, griaunančios pozityvų tapatumą ir lemiančios blogėjančią psichikos sveikatą. Kasdienė mažų diskriminacijos veiksmų ar poveikių (pvz., socialinių, psichologinių, fizinių, moralinių) patirtis veikia kaip lėtinis stresorius (*Department of Health*, 2004; iš Burchett ir Matheson, 2010). Streso mažinimą PGU įvardijo tarp trijų esminių, kai buvo apklausiami dėl sveikatos apsaugos, poreikių (Kelleher ir kt., 2003).
- **PGU turimų regeneracinių gebėjimų prisitaikyti ir valdyti situacijas poreikis.** Pripažįstama, kad neturtas / skurdas turi negatyvų poveikį sveikatai, ir nustatyta, kad skurdą patiriantys žmonės labiau kenčia nuo psichologinio išsekimo ir turi žemesnę savivertę bei menkesnę pasitikėjimą savimi nei nepatiriantys skurdo asmenys (*Department of Health and Children*, 2000; iš Stewart, 2006). Skurdas yra viena iš didžiausių grėsmių sveikatai (*WHO*, 1997; iš Burchett ir Matheson, 2010). Nepaisant negatyvių patirčių, egzistuoja poreikis identifikuoti stiprybes, regeneracinius gebėjimus, prisitaikymo ir situacijos valdymo įgūdžius bei mechanizmus, kuriuos turi PGU asmenys, šeimos ir bendruomenės lygmenyse. Pirmiausia reikalingas pozityvus psichikos sveikatos apibrėžimas, kuris pripažįsta socialinius, ekonominius, politinius ir kultūrinius poreikius (*Department of Health*, 2004; iš Burchett ir Matheson, 2010). Pripažįstama, kad

sveikata neegzistuoja be psichikos sveikatos ir kad nėra faktorių dermės, kuri daro įtaką asmens psichikos sveikatai. Psichikos sveikata ir emocinė gerovė priklauso nuo vidinių psichologinių procesų ir vertybių bei išorinių išteklių, esančių gyvenamajame pasaulyje. Paminėti komponentai sudaro pagrindą jausti, kad situacija yra kontroliuojama, kad asmuo gali valdyti save ir geba susitvarkyti su įvykiais (*Department of Health, Social Services and Public Safety*, 2003). Tyrime vertinta persikėlusią iš ligoninių po intensyvaus psichiatrinio gydymo PGU gyvenimo kokybę, kuri apima psichiatrinį ir elgsenos funkcionavimą ketverius metus po išrašymo. Dalis tyrimo dalyvių, kuriems nustatyta lėtinė psichikos liga, charakterizuojami ilga institucionalizacijos istorija ir daugumos jų laisvę apriboja šeima. Tirtas minėtų pacientų (PGU), kurie gyvena šeimose, ir tų, kurie gyvena bendruomenės viešbučiuose, funkcionavimo profilis. PGU psichikos patologiją turintys asmenys, gyvenantys bendruomenių viešbučiuose, patiria pozityvius pokyčius ir išreiškia savo pasitenkinimą nauja gyvenimo situacija. Tyrimas leidžia teigti, kad šie pacientai, netgi stipriai priklausomi nuo medikų priežiūros, geba įvertinti sveikatos priežiūros institucijų pokyčius, darančius įtaką tenkinant jų poreikius (Zissi ir Barry, 1997).

PGU, priverstinai palikę gimtąją šalį ir persikėlę į kitą, kurios visuomenė kitokia, patiria neigiamų išgyvenimų, todėl egzistuoja potencialus pažeidžiamumas ir disproporcija sprendžiant PGU psichikos sveikatos problemas (Barr ir Ashton, 1999). PGU patiria potrauminį stresą ir bendruosius psichikos simptomus, todėl jiems svarbu patenkinti psichikos sveikatos poreikius. Tačiau sveikatos priežiūros paslaugos turi būti kultūriškai jautrios ir tinkamos, nes socialiniai PGU poreikiai taip pat stipriai išreikšti (McCrone ir kt., 2001).

Sidnėjuje (Australija) atliktoje studijoje, kurioje dalyvavo 40 PGU, lankančių PGU centrą (labdaros organizaciją, kuri vykdo ugdymo ir švietimo programas bei teikia paramą PGU), gauti rezultatai rodo, kad dauguma PGU kenčia dėl psichologinių ir fiziologinių simptomų, į kuriuos turi būti atkreiptas dėmesys atliekant medicininį vertinimą. Trečdaliui tyrimo dalyvių nustatytas ikiimigracinės traumos poveikis, dešimt dalyvių buvo patyrę kankinimus, dešimt diagnozuotos skrandžio ir žarnyno ligos, devyni skundėsi raumenų ir kaulų skausmais, šešioms dalyvėms nustatytos ginekologinės problemos ir vienam diagnozuota infekcinė liga (hepatitas) (Lynch ir Cuninghame, 1998).

Etninėms mažumoms, kaip paslaugų priėmėjams, sveikatos priežiūros sistemoje atstovaujama menkai, nes šie žmonės turi mažai žinių apie galimas paslaugas ir galimybes jas gauti (Netto ir kt., 2001; iš Burchett ir Matheson, 2010). Informacijos apie sveikatos priežiūrą stoka daro įtaką paslaugų priėmėjų autonomijai priimant sprendimus (Durham, 2002; iš Burchett ir Matheson, 2010) bei priisiimant atsakomybę už savo sveikatą. Didelis procentas PGU, patyrusių priverstinę migraciją, patiria sveikatos problemų, iš kurių dažniausios yra nerimas ir depresija (Drennan ir Joseph, 2005; iš Burchett ir Matheson, 2010). Faktas, kad svečiose šalyse PGU susiduria su sveikatos priežiūros apribojimais, gali pabloginti jų sveikatą (Wolffer ir kt., 2003; iš Burnett ir Peel 2001).

Kitos dvi PGU poreikių grupės susikoncentruoja į **BENDRUOSIUS SVEIKATOS (IV)** (sveikatos istorija, bendrieji simptomai, alergija, vaistų vartojimas) ir **VISUOMENĖS SVEIKATOS (V) POREIKIUS** (vakcinavimas, kontracepcija ir lytinė sveikata, alkoholio vartojimas, infekcinės ligos).

Didėjanti kultūrinė ir etninė įvairovė besivystančiame pasaulyje kelia papildomus specifinius iššūkius bendrųjų ir visuomenės sveikatos paslaugų reikalavimams (Ascoly ir kt., 2001; iš Jentsch ir kt., 2007). Šie iššūkiai yra aktualūs, pvz., Škotijoje ir Airijoje, kurių anksčiau neveikė didelė imigracija, o dabar, pakitus situacijai, patiriamas visuomenės sveikatos paslaugų etninėms mažumoms poreikis. Europoje stiprėjantis sutarimas dėl poreikio valdyti migracijos srautus ir stiprinti naujai atvykusių imigrantų integraciją (Boswell, 2003; iš Jentsch ir kt., 2007) reikalauja įsipareigojimo stebėti situaciją ir planuoti bei įgyvendinti atitinkamus veiksmus. Tai reiškia ne tik lygias teises gauti visuomenės sveikatos paslaugas, bet ir sėkmingą integraciją, kuri gali būti socialiai produktyvi stiprinant efektyvius kultūrinius pokyčius, globalaus verslo galimybes ir ekonominį vystymą.

Kai kuriems PGU fizinė sveikata sutrinka (blogai sugiję lūžiai, osteomielitas, epilepsija ar kurtumas dėl galvos pažeidimų / traumų, nespecifinis raumenų ir kaulų skausmas arba silpnumas (Harris ir Telfer, 2001) dėl kankinimų ar kitų smurtinių traumų, tačiau į tai PGU gimtojoje šalyje reikalingas medicininis dėmesys nekreipiamas. Nustatyta (Lynch ir Cuninghame, 1998), kad yra panašumų tarp prieglobsčio prašytojų ir pabėgėlių, kurie persikėlė į Australiją iš kitų šalių. Jų pagrindinės sveikatos problemos yra sudėtingos ir neatsiejamos nuo socialinio ir ekonominio nepakankamumo, kurį jie patiria jau Australijoje. Tokie duomenys yra panašūs į tyrimų, atliekamų JK, duomenis, nes pastaruosiuose taip pat konstatuojama, kad PGU sveikatos problemos neatsiejamos nuo jų priklausomumo grupėms, netekusioms laisvės bei patiriančioms atskirtį,

etninių mažumų grupėms ar naujai atvykusiųjų grupėms svečioje šalyje.

Didelis skaičius PGU, atvykusių iš Rytų Europos, serga diabetu, hipertenzija (padidėjęs kraujospūdis), koronarine širdies liga. Egzistuoja ir simuliacinio / piktnaudžiavimo, kaip susitaikymo ir adaptavimosi, strategija. Kai kurie PGU yra patyrę badavimo ar blogo maitinimosi bei skurdžios higienos ir sanitarijos epizodų. Galvos, nugaros ir nespėciniai kūno skausmai yra bendrinis daugelio PGU nusiskundimas; skausmai gali būti raumenų ir kaulų kilmės, kaip traumų pasekmė, raumenų tempimas ar emocinis išsekimas (Le Feuvre ir Montgomery, 2000; iš Burnett ir Peel, 2001).

Blackwell ir kt. (2002) nustatyti PGU **bendrieji sveikatos poreikiai**

- **Sveikatos istorija.** 1/3 (iš 500 tyrimo dalyvių) PGU teigė, kad kreipėsi į gydytoją ir gavo gydymą ligoninėje. Kita dalis PGU konstatavo, kad patyrė didelių sužeidimų bei sirgo, bet nesikreipė į medikus apie dvejus metus. Nemaža dalis tyrimo dalyvių serga lėtinėmis kvėpavimo, širdies ir kraujagyslių, centrinės nervų sistemos ar raumenų ir kaulų sistemos ligomis, juos vargina astma, diabetas, kosulio priepuoliai, širdies skausmai ir priepuoliai, artritas, hipertenzija, širdies ligos, kraujo sutrikimai, apendicitas, miego sutrikimai, depresija ir baimės jausmas, įtampa, infekcinės žarnyno ligos, dantų skausmas.
- **Bendrieji simptomai.** Daugiau kaip 1/2 iš 500 tyrimo dalyvių nurodė simptomus, dėl kurių kreipėsi į gydytoją (dažniausiai buvo minimas dantų skausmas), o kita PGU tyrimo dalyvių dalis nesiskundė jokiais simptomais. Besiskundžiantys ir besikreipiantys į gydytoją PGU taip pat nurodė centrinės nervų sistemos, raumenų ir kaulų sistemos, skrandžio ir žarnyno sistemos, ginekologinius, endokrininius, kvėpavimo, akių, šlapimo sistemos, infekcinių ligų, piktybinių ligų ir kraujo ligų simptomus.
- **Alergija.** 1/3 iš 500 tyrimo dalyvių skundėsi alergija penicilinui, kitiems antimikrobiniais ar skausmą malšinantiesiems vaistams, dulkėms ir žiedadulkėms, parfumerijai ar kosmetikai.
- **Vaistų vartojimas.** 1/5 (iš 500 tyrimo dalyvių) PGU reguliariai vartoja medikų paskirtus arba pačių pasirinktus vaistus, bet žinios apie konkrečius vaistus gaunamos skaitant bendrąją informaciją.

Nors PGU gauna sveikatos priežiūros paslaugas, gali iškilti problemų dėl jų kokybės. Atliktame tyrime apie vizituojančius sveikatos priežiūros specialistus nustatyta, kad specialistai turėjo sunkumų, kai reikėjo patenkinti PGU, ypač moterų, emocinius poreikius, nes jos patyrė iššūkių dėl persikėlimo aplinkybių, komunikavimo sunkumų (neturėjo anglų

kalbos įgūdžių). Pirmiausia buvo tenkinami apgyvendinimo, valgymo poreikiai ir nekreipiamas dėmesys į depresijos simptomus (Drennan ir Joseph, 2005; iš Bowskill ir kt., 2007). Pvz., Škotijoje mažai žinoma, kaip etninių mažumų poreikius patenkina visuomenės sveikatos paslaugos, bet be šio vertinimo galima ribota atskaitomybė ir galimybė nusiraminti (Netto ir kt., 2001; iš Jentsch ir kt., 2007).

Į moterį ar kitą pacientą orientuoti sveikatos priežiūros modeliai sudaro prielaidas manyti, kad jie padeda spręsti PGU sveikatos poreikių tenkinimo problemas, pvz., tenkinant PGU poreikius ir lūkesčius, įtraukiami patys PGU, kaip pacientai. Tačiau tyrimo (Allan ir Klarke, 2005) rezultatai rodo, kad požiūris į PGU, kaip sveikatos priežiūros paslaugų priėmėjus ir aktyvius dalyvius, jiems kelia didelius iššūkius. Į moterį orientuota sveikatos priežiūra yra vienintelė galimybė tiems PGU, kurie gali gauti šias paslaugas, ir įrodymai leidžia teigti, kad moterys ir bendrai PGU nenori dalyvauti sprendžiant sveikatos priežiūros problemas. Nėra nė vienos šalies, kurioje būtų efektyvi socialinės paramos PGU sistema (Jentsch ir kt., 2007). Taigi naujas, holistinis ir kultūriškai jautrus požiūris į PGU, kaip paslaugų gavėjų, poreikius būtinas – reikia atsižvelgti į PGU gyvenimo stilių, ypač mitybą, streso lygmenis bei socialinės paramos tinklus. Skirtingų kultūrų vertybės, lūkesčiai ir pasitenkinimas sveikatos priežiūra skiriasi ir reikalauja jautrios interpretacijos.

PGU visuomenės sveikatos poreikiai

- **Vakcinavimas.** Daugiau kaip 1/2 (iš 500 tyrimo dalyvių) PGU skiepia vaikus pagal gydytojų nurodymus (Blackwell ir kt., 2002). Vaikai ir suaugusieji gali būti ne iki galo imunizuoti / vakcinuoti stokoiant galimybių; kokias vakcinas jie jau gavo, taip pat sunku išsiaiškinti (Le Feuvre ir Montgomery, 2000; iš Burnett ir Peel, 2001).
- **Kontracepcija ir lytinė sveikata.** 1/3 vyrų ir 1/6 moterų (iš 500 tyrimo dalyvių) PGU teigė norintys gauti patarimų dėl kontraceptikų ir konsultavo, kad jie rūpinasi savo lytine sveikata bei norėtų šiais klausimais diskutuoti su gydytoju (Blackwell ir kt., 2002). Besilaukiančių moterų poreikiai susiję su gimdyvių mirtingumo prevencija, sveikatos priežiūros personalo kvalifikacija ir kompetencija, naujagimių mirčių (iš karto po gimimo) bei vėlyvų persileidimų prevencija (Jentsch ir kt., 2007).
- **Rūkymas.** Daugiau kaip 1/2 (iš 500 tyrimo dalyvių) PGU nerūko. Rūkantieji surūko mažiau nei 25 cigaretės per savaitę. Rūkantys vyrai sudaro 1/3 imties, o moterys – 1/7 (Blackwell ir kt., 2002).

- **Alkoholio vartojimas.** 1/5 iš 500 tyrimo dalyvių vartojo alkoholį kiekvieną dieną arba dažnai, o 1/7 tyrimo dalyvių teigė, kad alkoholį vartoja retai ir saikingai. Tiriant pagal kilmę, išaiškėjo, kad alkoholį vartoja 44,5 % (94/211) tyrimo dalyvių iš Vidurio Rytų, 33 % (40/120) – iš Rytų Europos, 29,5 % (13/44) – iš Afrikos ir 22,7 % (5/22) iš Azijos. Alkoholį vartoja ir musulmonų religiją išpažįsta 39,8 % (100/251) apklaustųjų (Blackwell ir kt., 2002).
- **Infekcinės ligos.** Infekcinių ir virškinimo ligų dažnis tarp PGU grupių skiriasi pagal jų kilmės šalį. Tačiau ŽIV, hepatitas A ir B, tuberkuliozė ar imunodeficitinės ligos yra pagrindinis visuomenės rūpestis (Blackwell ir kt., 2002). Kelios parazitų sukeltos ir žarnyno ligos taip pat yra būdingos, pvz., *Helicobacter pylori* infekcija iš dalies yra būdinga PGU iš besivystančių šalių ir tiems PGU, kurie yra gyvenę pabėgėlių stovyklose (Lynch ir Cuninghame, 1998). Atlikti tyrimai JAV, Ispanijoje, JK ir Australijoje atskleidė įvairius PGU susirgimus, pvz., hepatitą B, meningitą, tretinę maliariją, tuberkuliozę. Stigmatizavimo procesas būdingas naujai atvykstantiems PGU. Pabėgėlių sveikata tampa infekcinių ligų skyrių atsakomybe ir sudaromas įvaizdis, kad pabėgėliai yra infekcijų šaltiniai, bet PGU, sergančių infekcinėmis ligomis ir kuriems reikia slaugos ir gydymo, yra mažuma. PGU taip pat gali sirgti parazitų sukeltomis ligomis. Šios ligos pasireiškia konkrečiais simptomais, pvz., skrandžio ir žarnyno skausmais, viduriavimu, spazmais ir kt. Šie simptomai būdingi PGU, kurie yra atvykę iš skurdesnių šalių (Le Feuvre ir Montgomery, 2000; iš Burnett ir Peel, 2001).
- **Odontologo paslaugos.** Odontologo paslaugos yra svarbios, nes dantų problemos yra bendras PGU nusiskundimas (Le Feuvre ir Montgomery, 2000; iš Burnett ir Peel, 2001).

Pateiktas tyrimų rezultatų poveikslas rodo, kad bendras ar specifinis PGU sveikatos poreikių vertinimas yra svarbus. Tai yra kiekvieno PGU prihalomoji sveikatos profilio dalis. PGU gimtosiose šalyse esančios žemos kokybės sveikatos priežiūros sistemos, sąmyšį sukėlęs karas ir prievarta, kelionės sunkumai ir atvykimas į svetimą šalį bei svetima aplinka daro įtaką individualiems PGU sveikatos poreikiams. Taip pat kultūros aplinkos praradimas, atitolimas nuo gimtosios šalies, fizinio sužeidimo baimė ir apsigyvenimas prastame būste daro įtaką neišreikštiems PGU sveikatos poreikiams ir besiformuojančioms sveikatos problemoms.

Visuomenės sveikatos srities specialistams didelį rūpestį kelia PGU imunizacija, kas ypač aktualu tarp dirbančių asmenų, pvz., tuberkulio-

žės perdavimo tikimybė. Lytinės sveikatos ir patarimų dėl kontraceptikų poreikis tarp PGU yra menkas. Tai gali būti susiję su vyrų dominavimu tyrimo populiacijoje ir kultūriškai susiformavusiu vengimu / atsisakymu diskutuoti apie lytinius aspektus. Gimdos kaklelio tikrinimas ir plaučių rentgenograma PGU taip pat retai atliekama. Didelė dalis PGU skundžiasi nerimu, įtampa, kas rodo jų poreikį gauti pirminės sveikatos priežiūros ir psichikos sveikatos paslaugas.

Pagrindiniai PGU sveikatos poreikiai yra panašūs į svečios šalies gyventojų sveikatos poreikius. O ribotos galimybės gauti sveikatos priežiūros paslaugas gali reikšti, kad dauguma PGU sveikatos būsenų buvo pražiūrėtos. Psichologinio išsekimo simptomai yra bendri, bet nebūtinai reiškia psichikos ligą. Dauguma PGU patiria sunkumų išreiškdami sveikatos poreikius ir susiduria su apribojimais prireikus sveikatos priežiūros paslaugų. Skurdas ir socialinė atskirtis turi negatyvią įtaką sveikatai. Nuo pirmųjų atvykimo į svečią šalį dienų PGU reikalingi kontaktai su sveikatos priežiūros ir socialinės paramos institucijomis. Šiame kontekste profesionalūs vertėjai yra gyvybiškai svarbūs. Laikas, kantrybė ir geranoriškumas sulaužo barjerus, tačiau kai kurie PGU vis dėlto turi problemų, todėl būtini specialistai, kurie galėtų padėti jas išspręsti ir paremti. Tačiau neretai stokojama profesionalių žmoniškųjų išteklių, ypač tolimesnėse nuo miestų vietovėse (Roberts, 1990).

Dar viena grupė išreiškia **DARNAUS IŠGYVENIMO POREIKIUS (VI)** tarp PGU sisteminiame lygmenyje, kai aukščiau išvardytos penkios poreikių grupės priklauso mišriam lygmeniui, apimančiam asmeninį ir sisteminių komponentus. Šeštoje poreikių grupėje *išgyvenimas* suprantamas kaip integralus fenomenas, inkorporuojantis socialinę, dvasinę, moralinę, psichologinę ir fizinę dimensijas.

- **Poreikis dirbti / integruotis į darbo rinką.** Woodhead (2000) atliktas tyrimas išryškino tris pagrindinius PGU bendruomenių darnos ir efektyvios integracijos vyksmo kliuvinius: kontrolės stoka, daranti įtaką tapatumui ir PGU vaidmenims vykstančiuose pokyčiuose; PGU motyvacijos pokyčiai; stigmos įtaka. Tyrimas koncentravosi į asmenines patirtis, kurios leidžia suvokti, kad teisiniai draudimai, kurie atitraukia PGU nuo darbo rinkos, yra svarbūs. Galimybių neturėjimas rasti darbą, kuris išreiškia PGU kūrybiškumą ir stiprina tapatumą bei poziciją bendruomenėje, yra įtakingas. PGU bedarbystės situacija gali daryti įtaką dramatiškiems jų vaidmenų ir prioritetų pervertinimo, baimės, nerimo jausmų bei savęs, kaip visuomenės narių, nuvertinimo pokyčiams. Tokias patirtis apsunkina stigma, susijusi su

PGU statusu. Finansinė ir būsto parama PGU yra galima (pvz., JK), bet ji nesudaro visaverčių galimybių patenkinti psichologinius ir socialinius poreikius siekiant mažinti socialinę izoliaciją. Priklausymo, artimumo poreikis yra aktualus visiems PGU, nes jie dalijasi panašia patirtimi. Tyrimo rezultatai įrodo ryšius tarp PGU sveikatos ir gerovės, socialinės integracijos ir galimybių vystyti bei perimti tapatumą veikiant / dirbant.

- ***Tarpkultūrinės sveikatos ir socialinių paslaugų kokybės poreikis.***

Sveikatos priežiūros paslaugos sudaro galimybes PGU patenkinti poreikius, kai: darbuotojai turi gerus komunikavimo ir profesinius įgūdžius; teikiant paslaugas PGU taikomos profesionalios vertimo paslaugos, leidžiančios PGU suvokti sveikatos priežiūros intervencijų ir veiksmų reikalingumą ir prasmę; paslaugos kultūriškai paremia PGU; sveikatos priežiūros institucijose yra galimybė PGU dalyvauti paramos grupėse ir gauti specifinių patarimų, pvz., dėl apgyvendinimo. Socialiniai PGU poreikiai yra skirtingi, nes PGU atstovauja įvairioms kultūroms bei yra kilę iš skirtingos aplinkos. Kad būtų patenkinti individualūs (skirtingi) PGU poreikiai, sveikatos priežiūros paslaugos turi būti orientuotos į pacientą / klientą. Esant skirtingiems poreikiams svarbu, kad sveikatos priežiūra būtų daugiadisciplinė bei PGU būtų sudarytos sąlygos gauti įvairias sveikatos priežiūros paslaugas (Barr ir Ashton, 1999). Išprievartavimo aukos papildomai prie fizinių simptomų patiria ir psichologines išprievartavimo pasekmes, taip pat šios aukos gali būti užkrėstos ŽIV ar lytiniu keliu plintančiomis ligomis (Harris ir Telfer, 2001). Taigi nemaža dalis (pvz., JK) PGU yra užsikrėtę ŽIV ar serga AIDS, todėl sveikatos priežiūros institucijos turi neignoruoti šio fakto ir būti pasirengusios suteikti pagalbą (Allan ir Klarke, 2005). Tyrimo rezultatai atskleidė, kad PGU, užsikrėtę AIDS, įvardija tokius nepatenkintus poreikius: neadekvačios paslaugos PGU, kurie patyrė prievartą ir kankinimus; nepalanki sistema prašant neformalios socialinės paramos; pirminės sveikatos priežiūros paslaugų stoka; poreikis gauti profesinio rengimo ir mokymosi paramą, pvz., svečioje šalyje patvirtinti kvalifikaciją, įgytą gimtojoje šalyje; stokojama paslaugų PGU, kurie yra gavę pabėgėlio statusą; tęstinis poreikis mažinti visuomenės stigmą PGU atžvilgiu (Allan ir Klarke, 2005). Blogai patenkinami PGU, kurie nekalba angliškai, sveikatos ir socialiniai poreikiai (Burnett ir Peel, 2001; Blackwell ir kt., 2002). Nežiūrint į visuomenės stigmą ir negatyvią spaudoje pateikiamą informaciją apie PGU bendrai ir apie PGU, užsi-

krėtusius ŽIV, specifiskai, sveikatos priežiūros ir socialinių paslaugų teikėjai yra motyvuoti ir sąmoningai nori suteikti aukštos kokybės paslaugas. Šiame kontekste diskutuojama dėl gerosios praktikos, kurioje svarbų vaidmenį turi atlikti ir lytinės sveikatos klinikos, nes jų poreikis tarp PGU didėja (Allan ir Klarke, 2005).

- **Bendruomenės slaugos kokybės didinimo poreikis.** Anglijoje ir Velse atliktas tyrimas su moterų skriaudėjais juodaisiais ir kitų mažumų etninių grupių PGU. Apklaustas 301 jauno amžiaus skriaudėjas, kiekvienas davė interviu apie demografinę informaciją, psichikos sveikatą ir socialinius poreikius bei psichometrinius duomenis. Tyrimo rezultatai atskleidė, kad jauno amžiaus skriaudėjų psichikos sveikatos priežiūros ir pagalbos, mokymosi bei darbo, socialinių ryšių poreikiai yra aukšto lygmens. Vienas iš penkių turi mokymosi neįgalumą. Šių jaunų žmonių poreikiai yra aukšto lygmens, bet nepatenkinami, todėl būtina tobulinti bendruomenės slaugą (Chitsabesan ir kt., 2006).
- **Poreikis gauti integruotą ir holistinę psichikos sveikatos priežiūrą.** Tyrimas dėl PGU sveikatos poreikių atskleidė, kad PGU patiria psichikos sveikatos sunkumų bei aukštesnio lygmens, nei vietiniai gyventojai, atskirtį ir pažeidžiamumą. Duomenys rinkti pusiau struktūruotu interviu iš 21 PGU, kurie apibūdino sudėtingas asmenų, gyvenančių tremtyje, patirtis ir būtinybę labiau integruoto ir holistinio požiūrio planuojant ir teikiant paslaugas, remiančias psichikos sveikatą. Atsižvelgiant į PGU, kaip paslaugų vartotojų, perspektyvas, psichikos sveikatos priežiūros specialistai turi atkreipti dėmesį į daugiabinius praktinius, socialinius, kultūrinius, ekonominius ir teisinius sunkumus, kurie gali daryti ilgalaikę įtaką PGU populiacijos psichikos sveikatai (Palmer ir Ward, 2007). Pvz., jauno amžiaus PGU, linkę smurtauti, charakterizuojami aukštu mirtingumo lygmeniu ne tik dėl fizinių, bet ir dėl psichikos negalavimų. Didelė jų dalis turi mokymosi negalią (pvz., skaitymo įgūdžių menkumas), kas turi pasekmių jiems integruojantis į visuomenę, darbo rinką ir norint naudotis mokymosi galimybėmis bei įgyti aukšto lygmens profesinių įgūdžių. Moterų skriaudėjai PGU dažniausiai turi psichosocialinių problemų. Jų poreikiai nepatenkinami dėl adekvataus vertinimo sistemos stokos (Chitsabesan ir Bailey, 2006).
- **Kultūriškai jautraus PGU konsultavimo poreikis.** Konsultavimas gali būti negirdėtas terminas daugeliui PGU, kurie nėra pratę diskutuoti apie asmeninius jausmus su svetimais žmonėmis išorėje, t. y. už šeimos ribų. Konsultavimas yra vakarietiškas konceptas. Kon-

sultavimo naudingumas priklauso nuo asmens socialinio ir ekonominio statuso bei kultūrinės orientacijos (Nguyen-Gillham, 2000; iš Burnett ir Peel, 2001), nes konsultuojant pirmiausia svarbu sukurti tarpusavio pasitikėjimo atmosferą ir draugiškus ryšius. Informavimas ir pritarimas / sutikimas yra pirmasis žingsnis kuriant tarpusavio pasitikėjimą. Todėl ypač sveikatos priežiūros specialistai turi paaiškinti PGU savo darbo būdus bei veiklos logiką, kas yra potencialaus sveikimo prielaida (Patel, 2000; iš Johnson ir kt., 2005). Konsultavimas gali būti naudingas, jei jis etninių mažumų poreikiams yra kultūriškai jautrus. Čia gali būti naudinga, jei PGU bendruomenės nariai išvystys savo konsultavimo įgūdžius.

- **Socialinės paramos poreikis.** PGU bendruomenių organizacijos yra neįkainojamos, kai reikia paremti ir ginti pabėgėlius. Šios organizacijos gali suteikti informaciją ir padėti orientuotis, gali mažinti daugelio pabėgėlių patiriamą izoliaciją. Atlikto tyrimo su Irako prieglobsčio prašytojais Londone rezultatai atskleidė, kad depresija yra glaudžiau susijusi su skurdžia socialine parama nei su kankinimo patirtimis. Neformalios grupės, kurios sukurtos kultūriškai priimtinu būdu, gali būti naudingos dalijantis patirtimis ir prisitaikymo būdais bei suteikiant prasmę buvusioms patirtims. Pabėgėliams yra svarbu vystyti ir plėtoti ryšius, tinklus ir bendravimą, draugystę su žmonėmis iš kitų bendruomenių bei kontaktuoti su žmonėmis iš PGU šalių. Geriausi psichikos sveikatos rezultatai gali būti pasiekti būtent tokiomis būdais. Nemaža dalis bendruomeninių ir religinių organizacijų priima pabėgėlius. Dabartinės priešiškos nusiteikusios spaudos antraštės ir komentarai iš politikų neskatina auginti ir puoselėti gerų santykių / ryšių ir neretai skatina bei didina neigiamus jausmus, nukreiptus į PGU, ir rasistinius išpuolius, kaip spaudos priešiško rezultatus (Burnett ir Peel, 2001).
- **Kultūriškai jautraus ir kompetentingų vertimų paremto komunikavimo poreikis prireikus sveikatos priežiūros paslaugų.** Norint realizuoti visas paslaugas, svarbu, kad dalyvautų ir / ar būtų pasiekiami parengti vertėjai bei atstovai, nes specialistas ir klientas ar pacientas turi kalbėti ta pačia kalba. PGU gali pakviesti dalyvauti savo šeimos narį ar draugą, kad šis atliktų vertėjo vaidmenį. Nors tai gali padėti gauti pagrindinę informaciją, tačiau neprofesionalaus kalbos specialisto vertimas gali būti netikslus ir netinkamai interpretuojamas, be to, gali būti sudėtinga kalbėti apie jautrias problemas, pvz., seksualinę sveikatą, ginekologines problemas, seksualinę prievartą

ar kankinimus. Jei vertėjo vaidmenį namiškiams / šeimos nariams atlieka vaikai, pastariesiems užkraunama per didelė atsakomybė. To paties vertėjo dalyvavimas visose konsultacijose gali padėti ugdyti tarpusavio pasitikėjimą, tačiau PGU bendruomenės, apmaščiusios konfliktus gimtosiose šalyse, gali susiskirstyti į grupes ir visiškai pasitikėti ne kiekvienu. Vertėjai ir gynėjai / atstovai gali suteikti vertingos / naudingos informacijos sveikatos priežiūros darbuotojams apie kultūrines ir kitas specifines problemas bei charakteristikas. Vertimas, atliekamas kalbant telefonu, taip pat gali būti naudingas, kai nėra vietinių vertėjų. Sveikatos priežiūros darbuotojai taip pat turi būti apmokyti bendradarbiauti su vertėjais (Kirkwood, 2011).

- **Kultūriškai kompetentingo informavimo apie sveikatą poreikis.** Informacija apie sveikatos priežiūros paslaugas turi būti pateikta suprantama kalba, todėl naudinga susipažinti su kai kuriais pavyzdžiais, demonstruojančiais įvairių kultūrų komunikavimo specifiką. Pvz., institucijos pateikia lankstinukus su informacija apie sveikatos priežiūros paslaugas, tačiau ne visi PGU yra raštingi ir moka skaityti (labiausiai tai susiję su moterimis). Somalio kultūroje didelis dėmesys skiriamas komunikavimui žodžiu, todėl istorijų bei atvejų pasakojimas yra svarbus būdas skleisti informaciją, kurios tikslas – stiprinti jų sveikatą (Dirie, 2000; iš Burnett ir Peel, 2001). Sveikatos priežiūros atstovai ir PGU bendruomeninės organizacijos yra svarbios didinant PGU sąmoningumą. Pvz., rūkymas yra problema, kurią sunku spręsti, nes diskusija kai kuriose pabėgėlių grupėse gali vykti tik tarp bendruomenės vyresniųjų ir dažniausiai tai yra vyrai (Le Feuvre ir Montgomery, 2000; iš McCrone ir kt., 2001).
- **Poreikis pripažinti moteris pažeidžiamiausia / jautriausia PGU grupę.** Benamystė yra sudėtinga situacija visiems PGU, bet moterys būna paveiktos stipriausiai. Jas yra pažeidę fiziniai išpuoliai, seksualiniai užpuodinėjimai ir prievartavimai, bet jų patirtys bei baimės dažniausiai yra nuvertinamos ir nepriimamos rimtai. Kaip pabėgėlės, moterys gali prisiimti naują vaidmenį ir atsakomybę, pvz., valdyti / vadovauti atskirtoms šeimoms. Nors PGU mokymosi ir kultūriniai poreikiai, kaip vieni esminių, neretai yra nuvertinami, jos gali prisiimti atsakomybę bendruomenėje už švietimą ir ugdymą bei kultūrinę integraciją, nes tai svarbiausi faktoriai, padedantys PGU susitaikyti su situacija ir, atvykus į svečią šalį, greitai prisitaikyti (Palmer ir Ward, 2007). Rengimo ir įdarbinimo programos dažniausiai yra orientuotos į vyrus, kurie palie-

ka moteris rūpintis savimi ir šeimomis. Jei vyras yra šeimoje, patiriamas stresas gali daryti įtaką jo psichikos būsenai ir jis gali nepajėgti vykdyti įsipareigojimų šeimai. Skyrybos ir dauginės vedybos yra dažnas reiškinys PGU bendruomenėse, kuriose moterys gyvena patirdamos spaudimą bei yra atsakingos ir už vaikus, ir už visą šeimą (Pirouet, 2001). PGU moterų poreikiai gali būti neidentifikuoti – ypač kultūroje, kur vyrai tradiciškai yra pagrindiniai nuomonės reiškęjai / atstovai. Moterų anglų kalbos įgūdžiai menkesni ar mažesnė jų dalis yra raštingos, todėl svarbu su jomis kalbėti tiesiogiai, dalyvaujant nepriklausomam vertėjui, o ne šeimos nariui. Moterys dažniau skundžiasi prasta sveikata ir depresija, taip pat jos dažniau patiria vienišumą ir izoliaciją, bet turi daugiau galimybių priklausyti grupei, su kuria gali kontaktuoti ir gauti paramą (Sherlock, 2002). Sveikatos tikrinimo ir stiprinimo programas PGU moterys lanko menkai. Kelių tyrimų rezultatai rodo, kad tik 5 % PGU moterų, kurioms yra daugiau nei 50 metų, atlieka mamogramas ir tik 53 % iš jų teigia atlikusios gimdos kaklelio testą (McCrone ir kt., 2001). Apmokyti PGU atstovai gali padėti moterims lengviau kalbėti apie savo sveikatą ir pasirinkimą, taip pat jie gali koreguoti nesusipratimus, susijusius su sveikatos patikrinimais. Moterims siūloma seksualinės sveikatos priežiūra, šeimos planavimas ir nėščiųjų priežiūra turi būti kompetentinga ir jautri. Taip pat PGU moterims turi būti siūloma galimybė pasirinkti sveikatos priežiūros darbuotoją ir vertėją pagal lytį. Sveikatos priežiūros darbuotojai turi suprasti, kad kai kurios moterys yra patyrusios genitalinių sužalojimų ir tai gali daryti poveikį seksualinei sveikatai ir vaikų gimdymui (Sim, 2009).

- ***Vietinio smurto prieš moteris PGU bendruomenėje prevencija.*** Išorinio smurto poveikis gali pasireikšti už šeimos ribų. PGU moteris, neturinčias ir besiilginčias šeimas, iš dalies pažeidžia vietinis smurtas, todėl išgyvenant baimę joms reikalinga bendruomenės parama. PGU moterys neretai bijo būti vienos. Kai vyras neturi darbo, kas prieštarauja tradicinės šeimos sampratai, vaidmenys gali kurti įtampą. Tada moteris gali toleruoti vyro prievartą ar smurtinę elgseną, nes taip vyras perduoda jausmus dėl savo paties patirto smurto gimtojoje šalyje. Tokiais atvejais moteris nenori informuoti apie vyro smurtą policijos ar teisinės sistemos, nes toks veiksmas reikštų jos prieštaravimą vyrui, be to, ji mano, kad taip būtų pažeistas konfidencialumas. Taip pat PGU moterys kenčia vyro smurtą ir dėl to, kad išsiskyrusios prarastų pabėgėlio statusą (Wren, 2007).

- ***Daugiakryptės paramos vaikams poreikis.*** Vaikai gali gyventi fragmentuotose šeimose, gali nepažinti savo globėjų arba gali atvykti į svečią šalį vieni. Vaikai gali būti patyrę smurtą ar kankinimus arba būti žiaurumo liudininkais. Kai kurie gali būti patyrę pagrobimus ar prievartavimus, būti priversti būti kareiviais ir patyrę spaudimą vykdyti smurtinius veiksmus prieš save. Šie vaikai gali turėti vystymosi / raidos sutrikimų, būti per anksti subrendę, nes reikėjo rūpintis tėvais, tačiau tuo pat metu gali būti nebrandūs kitose situacijose, pvz., mokykloje. Vaikai gali būti neramūs, kankinami nemigos, hiperaktyvūs, sunkiai susikaupti ar užsisklęsti, kai kuriems gali būti reikalingas psichiatrinis gydymas (Zissi ir Barry, 1997). Parama vaikams turi būti daugiakryptė. Ja siekiama suteikti kuo normalesnį gyvenimą, inkorporuojantį saugumą, mokymą(si) ir pasitikėjimą savimi (savivertę). Taip pat svarbu suteikti paramą tėvams, nes jie patys gali patirti sunkumų. Kai kuriose srityse sveikatos priežiūros specialistai, dirbdami su PGU šeimomis, imasi lyderystės (Woodhead, 2000).

Siekiant patenkinti kompleksinius ir integruotus PGU poreikius, svarbu suprasti, kad poreikiai nėra pavieniai, jiems reikia tarpkultūrinio supratimo, jautrumo ir kompetencijos:

- *PGU nėra homogeniška žmonių grupė ir turi skirtingas patirtis bei lūkesčius, susijusius su sveikata ir sveikatos priežiūra;*
- *psichologinio išsekimo simptomai yra bendri, bet nebūtinai reiškia psichikos ligą;*
- *parengti vertėjai ar atstovai, tarpininkai dažniau nei šeimos nariai ar draugai turi dalyvauti visose situacijose (jei įmanoma, jei PGU nemoka kalbos);*
- *bendruomenės organizacijos suteikia neįkainojamą paramą, kuri gali mažinti PGU izoliacijos patirtis;*
- *specifiniai sunkumai, kuriuos patiria moterys, dažniausiai yra ignoruojami ar neįsiskaitomi;*
- *parama vaikams, ypač nelydimiems, turi būti daugiaaspektė ir PGU sudaryti normalaus gyvenimo patirties prielaidas.*

II skyriaus literatūra

Mokslo šaltiniai

1. Ager, A., Strang, A. (2004). *Indicators of integration*. Final Report. London: Home Office.
2. Allan, C. L., Klarke, J. (2005). Are HIV/AIDS services in Leeds, UK, able to meet the needs of asylum seekers? *Public Health*, 119 (4): 305–311.
3. Alpers, E. A. (1997). The African Diaspora in the Northwestern Indian Ocean: Reconsideration of an Old Problem, New Directions for Research. *Comparative Studies of South Asia, Africa and the Middle East*, 17(2): 62–81; doi:10.1215/1089201X-17-2-62.
4. Barr, D., Ashton, J. B. (1999). Meeting the healthcare needs of refugees and asylum seekers. *British Medical Journal*, 318: 1291.
5. Berry, J. W. (2005). Acculturation: Living successfully in two cultures. *International Journal of Intercultural Relations*, 29: 697–712.
6. Betancourt, J. R., Green, A. R., Carrillo, J. E. (2002). *Cultural competence in health care: emerging frameworks and practical approaches*. New York, USA: The Commonwealth Fund.
7. Blackwell, D., Holden, K., Tregoning, D. (2002). An interim report of health needs assessment of asylum seekers in Sunderland and North Tyneside. *Public Health*, 116 (4): 221–226.
8. Bosworth, M. (2008). Border control and the limits of the sovereign state. *Social and Legal Studies*, 17: 199–215.
9. Burchett, N., Matheson, R. (2010). The Need for Belonging: The Impact of Restrictions on Working on the Well-being of an Asylum Seeker. *Journal of Occupational Science*, 17 (2): 85–91.
10. Burnett, A., Peel, M. (2001). Health Needs of Asylum Seekers and Refugees. *British Medical Journal*, 5: 322 544–7.
11. Bowskill, M., Lyons, E., Coyle, A. (2007). The rhetoric of acculturation: When integration means assimilation. *British Journal of Social Psychology*, 46: 793–813.
12. Bouras, N., Webb, Y., Clifford, P., Papadatos, Y., Zouni, M. (1992). A needs survey among patients in Leros asylum. *The British Journal of Psychiatry*, 161: 75–79.
13. Butler, K. D. (2001). *Defining Diaspora, Refining a Discourse*. *Diaspora: A Journal of Transnational Studies*, 10 (2): 189–219.

14. Cave, M., McSweeney, M., Westfall, H. (2003) *Needs Assessment of the Health Promotion Needs of Asylum-Seekers in Cork City and County*. Health Promotion Department, Southern Health Board.
15. Campinha-Bacote, J. (1994). *The process of cultural competence in health care: A culturally competent model of care*. Perfect Printing Press. Wyoming, OH.
16. Campinha-Bacote, J. (1999). A model and instrument for addressing cultural competence in health care. *Journal of Nursing Education*, 38 (5): 203–207.
17. Cheran, R. (2011). Multiple Homes and Parallel Civil Societies: Refugee Diasporas and Transnationalism. *Refuge*, 23 (1): 4–8.
18. Chitsabesan, P., Bailey, S. (2006). Mental health, educational and social needs of young offenders in custody and in the community. *Current Opinion in Psychiatry*, 19 (4): 355–360.
19. Chitsabesan, P., Kroll, L., Bailey, S., Kenning, C., Sneider, S., Theodosiou, L. (2006). Mental health needs of young offenders in custody and in the community. *The British Journal of Psychiatry*, 188: 534–540.
20. Collins, A. (2002) *The needs of Asylum Seekers in Cork* NASC, The Immigrant Support Centre.
21. Cross, T. L. (1988). *Cultural Competence Continuum*. Reprinted with permission for the Fall, 1988 issue of „Focal Point“. *The bulletin of The Research and Training Center on Family Support and Children's Mental Health*. Portland, USA: Portland State University.
22. Cross, T. L., Bazron, B. J., Dennis, K. W., Isaacs, M. R. (1999). *Toward a culturally competent system of care*. 1 ir 2. National Institute of Mental Health, Child and Adolescent Service System Program (CASSP) Technical Assistance Center, Georgetown University Child Development Center. Washington, DC.
23. Durrheim, K., Dixon, J. (2005). *Racial encounter: The social psychology of contact and desegregation*. Bodmin, Cornwall: Routledge.
24. Eisenbruch, M. (1990). From post traumatic stress disorder to cultural bereavement: diagnosis of Southeast Asian Refugees. *Social Science and Medicine*, 33: 673–680.
25. Foley Nolan, C., Sheahan, A., Cahill, D. (2002) *A Better World Healthwise. A Health Needs Assessment of Immigrants in Cork and Kerry* Department of Public Health, Southern Health Board, Cork.
26. Foner, N. (1997). What's New About Transnationalism?: New York Immigrants Today and at the Turn of the Mentury. *Diaspora: A Journal of Transnational Studies*, 6 (3): 355–375.

27. Galvin, T. (2004). *Meeting Refugee health needs: demands and challenges*. UK: Western Health Board.
28. Garnett, J., Harris, A. (2011). Faith in the Home: Catholic Spirituality and Devotional Materiality in East London, *Material Religion: Journal of Objects, Art and Belief*, 7(2): 299–302.
29. Geest, P. V. (2003). Racialization and Citizenship in Thai Forest Politics. *Society in Natural Resources*, 16 (1): 19–37.
30. Giger, J. N., Davidhizar, R. E. (2004). *Transcultural Nursing: Assessment and Intervention*. St Louis: Mosby.
31. Goudappel, F. (2010). *The Effects of EU Citizenship: Economic, Social and Political Rights in a Time of Constitutional Change*. The Hague: T.M.C. Asser Press.
32. Harris, M. F., Telfer, B. L. (2001). The health needs of asylum seekers living in the community. *The Medical Journal of Australia*, 175: 589–592.
33. Horst, C. (2006). In „Virtual Dialogue“ with the Somali Community: The Value of Electronic Media for Research amongst Refugee Diasporas. *Refugee Diasporas and Transnationalism*, 23 (1), 51–57. Prieiga internete: <http://pi.library.yorku.ca/ojs/index.php/refuge/article/viewFile/21343/20013>.
34. Jeffery, Ch., Wincott, D. (2006). Devolution in the United Kingdom: Statehood and Citizenship in Transition. *Publius*, 36 (1): 3–18.
35. Jentsch, B., Durham, R., Hundley, V., Hussein, J. (2007). Creating consumer satisfaction in maternity care: the neglected needs of migrants, asylum seekers and refugees. *International Journal of Consumer Studies*, 31 (2): 128–134.
36. Johnson, J. P., Lenartowicz, T., Apud, S. (2006). Cross-cultural competence in international business: toward a definition and a model. *Journal of International Business Studies*, 37: 525–543.
37. Kelleher, C., Nic Gabhainn, S., Friel, S. (2003). *The National Health and Lifestyle Surveys, Slán 'Survey of Lifestyle, Attitudes and Nutrition*. Health Promotion Unit, Department of Health and Children, Galway.
38. Kirkwood, S. (2011). *'It is about integration': The discursive construction of integration among professionals who work with asylum seekers and refugees in Scotland*. Department of Psychology, The University of Edinburgh. P. 1–23.
39. Lavizzo-Mourey, R., Mackenzie, E. (1996). Cultural competence: Essential measurement of quality for managed care organizations. *Annals of Internal Medicine*, 124: 919–926.

40. Lynch, M. A., Cuninghame, C. (1998). Understanding the needs of young asylum seekers. *Journal of Refugee Studies*, 11 (2), 161–181.
41. Meer, N. (2010). *Citizenship, Identity and the Politics of Multiculturalism: The Rise of Muslim Consciousness*. New York, NY: Palgrave Macmillan.
42. McCrone, P., Bhui, K., Craig, T., Mohamud, S., Warfa, N., Stansfeld, S. A., Thornicroft, G., Curtis, S. (2001). Mental health needs, service use and costs among Somali refugees in the UK. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 111 (5): 351–357.
43. Mulvey, G. (2010). When policy creates politics: The problematizing of immigration and the consequences for refugee integration in the UK. *Journal of Refugee Studies*, 23: 437–462.
44. Palmer, D., Ward, K. (2007). 'Lost': listening to the voices and mental health needs of forced migrants in London. *Medicine, Conflict and Survival*, 23 (3), 198–212.
45. Pirouet, L. (2001). *Whatever happened to asylum in Britain? A tale of two walls*. New York or Oxford: Berghahn Books.
46. Portes, A., Guarnizo, L. E., Landolt, P. (1999). The study of transnationalism: pitfalls and promise of an emergent research field. *Ethnic and Racial Studies*, 22 (2): 217–237.
47. Reicher, S., Hopkins, N. (1996). Seeking influence through characterizing selfcategories: An analysis of anti-abortionist rhetoric. *British Journal of Social Psychology*, 35: 297–311.
48. Rissanen, I. (2011). Religion and modern society: citizenship, secularisation and the state. *Ethnic and Racial Studies*, 34 (11). doi: 10.1080/01419870.2011.607778.
49. Roberts, R. (1990). *Developing Culturally Competent Programs for Families of Children with Special Needs*. USA: Georgetown University Child Development Center.
50. Safran, W. (1991). Diasporas in Modern Societies: Myths of Homeland and Return. *Diaspora: A Journal of Transnational Studies*, 1 (1), 83–99.
51. Sherlock, C. (2002) *Report of preliminary research into Health and Social Needs of Asylum Seekers and Refugees attending UCHG and Merlin Park Hospitals Maternity*. Unit UCHG, Galway.
52. Sim, D. (2009). *'This is my village now': Post-status refugee needs and experiences in Glasgow*. Research Report to Glasgow Campaign to Welcome Refugees. Prieiga internete: http://communityinfosource.files.wordpress.com/2008/12/this_is_my_village_now.pdf.
53. Stewart, R. (2006). *The Mental Health Promotion Needs of Asylum Seekers and Refugees. A Qualitative Study in Direct Provision Centres and*

- Private Accommodation in Galway City*. Galway City Development Board: Health Promotion Services.
54. Tervalon, M., Murray-Garcia, J. (1998). Cultural humility versus cultural competence: a Critical discussion in defining physician training outcomes in multicultural education. *Journal of Health Care for the Poor and Underserved*, 9 (2): 117–125.
 55. Thornley, A. (1990). New citizenship. *Planning Practice and Research*, 5 (3): 30–31.
 56. Vo, L. T. (2003). Vietnamese American Trajectories: Dimensions of Diaspora. *Amerasia Journal*, 29 (1), ix–xviii. Prieiga internete: <http://aascpress.metapress.com/content/t8kvv26307580520/fulltext.pdf>.
 57. Woodhead, D. (2000). *The Health and Well-Being of Asylum Seekers and Refugees*. London: King's Fund.
 58. Wren, K. (2007). Supporting asylum seekers and refugees in Glasgow: The role of multi-agency networks. *Journal of Refugee Studies*, 20: 391–413.
 59. Zissi, A., Barry, M. M. (1997). From Leros Asylum To Community-Based Facilities: Levels of Functioning and Quality of Life Among Hostel Residents in Greece. *International Journal of Social Psychiatry*, 43 (2): 104–115.

Informacijos šaltiniai

1. Begley Report (1999). *Asylum in Ireland – A Public health Perspective*, Department of Public Health UCD ir Congregation of Holy Ghost Fathers in Sherlock, C. (2002). Report of preliminary research into Health and social needs of asylum seekers and refugees attending UCHG and Merlin Park Hospitals Maternity Unit UCHG, Galway.
2. *Managing Diversity At Duke: A Toolkit for Managers* (2006). Duke University, Durham, USA: Office for Institutional Equity.
3. *The National Agenda for Achieving Better Results for Children and Youth with Serious Emotional Disturbance* (1994). Office of Special Education Programs. System of Care Toolbox – Section IV Cultural Competency. New York: John Wiley ir Sons.
4. Vaitkevičiūtė, V. (2001). *Tarptautinių žodžių žodynas*. Vilnius: Žodynas.

III skyrius. Aktualūs prieglobstį gavusių užsieniečių (PGU) integracijos vertinimo kriterijai ir indikatoriai – tarptautinė patirtis

Atliktų atvejo studijų (pvz., Kuhlman, 1991; Mestheneos ir Ioannidi, 2002; Smyth ir kt., 2010) rezultatai parodė, kad integracija yra dinamiškas, įvairiakryptis procesas, kai naujai atvykę PGU ir bendruomenės, į kurias jie atvyksta, turi ketinimų dirbti kartu, remdamiesi pagarba, atvirumu, teisingumu, bei kurti saugią, draugišką, energingą ir darnią visuomenę. Šis apibrėžimas nėra formalus ir skiriasi nuo darbinės apibrėžties, kurią vartoja įvairios formalios JAV institucijos akcentuodamos procesą ir politinės integracijos baigties produktą, koncentruotą į Amerikos demokratijos principus, identifikuojamus JAV istorijos ir komunikavimo anglų kalba sąsajose (Ager ir Strang, 2008).

Dauguma tarptautinių interviu koncentruojasi į sėkmingos PGU integracijos sampratą ir apibendrina šį supratimą apibrėžimais. Tačiau duomenys, surinkti per interviu, skiriami mobilizuoti, vykdyti sklaidą ir išskirti vidines žinias apie PGU integraciją, kol sėkmingos PGU integracijos apibrėžtis vis dar vystoma ir performuluojama. Toks procesas lengvina neišreikštų žinių transformaciją į išreikštas žinias, kurios gali būti nesunkiai suprantamos ir perduodamos, platinamos. Bendros temos įtraukiamos į naujas apibrėžtis ir apima tokius komponentus (Dwyer, 2010): integracijos procesas apima PGU ir senbuvių bendruomenių adaptaciją; tai ilgas individualus procesas, kuris priklauso nuo PGU išsilavinimo lygmens, pasirengimo integruotis, kultūrinės kilmės, amžiaus ir šeimos situacijos; pasitenkinimo jausmas ir pajėgumas tapti visaverčiu visuomenės nariu; pusiausvyra siekiant išlaikyti savą kultūrą ir įnešti indėlį į naują kultūrą; kalba ir gebėjimas komunikuoti; funkcionalumas bendruomenėje; išplėtotas įsidarbinimas ir ekonominės galimybės; pozityvios nuostatos, elgsena ir pagarba įvairovei ir kultūriniams skirtumams; bendruomenės dalyvavimas ir įsitraukimas; kolektyvinis supratimas apie

integraciją, darbuotojų, kurie aptarnauja PGU, ugdymas.

Integracija yra ilgalaikis procesas, kai PGU ir esančios / senbuvės bendruomenės funkcionuoja kartu ir praturtina vieni kitus, praplečia įsidarbinimo ir kuria ekonomines galimybes, gerbia ir stengiasi suprasti skirtingų kultūrų žmones.

JUNGTINIŲ AMERIKOS VALSTIJŲ PATIRTIS

Kriterijus – integracijos efektyvumas

Indikatorius – politinė asimiliacija

Formalios *integracijos* apibrėžtys akcentuoja *politinę asimiliaciją*. 2006 m. buvo sutarta, kaip įvardyti konkrečius PGU integracijos indikatorius (Hayden, 2006): sveikatos ir gerovės; kalbos; ekonominių galimybių; pilietinių vertybių; dalyvavimo; įsitraukimo; švietimo ir ugdymo; būsto; socialinių ryšių; priklausomumo ir saugumo.

Taikyta praktika buvo progresyvi ir efektyvi, nes rėmėsi paminėtais indikatoriais. Atliktas tyrimas (Potocky, 1997) identifikuoja, kaip PGU priimančios bendruomenės ir atvykstantys PGU apibūdina savo patirtis integracijos procese, ir išskiria konkrečius indikatorius: anglų kalbos išmokimą; pilietines vertybes, dalyvavimą ir įsitraukimą; priklausymą ir saugumą; socialinius ryšius; ekonomines galimybes; būstą; švietimą ir ugdymą; sveikatą ir gerovę. Kaip matoma, formalieji indikatoriai ir PGU bei bendruomenių įvardyti integracijos indikatoriai yra tapatūs.

Atsižvelgiant į biudžeto parametrus, iš šio sąrašo išskirti esminiai – anglų kalbos išmokimo, pilietinių vertybių, dalyvavimo ir įsitraukimo, priklausymo ir saugumo bei socialinių ryšių indikatoriai. Tačiau įsidarbinimas / darbas nepriskiriamas visavertį pasitenkinimą patiriančių PGU indikatoriumi ar kriterijui integracijos metu (Martin, 2005).

Atliktų sutelktųjų grupių tyrimo (Olsson, 2002) rezultatai atskleidė tokias pagrindines integracijai aktualias temas: *integracija vyksta įvairiais būdais* (kalbos išmokimas, ekonominės galimybės, pilietinis dalyvavimas, pilietybė, sveikatos priežiūros paslaugos, būstas ir kt.) bei apima įvairius bendruomenės sektorius, pvz., vyriausybės agentūras, mokyklas, bibliotekas, etninių bendruomenių organizacijas, darbdavius, religines organizacijas, atstovavimo grupes, sveikatos priežiūros teikėjus ir kitas organizacijas (Rekai, 2002).

Indikatorius – anglų kalbos išmokimas ir galimybės mokytis

Tai yra pagrindinis PGU integracijos indikatorius JAV. Šitai, stebint pabėgėlius, paslaugų pabėgėliams teikėjus ir lokalių bendruomenių narius, konstatuojama visose Amerikos valstijose (Strizhak, 1993; Keith ir Holmse, 2009). PGU teigia, kad anglų kalbos įgūdžiai yra esminiai norint lengviau integruotis. Kadangi suvokiama, kad anglų kalba turi būti antroji privaloma kalba PGU, ieškoma galimybių mokytis anglų kalbos darbo vietose, bendraujant su gimusiais JAV anglakalbiais. Kliuviniaus mokytis anglų kalbos, ypač lankyti kalbos pamokas, gali būti transportas, vaiko priežiūra, laiko apribojimai (ypač dirbantiems PGU). Mokėjimas kalbėti angliškai yra pirminis ir pagrindinis PGU integracijos indikatorius.

Indikatorius – darbas / užimtumas / tarnyba

Antrasis integracijos indikatorius ir lengvinantis integraciją faktorius yra darbas. Todėl patys PGU akcentuoja, kad kiekvienas naujai į JAV atvykęs asmuo kuo skubiau turi įsidarbinti. Dauguma PGU nori dirbti, nes nenori būti priklausomi nuo valstijos ar federalinės pagalbos. PGU nori kuo greičiau prisiimti atsakomybę už savo gyvenimą. Jų planai pradėti dirbti priklauso nuo asmeninės sveikatos, kalbos gebėjimų, šeimos poreikių ir išsilavinimo lygmens. Profesionalai, kurie atvyko į JAV kaip PGU, bet stoja anglų kalbos įgūdžių, buvo labiau linkę konstatuoti, kad nori tęsti mokymąsi / studijas anglų kalba bei siekti pažymėjimo, patvirtinančio papildomą / gretutinį išsilavinimą, iki pradės dirbti (McBrien, 2005). Kai kurie PGU nerimauja, kad išskirstymo šalyje sistema neatsižvelgia į jų norus mokytis anglų kalbos ir tęsti studijas ar įgyti papildomą išsilavinimą JAV. Dažniausiai PGU, norėdami gauti darbą, remiasi agentūrų, šeimos, draugų ar bendruomenės ryšiais. PGU aptarnaujantys paslaugų teikėjai susilpnėjusią ekonomiką vertina kaip potencialiai rimtą problemą. Kai kurie PGU garsiai įvardijo problemą, kad atvykę į JAV turi imtis nekvalifikuoto ir rankų darbo, nors turi aukštesnio lygmens profesinę kvalifikaciją ir gimtojoje šalyje pagal turimą išsilavinimą užėmė aukštesnes pozicijas (Naumik, 2007).

Indikatorius – įtampa tarp darbo ir kalbos išmokimo

Darbas yra raktinis veiksnys, lengvinantis PGU integraciją. Problema sprendžiant, kaip gauti darbą, atvykus į JAV, gali ir kartais lėtina anglų kalbos mokymąsi, kas sunkina PGU integraciją, t. y. problema kuo greičiau gauti darbą neretai iškyla dėl menkų PGU anglų kalbos įgūdžių ir lėtina integracijos procesą. Dauguma PGU įsitikinę, kad išmoks anglų kalbą dirbdami konkretų darbą. Kai kurie PGU išreiškia įvairias nuomo-

nes apie skubėjimą įsidarbinti. Kai kurie PGU atvykę randa darbą per kelias savaites ar mėnesius. Kiti laikosi nuostatos *pirmiausia išmokyti anglų kalbą* ir tik tada ieškoti darbo / darbintis. Daug PGU, kurie atvyksta jau turėdami anglų kalbos įgūdžių, net ir keturis mėnesius pagyvenę šalyje nemano, kad tiek įgūdžių pakanka, tačiau praktinis poreikis gauti darbą kuo greičiau nutraukia intencijas mokytis. Pagal turimą darbo tvarkaraštį PGU galimos tik kelios pamokos ir jie sunkiai randa laiko derinti anglų kalbos mokymąsi, darbą, vaiko priežiūrą ir visuomeninį transportą. Dauguma PGU konstatuoja, kad egzistuojanti jų išskirtymo programa nėra efektyvi, nes neremia PGU persikėlimo ir apgyvendinimo bei palieka jiems patiems tvarkytis su integracija (Boano ir kt., 2007).

Indikatorius – skirtingų populiacijų reikalavimai skirtingoms nuostatoms

Pabėgėliai, kaip asmenys ir unikali grupė, teigia, kad integruojasi skirtingais tempais, kurie remiasi jų patirtimi ir kilmė. Tačiau tos pačios integracijos charakteristikos nėra tinkamos visiems PGU JAV ir darbas bei anglų kalbos žinios dar nereiškia PGU integracijos visavertiškumo (Smyth ir kt., 2010). Dauguma PGU teigia, kad reikia paslaugų, kurios atitiktų jų individualius poreikius, o kai kurie PGU reikalauja didesnės pagalbos, asistavimo nei kiti. PGU išreiškia rūpestį, kad kitų grupių poreikiai (kurie nepatenkinami) reikalauja daugiau laiko, didesnio finansavimo ir specializuotų programų, padedančių jiems išvengti apribojimų integruojantis (Mestheneos ir Ioannidi, 2002).

Egzistuoja grupės, kurioms reikia didesnės pagalbos, asistavimo, pvz., Somali Bantu, Karen ir Chin iš Birmos, kurių dauguma ilgą laiką praleido pabėgėlių stovyklose. Kai kuriems PGU reikia daugiau laiko integruotis dėl kankinimų, traumų ar smurto, kurį patyrė ar buvo šių smurtinių apraiškų liudininkai gimtojoje šalyje. PGU gali kentėti nuo depresijos ir potrauminio streso sutrikimų, kai atvyksta į JAV, arba simptomai gali atsirasti po metų ar kelerių (Ager ir Strang, 2008).

Psichikos sveikatos vertinimai gali būti dalis paslaugų plano PGU, kaip klientams. PGU paslaugų teikėjai teigia, kad, PGU atvykus į šalį, skiriasi jiems teikiama parama ir skiriamas laikas aptarnavimo agentūrose. Pvz., pabėgėliai, kurie prisijungia prie šeimos narių ar jau atvyksta į sukurta bendruomenę, dažniausiai gauna emocinę, finansinę paramą ar pagalbą bei galimybę mokytis, nes juos remia giminės ar artimieji PGU perkėlimo ir išskirtymo metu (Potocky, 1997). Tačiau apgyvendinimo agentūros, kurios aptarnauja PGU, neturinčius šeimos, turi naudoti tar-

nautojų laiką ir papildomus fondus, kad PGU gautų didesnę paramą ir pagalbą (Olsson, 2002).

Indikatorius – integruotos aplinkos parama individualiai integracijai

Kai turi galimybių įsitraukti į įvairialypes populiacijas savo bendruomenėse, bendrauti su kaimynais ir užmegzti socialinius ryšius su žmonėmis darbo aplinkoje, PGU integruojasi efektyviai. PGU, segreguoti pagal etniškumą ar kalbą juos apgyvendinant arba darbo vietoje, turi mažiau galimybių įsitraukti į kitas grupes. PGU teigia, kad segregacija daro neigiamą poveikį integracijai. Atliktas stebėjimas (Rekai, 2002) apie integracijos ir segregacijos aplinkas yra viena iš integracijos problemų, dažniausiai cituojamų PGU. Pagyvenusių ir senų rusų, Hmong ir Panamerikos profesionalų grupės kalbėjo apie izoliaciją vartojant bendrą kalbą namuose ir darbo vietoje (Gilbert ir kt., 2010). Jie teigia, kad nėra praktikos angliškai kalbėti tarpusavyje, nes angliškai reikia kalbėti tik su anglakalbiais. Tyrimas išryškino dvi lygiavertes įtampas tarp dviejų nuostatų. Siekiant PGU, darbdavių ir PGU išskirtymo personalo komforto *versus* integruoto apgyvendinimo ir palankios darbo aplinkos, apgyvendinimo ir įsidarbinimo galimybių kūrimas organizuojamas pagal etniškumą ir kalbą. PGU diskutuoja apie šią įtampą kaip dažniausiai pasitaikančią bei atviriausiai pasireiškiančią. Jie teigia, kad, viena vertus, yra patogiau ir lengviau, kai visų tautybių PGU apgyvendinami ir įdarbinami pagal etniškumą ir kalbos grupes. Kita vertus, PGU teigia, kad tokie grupavimai lėtina integraciją ir kalbos mokymąsi. Taip pat jie svarsto bei vertina *komforto* ir *izoliacijos* patirtis jiems gyvenant ir būnant didesnėje bendruomenėje (Potocky, 1997). Tačiau kai kurie darbdaviai ir kai kurie paslaugų teikėjai PGU apibūdina šias grupavimo / klasterizavimo veiklas kaip naudingas PGU. Dauguma apklaustų darbdavių remia vienakalbių darbuotojų įdarbinimą, nes finansiškai labiau apsimoka vienas vadybininkas, kalbantis bendra kalba, nei įvairūs supervizoriai, kurie prižiūri daugeliu kalbų kalbančius darbuotojus. PGU išskirtymo ir apgyvendinimo atstovai pripažįsta įtampas, bet mato pirminį apgyvendinimą ir įdarbinimą kaip pirmuosius integracijos žingsnius (Gilbert ir kt., 2010). Jie teigia, kad PGU, pagyvenę ilgesnį laiką JAV, patys pasirinks būstą ir darbą.

Indikatorius – skurdas

Tyrimo dalyviai retai teigė, kad skurdas apriboja integraciją, tačiau paminėję šį faktorių PGU tvirtino, kad reikalingi konkretūs veiksmai sprę-

ti skurdo problemas. Pvz., Daugelio PGU pasirinktas būstas yra prastas, nes jų pajamos žemos. Ne visuomet, tačiau dažnai asmenys, kurie gyvena prastuose būstuose, yra veikiami ligų ir skurdo. Yra pasiekiamos tik kelios parduotuvės, prekiaujančios šviežiomis daržovėmis. Šis klausimas yra neatsiejamas nuo PGU svorio problemos. Abu tėvai turi dirbti ir gali neturėti galimybių savo vaikams garantuoti vaikų priežiūros paslaugų, todėl palieka vaikus vienus (paaugliai prižiūri jaunesnius namuose). Agresijos protrūkiai ir narkotikų vartojimas taip pat gali būti didelė problema tarp vaikų vien dėl nepalankios kaimynystės. Sutelktosios grupės dalyviai įsitikinę, kad aplinka, kelianti iššūkius jų įsitikinimams ir ribojanti integraciją, negatyviai veikia PGU šeimas ir asmenis (Gilbert ir kt., 2010).

Indikatorius – finansinės paramos problemos

PGU ir jų paslaugų teikėjai, bendruomenių nariai, PGU mokytojai, religiniai lyderiai ir lokalių savivaldybių ar kitų formaliojo valdymo struktūrų atstovai išsakė nuostatą apie finansinės paramos stoką PGU (Gilbert ir kt., 2010). Tyrimo dalyviai įvardijo sritis, susijusias su PGU, kurioms finansinės paramos trūkumas gali daryti negatyvią įtaką, pvz., savanorių veiklos ir PGU atvejų vadybininkų plėtotė, anglų kalbos pamokų vykdymas, būsto kokybė ir apgyvendinimo lokalizacija, skiriamas laikas mokytis anglų kalbos įsidarbinus ir papildomi PGU išskirtymo darbuotojų etatai. Kai kurie tyrimo dalyviai teigia, kad be religinių ir pilietinių organizacijų, mokyklų mokytojų, parduotuvių savininkų (smulčiojo verslo atstovų), medicinos personalo, gerų kaimynų PGU sutriks ir patirs didelį diskomfortą (Rekai, 2002). Tyrėjai girdėjo nedaug nusiskundimų dėl specifinių agentūrų darbo. Neretai tyrimo dalyviai komentavo, kad jų paskirstymo agentūrų darbuotojai, nors ir turėdami ribotus išteklius, padaro daug. Tačiau visi vieningai laikėsi nuostatos, kad PGU paskirstymui ir apgyvendinimui skiriama nepakankamai finansų. Netgi suprasdami, kad JAV PGU programa sukurta koncentruojantis į bažnyčių, pilietinių organizacijų, NVO, savanorių ir kitų labdaros organizacijų veiklas, tyrimo dalyviai yra įsitikinę, kad visuomenės ir privatūs ištekliai nėra pajėgūs visaverčiai remti PGU apgyvendinimą (Strizhak, 1993).

Indikatorius – federalinių, valstijos ir privačių partnerių koordinavimas bei bendradarbiavimas

Tyrimo dalyviai teigė, kad stokojama koordinuoto paslaugų ir paramos teikėjų, valstijos ir privačių agentūrų, atstovų, religinių institucijų ir švietimo bei ugdymo institucijų veikimo. Todėl kiekvienoje JAV valstijoje

PGU programos direktorius ar koordinatorius sukuria reguliarių konsultacijų sistemą bei sukoncentruoja įvairiapuses bendradarbiavimo pastangas, kad mieste, regione, valstijoje ir federaliniame lygmenyje būtų identifiukuoti įmanomi finansavimo šaltiniai, skirti teikti paslaugas atvykusiems pabėgėliams (Smyth ir kt., 2010). Konstatuota, kad visų veiklų atlikimo kokybė priklauso nuo papildomų šaltinių. Bendradarbiavimu besiremiančios pastangos sutelkiamos teikiant plataus spektro paslaugas, pvz., mokant anglų kalbos, teikiant medicinos paslaugas, psichikos sveikatos paslaugas, verčiant medicinos terminus PGU bendraujant su medikais, įsigyjant transporto čekių, teikiant papildomas profesinio mokymo ir įsidarbinimo paslaugas ir teikiant kitas mokymosi / ugdymosi galimybes (Olsson, 2002). Privatusis sektorius taip pat įneša indėlį apgyvendinant PGU – telkia pastangas valstijose, regionuose ar atskirų paslaugų grupėse. Fondai, paslaugų agentūros, bažnyčios, lokalsios labdaros, individualūs donorai, bendruomenės savanoriai remia pastangas apgyvendinti ir integruoti PGU (Naumik, 2007). Kita sritis, kuri gali būti naudinga adekvačiai koordinuojant ir bendradarbiaujant, yra *atitinkamų matavimų rezultatams adaptavimas ir taikymas*. Jei valstija rimtai vertina PGU integraciją, svarbu, kad būtų sistemingai kaupiama ir dokumentuojama kiekybinė informacija, nes tokiu būdu bus akivaizdžiai matoma PGU integracijos dinamika (McBrien, 2005). Siūlomi PGU integracijos proceso indikatoriai, rodantys dinamiką, yra tokie: stabilus apgyvendinimas / būstas, prisiderinimo (prisitaikymo) statusas, saugi aplinka, naujos / pelno / privilegijų ir paslaugų, nepriklausomas funkcionavimas ir pajamų / uždarbio dydis.

Indikatorius – valstijos lyderiavimas PGU integracijos metu

Valstija prisiima naujų įsipareigojimų, susijusių su PGU integracija. Atsakingos institucijos mobilizuoja išteklius ir paslaugas, remia integracijos veiklas bei pripažįsta PGU potencialiais piliečiais ir balsuotojais, kurie gali naudoti turimus talentus kuriant konkrečios valstijos gerovę. Kai kuriose JAV valstijose (pvz., Naujojo Džersio, Masačusetso, Merilando, Ilinojaus ir Vašingtono) vienas iš prioritetų yra PGU integracija koncentruojanti į atvykusiųjų anglų kalbos mokymąsi, įsidarbinimą, pilietiškumo ugdymą, paslaugų imigrantams teikimą (pvz., sveikatos priežiūros ir visuomenės saugumo) (Martin, 2005). 1995 m. Ilinojaus valstijoje skirtas 1 milijonas JAV dolerių vykdyti pilietiškumo ugdymo programą ir koordinuoti bendruomeninių organizacijų realizuojamų taikomųjų paslaugų veiksmumą, ir taip Ilinojus tapo pirmąja valstija, remiančia minėtas vei-

klas. 2005 metais Ilinojaus valstija sukūrė Naujųjų amerikiečių imigracijos politikos tarybą, kurios tikslas – plačiai konsultuotis su lyderiais ir esamomis bendruomenėmis, identifikuoti geriausias praktikas, rengti rekomendacijas politikams ir valstijos vyriausybiniams programoms. Tokiu atveju imigrantai (taip pat ir PGU) būtų aprūpinti būtinaisiais instrumentais, būtų galima padėti jiems tapti visaverčiais valstijos rezidentais, asistuoti valstijos agentūroms, vystančioms planus ir asistuojančioms imigrantams bei jų bendruomenėms. Čikagoje (Ilinojaus valstija) bendruomenės sistemingai remia imigrantų integraciją, pvz., teikia stipendijas, atrenka ir oficialiai patvirtina atstovus iš pabėgėlių bendruomenių, kad jie atstovautų PGU. Šiandienos rezultatas yra mišri visuomenė, kuri energiją nukreipia į bendruomeninę energiją (Gilbert ir kt., 2010).

Indikatorius – švietimas ir ugdymas

Tyrimo (Ager ir Strang, 2008) rezultatai išryškino, kad mokytojai, mokyklų vadovai ir kitas mokyklos personalas yra motyvuotas patenkinanti PGU poreikius pradinėse, pagrindinėse ir vidurinėse mokyklose. Tačiau taip pat akcentuota, kad skiriami išteklių tenkinti PGU švietimo ir ugdymo poreikius yra nepakankami. Valstybinėse mokyklose mokosi didelis procentas pabėgėlių bei imigrantų ir mokyklos personalas aptarnauja įvairiakalbes grupes. Mokyklos personalas, dalyvavęs tyrime, teigė, kad PGU studentams reikia daugiau laiko mokantis anglų kalbos, ypač juos instruktuojančiam, o personalas negali jiems skirti papildomo laiko, nes jis neįsitenka į parengtos programos laiką. Tačiau PGU, dalyvavę tyrime, išreiškė nuomonę, kad mokyklų mokytojai turi mokytis patenkinanti PGU mokymosi poreikius. Didelis iššūkis mokykloms yra ir tai, kad atvykę į Ameriką besimokantys PGU yra paaugliai ir mokyklą jie pradeda lankyti tik šiame amžiuje. PGU stokoja anglų kalbos įgūdžių, kurių jiems reikia norint integruotis ir sėkmingai mokytis mokykloje (Potocky, 1997). Privalomi anglų kalbos testai mokyklose taip pat didina PGU problemas. Pvz., Utikoje (Niujorko valstija) mokytojai referuoja, kad yra ypač sudėtinga parengti PGU mokinius anglų kalbos testams; mokytojai patiria spaudimą dėl poreikio kelti PGU mokinių anglų kalbos kompetenciją į lygmenį, kuris padėtų mokiniams gauti teigiamus įvertinimus kiekvienais mokymosi metais. Mokytojų nuomone, reikalavimai yra nelankstūs bei nesudaro prielaidų neanglakalbiams PGU prisitaikyti ir integruotis. Denverio (Kolorado valstija) mokytojai nurodo, kad reikalavimas teikti tik ką atvykusiems PGU moksleiviams standartizuotus anglų kalbos testus, už kuriuos jie gauna neigiamus vertinimus, naikina abipusį mokinio ir

mokytojo pasitikėjimą. Mokyklos taip pat siekia patenkinti PGU vaikų poreikius, kurie turi psichikos sveikatos problemų dėl buvimo pabėgėlių stovyklose ar dėl įvykių, kuriuos patyrė gimtojoje šalyje. Pabėgėliai vaikai, kurie gyvena pabėgėlių stovyklose ir ten mokėsi formaliose mokyklose, turi iš naujo adaptuotis JAV mokyklose, nes čia egzistuoja struktūrizuota Amerikos mokyklų sistema (Gilbert ir kt., 2010).

Kriterijus – progresyvios praktikos PGU integracijos metu

Progresyvios praktikos kriterijais, remiant integraciją, siūloma vadinti *pakartojamumą ir perkeliamumą*, paslaugų teikimą kultūriškai priimtina forma ir įtraukti įvairius tarpininkus / suinteresuotas šalis ('senbuvius' ir naujai atvykusius asmenis). Tyrimas (Gilbert ir kt., 2010) nebuvo gilinamasi į personalą, išdėd sprendimus ir paramos išteklius, bet buvo koncentruojamasi į praktikų, kurios lengvina PGU integraciją, identifikavimą ir dalijimąsi šiomis praktikomis platesnėje auditorijoje. Progresyvi PGU integracijos praktika apima tokias turinio sritis (Manojlovic, 2009): socialinių ryšių kūrimą; anglų kalbos įgūdžių įsisavinimą; pilietinį įsitraukimą ir dalyvavimą; sveikatos priežiūros paslaugas; saugumo ir teisės sprendimų bei veiksmų stiprinimą; įsidarbinimą; privačios paramos praktikas.

Indikatorius – socialinių ryšių kūrimas

Tyrimas (Park, 2008) atskleidė, kad norintiems integruotis PGU Amerikoje svarbu rasti draugų. Kurti draugiškus asmeninius ryšius su žmonėmis iš jau Amerikoje gyvenančių bendruomenių PGU yra ypač svarbu, nes tada jie jaučiasi priimami. Suaugę PGU konstatavo, kad jie geba susirasti draugų Amerikoje, ypač jei turi gerą anglų kalbos pagalbininkų komandą. Vienas iš tyrimo dalyvių teigė: „Aš pažįstu ir kalbuosi su savo kaimynais, o kaimynystė yra mišri. Aš turiu draugų amerikiečių, nes mes gyvename greta.“ Kitas tyrimo dalyvis aiškino: „Šalis, iš kurios atvykau, yra išardyta. Bet aš čia atvykau tapti amerikiečiu. Aš pirmiausia esu amerikietis ir tik paskui esu iš Bosnijos. Mano šalyje jie žudė vienas kitą dėl skirtumų. Bet čia mes galime dirbti kartu.“ PGU paaugliams ši tema nėra problemiška, nes aplinka mokyklose atlieka atitinkamą vaidmenį. Kai kurie paaugliai teigia, kad turi amerikiečių draugų. Kiti akcentuoja, kad jiems sunku susirasti draugų amerikiečių. Vienas paauglys pasakojo: „Mūsų kalba yra sunkiausia problema norint susirasti draugų amerikiečių. Tai taip pat priklauso ir nuo to, kas kreipia į kalbą daugiausia dėmesio.“ Kitas paauglys minėjo: „Amerikos mokiniai nenori bendrauti su mumis.“

Indikatorius – integracijos stiprinimas mokantis anglų kalbos

PGU mokyti anglų kalbos sukurtos specialios programos, stiprinančios dvipusio kultūrinio apsiikeitimo galimybes. Išmokę anglų kalbą, PGU formuoja ryšius su didesnių bendruomenių nariais ir jų mokytojai /atoriai mokosi apie PGU kultūras (McBrien, 2005).

Indikatorius – progresyvios pilietinio įsitraukimo ir dalyvavimo praktikos

Tokios praktikos, kai tenka asistuoti pilietiškumo procesuose, stiprinamos lyderystės galimybės, bendruomenės dialogai remiami finansiškai ir drąšinamas pilietinis dalyvavimas, padeda naujai atvykusiems PGU tapti savo bendruomenės dalimi. Visos paminėtos programos tikslingai suburia PGU ir bendruomenės narius (Mestheneos ir Ioannidi, 2002).

Indikatorius – progresyvios saugumo ir teisinio stiprinimo praktikos

Poreikis jaustis saugiam yra universalus asmens poreikis. Smurtas, kurį PGU patyrė gimtojoje šalyje, temdo jų sampratą apie asmeninį saugumą JAV. Kai tyrėjai klausė, ar PGU jaučiasi saugūs savo bendruomenėje, jie dažniausiai atsakydavo teigiamai. Tačiau giluminiuose interviu PGU išreiškėdavo sudėtingas nuostatas. Vienas PGU teigė: „Saugumas yra reliatyvus. Palyginti su tuo, ką patyriau namuose, kur šaudė, kankino ar kalino kalėjimuose be priežasties, erzinimas ir rėkavimas čia, kai vaikštau gatvėmis, yra niekas.“ Kitas PGU sakė: „Gyvenimas yra tobulesnis, palyginti su tuo, ką turėjome pabėgėlių stovyklose ir namuose. Čia matome prievartą per TV ir tai gąsdina mus, bet savo namuose kiekvieną dieną išgyvenome tikrą smurtą.“ PGU labai dažnai minėjo, kad namuose bijojo policijos ir tą pačią baimę išgyvena Amerikoje, kai pamato policijos pareigūnus. Šiame kontekste išryškėja policijos ir PGU tarpusavio supratimo poreikis (Strizhak, 1993).

Indikatorius – integraciją lengvinančios įsidarbinimo praktikos

Progresyvios praktikos teigia, kad įsidarbinimas ir darbas yra daugiau nei PGU darbo radimas. Progresyvios praktikos pripažįsta, kad asmuo supranta Amerikos darbo kultūrą ir turi galimybių vartoti anglų kalbą bei bendrauti su platesne bendruomene (Rekai, 2002).

Indikatorius – progresyvios praktikos, remiamos finansinės paramos ar fondų

Finansinė ar fondų parama reiškia, kad PGU įtraukiami į darbą ir grąžinami bendruomenei (Naumik, 2007).

KANADOS PATIRTIS

Jungtinių Tautų vyriausiasis pabėgėlių komisaras (Hyndman, 2011) identifikavo šešis teminius indikatorius: demografinės PGU grupės; oficialioji kalba teikiant pagalbą ir gebėjimai; galimybė turėti saugų ir įperkamą būstą; įsidarbinimas ir mokymasis / profesinis rengimas; bendruomenių draugiškumas; bendri persikėlimo jausmai.

Kriterijus – integracijos efektyvumas

Indikatorius – ekonominis statusas

PGU indėlis į kiekvienos šalies ekonomiką nėra tiksliai apskaičiuotas, tačiau PGU darbo pajamos nuolat didėja, nors dramatiškas pajamų mažėjimas vyko 1991–2001 m., kol nebuvo progresyvių PGU integracijos programų. Tačiau Green ir Worswick (2009) konstatuoja, kad menkos PGU pajamos 1990 m. nebuvo išskirtinis reiškinys, nes ir Kanadoje gimusių piliečių pajamos tuo laikotarpiu taip pat buvo mažesnės. Minėti autoriai apibendrina, kad pajamų sumažėjimas 40 % gali būti susijęs su biudžeto mažinimu šalies mastu, o kiti 40 % susiję su PGU situacija darbo rinkoje, kai kinta žmoniškųjų išteklių poreikis ir mažėja užsienietiškos patirties poreikis.

Hiebert ir kt. (2002) atliktoje dokumentų analizėje apie finansines situacijas išryškėjo, kad PGU, naudodamiesi mokesčių grąžinimo sistema, su finansinėmis situacijomis susitvarko geriau, nei tikėtasi. Nors yra nuostata apie PGU ekonominę atskirtį, jų rodikliai patenkinami, ypač palyginti su rodikliais šeimų, Kanadoje gyvenančių pirmuosius devynerius metus. Autoriai akcentuoja, kad sparčiai didėja pajamos asmenų, kurie atvyko į Kanadą jau gebėdami kalbėti oficialiosiomis Kanados kalbomis – prancūzų ir anglų.

PGU ekonominiai pasiekimai susiję ir su galimybe gauti socialines paslaugas bei jų gausa jau pirmaisiais gyvenimo Kanadoje metais (Hyndman, 2011). Autorius kalba apie atotrūkį tarp visų imigrantų vidutinių pajamų ir tų, kurie atvyko į Kanadą kaip pabėgėliai, bet akcentuoja, kad pabėgėlių situacija yra geresnė, nei tikėtasi, nes pabėgėliai, nors ir sunkiai, randa vietą darbo rinkoje, tačiau jiems sudėtinga gauti socialinę paramą

ir pagalbą. Hiebert ir kt. (2002), palyginę darbo pajamas vyrų, kurie buvo vertinami pagal socialinę klasę, oficialiosios kalbos įgūdžius ir išsilavinimo lygmenį, išryškino tokius aspektus: (a) įgudęs darbuotojas imigrantas, nemokantis oficialiosios kalbos ir turintis žemesnį nei vidurinį išsilavinimą, gauna panašias pajamas, kaip ir adekvačiai charakterizuojamas pabėgėlis; (b) pabėgėliai, turintys tokias pačias charakteristikas, bet mokantys oficialiąją kalbą, gauna daugiau nei įgudę imigrantai; (c) pabėgėliai, mokantys ar nemokantys anglų kalbos ir turintys universitetinį išsilavinimą, gauna gerokai didesnes pajamas nei verslo imigrantai, turintys tą patį demografinį profilį; (d) pabėgėliai, kaip kategorija, gauna mažesnes pajamas, nepriklausomai nuo juos charakterizuojančių kintamųjų.

Tačiau pabėgėliai nepriklauso imigrantams, kurie deklaruoja žemiausias pajamas. Nors verslo imigrantai ir turi nedideles galimybes gauti didesnes pajamas, jie pajamų nedeklaruoja, todėl susidaro vaizdas, kad pabėgėliai gauna didesnes pajamas nei įgudę darbuotojai. Tyrimo rezultatai apie oficialiosios kalbos gebėjimus dramatiškai keičia visų kategorijų, išskyrus pabėgėlius, pajamas. Duomenys leidžia teigti, kad tyrimo dalyviai 'pabėgėliai' parodo savo gebėjimus darbo rinkoje. Palyginti su kitomis imigrantų klasėmis (pvz., verslo ar ekonomine), jie dirba gerai, nors ir neturi anglų ar prancūzų kalbų įgūdžių. Galimybė mokytis oficialiosios kalbos pirmaisiais metais taip pat gali daryti poveikį jų pajamoms, nes, turint įgūdžių, gaunamas geresnis darbas bei didesnės pajamos, ir imigrantai pradeda sluoksniuotis pagal gaunamų pajamų dydį. Tai kelia galvosūkį, kai perkeltiems pabėgėliams (PGU) suteikiama didesnė apsauga ir paslaugos atvykus į Kanadą arba atvykstant kaip antrosios klasės imigrantams, neturintiems įgūdžių, turto ir ryšių su kitomis imigrantų grupėmis.

De Voretz ir Pivnenko (2004) tyrimas parodė, kad įgudusiems darbuotojams (3,8 %) ir verslo / ekonominiams imigrantams (1,3 %) lengviau gauti socialinės klasės pagalbą nei Kanados populiacijai (6,7 %). Šeimos imigrantų (7,9 %) ir pabėgėlių, kurie gyvena pabėgėlių centruose arba atvyko į Kanadą ir siekia Kanados pilietybės, gerovė, palyginti su pabėgėlių integracija, Kanadoje yra jautrus klausimas.

Indikatorius – oficialiosios kalbos

Apie 80 % PGU, kurie atvyksta į Kanadą, turi anglų ar prancūzų kalbų įgūdžių. Galima galvoti, kad pabėgėlių ar imigrantų iš Europos kalbų įgūdžiai geresni nei kitų PGU, atvykstančių į šią šalį, tačiau De Voretz ir Pivnenko (2004) tyrimo rezultatai rodo priešingus aspektus: 25,5 % asmenų

iš Europos, kurie atvyko 1980–2001 metais, kalbėjo angliškai ar prancūziškai, o 43,1 % pabėgėlių iš kitų regionų kalbėjo mažiausiai viena oficialiaja kalba. Minėtu laikotarpiu Kanadoje Europos pabėgėlių apsigyveno mažiau. Bet tai nebūtinai reiškia, kad pabėgėlius charakterizuoja aukštas kalbų mokėjimo lygmuo. Campbell ir Turpin (2010) nurodo, kad daugiau nei 4 000 klientų kasmet mokosi ir baigia kalbų kursus, o 94,5 % pabėgėlių išlaiko kalbos egzaminus. Šis rodiklis yra santykinai panašus į šeimos imigrantų (93,4 %) ir įgudusių darbuotojų (94,6 %) bei kitų ekonominių imigrantų rodiklius. Tačiau šie duomenys apie pabėgėlius nėra specifiški. Daugiausia PGU moterų kalbos mokėsi ir išlaikė egzaminus 2005–2008 metais, apytiksliai 70 % (tai sudaro apie 123 000 asmenų) sėkmingai baigė kalbos kursus. Tyrimų (De Voretz ir Pivnenko, 2004) duomenys rodo, kad PGU moterys, kitaip nei vyrai, daugiau laiko praleidžia besimokydamos, o PGU (ypač pabėgėlių) kalbos mokėjimo lygmuo yra žemesnis nei vidurkis. Kanados mastu pabėgėlių, kaip grupės, kalbos įgūdžių vidurkis ne žemiausias, tačiau toks teiginys subjektyvus, nes, palyginti su ekonominiais imigrantais, kurių profesiniai įgūdžiai yra aukšto lygmens, atvykusiems pabėgėliams nėra keliama aukšti reikalavimai (Dwyer, 2010).

Indikatorius – išsilavinimas

Šiuo metu atvykstančių PGU išsilavinimas yra žemesnis nei 1990 metų imigrantų. Apytiksliai 80 % (iš 2002–2006 m. imigracijos bangos) PGU yra baigę vidurinę mokyklą. Tai reiškia, kad iškyla poreikis griežčiau vertinti į Kanadą atvykusių ir mokytis norinčių PGU išsilavinimą. PGU dauguma, kurie atvyko apie 1990 metus, turėjo aukštąjį universitetinį išsilavinimą ir žemiausias buvo profesinės mokyklos lygmens išsilavinimas. Mokymosi pasiekimai tarp kategorijų 'pabėgėliai' ir persikėlę / atsikėlę į Kanadą pabėgėliai, kurių dauguma yra baigę universitetus, skiriasi. O valstybės ar privačiai remiamiems PGU išsilavinimas yra ne tik žmogiškasis kapitalas, bet ir galimybė, lengvinanti integraciją. PGU integracijos sėkmė gali būti prilyginama anglų kalbos mokymuisi, tačiau PGU adaptavimasis ir integracija Kanados visuomenėje pirmiausia priklauso nuo lokalios kaimynystės.

Bendruomenės, kurios remiasi kaimynystėmis, ir bendrosios mokyklos stiprina integraciją daugiakultūroje Kanados aplinkoje. Jana ir kt. (2004) integracijai suteikia naują formą ir aiškina, kaip bendruomenės performuluoja lokaliai specifiškas integracijos prasmes. Planuotose ir neplanuotose erdvėse išryškėja socialiniai ir kultūriniai skirtumai, dėl kurių įvairiais būdais deramasi ir randami kompromisai. Autoriai susiduria

su daugiakalbe praktika mokyklose, kas sukuria skirtingas erdves (netiesiogines, abipuses, atsakomąsias ir įvairias), padedančias integruotis. Taigi mokyklos yra socialinio pasirengimo vietos, kuriose realizuojami socialiniai ryšiai. Prasminga pripažinti imigrantų galią ne tik kaip pasyvių priėmėjų, bet ir aktyvių veikėjų, savaime kuriančių sau palankų miestą. PGU integracija mokyklose yra ciklinis procesas, kuris reikalauja paskatų iš mokyklos (kaip visuomenės / valstybės institucijos) pripažinti PGU pajėgumus ir potencialą. Integracija nėra vienpusis procesas – tai nuolatinė PGU ir vietos gyventojų sąveika, taigi egzistuoja įvairiapusė *integracijos* forma, kuri paaiškina kosmopolitišką miesto kultūros kapitalą su kitomis atvykusiųjų grupėmis mokantis ne tik oficialiųjų, bet ir kitų kalbų, besidubliuojančių su oficialiosiomis, ir keičiamasi kultūriniu kitioniškumu. Įvairiapusis daugiakultūriškumas gali būti kitas PGU integracijos indikatorius Kanadoje.

Indikatorius – būstas

Saugus ir įperkamas būstas vykdant persikėlimo ir integracijos procesus Kanadoje yra gyvybiškai svarbus. Nestebina, kad dviejuose didžiausiuose bei brangiausiuose Kanados miestuose – Vankuveryje ir Toronte – PGU sudėtinga įsigyti būstą už priimtina kainą. Atlikto ilgalaikio tyrimo apie Kanados imigrantus rezultatai rodo, kad PGU namuose gyvena per daug žmonių ir tai tris kartus viršija ekonominės klasės imigrantų situaciją (Hiebert ir kt., 2008). Ketvirtus metus Vankuveryje gyvenantis vienas iš penkių PGU toliau moka už būstą, ir šios išlaidos sudaro ne mažiau nei 50 % per mėnesį gaunamų pajamų. Sherrell (2009) atliko tyrimą Saryje (Kanadoje) ir nustatė, kad dėl transporto išlaidų daugelis PGU patenka į rizikingas situacijas. Kai iš PGU reikalaujama kuo skubiau mokėti nuomos mokesčius, jie bijo, kad nesumokėję gali negauti Kanados pilietybės ar kelionės dokumentų. Vienas iš tyrimo dalyvių konstatuoja: „Mokėti mokesčius yra vienas iš išgyvenimo būdų. Jei tu nemoki mokesčių, tai gali daryti įtaką tavo statusui, todėl turi išgyventi ir mokėti.“ Kitas respondentas, jau sumokėjęs visus mokesčius, teigė: „Tai buvo sunkiausiai mokami mokesčiai, kokie kada nors yra buvę < ... >. Vyriausybė nori, kad pabėgėliai pradėtų mokėti mokesčius už metus į priekį, nors mes gauname minimalius pinigus. Vyriausybė sutelkia žmones, kad jie geriau gyventų, bet yra priešingai. Žmonės gyvena įsiskolinę.“ Pajamos, skolos ir būstas interaktyviai susiejami, vos tik PGU atvyksta į Kanadą.

Hyndman ir McLean (2006) aiškina būsto / apsigyvenimo strategijas praėjus vieniems PGU gyvenimo Kanadoje metams. Viengungiai vyrai

nelinkę dalytis būstu, nes nori išvengti triukšmo ir per didelio žmonių skaičiaus. Vedę vyrai linkę gyventi atskiruose apartamentuose su savo šeimomis. Nė viena moteris negyvena viena iš dalies jau dėl to, kad yra išteklėjusi. Pvz., atvykus šeimai, moteris po penkerių metų iš Vankuverio persikėlė į Sarį, nors viengungiai vyrai linkę gyventi Vankuveryje tarp dangoraižių. Toronto pabėgėlių apsigyvenimo strategijos sulaukė reikiamo dėmesio, bet naujienos nėra pozityvios (Teixeira, 2008). Surinkti chronologiniai duomenys apie PGU patirtis ir apsigyvenimo dinamiką akcentuoja bendrą baimę, nes būstas neįperkamas didžiai daugumai PGU. Užslėptą benamystę akcentuoja Ray ir Preston (2009), tyrę imigrantų apsigyvenimo praktikas Jorke (Toronto priemiestis). Šis tyrimas PGU negeneralizuoja bei neatskiria specifiskai, bet išryškina netikėtus apgyvendinimo proceso stresus priemiesčiuose. Atlikta nemažai studijų dėl PGU apsigyvenimo (būsto įgijimo). Wayland (2007) akcentuoja PGU (pabėgėlių ir kitų imigrantų grupių) Otavoje apsigyvenimo poreikius. Rose (2001) koncentruojasi į pabėgėlius Monrealyje bei atskiria imigrantų ir pabėgėlių apsigyvenimo patirtis miesto aplinkoje. Fincher ir kt. (2009) gilina į PGU apsigyvenimo aktualumą Melburne. Charette (2011) tyrė įvairių Afrikos imigrantų grupių, apimančių ir pabėgėlius, adaptacijos strategijas Monrealio mieste. Gali būti daug diskutuojama apie pabėgėlių apsigyvenimą, bet pagrindinė mintis susijusi su būsto perkamumu: brangiausi Kanados miestai persikėlusius PGU nubloškia į ekonominį ir socialinį visuomenės pakraštį.

Indikatorius – socialumas

Socialinių ryšių svarba, kaip paramos PGU ir jų integracijos mechanizmai, per paskutinius persikėlimus Kanadoje yra gerai dokumentuota (Simich ir kt., 2003). Palyginti su kitomis imigrantų klasėmis, kurios atvyksta į Kanadą su egzistuojančiu žmogiškuoju ir / ar finansiniu kapitalu, vienas iš kelių galimų išteklių daugumai pabėgėlių yra socialinis kapitalas socialinės paramos tinklų forma (Lamba ir Krahn, 2003). PGU į Kanadą atvyksta mažomis išankstinėmis grupėmis žmonių iš tos pačios tautos ar šalies. Kai Kren pabėgėliai iš Tailando bei Butano (Nepalas) pirmą sykį atvyko į Kanadą, jie ketverius metus neturėjo atstovaujančios grupės ar bendruomenės, kuri juos pasitiktų, palengvintų apsigyvenimą neformaliais būdais, siėtų juos su kitais žmonėmis, tarpininkautų kontaktuojant su darbdaviais ir padėtų rasti darbą bei naudoti žinomus bei galimus gauti išteklius. Šie žmonės stokoja socialinės paramos tinklų ir socialinio kapitalo, kuris tai ir apima (Hyndman ir McLean, 2006).

Kanadoje pilotuota / išbandyta 2003 metais atvykusi 780 Sudano ir Somalio pabėgėlių iš Kenijos pabėgėlių stovyklų PGU grupė ne tik dėl to, kad būtų sumažintas procesui skirtas laikas, bet ir tam, kad būtų sukurta paramos sistema atvykstantiems pabėgėliams (Labman, 2007). Toje pačioje programoje dalyvavo apytiksliai 1 000 afganistaniečių iš Centrinės Azijos, atvykusių 2004 metais, ir 810 birmiečių pabėgėlių iš Tailando bei indoneziečių, kurie atvyko į Kanadą 2006 metų pabaigoje bei 2007 metų pradžioje (Labman, 2007). Kai kurie iš šių PGU mažomis grupėmis apsigyveno Vankuverio mieste. Buvo laikomasi idėjos, kad kartu apsigyvenę PGU, užuot išsiskirstę po kelias šeimas visoje šalyje, patirs vienas kito paramą ir solidarumą. Gali atrodyti, kad toks sprendimas pirmiausia yra susijęs su ekonomine skale, kad būtų taupomos lėšos ir orientuojamasi į paslaugų teikimą nedidelei PGU grupei, kurią sudarė daugiau nei šimtas žmonių. Atvykę minėti PGU stokojo socialinio kapitalo, kurį susitelkusiai didesnei bendruomenei būtų lengviau gauti. Sėkmingai integravosi tik keli indoneziečiai, ir tik tie, kurie įgijo anglų kalbos įgūdžių bei įsidarbino 2008 metais.

Kokybiniais metodais vertindami PGU integraciją, tyrėjai pabėgėlių iš Indonezijos klausė apie tai, su kuo jie kiekvieną dieną praleidžia daugiausia laiko: 47 % tyrimo dalyvių teigė, kad daug laiko praleidžia su tos pačios tautybės žmonėmis; 26 % minėjo šeimą, su kuria negyvena kartu savame būste; 21 % teigė, kad daug laiko praleidžia su kanadiečiais draugais, ir 21 % minėjo kaimynus (Haan, 2005).

Pabėgėlių išsilavinimas ir oficialiosios kalbos įgūdžiai, palyginti su kitomis imigrantų klasėmis, yra labai žemo lygio (Anucha ir kt., 2007). Konstatuota, kad PGU susiduria su įvairiais kliuviniais norėdami apsigyventi ir integruotis, t. y. tam trukdo menkas išsilavinimas ir oficialiosios kalbos rašymo bei kalbėjimo įgūdžiai, fizinės ir psichikos sveikatos problemos, apsigyvenimas, o jaunimui sudėtinga įgyti formalųjį išsilavinimą (Leloup, 2007). Taip pat integracijos procesui poveikį daro ilgalaikė tremtis, traumos (psichologinės, fizinės) ir kankinimai.

Indikatorius – pasitenkinimo apsigyvenimu jausmai

Tyrimo dalyvių buvo prašoma įvardyti pasitenkinimo patirčių lygmenį apsigyvenus Kanadoje: 84 % PGU ir 80 % imigrantų patyrė pasitenkinimą arba buvo visiškai patenkinti gyvendami Kanadoje 6 mėnesius. Praėjus 2 gyvenimo Kanadoje metams, tie patys tyrimo dalyviai buvo apklausti ir išryškėjo, kad pasitenkinimą patyrė 77 % PGU bei 69 % imigrantų, t. y. pasitenkinimas šiek tiek sumažėjo. Viena iš prielaidų dėl pasitenkinimo didėjimo ar mažėjimo yra pasitenkinimo sąsajos su eko-

nominiais rodikliais: tų PGU, kurie pakankamai greitai įsidarbino bei suformavo socialinius ryšius, pasitenkinimas buvo didesnis ir integracija sėkmingesnė. Newbold (2010) teigia, kad tyrėjai turi atkreipti didesnę dėmesį į imigrantų vaikų integraciją arba į bendruomenių, kaimynystės charakteristikas. Jana ir kt. (2004) tyrimas atskleidė, kad imigrantų ir PGU vaikų integracija yra sėkmingesnė, jei jie mokosi mokyklose ir formuoja jose socialinius ryšius.

Indikatorius – socialinė integracija ir tarptautiniai ryšiai / santykiai

D'Addario ir kt. (2007) tyrimo rezultatai parodė, kad pabėgėliai ir kiti imigrantai, atvykę į JAV, užuot bandę tapti svečios visuomenės dalimi, taiko strategijas, kurios atliepia jų specifinius poreikius, neatsiejamus nuo jiems priimtinos socialinės ir kultūrinės aplinkos, kurioje prieš tai buvo jų tautiečiai, turintys pabėgėlių statusą. Toks kontekstas rodo tarptautinius ryšius pabėgėlių iš tos pačios šalies ar paskutinės vietos, kurioje jie turėjo prieglobsčio prašytojų statusą. Tarptautiniai procesai dažniausiai apibūdinami kaip imigrantų ir pabėgėlių kuriami bei palaikomi daugiakrypčiai socialiniai ryšiai, besiremiantys jų etnine kilmė ir apsigyvenimo naujoje šalyje vietomis bei besikoncentruojantys į imigrantų kuriamas socialines sritis, peržengiančias geografines, kultūrines ir politines sienas (Boano ir kt., 2007). Tad šiame kontekste egzistuoja *padidėjusio mobilumo ir nuoseklaus teritorijų išformavimo* konceptai.

Ryšys tarp integracijos Kanadoje ir transnacionalizmo nėra tiesioginis. Nors Hiebert ir kt. (2002) rašo, kad Amerikoje atliktų tyrimų rezultatai leidžia teigti, jog transnacionalizmas yra integracijos forma ar netgi asimiliacija, Vankuveryje atliktų tyrimų rezultatai atskleidžia, kad PGU yra tarptautinių bendruomenių nariai, nors jie silpnai susiję su Kanada, kaip šalimi, nes jiems transnacionalumas yra ne integracijos komponentas, o integracijos alternatyva. Šiame kontekste PGU yra svarbiau jų kilmė, o apsigyvenimo vieta jiems reiškia galimybę jaustis savimi, t. y. siejasi su asmeniniu tapatumu. Hiebert ir kt. (2008) argumentuoja, kad transnacionalizmas ir integracija yra atskiri ir nepalyginami fenomenai bei procesai, kai transnacionalumas yra artimas antropologiniam atstovavimui, kas yra alternatyva socialinei ir ekonominei integracijai.

Texeira (2009) tyrimas siekė išryškinti būdus, kuriais PGU Kanadoje socialiai integruojami ir kaip jie yra susiję geografinėmis vietomis už Kanados ribų. Vienas iš akivaizdžių pavyzdžių gali būti tarptautinių santuokų fenomenas tarp PGU, kai vienas iš partnerių yra kanadietis, o kitas –

užsienietis. Murdie ir Teixeira (2011) rašo apie pabėgėlių vedybų praktikas ir lyčių asimetriškumus tarp jaunų sudaniečių vyrų, apsigyvenusių Kanadoje, Australijoje ir JAV, bei sudaniečių moterų Kenijos pabėgėlių stovyklose. Tokios vedybos, vykstančios per atstumą, įpareigoja asmenis, esančius šalia, priimti šeimos pareigas, pvz., Pietų Sudane yra tradicija, kad vyriausieji sūnūs, gyvenantys su savo šeimomis pabėgėlių stovyklose, turi priimti šeimos pareigas. Apsigyvenimas reiškia ir normalią 'nuotakos kainą', kuri pabėgėliams Šiaurės Amerikoje reiškia dideles skolas. Murdie ir Teixeira (2011) kaupė informaciją apie nuotakų kainas, kurias moka Sudano vyrai, gyvenantys Šiaurės Amerikoje, pvz., nuotakos kaina yra 40 tūkst. JAV dolerių. Gali būti atvejų, kai įsipareigojama sumokėti 85 tūkst. JAV dolerių ir dėl to asmuo skolinasi pinigų. Toks požiūris iškreipia vyro ir moters santykius neįtikėtinais būdais. Sudaniečiai prižiūrėtojai, gyvenantys Šiaurės Amerikoje ir gaunantys nedideles pajamas, turi aukštą statusą, nes atlygis jiems mokamas JAV doleriais. Tačiau jų statusas lemia didelę nuotakos kainą. Toks statusas taip pat leidžia gauti trokštamiausią aukščiausią statusą turinčios šeimos moterį, nes ištrūkti iš pabėgėlių stovyklos nori dauguma jų. Vis dėlto vyras, sumokėjęs už nuotaką ir santuokai įvykus, negali būti tikras, kad nuotakos šeima grąžins šią sumą, nes jie gautus pinigus iš karto išleidžia. Jei šeimoje yra problemų ir moteris patiria prievartą, nuotakos šeima gali grąžinti už ją sumokėtus pinigus vyro šeimai ir tuomet sąjunga bus nutraukta. Tačiau grąžinti pinigus už nuotakas pabėgėlių stovykloje galimybės menkos, tad ištėkėjusios moterys, kurių santykiai šeimoje blogi, patenka į bėdą. Grabska parodo, kad nuotakos daug metų laukia, kol vyrai pasiims jas į naujus namus.

Haan (2010) tyrimas parodo, kaip socialinė atskirtis ir negebėjimas kurti prasmingų socialinių ryšių su ne tos pačios etninės kilmės partneriais Vankuveryje bei skurdūs anglų kalbos įgūdžiai, skirtingi lytiškumo lūkesčiai sustiprina troškimą vesti 'ką nors iš namų'. Tyrimas išryškino, kad prioritetas atiduodamas ne anglų kalbos įgūdžiams, o darbui – įsidarbinti ypač svarbu tada, kai PGU yra Kanadoje tik kelis mėnesius ir jaučia didelį poreikį dirbti, mokėti mokesčius. Taip pat išryškinta, kad menki anglų kalbos įgūdžiai apriboja PGU vyrų galimybes rasti partnerę kanadietę. Daug vienišų PGU vyrų, dalyvavusių interviu, teigia, kad, kol sukurs šeimą, nori mokytis anglų kalbos, tačiau vis tiek yra stipriai prisirišę prie gimtosios šalies. Tai gi persikėlimas į kitą šalį (šiuo atveju – Kanadą) neatitraukia PGU nuo jau esamos jų integracijos gimtojoje šalyje. Asmenys su dviguba pilietybe turi namus Kanadoje ir gimtojoje šalyje, kur gyvena jų šeimų nariai, ir PGU, gy-

venantys Kanadoje, vykdo savo šeimines pareigas per atstumą. Tai reiškia, kad integracija gali vykti daugiau nei vienoje šalyje.

Indikatorius – teisėtumas ir pilietybė

Naujai atvykusių imigrantų natūralizacija Kanadoje yra viena aukščiausių pasaulyje ir siekia 85 %. Šis pabėgėlių skaičius yra didesnis, nes Kanados vyriausybė nesaugo nuo gimtosios šalies, kurios pilietybę jie turi, veiksmų. Kanados pasas apdraudžia ir užtikrina, kad tokie įvykiai nepasikartos.

Cubie (2006) argumentuoja, kad atvykusiųjų klasių pilietybės gavimo skirtumus galima paaiškinti šalių ištekliais, imigracijos aplinkybėmis ir atvykusiųjų amžiumi. Pvz., didžioji dauguma pabėgėlių iš besivystančių šalių tapo natūralizuotais kanadiečiais. Remiantis populiacijos / gyventojų surašymu, naujai įteisinti imigrantai iš Afrikos ar Azijos labiau jaučiasi Kanados piliečiais nei atvykusieji iš Europos ir JAV. 38 % gimusiųjų JK ir 48 % gimusių JAV, kurie atvyko į Kanadą 1996–1997 metais, tapo šios šalies piliečiais 2001 metais, ir piliečių skaičius padidėjo 50 % imigrantams išgyvenus Kanadoje nuo 6 iki 10 metų. Autoriai mini, kad daugiausia imigrantų iš Kinijos tapo Kanados piliečiais 2001 metais: 62 % išgyveno Kanadoje 4–5 metus ir apie 90 % išgyveno Kanadoje 6–10 metų.

Albertoje (Kanada) buvo atlikta didelės apimties kokybinė studija, kurioje dalyvavo 161 tyrimo dalyvis – pabėgėliai, atvykę į Albertą 1992–1997 metais ir bandantys gauti Kanados pilietybę. Tyrimas atskleidė, kad 45 % tiriamųjų, paklausti apie bandymus gauti pilietybę, minėjo, jog ilgą laiką nebuvo Kanadoje, 26 % pasisakė gavę pilietybę ir 48 % yra padavę dokumentus pilietybę gauti. Taigi 26 % teisiškai Kanados piliečiais pripažintų tyrimo dalyvių buvo klausiama, kodėl jie ilgą laiką nesikreipė dėl pilietybės. Dauguma (46 %) atsakė, kad neturėjo pakankamai pinigų sumokėti mokesčiams, kiti 16 % nurodė, kad neturėjo pakankamai laiko ir 21 % nematė prasmės prašyti pilietybės. Tačiau šie respondentai įvardijo, kodėl siekė pilietybės: konstatavo, kad Kanada dabar yra jų namai; jiems reikėjo paso; jie neturi gimtosios šalies; jie nori būti kanadiečiais ar jaučiasi kanadiečiais; Kanadoje yra saugiau; jie nori tų pačių teisių, kaip ir Kanados piliečiai (Cartier, 2005). Pilietinis imigrantų dalyvavimas, palyginti su Kanadoje gimusių piliečių, akivaizdžiai parodo, kad savanorystės, balsavimo ir labdaros lygmenys naujai atvykusių PGU ir imigrantų yra aukštesni nei gimusiųjų Kanadoje.

Sveikata. Sveikata yra dinamiškas fizinės, psichikos, emocinės, socialinės ir dvasinės gerovės procesas. Sveikata yra neįmanoma be taikos,

pastogės, švietimo ir ugdymo, maisto, pajamų, sveikatos ir pusiausvyrą išlaikančios fizinės aplinkos, socialinio teisingumo ir lygybės. Sveikata yra kiekvienos dienos gyvenimo išteklius, bet ne gyvenimo objektas (Carter ir kt., 2009).

Susiformavusi nuostata, kad pabėgėliai, patekę į vilkinamas situacijas pabėgėlių stovyklose ir kurių didžioji dalis 'porcijomis' atvyksta į Kanadą, turi daugiau sveikatos problemų nei tie pabėgėliai, kurie atvyksta iš priemiesčių, kur sveikatos priežiūros paslaugas gauti lengviau. Tačiau atliktos didelės tyrimo studijos, kurioje dalyvavo 369 936 Kanados imigrantai, apimant pabėgėlius ir ne pabėgėlius, atsikėlusius į Kanadą 1988–1998 metais, mirtingumo ir mirštamumo klausimais rezultatai parodė, kad ne pabėgėliai ir pabėgėliai imigrantai turi mažesnę riziką mirti nei pagrindinė Kanados populiacija (Cubie, 2006). Mirtingumo dažniai skiriasi regionuose pagal gimimą ir yra aukštesni tarp pabėgėlių nei tarp kitų imigrantų. Studijoje konstatuota, kad pabėgėlių imigrantų mirtinumas didesnis (tai ypač skiriasi tarp pabėgėlių ir ne pabėgėlių imigrantų), todėl gali atsirasti pabėgėliams skirtų medicininio patikrinimo lengvatų. Ne pabėgėlių imigrantų sveikatos būklės blogėjimas adekvatus gyvenimo Kanadoje trukmei – tai reiškia, kad gimtąją šalį palikusių asmenų gyvenimo trukmė yra trumpesnė, nors specifiskai tarp pabėgėlių tokia situacija neatsispindi (Simich ir kt., 2003).

Nuo 2002 metų Kanadoje visų imigrantų, reguliariai besikreipiančių dėl pilietybės, ir pabėgėlių, migrantų darbininkų, studentų ir ilgalaikių šalies lankytojų reikalaujama atlikti privalomą testavimą dėl ŽIV antigenų, kai jie kreipiasi prašydami įteisinti statusą šioje šalyje. Ta pati taisyklė galioja ir prieglobsčio prašytojams. 2002–2003 metais 790 180 asmenų, atvykusių į Kanadą, buvo testuoti dėl ŽIV. Tarp jų 634 958 asmenys buvo 15 metų bei vyresni; tarp pastarųjų 932 asmenims nustatytas pozityvus ŽIV antigenas, kas sudaro 146 asmenis 100 tūkst. pareiškėjų (Zencovich ir kt., 2006). Imigracijos kategorijoje 332 pabėgėliams nustatytas seropozityvus ŽIV (36 %), 318 prieglobsčio prašytojų taip pat nustatytas seropozityvus ŽIV (34 %) bei ta pati diagnozė konstatuota šios klasės pareiškėjams – 145 asmenims nustatytas seropozityvus ŽIV (16 %). Tokie duomenys parodo, kad 1 301 asmuo iš 100 tūkst. prašymų tarp pabėgėlių, 490 asmenų iš 100 tūkst. prašymų tarp prieglobsčio prašytojų ir 143 asmenys iš 100 tūkst. prašymų tarp šeimos klasės imigrantų (t. y. didelė dalis į Kanadą atvykstančių gyventi PGU ir bendrai imigrantų) turi gyventi sirgdami AIDS ir užsikrėtę ŽIV, autoimunine liga, kas kelia iššūkius integracijai, o to nepatiria PGU, neužsikrėtę ŽIV ir nesergantys AIDS.

PGU gali būti patyrę traumų ar kankinimų iki atvykimo į Kanadą arba išgyventi potrauminį sutrikimą jau gyvendami Kanadoje. Šių psichikos sveikatos problemų diagnozavimas gali kelti didelius iššūkius dėl kalbos barjerų, pabėgėlių nenoro kalbėti asmeninėmis temomis su gydytojais ar konsultantais. Galimybė gauti psichikos sveikatos paslaugas taip pat gali būti problema, nes perkelti PGU patiria didelį atotrūkį tarp įvairių bendruomenių, išsimėčiusių po visą šalį, o tai reiškia, kad kai kuriose šalies dalyse gali būti sudėtingiau gauti paslaugas sprendžiant kankinimų sukeltų patirčių problemas (Hyndman, 2011). Vien tik persikėlimo procesas yra potencialus psichikos sveikatos problemų šaltinis, kai PGU turi išmokti naują kalbą, susipažinti su kultūra, integruotis į švietimo sistemą ir darbo rinką. Taip pat didelis stresas yra transporto mokesčiai, o tai viena iš prielaidų patirti psichinį ir ekonominį stresą.

EUROPOS PATIRTIS

Kaip sėkmingai migruojančių populiacijų nariai integruojasi Europos visuomenėse, yra tęstinai svarbus klausimas Europoje, nes tai dalis socialinio sutelktumo tobulinimo ir saugumo problemų. Kol vyksta debatai dėl integracijos lygmenų įvairiose grupėse pagal etnines mažumas, imigrantų ir pabėgėlių grupėse, apimant pirmąsias ir antrąsias kartas, kurios yra gimusios Europoje, antiretorika dėl prieglobsčio prašymų ir priešiško prieglobsčio prašytojams bei pabėgėliams, didėja specifiskas dėmesys PGU integracijai (Al-Ali ir kt., 2010).

Plačiai pripažinta, kad sėkminga pabėgėlių integracija Europos šalyse naudinga visiems (pabėgėliams, priimančioms vietinėms bendruomenėms, vyriausybėms, ekonomikoms ir t. t.), išskirtinis netolerancijos ir rasizmo klimatas Europoje turi negatyvią įtaką PGU integracijai. Aki vaizdu, kad PGU, ypač pabėgėliai, yra atskirti dėl negatyvių viešosios komunikacijos priemonėmis skleidžiamų idėjų, spaudos pranešimų, politinės antipatijos, nesaugaus teisinio statuso, švietimo ir darbo galimybių stokos bei vietinių bendruomenių priešiško, o tai mažina integracijos efektyvumą. Asmenys, kurie jaučia baimę ir nerimą atskirti nuo šalies visuomenės, užuot siekę priklausyti tai visuomenei, gali siekti parodyti savo skirtingumą izoliuodami save vietinėse bendruomenėse ir gali būti atviresni radikalioms įtakoms. Taip pat yra įrodymų, kad kai kuriose Europos šalyse politika, užuot stiprinusi ir efektyviai įgyvendinusi PGU integraciją, pakerta ją. (Black, 2003).

Dėl priverstinės migracijos ir patirčių, palyginti su kitomis migrantų grupėmis, pabėgėliai visuomet turės specifinių poreikių, kuriuos, remiant jų integraciją, reikia padėti tenkinti. Jie visuomet bus viena iš pažeidžiausių grupių visuomenėje, bet ir lanksčiausia bei greitai atsigaunanti. Todėl svarbu, kad integracijos politika ir praktika, koncentruodamasi į specifines PGU grupes – moteris ir vaikus, atpažintų ir pripažintų specialiuosius pabėgėlių poreikius. Debatai Europoje dažniausiai koncentruojasi į PGU integracinius įsipareigojimus. Tačiau PGU integraciją svarbu suvokti kaip dinamišką dvipusį procesą, prasidedantį nuo pirmosios dienos, kai PGU atvyksta į svečių šalį. Tai ilgalaikis procesas, padedantis PGU ir jų bendruomenėms gyventi harmonijoje su svečia vietine populiacija, kurios dalimi jie rengiasi tapti. PGU integracija apima iššūkius ne tik patiems PGU, bet ir šalių, į kurias jie atvyksta, vietinėms visuomenėms, asmenims ir bendruomenėms (*The Way Forward. Europe's role in the global refugee protection system. Towards the Integration of Refugees in Europe*, 2005).

Kriterijus – efektyvi integracija

Indikatorius – draugiškos, svetingos visuomenės kūrimas

Įtraukiančios ir draugiškos visuomenės kūrimas yra pagrindinė sėkmingos PGU integracijos prielaida. Kai visuomenė geriau supras priežastis, kodėl pabėgėliai yra priversti išvykti ir kodėl jų apsauga yra moralinė bei teisinė visų Europos šalių pareiga, mūsų populiacijos sieks kurti aplinką ir sąlygas, kuriose PGU galės perkurti savo gyvenimą. Tačiau draugiškos visuomenės kūrimas, kuris drąsina ir stiprina PGU integraciją, reikalauja konkrečių į priekį numatytų veiksmų. Vyriausybės, politikai ir jų partijos, spauda ir švietimo institucijos gali konkrečia veikla stiprinti supratimą ir solidarumą, užtikrinti tikslų ir darnų visuomenės informavimą PGU integracijos klausimais. Politinė lyderystė turi išjudinti debatus, kad būtų koncentruojamasi ne į grąsinimus ir išlaidas, o į klausimus, kaip tarptautiniai teisiniai įsipareigojimai Europos šalyse gali būti taikomi efektyviausiai. Spauda turėtų priimti atsakomybę pateikti teisingus pranešimus prieglobsčio prašytojų ir pabėgėlių klausimais. Švietimo ir ugdymo institucijos gali tobulinti ugdymo turinį (*curriculum*) ir atlikti pozityvų vaidmenį vystant ir plėtojant draugišką visuomenę. Antidiskriminacinių teisinių įstatymų leidyba turi būti efektyvi – siekti savo tikslų, įgyventi stebėseną ir tobulinti įstatymų vykdymą (Watters ir Ingleby, 2004).

Indikatorius – teisių įgijimas

Apimty, kuriomis PGU yra pajėgūs integruotis, yra ribinės ir painiai susijusios su papildomomis teisėmis, kurios dera prie jų poreikių pripažinimo įgyvendinant tarptautinį saugumą. Nesuteikiant asmenims saugumo statuso ir teisių, palyginti su tais, kurie buvo pripažinti pabėgėliais pagal 1951 m. *Pabėgėlių konvenciją*, stipriai pakertama integracija. Pastaruoju metu daugumoje Europos šalių nedaug pabėgėlių yra teisiškai pripažinti pagal 1951 m. *Pabėgėlių konvenciją* (dažniausiai dėl riboto ar uždrausto šios Konvencijos apibrėžimų interpretavimo), todėl PGU gauna vidinį teisinį statusą ir apsaugą, kas neretai susiję su teisiniais apribojimais, prasilenkiančiais su Konvencija. Teisių suteikimas visiems pabėgėliams patobulintų jų integracijos galimybes ir perspektyvas. Suteiktas saugus teisinis statusas ir ilgalaikė teisė gyventi šalyje, kaip opozicija trumpalaikiam apsigyvenimui, pabėgėliams gali būti paskata jaustis stabiliai ir saugiai, kurios šiems asmenims būtinai reikia. Pabėgėliams, kaip ir kitų tautybių konkrečios šalies gyventojams, turi būti suteiktos ilgalaikio rezidavimo šalyje sąlygos. Ši aplinkybė PGU didina socialines ir ekonomines teises bei laisvę judėti (Lyons ir Stathopoulos, 2001).

Indikatorius – pilietinė integracija

Pilietinė integracija siekia sąlygų, kad PGU galėtų dalyvauti visuomenės gyvenime, todėl stiprina galimybes gauti pilietybės ir politines teises. Įgyta svečios šalies pilietybė yra galingas PGU integracijos matas. Egzistuoja skirtumų tarp Europos šalių, kuriose vyksta natūralizacija, o pilietybės kriterijai ir procedūros atspindi išskirtines istorines patirtis bei skirtingus gimtosios žemės / tėvynės konceptus. Kai kurios šalys neleidžia turėti dvigubos pilietybės ir reikalauja iš pabėgėlių paskelbti savo buvusią pilietybę nepageidautina. Teisiniai apribojimai įgyti pilietybę turi būti panaikinti, pvz., pabėgėliai neturi svečioje šalyje reziduoti ilgiau nei penkerius metus arba turi atgauti savo originalią tautybę, kad būtų kvalifikuojami piliečiais. Dalyvavimas priimant politinius sprendimus stiprina PGU integraciją. Šalyse, kurios suteikia pabėgėliams teisę balsuoti ir dalyvauti rinkimuose, pabėgėlių problemos yra svarbesnės nei politinės darbotvarkės, todėl politikai tampa atsakingesni ir įsigilina į PGU, kaip grupės, problemas. Teisė balsuoti ir dalyvauti rinkimuose lokaliame Europos lygmenyje gali būti suteikta pabėgėliams, kurie pragyveno šalyje ne trumpiau nei trejus metus, ką jau įgyvendina įvairios ES šalys (Gillespie, 1997).

Indikatorius – socialinė-ekonominė integracija

Nors prieglobsčio prašytojai nesusiję su šalies ekonominiais ir demografiniais poreikiais, bet pabėgėlių indėlis į Europos socialinį ir ekonominį gyvenimą yra priimtinas ir sveikintinas. Tačiau realybė rodo, kad pabėgėliai susiduria su ypatingais socialinės ir ekonominės integracijos kliuviniais, susijusiais su jų persikėlimo ir nesavanoriškos tremties patirtimi. Menkas vyriausybės dėmesys socialinei ir ekonominei integracijai gali daryti įtaką PGU atskirčiai ir įnešti negatyvų indėlį į visuomenę bendrąja prasme. Pabėgėliams turi būti suteiktos švietimo bei kalbos mokymosi galimybės, kad jie galėtų kalbėti šalies, į kurią atvyko ir prašo prieglobsčio, kalba. Taigi būtina suteikti galimybes gauti ir atitinkamas švietimo bei ugdymo institucijų paslaugas bei integruotis į darbo rinką, nes tik tokiais būdais PGU galės visaverčiai priklausyti visuomenei. Integracija įsidarbinus yra techniškai apibūdinta – įsidarbinimo lygmuo trečios šalies piliečiams, apimant pabėgėlius, yra tapatus tos šalies gyventojų įsidarbinimo lygmeniui. Pastaruoju dešimtmečiu trečių šalių piliečių, kaip ir ES šalių piliečių, nedarbingumo laipsnis pakilo daugiau nei du kartus. Tai susiję su faktu, kad PGU vidurines ar aukštesniąsias mokyklas dažniausiai yra baigę gimtojoje šalyje. Į Europos šalis atvykstantys pabėgėliai yra aukštos kvalifikacijos profesionalai, bet atvykę į ES šalis patiria sunkumų, kai nori, kad jų kvalifikacija būtų pripažinta. Todėl, atsižvelgdamos į turimas patirtis, ES šalys turi sudaryti sistemą (anglų k. – *framework*), kuri skatintų lygiateisį ir skaidrų kvalifikacijos pripažinimą pagal standartus trečių šalių kvalifikacijoms. Pabėgėliai turi gauti profesinio rengimo ir ugdymo sistemos paslaugas, kad galėtų įgyti profesiją, arba turi būti sudarytos sektorinės galimybės persikvalifikuoti siekiant pagal reikalavimus pritaikyti turimus įgūdžius ir patirtį svečios šalies darbo rinkoje.

PGU atskyrimas nuo šeimų blogina integraciją. Pabėgėliams sudėtinga atkurti savo gyvenimą be šeimos paramos. Vaikams (ypač atskirtiems) ir pabėgėliams, kurie rado saugumą Europoje, vienas iš didžiausių rūpesčių yra paliktos šeimos. Europos vyriausybės turi neskatinti apribojimų susijungti pabėgėlių šeimoms ir sieti tai su PGU gyvenimo trukme konkrečioje šalyje, įsidarbinimo statusu, galimybe gauti būstą ir pajamomis (Hatton ir Williamson, 2006).

Indikatorius – kultūrinė integracija

Kultūra nėra statiškas konceptas, kur vienas asmuo gali jaustis privilegijuotas vienoje šalyje ir kalbėti tik viena kalba bei suprasti tik vieną kultūrą. Jei pabėgėlis priimamas kaip visiškai integruotas tik tuomet, kai įsisavina kultūrinio tapatumo aspektus, kurie tipiškai susiję su svečios šalies tautybėmis, integracija tampa neįmanoma, nes ji reiškia visų gimtosios pabėgėlių kultūros aspektų ignoravimą. Pabėgėliai, kaip ir kiti asmenys, gali derinti tapatumo komponentus iš įvairių kultūrinių kilmų bei susiformuoti 'įvairialypius' ar 'tarptautinius' tapatumus. Kultūrinė įvairovė yra būdingas šiandienos demokratinės Europos bruožas. Sėkminga kultūrinė integracija reikalauja bendro supratimo apie esmines vertybes, kurios sudaro demokratiškos Europos šalių kultūras. Šios vertybės yra žmogaus teisės, lygybės principas, mažumų apsauga, demokratiškumas, valstybės ir bažnyčios atskirtis, teisiškumas. Taip pat Europos valstybės turi stiprinti kultūrinį sąmoningumą ir jautrumą, kaip ir žinias bei kontaktus su daugeliu skirtingų kultūrų savose (šalių) visuomenėse. Pabėgėliai turi svarbių įsipareigojimų užtikrinti savo sėkmingą integraciją Europos visuomenėse. Jei pabėgėliai atvyksta į draugiškas visuomenes, kurios suteikia adekvačią paramą, jei turi galimybių sukurti ir taikyti asmeninius išteklius bei įgūdžius, jie lengviau įvykdys savo įsipareigojimus. Tik remiantis dvipusiu integracijos procesu, kai visos šalys pripažįsta ir vykdo įsipareigojimus, gali būti kuriamos darnios visuomenės Europos mastu (Huysmans, 2000).

Kriterijus – teisinė integracijos dimensija

Indikatorius – teisinis ir administracinis skaidrumas

Ši dimensija reiškia, kad pabėgėliai gauna saugų statusą bei pilietines, politines, ekonomines, socialines ir kultūrines teises, kuriomis naudojasi ir konkrečios šalies piliečiai. Remianti teisinę integraciją EXCOM išvada Nr. 104 susijusi su poreikiu peržiūrėti teises ir administracines sistemas (anglų k. – *framework*) pabėgėliams svečiose šalyse siūlant lygias įsidarbinimo galimybes, paslaugas ir programas be diskriminacijos. Teisinio statuso vaidmuo integracijos procese išryškintas antrame Europos Komisijos knygos apie Politiką ir praktiką leidime. Tai patvirtina, kad priėmimo sąlygos gali būti matomos kaip pradiniai integracijos žingsniai, kurie sudaro svarbias integracines aplinkybes. Institucijų, visuomenės ir privačių paslaugų gavimas nediskriminaciniais būdais, kurie priimtini ir konkrečios šalies piliečiams, Bendruose baziniuose Imigrantų politikos principuose ES pripažinti kaip esminis geresnės integracijos

pagrindas. Jungtinių Tautų vyriausiasis pabėgėlių komisaras susirūpinęs dėl praktikos kai kuriose šalyse, kai specifinės integracijos metu siekiant pagalbos ir konkrečių teisių (pvz., susijungti su šeima ar saugus teisinis statusas) skirtingai vertinami pabėgėliai ir asmenys, turintys papildomą pagalbą ir humanitarinės apsaugos statusą. Didelį rūpestį kelia teisinis ir administracinis aprūpinimas kai kuriose šalyse, kur pabėgėliai neturi galimybių naudotis pagrindinėmis teisėmis pariteto principais su šalies piliečiais (Grabbe, 2000).

Indikatorius – natūralizacija

34 *Pabėgėlių konvencijos* straipsnis teigia, kad šalis turi palengvinti pabėgėlių natūralizacijos procedūras ir kaip įmanoma labiau mažinti šių procedūrų kainas. *Europos pilietybės konvencija* skatina Šalis puses lengvinti galimybes įgyti jų pilietybę, kai pabėgėliai yra teisiškai pripažinti šalies teritorijos rezidentais. Natūralizacija apibendrina teisinę integracijos proceso dimensiją, nes ji yra prielaida nutraukti pabėgėlio statusą remiantis 1 C (3) *Pabėgėlių konvencijos* straipsniu. Tai taip pat gali reikšti sociokultūrinės integracijos proceso pabaigą individualiems pabėgėliams, kurie siekia įgyti priimančios šalies pilietybę, kaip visavertės narystės ir priklausomumo šaliai išraišką (Korac, 2003). Pabėgėlio kelias į natūralizaciją nėra be problemų. Kai kuriose šalyse pabėgėliai gali laukti ilgą laiką, kol atitiks atrankos kriterijus teikti prašymą gauti pilietybę. Todėl taip pat nedaromos išlygos iš anksto teikti pirmenybę gauti pabėgėlio statusą. Šalyse, kuriose teikiama pirmenybė, laikas, skiriamas sprendimui dėl prieglobsčio prašytojų prašymo, gali būti ne visuomet įskaičiuotas, kai kalbama apie rezidavimo šalyje trukmę, į ką kreipiamas dėmesys gavus prašymą suteikti pilietybę (Baldwin-Edwards, 1997). Papildomi rūpesčiai gali būti susiję su tvarka atskirose šalyse dėl pilietybės gavimo procedūrų, kai trūksta skaidrumo, teisės apeliuoti prieš negatyvų sprendimą dėl pilietybės prašymo ir ribotos galimybės arba nėra konsultavimo programų bei lengvai suprantamos informacijos apie medžiagą, kurią reikia parengti pabėgėliams, kai jie ruošiasi testavimui ar interviu dėl pilietybės suteikimo. Šalyse, kuriose yra konsultavimo parama, dažniausiai konsultacijos teikiamos pagal poreikį ar iškilus bet kokiems aktualiams klausimams. Dažniausiai konsultuoja savanoriai arba konsultacijos vykdomos realizuojamų projektų pagrindu. Jungtinių Tautų vyriausiojo pabėgėlių komisaro tarnyba teigia, kad Centrinės Europos šalys peržiūri pilietybės įteisinimo turinį ir įgyvendinimą siekdamas pabėgėliams, t. y. PGU, užtikrinti galimybę lengviau gauti pilietybę. Remiantis gerosios patirties

praktika, galima siūlyti (*UNHCR Note on Refugee Integration in Central Europe*, 2009):

- buvimą pabėgėliu vertinti kaip palankų elementą siekti pilietybės gavimo procedūros;
- atsižvelgti į visą laiką, kurį PGU praleidžia konkrečioje šalyje, kai apsisprendžia įteisinti pilietybę šalyje, t. y. turi būti įskaitomas ir prieglobsčio prašymo laikas;
- pašalinti ar mažinti teises natūralizacijos kliūtis, pvz., reikalauti iš asmens nuolatinio įsidarbinimo minimalų laikotarpį, reikalauti minimalaus penkerių metų rezidavimo konkrečioje šalyje laiko ar ilgą laiką vykdyti pilietybės prašymų nagrinėjimo procesą;
- pabėgėliams pristatyti reikalavimus suprantama bei nesudėtinga kalba ir pažeidžiamus asmenis (pvz., senus asmenis, patyrusius kančias, išgyvenusius traumas ar neraštingus asmenis) atleisti nuo būtinybės laikytis kriterijų;
- lengvinti natūralizacijos procesą PGU vaikams;
- paprastai ir skaidriai pristatyti reikalavimus ir procedūras rengiant dokumentus, kuriuos PGU gali gauti tik iš gimtosios šalies, ir nurodyti, kokiais būdais galima prašyti mažinti pilietybės procedūrų kainas;
- remti teises ir kitas konsultavimo paslaugas ar vartotojui palankią informaciją, asistuoti pabėgėliams pateikus prašymą gauti pilietybę, padėti rengiant prašymą, mokantis šalies kalbos ar laikant kalbos egzaminą.

Kriterijus – socialinė-ekonominė integracijos dimensija

Indikatorius – būstas

Žmogaus apgyvendinimo komisija (anglų k. – *The Commission on Human Settlements*) ir Globali prieglobsčio strategija iki 2000 m. (anglų k. – *Global Strategy for Shelter to the Year 2000*) apibrėžia adekvatų prieglobstį, kuris reiškia adekvatų privatumą. Adekvačią erdvę, adekvatų saugumą, adekvatų apšvietimą ir ventiliaciją, adekvačią bazinę infrastruktūrą bei adekvačią lokalizaciją atsižvelgiant į darbo ir pagrindines patalpas ir sudarant galimybes viską įsigyti prieinama / nuosaikia kaina (Guiraudon, 2000).

Jungtinių Tautų vyriausiojo pabėgėlių komisaro tarnyba laikosi pozicijos, kad tinkamas – saugus ir prieinamas – būstas yra pagrindinė žmogaus teisė ir adekvatus apgyvendinimas atlieka pagrindinį vaidmenį norint užtikrinti asmens sveikatą ir gerovę bei sudaro pagrindą, kuris neatsiejamas nuo įsidarbinimo, šeimos ryšių atkūrimo ir naujų ryšių su-

formavimo platesnėje bendruomenėje. Kol būstas nėra įtrauktas į bendruosius bazinius integracijos principus, argumentuojama, kad bendrasis bazinis principas Nr. 7 sudaro kontekstą įgyvendinti apgyvendinimo politiką integracijos sistemoje (anglų k. – *framework*). Šis principas teigia, kad pasidalyti forumai, tarpkultūrinis dialogas, švietimas apie imigrantus ir imigrantų kultūras bei stimuliuojančios gyvenimo sąlygos miestų aplinkoje stiprina imigrantų ir ES šalių narių piliečių interakcijas (*UNHCR Note on Refugee Integration in Central Europe, 2009*).

Pabėgėliai gali susidurti su daugeliu problemų, kai siekia gauti adekvatų būstą Centrinėje Europoje. Turintys problemų dėl būsto ir adekvataus apgyvendinimo galimybių sumažėjimo šiame regione, kas yra bendra ir lokalioms šalių populiacijoms, pabėgėliai dar gali stokoti tinkamų finansinių išteklių, kontaktų ar lokalių žinių apgyvendinti ir išlaikyti priimtina bei padorų būstą. Kai kuriose šalyse PGU gali neturėti teisinių galimybių gauti remiamą socialinį būstą dėl teisinių ir administracinių reikalavimų, kurie susiję su piliečių galimybe gauti būstą ar PGU rezidavimo šalyje trukme. PGU tokias situacijas suvokia kaip diskriminaciją, nes ignoruojamos jų teisės, arba akcentuoja rasizmą ar ksenofobiją. Šalyse, kuriose socialinis būstas pabėgėliams įmanomas, būstas dažniausiai išdėstytas neapgyvendintose miesto vietose ar miestuose, kur galimybės įsidarbinti ar pagrindiniai patogumai yra menki. Privačiojo sektoriaus būstas gali būti skurdžiai įrengtas ar blogos kokybės. Būsto pabėgėliai gali negauti ir dėl to, kad nekilnojamojo turto savininkai ignoruoja problemą ir nenori pasirašyti kontraktų, kurie būtų nuomininkams svarbūs kaip garantas, kad pabėgėliai mokės nuomos mokestį. Praėjus nurodytam maksimaliam laikui kolektyviniuose būstuose ar integracijos institucijose / centruose, pabėgėliai privalo persikelti į privačius būstus, kurie gali būti nesaugūs, nuomojami už didelę kainą ir neatitikti standartų. Be formalaus nuomos kontrakto PGU dažniausiai yra nepajėgūs prašyti nuomos ar socialinės paramos, registruotis kaip ieškantys darbo (kai kuriose šalyse oficialus ilgalaikio gyvenimo adresas būtinas registruojantis į darbą) ar gauti identifikavimo dokumentus, kurie suteikia teisinį ilgalaikio rezidavimo šalyje pagrindą. Užtikrinti pabėgėliams galimybes gauti saugų ir tinkamą būstą yra didelis iššūkis Europai. Centrinėje Europoje socialinių būstų privatizavimas, sumažintas naujų socialinių būstų statybų mastas ir nuomos išreguliavimas gali didinti šių iššūkių valdymo problemas. Plėtojant strategijas, skirtas tenkinti būsto poreikius, svarbu remtis koordinuotais veiksmais bei įtraukti visus galimus dalyvius ir steigėjus: vyriausybės struktūras, lokalias savivaldybes, NVO ir bendruome-

nių tinklus ar grupes. Sprendimas dėl poreikių turi būti siejamas ne tik su būsto galimybėmis ar specifinėmis jo charakteristikomis nacionalinėje būsto rinkoje, bet ir su platesniu integracijos potencialu aplinkoje, kurioje PGU gali apsigyventi. Todėl svarbu vertinti lokaliai darbo rikos sąlygas, įsidarbinimo ir švietimo galimybes, bendruomenės ryšius ir nuostatas bei socialinių paslaugų galimybes (mokyklas, vaikų priežiūros centrus ir sveikatos priežiūros institucijas, būtinas PGU integruojantis) (Guiraudon, 2000).

Jungtinių Tautų vyriausiojo pabėgėlių komisaro tarnyba drąsina vyriausybes ir kitus steigėjus (*UNHCR Note on Refugee Integration in Central Europe*, 2009):

- plėtoti partnerystę ir kurti būsto teikėjų galimybes didinant sąmoningumą ir vystant partnerystę su privačiojo sektoriaus savininkais, nuomos agentais, socialinio būsto steigėjais, PGU bendruomenėmis ir NVO, įtraukti juos į atstovavimo apgyvendinant, konsultavimo ir paramos veiklas;
- organizuoti mokymus visuomenei ir kitiems būstų savininkams, nuomininkams ar PGU teisių atstovams bei stengtis užtikrinti, kad supratimas apie PGU patirtis ir poreikius teikia informacijos priimant sprendimus dėl apgyvendinimo bei vykdant administracinius procesus;
- konsultuotis su PGU ir jų atstovais nacionalinių apgyvendinimo strategijų plėtotės ir peržiūros kontekste;
- skatinti tikslingo finansavimo ar kitokią paramą lengviau gauti būstą: suteikti ekonominių lengvatų privatiems ir valstybiniam savininkams dėl nuomos PGU, pvz., suteikti vyriausybės pašalpą ar finansinę paramą vykdant miesto gyvenimo programas ar realizuojant schemas, kai darbo savanoriai dalyvauja renovuojant ar rekonstruojant būstus;
- vystyti brokerių paslaugas, kai vyriausybės institucijos ar NVO suteikia privatiems būstų savininkams nuomos, draudimo ar kitas garantijas, jei jie nuomoja būstus PGU;
- teikti finansinę paramą ar grąžintinas nuomos pašalpas, skirtas sudoroti su finansine situacija, kai reikia susimokėti būsto mokesčius. Tai turi būti realizuojama atsižvelgiant į būsto rinkos realijas ir specifinę situaciją bei papildomus apribojimus, su kuriais susiduria PGU būsto rinkoje;
- atsisakyti remti formalius nuomos kontraktus, kai prašoma finansinės paramos būstui atsižvelgiant į situaciją, kad PGU yra komplikuo-toje padėtyje ir ne visuomet gali sudaryti formalius kontraktus;

- kuriant PGU pajėgumą, realizuoti PGU orientavimosi įvairiais požiūriais šalyje kursus ir individualias integracijos programas, teikti informaciją apie nuomininkų ir nuomotojų teises bei atsakomybes, informuoti apie mokėjimo naudą ir metodus, būsto įsigijimo schemas ir paramos paslaugas įsigyti būstą;
- remti bendruomenės paslaugas, kurios padeda rasti adekvatų būstą ir teikia patarimus būsto įsigijimo ar nuomos klausimais, informuoja ir atstovauja PGU įvairiais atvejais, kai PGU ieško naujo būsto persikelti iš integracijos institucijų / centrų. Tokios paslaugos, remiančios PGU integraciją, gali būti paremiamos ir NVO arba gali būti dalis pagrindinių paslaugų, kurios sukurtos piliečiams, kurie nepasitenkina būsto rinka;
- įtraukti savanorius, kurie turi žinių apie vietas, kad jie praktiškai padėtų PGU, norintiems rasti tinkamą būstą;
- užtikrinti, kad prioritetas prašant socialinio būsto būtų skiriamas pažeidžiamiesiems pabėgėliams, pvz., seniems žmonėms, fiziškai neįgaliesiems asmenims ar vaikams, ir būstą gerinti esant galimybėms;
- nesieti registracijos su pirminiu apsigyvenimu šalyje ar įsidarbinimu ir taip užkirsti kelią diskriminacijai, rasizmui. Stebėti, kaip įgyvendinami teisiniai principai, mažinti struktūrinius kliuvinius, su kuriais susiduria PGU, siekiantys saugaus ir tinkamo būsto;
- pagal poreikį peržiūrėti nacionalines, regionines ir lokalias politikas bei praktikas siekiant naikinti kliuvinius gauti vyriausybės remiamą socialinį būstą pagal pilietybę ar gyvenimo šalyje reikalavimus ir užtikrinti būsto gavimo procedūrų teisiškumą pagal lygybės ir antidiskriminacijos principus.

Kriterijus – pabėgėlių benamystė, kaip integracijos trukdys

Tyrimo, atlikto Vengrijoje, rezultatai atskleidė tokias pabėgėlių benamystės charakteristikas (*Refugee Homelessness in Hungary*, 2010):

- pabėgėliai rizikuoja tapti benamiais, kai, siekdami būti pripažinti, keliavo ES šalyse narėse arba trumpam apsistojo integracijos centre, o paskui buvo priversti grįžti atgal į šalį. Trylika interviu dalyvių paliko šalį be pripažinto statuso, septyni siekė prieglobsčio kitose Europos šalyse, likusi respondentų dalis lankė draugus ar šeimą užsienyje bei bandė gauti darbą kitose šalyse;
- pabėgėlio sprendimas judėti pirmiausia susijęs su išgyvenimo rūpesčiais, o ne su motyvacija turėti geresnį ekonominį statusą arba siekti aukštesnio lygmens gerovės, kokia gali būti kitose ES šalyse.

Raktiniai bruožai, kurie darė įtaką pabėgėlių integracijos šalyje ir pragyvenimo strategijų pasirinkimo nuostatomis siekiant pripažinimo statuso, yra tokie: perspektyvų susijungti šeimai stoka; gerų pavyzdžių, kaip pabėgėliai sėkmingai integruojasi, trūkumas; galimybių įgyti konkrečios šalies oficialiosios kalbos žinių ir įgūdžių nebuvimas bei supratimo, kaip veikia formalioji švietimo sistema ir kokie yra neformalios komunikacijos kanalai su šalies populiacija, ribotumai; įsidarbinimo perspektyvų, kaip ir pajamų perspektyvų, siekiant paremti šeimas, gyvenančias gimtojoje šalyje, stoka;

- neformalus pabėgėlių informacijos tinklai atlieka gyvybiškai svarbų vaidmenį individualiai priimant sprendimus (išvykti į kitą šalį, parašyti prašymą dėl šeimos susijungimo, persikelti į integracijos centrą ar kt.). Tyrimo dalyviai sunkiai galėjo gauti tikslią ir detalią informaciją bei buvo priversti priimti sprendimus nesuprasdami teisinių ir su gerove susijusių niuansų. Didžioji tyrimo dalyvių dalis neturėjo kontakto ir su socialiniu darbuotoju Imigracijos ir pilietybės tarnybos Integracijos centre;
- pabėgėliai konstatuoja, kad, išvykę iš šalies ir grįžę, jie jaučiasi pažeidžiami, nes iš jų atimama socialinės gerovės parama, galima Integracijos centre. Tačiau, pripažinus statusą, dvejus metus galimas finansinių išteklių minimumas, kai pabėgėliai turi lankyti kalbos kursus bendruomenės lygmenyje, nors galimybės mokytis jiems nesudaromos iš karto atvykus į šalį. Šios paslaugos tampa galimos tik po kelių savaičių, poros mėnesių ar daugiau;
- nesant specifinių PGU bendruomenių, apribojama efektyvi integracija. Konkrečios šalies bendruomenė stokoja finansinių ir institucinių išteklių, kad galėtų paremti ką tik pripažintų pabėgėlių integracijos procesą. Nors ir labai ribotai, kai kuriamas saugumo tinklas pateikiant PGU informaciją bei materialinę ir emocinę paramą, neformaliajame / tarpasmeniniame lygmenyje vis dėlto stebima stipri PGU grupės darna;
- dauguma respondentų minėjo, kad gauti pagrindinį maistą ir prieglobstį įmanoma tik padedant kitiems PGU, kurie buvo priversti grįžti į šalį, ir tik tuo laiku, kai mokosi svečios šalies kalbos bei gauna minimalią finansinę paramą;
- interviu dalyvavę žmonės teigė, kad stokoja adekvačios informacijos apie integraciją ir įmanomas bendruomenės paslaugas;
- respondentai konstatavo, kad gyvena blogomis gyvenimo sąlygomis, o šeši iš penkiolikos dalyvių priversti gyventi benamių prie-

globsčio namuose. Šiuose namuose miegama su pertrūkiais, o perspektyvos rasti tinkamą būstą menkos;

- nors gyvenimo sąlygos nepastovias, tik keli tyrimo dalyviai teigė, kad jaučiasi psichologiškai nesaugūs, tik trys respondentai nurodė, kad buvo užpulti, ir du iš pastarųjų buvo neįgalūs asmenys, kurie judėti galėjo ribotai bei buvo gerokai išgėrę alkoholio. Vieną iš jų Vengrijos nacionalinės šventės metu (2009-10-23) užpuolė skustagalviai – kelis kartus spyrė į pilvą ir kitas kūno dalis;
- tik dviem iš penkiolikos respondentų pavyko įsidarbinti: jie yra baigę vidurinę mokyklą ir turi darbo patirties. Vienas tyrimo dalyvis buvo baigęs profesinio rengimo programą Dubajuje, kur ir įgijo profesinę kvalifikaciją. Vengrijoje jis tegavo žemo lygmens nekvalifikuotą darbą. Interviu metu jis buvo bedarbis ir negalėjo rasti darbo dėl patirtų sužeidimų, kai dirbo statybose gavęs pabėgėlio statusą;
- dauguma respondentų Vengrijoje savo ateitį mato niūrią, todėl neplanuoja čia ilgai užsibūti. Šeši iš penkiolikos respondentų teigė, kad iš gimtosios šalies vėl išvyktų į Vengriją vien dėl to, kad turėtų kur miegoti ir ką valgyti. Trys respondentai akcentavo, kad patiria nusivylimą ir, užuot gyvenę Vengrijoje ir buvę bedarbiais, yra linkę grįžti į gimtąją šalį (Somalį).

Indikatorius – įsidarbinimas

Jungtinių Tautų vyriausiojo pabėgėlių komisaro tarnybos išvada dėl lokalios integracijos drąsina visas valstybes apgalvoti būdus, kuriais PGU galėtų įsidarbinti ir aktyviai dalyvauti šalių ekonominiame gyvenime, turėtų galimybes mokytis ir tobulinti ar plėtoti įgūdžius. Minėta tarnyba skatina valstybes peržiūrėti įstatymus bei praktikas ir koncentruotis į egzistuojančių kliuvinių mažinimą PGU į(si)darbinimo klausimais. Panašias rekomendacijas teikia ir Pagrindiniai imigrantų politikos ES principai (anglų k. – *Common Basic Principles for Immigrant Integration Policy in the European Union*), kurie akcentuoja svarbą įsidarbinti kaip raktinę integracijos proceso dalį, kuri taip pat yra svarbiausia, kad PGU dalyvautų ir įneštų savą indėlį į priimančią juos visuomenę. Taip pat šie principai išryškina poreikį imtis aktyvių veiksmų, užtikrinančių valstybinių institucijų, politikos, būsto ir paslaugų atvirumą PGU.

Įsidarbinimas yra pagrindinė pabėgėlių integracijos prielaida. Jungtinių Tautų vyriausiojo pabėgėlių komisaro tarnyba, atlikusi sistemingą stebėseną, identifikavo daug kliūčių PGU įsidarbinti Centrinėje Europoje. Daug pabėgėlių negeba pritaikyti turimos akademinės ir profesinės

kvalifikacijos bei dėl atitinkamų dokumentų stokos neįskaitoma jų turima darbo patirtis gimtojoje šalyje, todėl jie negali dalyvauti formaliuose pažymėjimų suteikimo ir akreditacijos procesuose, kurie vykdomi vyriausybiname ir asociacijų lygmenyse. Dėl tų pačių priežasčių PGU susiduria su problemomis, kai nori atnaujinti akreditaciją, nes dėl to prireikia kreiptis į institucijas jų gimtosiose šalyse, kai PGU šiuo klausimu neturi pasirinkimo. PGU gali neturėti informacijos apie įdarbinimo specifiką, mokymosi ar darbo pasiūlos paslaugas arba programas, todėl dauguma yra bedarbiai. Tais atvejais, kai PGU gauna finansinę paramą, jie gali ilgiau išlaikyti darbą, kas sudėtinga dėl trumpalaikio gyvenimo šalyje.

Daug PGU teigia, kad neturi žinių apie savo teises ir pareigas darbo vietoje, todėl susiduria su didesne rizika būti išnaudojamiems ar patirti smurtą. Diskriminacija darbo rinkoje yra kitas rūpestis, kurį įvardija PGU norėdami įsidarbinti, nes įdarbinimo agentūros ar darbdaviai ignoruoja jų teises arba kliūviniai yra rasizmas ar ksenofobija. Siekdami įsidarbinti, PGU gali stokoti žinių apie paslaugas, padedančias jiems pradėti dirbti, ir gali negebėti suteikti garantijų bankui, kas svarbu mokant mokesčius. Kai kuriose šalyse teisė įsidarbinti tam tikrose profesinėse srityse gali būti suteikiama tik piliečiams, prie kurių PGU nepriskiriami, kol negauna pilietybės (Bevelander, 1999; Leitner, 1997).

Jungtinių Tautų vyriausiojo pabėgėlių komisaro tarnyba skatina (*UNHCR Note on Refugee Integration in Central Europe*, 2009):

- valstybinį ir privatųjį sektorių plėtoti partnerystę ir siekti rezultatų bendradarbiaujant (apimti įdarbinimo agentūras, individualius darbdavius, darbdavių asociacijas, mokymų vykdytojus ir lokalius tinklus, kurie turi potencialių galimybių įdarbinti);
- didinti darbdavių sąmoningumą vertinant ir tvirtinant PGU kvalifikaciją, įgytą nacionaliniame lygmenyje, arba priimti PGU dalyvauti profesinio rengimo, bazinių įgūdžių įgijimo ir plėtotės ar kituose kursuose;
- taikyti matavimus, kurie padėtų PGU įsidarbinti įgijus kalbos įgūdžių ar suteikti kitą mokymosi pagalbą siekiant patenkinti potencialių darbdavių poreikius, naudoti ekonominį skatinimą, padedantį įsidarbinti PGU (ypač tiems, kurie priskiriami pažeidžiamoms specialiųjų poreikių grupėms);
- pristatyti lanksčius ir efektyvius matavimus, kad būtų atliktas anksčiau PGU įgūdžių, kompetencijų ir kvalifikacijų identifikavimas, vertinimas ir validavimas;
- kuriant individualias integracijos programas įtraukti orientacijos kursus, įgūdžių ir kvalifikacijų vertinimo procedūras, orientacijos

darbo rinkoje informaciją, konsultuoti dėl profesinio rengimo galimybių ir plėtoti darbo paieškos įgūdžius; šių programų elementas gali būti ir patarimų bei paramos teikimas, kaip gauti ir įgyvendinti smulkiojo verslo schemas;

- individualios integracijos programos turi apimti kalbos mokymo kursus, pagrindinių komunikavimo įgūdžių, kurie atitinka individualių PGU įsidarbinimo lūkesčius ir dera su turima darbo patirtimi, vystymą ir plėtotę;
- plėtoti mentorystės ir savanorystės schemas, susijusias su PGU ir kolegomis profesinėje srityje, padėti orientuotis specifinėse profesinėse srityse priimančioje šalyje, remti darbo paieškos iniciatyvas ir plėtoti darbo paieškos įgūdžius, plėtoti tinklus tarp darbdavių ir profesijos kolegų;
- plėtoti schemas, kurios sudaro galimybes PGU gauti darbą ir mokytis praktiškai (atliekant darbą) bei tikrinti / vertinti su darbu susijusius PGU įgūdžius, kuriuos patvirtina darbdavių išduoti pažymėjimai;
- padėti įgyvendinti bendruomenės paslaugas – patarti ir suteikti informacijos įsidarbinant bei atstovauti PGU, kai sudaromi kontraktai su PGU ir darbo rinka arba kai PGU patys darbinasi arba ieško darbo. Tokias paslaugas gali teikti NVO, kaip tai daro šalies piliečiams, patiriantiems sunkumų darbo rinkoje;
- įgyvendinti smulkiojo verslo schemas, kurios padėtų PGU steigti savo verslą (pvz., tradiciniai menai ir rankdarbiai);
- adaptuoti / taikyti matavimus, kuriais siekiama kaupti ir fiksuoti PGU įgūdžius, stebėti PGU dalyvavimą darbo rinkoje ir mažinti formalius įsidarbinimo bei smulkiojo verslo steigimo kliuvinius, kurie susiję su menkomis vaiko priežiūros ar ikimokyklinio ugdymo galimybėmis, rinkos instrumentų stoka, transporto nebuvimu ir kredito paslaugų netinkamumu;
- įgyvendinti teisės įstatymus, kad būtų išvengta diskriminacijos ir rasizmo, mažinti struktūrinius barjerus PGU siekiant dirbti ir stiprinti lygias galimybes visose darbo vietose;
- peržiūrėti vyriausybės įdarbinimo politiką ir praktiką, kad būtų pašalintos kliūtys PGU įsidarbinti valstybiniame sektoriuje, kai trukdžiais tampa nacionaliniai pilietybės ir gyvenimo trukmės šalyje kriterijai, ir užtikrintas lygių teisių ir antidiskriminacinių principų įgyvendinimas;
- peržiūrėti teisės aktus ir įstatymus siekiant šalinti su tautybe, pilietyste, gyvenimo šalyje trukme ar kitais reikalavimais susijusius draudi-

mus dėl teisės įsidarbinti ar patiems steigti smulkų verslą konkrečiose profesinėse srityse;

- peržiūrėti teisės aktus ir įstatymus siekiant šalinti draudimus dėl teisės įsidarbinti ar patiems steigti smulkų verslą PGU, kuriems skirta apsauga, ir nesikoncentruoti į gyvenimo šalyje trukmę ar teisės balsuoti neturėjimą, kai PGU siekia rasti darbą ir gauti paramą iš integracijos paslaugas teikiančių institucijų.

Indikatorius – vaikų ir suaugusiųjų švietimas

Švietimas yra teisė ir priemonė padedanti įgyvendinti žmogaus teises. PGU švietimas gali būti pirminis įrankis, padedantis vaikams ir suaugusiems išvengti skurdo ir turėti priemonių visaverčiai dalyvauti šalyje, kurioje asmuo prašosi prieglobsčio, gyvenime (Heath ir kt., 2008).

Jungtinių Tautų vyriausiojo pabėgėlių komisaro tarnyba pateiktose išvadose dėl lokalsios PGU integracijos akcentuoja švietimo ir įgūdžių vaidmenį plėtojant PGU dalyvavimą ekonominiame priimančios šalies gyvenime. Taip pat minėta tarnyba pripažįsta švietimo ir ilgalaikių sprendimų ryšius, todėl skatina sudaryti švietimo galimybes PGU vaikams (UNHCR *Note on Refugee Integration in Central Europe*, 2009).

Jungtinių Tautų vyriausiojo pabėgėlių komisaro tarnybos švietimo strategija koncentruojasi į svarbų švietimo ir rekreacijos veiklų vaidmenį padedant pakartotinai pristatyti normalumo ir rutinos jausmų svarbą PGU vaikų ir suaugusiųjų gyvenime. Penktas bendrasis imigrantų integracijos principas reikalauja švietimo pastangų būti kritiškais rengiant imigrantus tapti rezultatų pasiekusiais ir aktyvesniais visuomenės dalyviais. Siūlomi matavimai apima mokyklos ugdymo programų (*curriculum*) įvairovę, prevenciją, kad jauni žmonės baigtų mokyklą ar nepaliktų jos per anksti, rinkęsi aukštąjį mokslą ir būtų užbėgta už akių jaunimo nusikalstamumui. PGU, siekdami švietimo Centrinėje Europoje, gali susidurti su daugeliu sunkumų. Kai kurie suaugę PGU nesimokė ar nebaigė pradinės mokyklos gimtojoje šalyje, todėl stokoja bazinių įgūdžių ir kvalifikacijos, kuri būtina norint dalyvauti profesinio rengimo ar nuolatinio mokymosi programose arba ketinant įsidarbinti konkrečiame sektoriuje (Dijkstra ir kt., 2001).

PGU, neturintys bazinių raštingumo įgūdžių, susiduria su rimtomis problemomis mokydami kalbos priimančioje šalyje ar įsisavindami kitus įgūdžius, kurie būtini norint gyventi nepriklausomai. PGU aukštasis išsilavinimas gali būti nepripažintas dėl reikiamų dokumentų patvirtinimų stokos, vykdomų procedūrų, sudarančių sąlygas kompetentingoms

švietimo institucijoms įgyvendinti atitinkamus matavimus ar patvirtinti dokumentuotus įrodymus, kurie yra iš PGU gimtosios šalies. Tokių galimybių PGU neturi (Heath ir kt., 2008).

PGU vaikai ir jauni žmonės susiduria su rimtomis problemomis mokykloje. Greiti pokyčiai, susiję su gyvenamosios vietos pasikeitimu, vykstant prieglobsčio prašymo procedūrai ir laukiant pripažinimo statuso, gali skatinti nesaugumą ir slopinti aktyvų PGU vaikų dalyvavimą švietimo veikloje. Jungtinių Tautų vyriausiojo pabėgėlių komisaro tarnybos pranešimuose dažnai minimas PGU vaikų saugumo neužtikrinimas mokyklos poilsio erdvėse ir konstatuojamos diskriminacinės mokyklos administracijos ir mokytojų personalo nuostatos arba kalbama apie sunkumus pateikiant dokumentuotus įrodymus dėl turimų mokymosi pasiekimų. Kai kuriose šalyse mokytojai gali neturėti patirties, kuri būtina mokant etniškai įvairias grupes arba vaikus, kalbančius skirtingomis gimtosiomis kalbomis. O tais atvejais, kai dirba patirtį turintys mokytojai, mokykla, norėdama padėti PGU vaikams įsitraukti į mokyklos veiklas bei pristatyti įvairovę kaip svarbią mokyklos ugdymo programos (*curriculum*) dalį, gali neturėti galimybės gauti specializuotų išteklių ar papildomos finansinės paramos (Dijkstra ir kt., 2001).

Kai kuriose šalyse teikiami kalbos kursai, bet jų intensyvumas ir trukmė gali būti nepakankami, kad sudarytų sąlygas PGU vaikams ir jauniems žmonėms įgyti įgūdžių, kurių reikia mokantis ir vidurinėje mokykloje, ir aukštojo mokslo institucijose. Be reikiamų kalbos žinių ir įgūdžių priimančioje šalyje vyresnio amžiaus vaikai turi lankyti jaunesniųjų klasių pamokas, kas neatitinka jų amžiaus, intelektualinio vystymosi ar poreikių. Tokia situacija skatina stigmatizaciją ir šių vaikų atskirtį. Jungtinių Tautų vyriausiojo pabėgėlių komisaro tarnybos saugumo darbotvarkė skatina šalis skirti reikiamą dėmesį PGU pradiniam ir viduriniam išsilavinimui. Pirmiausia Centrinės Europos vyriausybės skatinamos peržiūrėti priimtus švietimo reikalavimus ir užtikrinti būtinybę atsižvelgti į asmens amžių. Skatinant PGU vaikų gyvenimo stabilumą ir numatomumą, vyriausybių vadovams patariama susilaikyti nuo vietų, kuriose gyvena prieglobsčio prašytojai su mokyklinio amžiaus vaikais, keitimo be neišvengiamos būtinybės. Tikslinga ir specializuota parama turi būti suteikta PGU vaikams ir jų šeimoms kuo anksčiau, PGU vaikai iš prieglobsčio prašytojų šeimų egzaminuojami atsižvelgiant į vaikų teises, o šeimos perkėlimo procesai vykdomi vėliau. Tai turi būti susiję su švietimo, psichologiniais, rekreaciniais ir kitais specialiaisiais poreikiais. PGU gyvenamosios vietos keitimas turi būti derinamas su pagalba PGU vaikams prisitaikyti prie švietimo sistemos priimančioje

šalyje, įgyti kalbos įgūdžių ir užpildyti nutraukto mokymosi spragas ar skatinti dėl patirčių paliekant gimtąją šalį ir gyvenant tremtyje sutrikusią intelektualinę raidą (*UNHCR Note on Refugee Integration in Central Europe*, 2009). Todėl papildomas finansavimas (specialios pašalpos ar stipendijos) mokyklose turi būti apgalvotas, orientuotas į besimokančius mokyklose PGU vaikus. Kur tokios galimybės įmanomos, atitinkamos institucijos turi sukurti stebėsenos sistemą, kuri sudarytų sąlygas efektyviai naudoti paramą, skirtą visoms švietimo iniciatyvoms ir švietimo institucijoms, kuriuose mokosi mišrios populiacijos vaikai.

Siekiant paremti vaikų ir jaunų žmonių integraciją, pagrindinį vaidmenį reikia suteikti šeimoms: suteikti pastangas ir įtraukti PGU šeimas, kad jos paremtų savo vaikus ir jaunus žmones mokykloje, suteikti informaciją apie švietimo sistemą priimančioje šalyje, vaikų priežiūros praktikas, susijusias su disciplinuotumu ir supervizija, patyčiomis ir rasizmu bei aplinkos spaudimu (Dijkstra ir kt., 2001).

Jungtinių Tautų vyriausiojo pabėgėlių komisaro tarnyba rekomenduoja (*UNHCR Note on Refugee Integration in Central Europe*, 2009):

- į vaikus orientuotą priėmimą ir integracijos paslaugas teikiančioms institucijoms peržiūrėti priėmimo sąlygas orientuojantis į švietimo, psichologinius, rekreacijos ir kitus specialiuosius PGU vaikų poreikius;
- susilaikyti nuo skubių perkėlimų PGU šeimų, auginančių mokyklinio amžiaus vaikus, nebent perkėlimas būtinas;
- didinti galimybę PGU vaikams ir jauniems žmonėms mokytis, kurti ir parinkti specialias kalbos ir orientacijos programas, padėti PGU vaikams ir jauniems žmonėms integruotis į pagrindinę priimančios šalies švietimo sistemą ir pristatyti juos šios šalies kultūrai bei socialinėms struktūroms. Tokios programos turi būti įmanomos iškart, kai prieglobsčio prašytojai atvyksta. Atsižvelgiant į specifines aplinkybes, šios programos gali būti atskirtos nuo pagrindinių paslaugų teikimo ar būti dalimi lankstaus susitarimo, sudarančio sąlygas pabėgėliams vaikams ir jauniems žmonėms pirmiausia padalyti savo laiką į pagrindines ir tikslines mokyklos veiklas;
- naudoti lanksčius kriterijus ir lygmenį, į kurį įsitraukia PGU vaikai ir jauni žmonės, apibrėžti pagal jų mokymosi plėtotę ir poreikius, bet ne pagal galimybes gauti mokyklos pažymėjimus;
- suteikti paramą ir asistuoti PGU vaikams ir jauniems žmonėms klaseje, kad jie neiškristų iš švietimo sistemos, tenkinti specifinius mokymosi poreikius samdant dvikalbį mokymą taikančius profesionalus, dvikalbes instrukcijas ir kitas iniciatyvas;

- užtikrinti galimybę mažiems PGU vaikams lankyti ikimokyklinės institucijas / darželius iš karto atvykus ar vaiko tėvams pateikus prieglobsčio prašymą;
- formuoti jaunimo grupes, remti rekreacijos, sporto, žaidimų ir kultūrines veiklas, skirtas visiems PGU vaikams ir jauniems žmonėms, už mokyklos ribų ir ne mokymosi laikotarpiu;
- kurti ir vykdyti tikslines ugdymo ir rengimo veiklas jauniems PGU apimant galimybes gauti stipendijas ir finansinę paramą, kai jie baigia studijas ar įgyja būtiną pažymėjimą;
- tais atvejais, kai jauni PGU nėra įgiję bazinio išsilavinimo, suteikti jiems specialią paramą ar lengvinti galimybę lankyti raštingumo pamokas, rengimo kursus, mokytis atliekant praktiką ir dalyvauti neformaliojo švietimo bei ugdymo veikloje ir tokiu būdu padėti įgyti bazinio raštingumo ir kitų įgūdžių;
- kurti ir plėtoti procedūras, skirtas sąžiningai ir skaidriai vertinti, kaip PGU, siekiantys mokytis aukštojoje mokykloje ir tęsti auštojo mokslo studijų programą, atitinka konkrečius reikalavimus netgi tais atvejais, kai įgytos kvalifikacijos negalima patvirtinti dokumentais;
- stiprinti švietimo ir ugdymo teikėjų potencialą, specializuotai parengti pedagogų personalą, kad jie gebėtų dirbti su įvairiomis besimokančių asmenų populiacijomis, vystyti kultūriškai įtraukiančią mokymosi programą (*curriculum*) bei plėtoti mokymo išteklius;
- kurti sistemą, kurioje būtų remiami pedagoginiai tyrimai, susiję su PGU vaikų švietimu ir ugdymu, stebėti, kaip įgyvendinamos tarpkultūrinės pedagoginės programos, finansuoti šias programas, nes mokytojai turi būti pasirengę dirbti su įvairiomis populiacijomis;
- remiantis PGU tėvų sutikimu, PGU vaikams ir jauniems žmonėms kurti individualios integracijos planus, identifikuoti švietimo ir ugdymo paramos poreikį bei sieti juos su švietimo, poilsio, rekreacijos ir vaiko paramos paslaugomis.

Suaugusiems PGU, neturintiems bazinio išsilavinimo, Jungtinių Tautų vyriausiojo pabėgėlių komisaro tarnyba rekomenduoja (*UNHCR Note on Refugee Integration in Central Europe, 2009*):

- vadovaujant švietimo ir ugdymo institucijų specialistams, tobulinti ir plėsti raštingumo programas suaugusiems PGU be bazinio išsilavinimo, nes raštingumas yra būtinas įgūdis bei visaverčio gyvenimo ir kitų gyvenimiškų gebėjimų pagrindas;

- tenkinti kitus jaunų ir suaugusių PGU bazinio mokymosi poreikius, teikti profesinio ar kitokio pobūdžio rengimo paslaugas, plėsti savanorystę ar įsidarbinimo galimybes, teikti neformaliojo ugdymo(si) ar orientavimosi programas, skirtas spręsti sveikos aplinkos, šeimos gyvenimo ir kitas problemas mokantis praktiškai ir iš patirties;
- teikti lanksčias mokymosi paslaugas ir sudaryti tik moterų mokymosi klases, kurios skatintų PGU moterų be bazinio išsilavinimo dalyvavimą ugdymo(si) ar rengimo veikloje, stiprintų ir skatintų bazinių gyvenimo įgūdžių plėtotę, gerintų raštingumo įgūdžius;
- pagal specialias programas parengti mokymo ir kitą personalą, kuris dirba su suaugusiais PGU, plėtoti kultūriškai įtraukiančią ugdymo programą (*curricula*) bei rengimo išteklius.
- suaugusių PGU integraciją vertinti kaip ekonominio indėlio galimybę, nes, dirbdami ar mokydami svečioje šalyje, PGU moka mokesčius ir taip prisideda prie šalies ekonomikos plėtos.

Indikatorius – sveikata

Sveikata yra esminė žmogaus teisė, nepriklausoma nuo įstatymiškai patvirtintų žmogaus teisių ir jų įgyvendinimo pobūdžio. Kiekvienas asmuo turi teisę džiaugtis gera sveikata, gyventi sveikai ir oriai. Dėl persekiojimo, traumų ir persikėlimo į kitą šalį patirčių pabėgėliai, palyginti su pagrindine populiacija, turi papildomų fizinės ir psichikos sveikatos problemų. Dėl ribotos prevencijos ar kitų sveikatos priežiūros programų, ilgesnio bazinių poreikių mažinimo ir pagrindinių išteklių, teikiant gydymą pirmoje prieglobsčio prašymo šalyje, PGU gali turėti papildomų sveikatos priežiūros poreikių. PGU gali susidurti su įvairiomis problemomis prireikus sveikatos priežiūros paslaugų Centrinėje Europoje. Pagal Kvalifikacines nuorodas / direktyvas (anglų k. – *Qualification Directive*) PGU turi gauti sveikatos priežiūros paslaugas tokiomis pačiomis sąlygomis, kaip ir konkrečios priimančios šalies gyventojai / piliečiai. Tačiau gali būti ribojamos pagrindinės ir skubios paslaugos ar netinkamai suteikiama priežiūra. Dauguma PGU nežino priimančios šalies sveikatos priežiūros sistemos pobūdžio (Carballo ir kt., 1998).

Be bazinių kalbos įgūdžių ar interpretavimo ar vertimo paslaugų PGU dažniausiai nepajėgia komunikuoti su sveikatos priežiūros specialistais ir reikalauti tinkamo gydymo. Sveikatos priežiūros paslaugų teikėjai gali būti nesusipažinę su dokumentais, kurie naudojami norint identifikuoti PGU dėl sveikatos draudimo, ir gali atsisakyti gydyti PGU arba nusiųsti juos pas specialistus. Šalyse, kuriose integracijos programos,

pvz., kalbos mokymosi, yra privalomos, specialiųjų poreikių PGU negali dalyvauti pamokose (seni asmenys, išgyvenę kankinimus ar traumas žmonės) ir rizikuoja prarasti sveikatos draudimo paramą, nors medicinos paslaugos jiems ypač reikalingos (Bollini ir Siem, 1995).

Specializuota parama išgyvenusiems kankinimus ar traumas PGU gali būti įmanoma sostinėse arba teikiama neadekvačiu intensyvumu ir būti netinkamos kokybės. Jungtinių Tautų vyriausiojo pabėgėlių komisaro tarnyba referuoja, kad nusiskundimų dėl gydytojų ir kito personalo ksenofobijos ar diskriminacinių nuostatų bei dėl kai kurių gydytojų ar slaugytojų lūkesčių gauti piniginę premiją iš PGU, kaip pacientų, prireikus sudėtingos operacijos ar gimdant, pasitaiko neretai. Ši tarnyba taip pat siūlo (*UNHCR Note on Refugee Integration in Central Europe*, 2009):

- kurti sveikatos priežiūros teikėjų potencialą – organizuoti rengimo ir ugdymo programas sveikatos priežiūros specialistams, kurie dirba ir tenkina PGU poreikius atsižvelgdami į jų turimą patirtį. Tokiais būdais sveikatos priežiūros specialistai mokosi iš praktikos ir suteikia adekvatų bei efektyvų gydymą;
- finansiškai remti bendruomenines interpretavimo ar vertimo paslaugas, įtraukti vertėjus iš PGU bendruomenės, lengvinti naujai atvykusių pabėgėlių ar specialiųjų poreikių pabėgėlių bei sveikatos priežiūros specialistų komunikaciją;
- teikti pagalbos linijos paslaugas, sveikatos priežiūros specialistams suteikti informaciją tikslinant pabėgėlių statusą ir identifikaciją dėl sveikatos priežiūros ir kitų susijusių paslaugų;
- didinti PGU potencialą apimant bazinį sveikatos ugdymą bei sveikatos priežiūros sistemos ir su sveikata susijusių žmogaus teisių išmąnyimą priimančioje šalyje, kas yra dalis kalbos mokymosi ar kultūrinio suvokimo dalis;
- remti bendruomenines paslaugas, kurios teikia patarimus, informaciją ir padeda spręsti sveikatos klausimus dėl specializuoto medicininio gydymo, kai pabėgėliai persikelia iš vyriausybės remiamų pabėgėlių institucijų. Tokios paslaugos gali būti koncentruotos NVO, suteikiančios integracijos paslaugas, ar gali būti dalis pagrindinių paslaugų, kurios teikiamos ir priimančios šalies specialiųjų poreikių piliečiams;
- teikti tikslingą paramą ir specialistų paramą kaip dalį nemokamų sveikatos priežiūros paslaugų pirmoje PGU integracijos fazėje, užtikrinti finansinę paramą privalomoms odontologo, oftalmologo ir kitoms aktualios priežiūros bei specializuotoms medicinos paslaugoms;

- specialiųjų poreikių PGU nemokamą sveikatos priežiūrą teikti kaip įmanoma ilgiau, kol pirmose integracijos stadijose jie patys negali padengti savo sveikatos priežiūros paslaugų;
- užtikrinti tikslingą medicinos ir psichosocialinę priežiūrą moterims ir merginoms, priklausančioms rizikos grupei, lengvinti jų sveikimą ir reabilitaciją bei integraciją priimančioje šalyje;
- specializuotą priežiūrą, konsultavimo ir kitas paslaugas PGU, kurie yra patyrę kankinimus ir traumas, teikti dalyvaujant tarpkultūriniais mediatoriams / tarpininkams ir vertėjams ir įpareigoti pastaruosius teikti naudingą paramą per paslaugas PGU;
- sveikatos ugdymas turi būti orientavimosi, kalbos mokymosi ar kitų ugdymo programų dalis, o jaunas PGU būtina informuoti apie reprodukcinę sveikatą;
- peržiūrėti sveikatos priežiūros teikimo politiką ir praktiką ir užtikrinti PGU nediskriminavimą, adekvačią ir specializuotą sveikatos priežiūrą remiantis lygybe su priimančios šalies piliečiais tokiose pačiose situacijose;
- paimti sveikatos priežiūros draudimo dokumentus iš karto, kai PGU statusas pripažįstamas. PGU turi būti suteikta teisė pasirinkti sveikatos priežiūros paslaugas, o sveikatos draudimo paslaugos gali būti padengiamos papildomai.

Indikatorius – visuomenės / valstybės parama ir socialinis draudimas

Universalioji žmogaus teisių deklaracija (anglų k. – *The Universal Declaration of Human Rights*) suteikia teisę reikalauti adekvataus sveiko gyvenimo ir gerovės standarto kiekvienam, apimant maistą, aprangą, būstą ir medicinos priežiūrą bei būtinąsias socialines paslaugas, teisę į draudimą nedarbingumo, bedarbystės, ligos, neįgalumo atvejais senatvėje ar stokoiant pragyvenimo galimybių aplinkybėmis, kurių asmuo negali kontroliuoti. 23 ir 24 *Pabėgėlių konvencijos* straipsnis specifiskai sprendžia PGU teises pagal visuomenės / valstybės paramą ir pagalbą bei socialinį draudimą (*UNHCR Note on Refugee Integration in Central Europe*, 2009).

Daugeliui Centrinės Europos šalių pagrindinis iššūkis buvo ir išlieka finansinės pagalbos ar paramos lygmens schemų sudarymas, kuris, kol galės apsirūpinti bei gyventi nepriklausomai, mažina priklausomybę ir sudaro sąlygas žmonėms gyventi oriai bei tenkinti būtinuosius materialinius poreikius laukiant, iki bus suteiktas statusas, ir gavus jį. Vienoje priimančioje šalyje parama suteikiama pirmoje integracijos stadijoje, kol PGU persikelia

į nepriklausomus būstus. Tokią situaciją dažniausiai mini pabėgėliai, kurie turėjo galimybę tenkinti tik bazinius poreikius. Todėl kai kurie PGU pasiryžta dirbti nekvalifikuotus darbus, bet nedalyvauja integracijos veikloje, pvz., nesimoko kalbos ar kultūrinės orientacijos, kas sudarytų sąlygas išnaudoti visaverčio įsidarbinimo galimybes, atitinkančias PGU įgūdžius ir lūkesčius. Šalyse įmanomos ir situacijos, kai suteikiama minimali parama, kuri nepa- dengia pragyvenimo išlaidų, ypač kai nėra subsidijų galimybės nuomotis būstą privačiame sektoriuje (Smith, 2000). Be neformalios paramos tinklų dauguma PGU gyvena skurde ir bijo tapti benamiais, nes pastarasis statusas rimtai kompromituotų jų integracijos procesą.

Jungtinių Tautų vyriausiojo pabėgėlių komisaro tarnybos darbo tvarkė saugumo ir draudimo klausimais skatina kurti paramos PGU pro- gramas, apimančias pasitikėjimo savimi skatinimo ir sąlygų sudarymo strategijas, bei rekomenduoja (*UNHCR Note on Refugee Integration in Central Europe*, 2009):

- užtikrinti pakankamą finansinę paramą, kad PGU galėtų tenkinti būsto, maisto, transporto, aprangos ir švietimo išlaidas, kol daly- vauja integracijos programose. Ši parama turi būti teikiama atsižvel- giant ir apsvarstant papildomas išlaidas, kurių gali prireikti PGU sie- kiant pripažinimo statuso ir ugdantis pasitikėjimą savimi priiman- čioje šalyje;
- kurti specialias mokesčių grynaisiais ar materialinės paramos sche- mas, padengti asmenines ir įsikūrimo būste išlaidas, kai PGU persi- kelia į nepriklausomą būstą bendruomenėje;
- užtikrinti, kad atitinkama parama mokant mokesčius ir vykdant in- tegraciją būtų skirta specialiųjų poreikių PGU apimant ir pensinio amžiaus PGU, nelydimus mažuosius / mažumas, vienišus tėvus, at- sakingus už savo vaikus, neįgalius pabėgėlius ir pabėgėlius su ūmio- mis fizinėmis ir psichologinėmis problemomis, kurios yra patirtų traumų ar kankinimų rezultatas;
- rengti ir ugdyti valstybės tarnautojus, atsakingus už finansinės para- mos administravimą pagal specialiuosius PGU poreikius, bei didinti jų sąmoningumą dėl turimų galimybių ir teisių į socialinę gerovę;
- remti bendruomeninių paslaugų plėtotę: teikti patarimus, informa- ciją ir atstovauti socialinės gerovės klausimais būtent tais atvejais, kai situacijos yra susijusios su teikiamomis paslaugomis ir kitomis socialinės paramos formomis specialiųjų poreikių grupėms. Tokias paslaugas turėtų vykdyti NVO, kurios vykdo ir dalyvauja integracijos procese arba veikia kaip dalis socialinės gerovės paslaugų.

Kriterijus – socialinė-kultūrinė integracija

Atsakingojo komiteto pabėgėlių klausimais (EXCOM) išvada Nr. 104 dėl lokalsios integracijos apima socialinės-kultūrinės integracijos turinį kaip dvipusį procesą, besiremiantį įvairovės, nediskriminavimo ir tolerancijos vertybėmis. Išvada skatina įgyvendinti antidiskriminacinę politiką, skatinti sąmoningumą didinančias veiklas, stiprinti supratimą ir kurti atitinkamą teisės bei socialinę politiką, sudarančią sąlygas pabėgėliams aktyviai dalyvauti visuomenės / pilietiniame, ekonominiame, socialiniame ir kultūriniame gyvenime priimančioje šalyje, bei koncentruojasi į šeimos vieningumą ir susijungimą. Dalis bendrų imigrantų integracijos politikos bazinių principų ES yra adekvatūs socialinei-kultūrinei integracijai. Tai yra susiję su bazinių žinių įgijimu priimančioje šalyje apie šalies kalbą, istoriją ir institucijas, švietimo ir ugdymo galimybes, kad žmonės būtų parengti aktyviai dalyvauti visuomenės gyvenime, būtų įgyvendinta lygybė ir saugoma nuo diskriminacijos, skatinamas tarpkultūrinis dialogas ir dalyvavimas demokratinuose procesuose bei formuluojama integracijos politika bei matavimai / vertinimai (*UNHCR Note on Refugee Integration in Central Europe*, 2009).

Indikatorius – kalbos mokymasis ir kultūrinė orientacija

Kalbos mokymasis ir bazinės žinios apie priimančią šalį yra pagrindiniai reikalavimai siekiant nepriklausomybės ir pasitikėjimo savimi bei norint tapti lokalsios bendruomenės dalimi. Kalbos mokymasis ir mokėjimas pabėgėliams (PGU) reiškia saugumo, orumo ir savivertės jausmus. Egzistuoja įvairių faktorių, kurie gali daryti poveikį PGU gebėjimui mokytis kalbos ar kultūros priimančioje šalyje, – įgytas išsilavinimas ir mokymosi aplinkos pažinimas, amžius, lytis, fizinės ir psichinės sąlygos, praeityje patirtos traumos ar kankinimai, šeimos įsipareigojimai bei ekonominės ir būsto aplinkybės (Crul ir Vermeulen, 2003).

Išoriniai faktoriai gali būti susiję su kvalifikuoto personalo galimybėmis ir samda, apimtimis, kuriomis mokymo(si) programa (*curriculum*) tenkina PGU poreikius, susijusius su specialiais švietimo ir ugdymo reikalavimais ir paramos sistemų galimybėmis sudaryti sąlygas, apimant vaiko priežiūrą, transporto išlaidas ir adekvačią finansinę paramą, žmonėms mokytis kalbos ir kultūrinės orientacijos. Kalbos mokymasis ir kultūrinė orientacija priimančioje šalyje Centrinėje Europoje yra pagrindiniai valstybės priimtose integracijos politikos ir programų elementai, bet egzistuoja rūpesčių dėl konkrečių paslaugų adekvatumo bei efektyvumo (Little, 2005).

Kai kuriose šalyse kalbos mokymosi pamokos gali būti prieinamos tik ribotai, pvz., tik konkrečiomis valandomis arba pamokų bendroji trukmė gali būti trumpa, kas trukdo įgyti pagrindinių priimančios šalies kalbos įgūdžių. Dažniausiai laiko trukmė, kiek PGU, pripažinus statusą, gali nemokamai mokytis kalbos, yra vieni metai. Tie PGU, kurie dėl sveikatos, šeimos ar kitų priežasčių negali lankyti kalbos pamokų pirmaisiais metais, pripažinus pabėgėlio statusą, negali gauti antros galimybės mokytis kalbos ir kultūros priimančioje šalyje. Kalbos mokymasis gali būti siūlomas tik baziniame lygmenyje. Dauguma pabėgėlių negali vystyti ir plėtoti kalbos įgūdžių, kurie yra būtini norint nuolat mokytis ar įsidarbinti pozicijose, kuriose kalbos įgūdžiai yra prioritetas (Crul ir Vermeulen, 2003).

Dėl kultūrinės orientacijos pamokų kai kurie PGU teigia, kad mokymai turi menką ryšį su realiu gyvenimu – gyvenimiška patirtimi ar PGU poreikiais. Papildomi rūpesčiai susiję su kvalifikuoto pedagoginio personalo mažinimu ir paramos specializuotai kalbai ir kultūrinei orientacijai stoka specialiųjų poreikių PGU, pvz., senyviems žmonėms, asmenims, išgyvenusiems kankinimus ar traumas, žmonėms, kurie neįgiję bazinio išsilavinimo, ar moterims, kurios prižiūri vaiką ir yra priklausomos nuo vaiko būklės (Little, 2005).

Lanksčių paslaugų stoka yra dar viena problema, kai įsidarbinusiems PGU reikia lankyti kalbos ar kultūrinės orientacijos pamokas po darbo ar savaitgaliais. Šalyse, kuriose PGU dalyvavimas paminėtose pamokose yra privalomas ir finansinės paramos dydis nepakankamas, kad patenkintų PGU bazinius poreikius, pabėgėliai ir jų šeimos susiduria su menku pasirinkimu, tačiau nepraranda galimybės mokytis kalbos ar dalyvauti kultūrinės orientacijos programoje, todėl gali dirbti, kad išgyventų ir pragyventų. Specialių matavimų stoka skatinti PGU moterų dalyvavimą mokymo(si) ir orientacijos veiklose taip pat yra priežastis reikalauti greitų sprendimų. Stokojant tik moterų mokymosi klasių, PGU moterys, kurios atvyksta iš lytį segreguojančių visuomenių, gali turėti nedidelį pasirinkimą ir nelankyti kalbos ir kultūrinės orientacijos pamokų. Tai gali būti atvejis, kai moterys įsipareigoja prižiūrėti vaikus (*UNHCR Note on Refugee Integration in Central Europe*, 2009).

Jungtinių Tautų vyriausiojo pabėgėlių komisaro tarnyba rekomenduoja (*UNHCR Note on Refugee Integration in Central Europe*, 2009):

- įtraukti PGU į mokymosi veiklą, kurios atitinka jų kasdienį gyvenimą ir poreikius (atliekant tėvų, vartotojų, piliečių, darbuotojų vaidmenis) planavimą, įgyvendinimą ir vertinimą;

- suteikti galimybes mokytis kalbos ne tik pirmaisiais metais, pripažinus statusą, ir susieti kalbos ir kultūrinės orientacijos mokymąsi su profesiniu rengimu, darbo vietomis, savanoriavimu ir kt.;
- išbandyti lankstų ir kultūriškai atsakingą kalbos mokymą atsižvelgiant į specifinius aspektus, pvz., organizuoti mokymus tik moterims ar kitoms specialioms grupėms pagal darbo ar namų veiklų schemas, teikti instrukcijas po darbo ar vykdant tutoriavimo programas, mokėti mokytojams ar rengti mokytojus savanorius;
- bendradarbiauti su švietimo ir ugdymo teikėjais ir suteikti aukštesnio lygmens kalbos mokymo(si) ir tęstinio mokymosi galimybes suinteresuotiems PGU;
- plėtoti specializuotus švietimo ir ugdymo išteklius mokymo(si) programoje (*curriculum*) apimant nacionalinės kalbos mokymąsi PGU, rengimo ir profesinio tobulinimo programas mokytojams ir kalbos mokymosi instrumentus, kurie leidžia naudoti interaktyvius metodus ir įtraukia medijas, pvz., spausdintinę formą ar vaizdo ir garso medžiagą.

Kultūrinės orientacijos kursai gali būti efektyvūs, kai orientuojamasi į pagrindinius įgūdžius ir žinias apie kultūras ir vertybes priimančioje šalyje (*UNHCR Note on Refugee Integration in Central Europe, 2009*):

- ankstyvose vykdymo stadijose integracijos programos pateikiamos kalba, kurią supranta PGU, arba pamokos vyksta padedant įgudusiems vertėjams;
- pamokos koncentruojamos į PGU įgūdžius, susijusius su kasdieniais poreikiais ir iššūkiais;
- įtraukiamas mokymasis rodant ir atliekant / darant;
- naudojami interaktyvūs mokymosi metodai, pvz., diskusijos, darbas grupėmis ir vaidmenų žaidimai;
- įtraukiamos komunikacijos priemonės ir medijos, kad būtų suteiktos įvairios mokymosi patirtys, kurios aktualizuoja kultūrinius požiūrius į mokymąsi, raštingumą ir išsilavinimo lygmenis bei specialiuosius poreikius;
- orientuojamasi į problemas, aktualias specifinėms PGU integracijos stadijoms;
- esminiu mokymosi komponentu laikoma PGU patirtis gimtojoje šalyje bei įtraukiami PGU bendruomenės nariai.

Kultūrinės orientacijos plėtotės kursuose Jungtinių Tautų vyriausiojo pabėgėlių komisaro tarnyba rekomenduoja ir siūlo valstybinėms

struktūroms bei kitiems steigėjams (*UNHCR Note on Refugee Integration in Central Europe*, 2009):

- kultūrinės orientacijos kursus struktūruoti kaip kalbos mokymosi ir integracijos programos integralią dalį. Tokia kalbos mokymosi ir atvejo vadyba individualios integracijos programose schema bus informacijos, kuri suteikiama kultūrinės orientacijos kursuose, tęstinio stiprinimo ir plėtros pagrindas;
- įtraukti savanorius ir pagrindinius paslaugų teikėjus į kultūrinės orientacijos veiklas. Lengvinant PGU specifinių paslaugų ir bendruomenių aplinkos orientaciją, įtraukti reikia ne tik PGU. Tai gali būti sąmoningumo tarp paslaugų teikėjų ir lokalių PGU bendruomenių profilio ir charakteristikų plėtros prielaida, skatinanti ir abipusį supratimą bei priimtinumą;
- plėtoti išteklius, kurti informacijos leidinius ir rengti kursus, kad būtų stiprinamas savanorių ir pagrindinės paslaugas teikiančio personalo pajėgumas ir potencialas, kuris įneša indėlį į kultūrinės orientacijos kursus bei suteikia paramą PGU už sukurtų programų ribų;
- plėtoti išteklius, kurie sudaro sąlygas PGU patirti vertybes, gauti kultūros ir valstybines paslaugas, teikiamas priimančioje šalyje stiprinant paslaugų teikėjų ir bendruomenės narių sąveiką įvairioje aplinkoje (mokyklose, religinėse institucijose, bendruomenės centruose, valstybinėse įstaigose ir kt.) bei PGU dalyvavimą mentorystės ar savanorystės schemose.

Indikatorius – tinklų kūrimas ir dalyvavimo stiprinimas

Atsakingojo komiteto pabėgėlių klausimais (EXCOM) išvada Nr. 104 drąsina įgyvendinti veiklas, stiprinančias įvairios visuomenės pozityvius aspektus ir PGU, lokaliaios populiacijos, pilietinės visuomenės ir PGU organizacijų sąveiką. Ši tema yra viena iš svarbiausių Imigrantų integracijos bazinių pagrindinių principų, kurie, kaip esminis integracijos ir imigrantų skatinimo dalyvauti demokratinuose procesuose ir integracijos politikos kūrimo bei matavimų sudarymo mechanizmas, identifikuoja migrantų ir piliečių sąveiką (*UNHCR Note on Refugee Integration in Central Europe*, 2009).

Pilietinio dalyvavimo tema taip pat susijusi su Jungtinių Tautų vyriausiojo pabėgėlių komisaro tarnybos rūpesčiais, kaip PGU įtraukti kurti, įgyvendinti ar vertinti integracijos programas bei veiklas Centrinėje Europoje. Dauguma PGU lieka ir jaučiasi atskirti nuo platesnių visuomenės ir politikos procesų priimančioje šalyje, nes stokoja praktinių žinių ir įgū-

džių bei priemonių dalyvauti lokaliuose, regioniniuose ar nacionaliniuose procesuose. Kai kuriose šalyse teisės balsuoti ir dalyvauti rinkimuose lokaliame ir regioniniame lygmenyje kai kurie PGU turi laukti ilgus metus, kol atliks sudėtingas procedūras, kurias įvykdę gaus pilietybę ir turės teisę dalyvauti formaliuose politiniuose procesuose (Koser ir Pinkerton, 2002).

Jungtinių Tautų vyriausiojo pabėgėlių komisaro tarnyba akcentuoja ribotą PGU įsitraukimą į lokalias bendruomenes ir institucijas PGU integruojantis Centrinėje Europoje. PGU retai turi galimybių įnešti indėlį į integracijos iniciatyvų turinį ir atlieka ribotą vaidmenį ar jo neturi įgyvendinant minėtas iniciatyvas. Europos Sąjungos Taryba 2007 metais nurodė, kad integracijos procesas pirmiausia vyksta lokaliame lygmenyje. Šiame kontekste stokojama PGU bendruomenės įsitraukimo, kas riboja PGU integraciją (*UNHCR Note on Refugee Integration in Central Europe*, 2009). Stoka ar ribotas dialogas bei sąveika tarp pabėgėlių ir lokalių bendruomenių ir visuomenėje, kuri priima PGU, formuoja visuomenės klimata, charakterizuojamą nepasitikėjimu, prietarais ir diskriminacija (Koser ir Pinkerton, 2002).

Jungtinių Tautų vyriausiojo pabėgėlių komisaro tarnyba gavo pranešimų iš paslaugų teikėjų – sveikatos priežiūros praktikų ar savininkų, darbdavių, kurie vengia teikti paslaugas PGU. Taip pat minėta tarnyba gavo pranešimų apie pabėgėlių patirtą žodinį smurtą dėl aprangos ir kalbėjimo maneros. Kai kuriose šalyse visuomenės ligos susijusios su prieglobsčio prašytojų ir pabėgėlių buvimu be išteklių, kurie visuomenei būtų įrodymas, paremiantis populiarias nuostatas ir prielaidas.

Integracija yra sąveikos procesas, kuris įtraukia pabėgėlius, piliečius ir institucijas priimančioje šalyje. Galutinis tokios kuriamos visuomenės rezultatas yra įvairovė ir atvirumas kuriant bendruomenę ir atmetant skirtumus (Koser ir Pinkerton, 2002).

Jungtinių Tautų vyriausiojo pabėgėlių komisaro tarnyba siūlo (*UNHCR Note on Refugee Integration in Central Europe*, 2009):

- užtikrinti dalyvavimo ir bendruomenės plėtotės nuostatų orientaciją į visas veiklas, kuriomis siekiama didinti PGU pajėgumą ir potencialą integruojantis lokaliai, ir įtraukti lokalias bendruomenes ir institucijas bei PGU kuriant, įgyvendinant ir vertinant integracijos politikas bei programas;
- stiprinti PGU ir priimančios visuomenės bendradarbiavimą kuriant tinklus lokaliame lygmenyje bei sutelkiant atitinkamus paslaugų

teikėjus, lokalios valdžios atstovus, pilietinės visuomenės atstovus ir PGU atstovus;

- remti specifinių projektų, kurie lengvina pabėgėlių ir lokalių bendruomenių dialogą rengimą bei padeda abiem pusėms dirbti kartu ir siekti bendrų tikslų bei prioritetų;
- remti iniciatyvas, kurios gali būti specializuotos integracijos teikimo ir pagrindinių paslaugų bendruomenės lygmenyje jungtimis;
- atsižvelgiant į teisinius reikalavimus, plėsti teisę balsuoti ir dalyvauti lokalios ir regioninės valdžios rinkimuose visiems PGU;
- remti sąmoningumą didinančias veiklas, kurios kelia iššūkius stereotipams, stiprina PGU priimtinumą visuomenėje ir išryškina pozityvų PGU indėlį, kurį jie įneša į visuomenę, kai jiems suteikiamos galimybės;
- stiprinti stebėsenos sistemas siekiant išvengti ir kovojant su diskriminacija bei stiprinant pozityvius aspektus įvairialypėje visuomenėje.

Indikatorius – šeimos vieningumo sugrąžinimas

Šeima yra natūrali ir pagrindinė visuomenės grupė, kuri turi būti ginama visuomenės ir valstybės. Jungtinių Tautų vyriausiojo pabėgėlių komisaro tarnybos Atsakingasis komitetas adaptavo išvadą Nr. 104, kuri akcentuoja potencialų šeimos narių vaidmenį stiprinant ir greitinant PGU šeimų integraciją tikintis, kad jos sustiprins socialinės paramos PGU sistemą. Jungtinių Tautų vyriausiojo pabėgėlių komisaro tarnybos Atsakingasis komitetas adaptavo ir kitas išvadas, kurios akcentuoja šeimos vieningumo ir susivienijimo svarbą bei skatina lengvinti statuso suteikimą remiantis liberaliais kriterijais tarp šeimos narių, kuriems pripažintas tarptautinio saugumo poreikis. Egzistuoja daug sunkumų realizuojant PGU šeimos teisę susijungti, nes tai daro poveikį PGU regione prisiimant atsakomybę Regioninio masto atstovams Centrinei Europai (*UNHCR Note on Refugee Integration in Central Europe*, 2009).

Jungtinių Tautų vyriausiojo pabėgėlių komisaro tarnyba reguliariai gauna prašymų paremti ir taikyti intervencijas atitinkamuose valdžios lygmenyse, kai pabėgėliai negali susijungti su šeimų nariais, kurie yra gimtoje šalyje ar pirmoje prieglobsčio prašymo šalyje. Taip gali būti dėl to, kad vyriausybės nepripažįsta kelionės dokumentų, išduotų PGU gimtojoje šalyje, tikrumo, o techniniai sunkumai neleidžia šeimos nariams gauti vizų, nes netikima pateiktais dokumentiniais įrodymais. Finansiniai sunkumai dėl kelionės išlaidų riboja šeimos narių galimybes atvykti į Europą. Problemų gali kilti ir dėl reikalavimo pateikti įrodymus, kad asmuo gebės savarankiškai remti šeimos narius, jei šeimos sujungimo prašymas gautas

praėjus laiko galiojimui pripažinus statusą, kai naudojami griežti kriterijai, apibrėžiantys, kas yra šeimos narys. Praktika rodo, kad tais atvejais, kai asmenys yra gavę finansinį saugumą, ES PGU teisė susijungti šeimai ne visuomet garantuota visose šalyse ar šeimos nario statusas gali būti vidinis, besiskiriantis nuo to, kurį mini prašymą dėl šeimos susijungimo padavęs asmuo (*UNHCR Note on Refugee Integration in Central Europe*, 2009).

Jungtinių Tautų vyriausiojo pabėgėlių komisaro tarnyba akcentuoja tokius aspektus (*UNHCR Note on Refugee Integration in Central Europe*, 2009):

- suteikti galimybes užtikrinti pavienių atskirtų PGU šeimų narių susijungimą kiek įmanoma skubiau;
- taikyti liberalius kriterijus identifikuojant šeimos narius, kad būtų stiprinamas prasmingas šeimos susijungimas apimant ir nebranduolinės šeimos narius;
- vykdyti visus reikalingus žingsnius ir palengvinti nelydimų mažumų / mažųjų susijungimą su šeimos nariais;
- suteikti šeimos nariams tą patį (išvestinį) statusą ir užtikrinti PGU teises bei integracijos vyksmą pabėgėliams ir asmenims, kuriems suteikta papildoma apsauga;
- užtikrinti lygybę gydant pabėgėlius ir asmenis, kuriems suteikta papildoma apsauga, ir gerbti jų sprendimą dėl šeimos susijungimo;
- įtraukti specifinį punktą į vyriausybės biudžetą siekiant padengti keilionės išlaidas šeimos nariams, kurie vyksta susijungti su pabėgėliais ir asmenimis, gavusiais papildomą apsaugą Centrinėje Europoje.

Tikrinti šeimos ryšių tikrumą tik tais atvejais, kai yra tvirtų įrodymų, kad šiame kontekste egzistuoja neobjektyvumas (Dirk ir Andrea, 2007).

Indikatorius – finansinė parama integracijai

Daugelyje Centrinės Europos šalių PGU integracijos finansavimą vykdo Regioninis Centrinės Europos atstovas Centrinei Europai per vidaus išteklius, tačiau šių lėšų nepakanka padengti pagrindines paslaugas. Dėl to kai kurios šalys nuolatos kreipiasi į Europos pabėgėlių fondą (EPF) prašydamos finansinės paramos einamosioms procedūroms, susijusioms su prieglobsčio prašymo sistema ir pabėgėlių integracijos paslaugomis. Tokia paramos prašymo schema yra problemiška (*UNHCR Note on Refugee Integration in Central Europe*, 2009).

EPF jau trejus metus į priekį yra apskaičiavęs galimas išlaidas teikiant finansavimą atskiroms šalims dėl prieglobsčio prašytojų ir pabė-

gėlių procesų vykdymo. Pvz., 2008 metais nacionalinė finansinė apimtis individualioms ES šalims narėms rėmėsi statistika, kokia buvo 2004–2005 ir 2006 metais. Jei kiekvienais metais didėja žmonių, prašančių prieglobsčio ir pabėgėlio statuso ar papildomos apsaugos, papildoma finansinė parama įmanoma, tačiau EPF naujo fondo pateikimas ir patvirtinimas užtrunka mažiausiai vienus metus dar iki tol, kol registruojami nauji prieglobsčio prašytojų ir pabėgėlio statuso patvirtinimo laukiančiųjų pokyčiai, o lėšos skiriamos atsižvelgiant į anksčiau pateiktą statistiką. Dauguma pabėgėlių, neturinčių pakankamai išteklių tenkinti bazinius poreikius ir oriai gyventi, siekdami geresnės ateities, priversti keltis į kitas Europos šalis. Tačiau be EPF, kitas – Europos integracijos fondas (EIF) gali potencialiai suteikti finansinės paramos išteklių, kai vystomos į integraciją fokusuotos infrastruktūros Centrinėje Europoje. Kol pabėgėliai ir asmenys su papildoma apsauga neturi galimybių naudotis EIF paslaugomis (jokios specifinės paslaugos pabėgėliams negali būti remiamos minėto EIF lėšomis), dauguma EIF uždavinių įgyvendinami, jei jie vykdomi orientuojantis į pabėgėlių integraciją, realizuojant platesnės apimties integracijos debatus, kurie įneša indėlį į šalies specifinių institucinių sistemų (anglų k. – *framework*) vystymą ir plėtotę, susijusią su integracija trečiose šalyse apimant pabėgėlius ir asmenis su papildoma apsauga (*UNHCR Note on Refugee Integration in Central Europe*, 2009).

Europos socialinis fondas (ESF) turi būti proaktyviai apsisprendęs finansuoti su integracija susijusias veiklas, kurios susijusios su ESF uždaviniais. Tai apima darbo jėgos dalyvavimą remiant ekonominį augimą, tobulinant atskirtų ir jautrių grupių darbo rinkos galimybes bei švietimo ir ugdymo bei profesinio rengimo sistemų modernizavimą.

Jungtinių Tautų vyriausiojo pabėgėlių komisaro tarnyba rekomenduoja (*UNHCR Note on Refugee Integration in Central Europe*, 2009):

- užtikrinti patenkinamą biudžeto išteklių paskirstymą vietiniame lygmenyje identifikavus poreikį vykdyti pabėgėlių integraciją naudojantis ES ištekliais, kuriuos koordinuoja EPF ir kiti fondai;
- užtikrinti, kad subalansuota ir poreikiais grįsta nuostata skatins paskirstyti išteklius vykdant infrastruktūros plėtrą ir teikiant 'minkštas paslaugas' socialinio darbo paramos bei socialinių ir švietimo bei ugdymo veiklų forma;
- apsispręsti naudoti EIF išteklius vystant integracijos infrastruktūrą – apimti integracijos politiką ir teisę, įsteigti Nuolatinį tarpministerinį integracijos komitetą, įtraukti ir Jungtinių Tautų vyriausiojo pabė-

gėlių komisaro tarnybą bei kurti strategiją, kuri apima kitų ES fondų naudojimą remiant PGU integracijos paslaugų plėtotę;

- pabėgėliams kurti įdarbinimo, švietimo ir ugdymo bei socialinės įtraukties programas, kurios turi būti remiamos ESF, papildomai remiant ir EPF.

III skyriaus literatūra

Mokslo šaltiniai

1. Ager, A., Strang, A. (2008). Understanding Integration: A Conceptual Framework, *Journal of Refugee Studies*, 21 (2): 166–191. doi: 10.1093/jrs/fen016.
2. Al-Ali, N., Black, R., Koser, K. (2010). The limits to 'transnationalism': Bosnian and Eritrean refugees in Europe as emerging transnational communities. *Ethnic and Racial Studies*, 24 (4): 578–600.
3. Anucha, U. L., Mitchell, S. C., Omorodion, F. (2007). *Exits and Returns: An Exploratory Longitudinal Study of Homeless People in Windsor-Essex County*. Ottawa: Canada Mortgage and Housing Corporation. Prieiga internete: http://www.homelesshub.ca/%28S%28jxellq3fnhugzuycrb324f2o%29%29/ResourceFiles/Exits_and_Returns_to_Homelessness_-_CMHC_Report.pdf.
4. Bevelander, P. (1999). The employment integration of immigrants in Sweden. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 25 (3): 445–468.
5. Black, R. (2003). Breaking the Convention: Researching the „Illegal“ Migration of Refugees to Europe. *Antipode*, 35 (1): 34–54.
6. Boano, C., Zetter, R., Morris, T. (2007). *Environmentally displaced people: understanding the linkages between environmental change, livelihoods and forced migration*. University of Oxford: Queen Elizabeth House Department of International Development. p. 1–35. Prieiga internete: http://www.conflictresolution.org/bin/rsc_Dec2007.pdf.
7. Bollini, P., Siem, H. (1995). No real progress towards equity: Health of migrants and ethnic minorities on the eve of the year 2000. *Social Science in Medicine*, 41 (6): 819–828.
8. Campbell, E. J., Turpin, M. J. (2010). Refugee settlement workers' perspectives on home safety issues for people from refugee backgrounds. *Australian Occupational Therapy Journal*, 57 (6): 425–430.
9. Carballo, M., Divino, J. J., Zeric, D. (1998). Migration and health in

- the European Union. *Tropical Medicine and International Health*, 3 (12): 936–944.
10. Carter, T. (2005). The Influence of Immigration on Global City Housing Markets: The Canadian Perspective. *Urban Policy and Research*, 23(3): 265–286.
 11. Carter, T., Polevychok, C., Osborne, J. (2009). The Role of Housing and Neighbourhood in the Re-settlement Process. A Case Study of Refugee Households in Winnipeg. *The Canadian Geographer*, 53 (3): 305–322.
 12. Crul, M., Vermeulen, H. (2003). The Second Generation in Europe. *International Migration Review*, 37 (4): 965–986.
 13. Cubie, D. (2006). *New Beginnings: Insights of Government-Assisted Refugees in BC into their Settlement Outcomes*. Vancouver: Immigrant Settlement Services Society of BC. Prieiga internete: <http://issbc.org/publications>.
 14. D'Addario, S., Hiebert, D., Sherrell, K. (2007). Restricted Access: The Role of Social Capital in Mitigating Absolute Homelessness among Immigrants and Refugees in the GVRD. *Refuge*, 24(1): 107–115.
 15. De Voretz, D. J., Pivnenko, S. (2004). *The Economic Causes and Consequences of Canadian Citizenship*. Working Paper Series. IZA Discussion Paper No. 1395. Prieiga internete: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=620362.
 16. Dirk, J., Andrea, R. (2007). The end of national models? Integration courses and citizenship trajectories in Europe. In: UNSPECIFIED. Affiliated to European Union Studies Association (EUSA), Biennial Conference, 2007, May 17–19. Canada : Montreal.
 17. Charette, A. (2011). *Évaluer l'intégration des réfugiés à Montréal: le rôle de l'autonomie résidentielle dans la satisfaction résidentielle*. Montréal: Université d'Ottawa. p. 1–10. Prieiga internete: http://www.vrm.ca/documents/Charrette_Alexandra.pdf.
 18. Dijkstra, S., Geuijen, K., de Ruiter, A. (2001). Multiculturalism and Social Integration in Europe. *International Political Science Review*, 22 (1): 55–84.
 19. Dwyer, T. (2010). *Refugee integration in the United States: challenges and opportunities*. White Paper. Church World Service Immigration and Refugee Program. Church World Service.
 20. Baldwin-Edwards, M. (1997). The Emerging European Immigration Regime: Some Reflections on Implications for Southern Europe. *Journal of Common Market Studies*, 35 (4): 497–519.

21. Fincher, R., Carter, P., Tombesi, P., Shaw, K. (2009). *Transnational and temporary: students, community and place-making in central Melbourne*. Report. University of Melbourne. Prieiga internete: <http://apo.org.au/?q=node/17682>.
22. Gilbert, P., Hein, M., Losby, J., Stein, P., Downs-Karkos, S. (2010). Exploring refugee integration. Experiences in four American communities Office of Refugee Resettlement. ISED Solutions *On behalf of the Integration Work Group for the Office of Refugee Resettlement*. Washington: ISED Solutions.
23. Gillespie, R. (1997). Introduction: The Euro-Mediterranean partnership initiative. *Mediterranean Politics*, 2 (1): 1–5.
24. Grabbe, H. (2000). The Sharp Edges of Europe: Extending Schengen Eastwards. *International Affairs*, 76 (3): 519–536.
25. Green, D. A., Worswick, Ch. (2009). *Entry Earnings of Immigrant Men in Canada: The Roles of Labour Market Entry Effects and Returns to Foreign Experience*. University of British Columbia. p. 1–41. Prieiga internete: <http://faculty.arts.ubc.ca/dgreen/documents/entry09.pdf>.
26. Guiraudon, V. (2000). European Integration and Migration Policy: Vertical Policy-making as Venue Shopping. *Journal of Common Market Studies*, 38 (2): 251–271.
27. Haan, M. (2005). The Decline of Immigrant Homeownership Advantage: Life-cycle, Declining Fortunes, and Changing Housing Careers in Montreal, Toronto, and Vancouver, 1981–2001. *Urban Studies*, 14 (2): 2191–2212.
28. Haan, M. (2010). The Residential Crowding of Immigrants to Canada. *Canadian Issues/Thèmes Canadiens (Newcomer's Experiences of Housing and Homelessness in Canada)*. Montréal: Association for Canadian Studies, p. 18–23.
29. Hatton, T. J., Williamson, J. G. (2006). Refugees, Asylum Seekers, and Policy in Europe. *Labor Mobility and the World Economy*, Part II: 249–284. doi: 10.1007/978-3-540-31045-7_18.
30. Hayden, B. (2006). What's in a Name? The Nature of the Individual in Refugee Studies. *Journal of Refugee Studies*, 19 (4): 471–487. doi: 10.1093/refuge/fel021.
31. Heath, A. F., Rothon, C., Kilpi, E. (2008). The Second Generation in Western Europe: Education, Unemployment, and Occupational Attainment. *Annual Review of Sociology*, 34: 211–235 doi: 10.1146/annurev.soc.34.040507.134728.

32. Hiebert, J., Barkley, R., Gallimore, R., Stigler, J. (2002). A Knowledge Base for the Teaching Profession: What Would It Look Like and How Can We Get One? *Educational Researcher*, 31 (5): 3–15.
33. Hiebert, D., Mendez, P., Wyly, E. (2008). *The Housing Situation and Needs of Recent Immigrants in the Vancouver Metropolitan Area*. Series editor: Linda Sheldon ir Krishna Pendakur, SFU and Dr. Daniel Hiebert, UBC, Co-directors. No. 08-01. Metropolis British Columbia: Centre of Excellence for Research on Immigration and Diversity. p. 1–123. Prieiga internete: <http://www.mbc.metropolis.net/assets/uploads/files/wp/2008/WP08-01.pdf>.
34. Huysmans, J. (2000). The European Union and the Securitization of Migration. *Journal of Common Market Studies*, 38 (5): 751–777.
35. Hyndman, J. (2011). *Research summary on resettled refugee integration in Canada*. Toronto, Canada: York University, Centre for Refugee Studies.
36. Hyndman, J., McLean, J. (2006). Settling Like a State: Acehnese Refugees in Vancouver. *Journal of Refugee Studies*, 19 (3): 345–360. doi: 10.1093/jrs/fel016.
37. Idean, S. (2001). *Safe Haven: International Norms, Strategic Interests, and USA refugee Policy*. Working Paper No. 40. University of California, San Diego: Center for Comparative Immigration Studies.
38. Jana, S. J., Basu, I., Rotheram-Borus, M. J., Newman, P. A. (2004). The Sonagachi Project: A Sustainable Community Intervention Program. *AIDS Education and Prevention*, 16(5): 405–414.
39. Keith, L. C., Holmes, J. S. (2009). A Rare Examination of Typically Unobservable Factors in US Asylum Decisions. *Journal of Refugee Studies*, 22 (2): 224–241. doi: 10.1093/jrs/fep008.
40. Korac, M. (2003). Integration and How We Facilitate it? A Comparative Study of the Settlement Experiences of Refugees in Italy and the Netherlands. *Sociology*, 37 (1): 51–68.
41. Koser, K., Pinkerton, Ch. (2002). *The social networks of asylum seekers and the dissemination of information about countries of asylum*. University College London: Migration Research Unit. p. 1–50. Prieiga internete: <http://library.npia.police.uk/docs/hordsolr/socialnetwork.pdf>.
42. Kuhlman, T. (1991). The Economic Integration of Refugees in Developing Countries: A Research Model. *Journal of Refugee Studies*, 4 (1): 1–20. doi: 10.1093/jrs/4.1.1.
43. Labman, S. (2007). Resettlement's Renaissance: A Cautionary Advocacy. *Refugee: Informing Integration*, 24 (2). Prieiga internete: <http://pi.library.yorku.ca/ojs/index.php/refugee/article/view/21382>.

44. Lamba, N. K., Krahn, H. (2003). Social capital and refugee resettlement: The social networks of refugees in Canada. *Journal of International Migration and Integration*, 4 (3): 335–360. doi: 10.1007/s12134-003-1025-z.
45. Leitner, H. (1997). Reconfiguring the spatiality of power: the construction of a supranational migration framework for the European Union. *Political Geography*, 16 (2): 123–143.
46. Leloup, X. (2007). Towards the Pluralist City? Distribution and Localization of Visible Minorities in Montreal, Toronto and Vancouver in 2001. *Canadian Journal of Regional Science*, 30(2): 263–297.
47. Little, D. (2005). The Common European Framework and the European Language Portfolio: involving learners and their judgements in the assessment process. *Language Testing*, 22 (3): 321–336.
48. Lyons, K., Stathopoulos, P. (2001). Migration and refugees in Europe: Greek and British perspectives on implications for social work practice and education. *European Journal of Social Work*, 4 (1): 55–63. doi:10.1080/714889940.
49. Manojlovic, B. (2009). Socio-Economic Integration of Refugees from Ex-Yugoslavia into the US Society. *Journal of Identity and Migration Studies*, 3 (1): 47–98.
50. Martin, D. (2005). *A New Era for U.S. Refugee Resettlement*. University of Virginia: Law School Public Law and Legal Theory Working Paper Series. Paper No. 27. Prieiga internete: <http://law.bepress.com/uvalwps/uva/publiclaw/art27>.
51. McBrien, J. L. (2005). Educational Needs and Barriers for Refugee Students in the United States: A Review of the Literature. *Review of Educational Research*, 75 (3): 329–364.
52. Mestheneos, E., Ioannidi, E. (2002). Obstacles to Refugee Integration in the European Union Member States. *Journal of Refugee Studies*, 15 (3): 304–320. doi: 10.1093/jrs/15.3.304.
53. Murdie, R. A., Teixeira C. (2011). The Impact of Gentrification on Ethnic Neighbourhoods in Toronto: A Case Study of Little Portugal. *Urban Studies*, 48 (1): 61–83.
54. Naumik, A. T. (2007). International Law and Detention of US Asylum Seekers: Contrasting Matter of D-J- with the United Nations Refugee Convention. *International Journal of Refugee Law*, 19 (4): 661–702. doi: 10.1093/ijrl/eem070.
55. Newbold, K. B. (2010). Linking Immigrant Settlement, Health, Housing, and Homelessness in Canada. *Canadian Issues/Thèmes Ca-*

- nadiens (Newcomer's Experiences of Housing and Homelessness in Canada)*. Montréal: Association for Canadian Studies, p. 30–33. Prieiga internete: http://canada.metropolis.net/publications/aec_citc_fall2010_e.pdf.
56. Olsson, J. (2002). Women Refugees and Integration into U.S. society: The Case of Women from Bosnia and the Former Yugoslavia who Re-settled in the United States. *Digital Library and Archives*. Prieiga internete: etd-06072002-120534.
 57. Park, Y. (2008). Making Refugees: A Historical Discourse Analysis of the Construction of the 'Refugee' in US Social Work, 1900–1957. *British Journal of Social Work*, 38 (4): 771–787. doi: 10.1093/bjsw/bcn015.
 58. Potocky, M. (1997). Predictors of Refugee Economic Status. *Journal of Social Service Research*, 23(1), 47–70.
 59. Ray, B., Preston, V. (2009). Geographies of Discrimination: Variations in Perceived Discomfort and Discrimination in Canada's Gateway Cities. *Journal of Immigrant and Refugee Studies*, 7 (3): 228–249.
 60. Rekai, P. (2002). *US and Canadian Immigration Policies. Marching Together to Different Tunes*. The Border Papers. C.D. Howe Institute. p. 1-27. Prieiga internete: <http://www.cdhowe.org/pdf/temp/rekai.pdf>.
 61. Rose, D. (2001). The housing situation of refugees in Montréal three years after arrival: The case of asylum seekers who obtained permanent residence. *Journal of International Migration and Integration*, 2 (4): 493-529. doi: 10.1007/s12134-001-1010-3.
 62. Sherrell, K. (2009). *At home in surrey? The housing experiences of refugees in Surrey, B.C.* Final Report. Immigrant Services Society of BC. p. 1-62. Prieiga internete: <http://www.surrey.ca/files/HousingExperiencesofRefugeesJune2009.pdf>.
 63. Simich, L., Beiser, M., Mawani, F. N. (2003). Social Support and the Significance of Shared Experience in Refugee Migration and Resettlement. *Western Journal of Nursing Research*, 25 (7): 872–891.
 64. Smyth, G., Stewart E., DaLomba S. (2010). Introduction: Critical Reflections on Refugee Integration: Lessons from International Perspectives. *Journal of Refugee Studies*, 23 (4): 411–414. doi: 10.1093/jrs/feq043.
 65. Smith, K. E. (2000). The end of civilian rower EU: A welcome demise or cause for concern? *The International Spectator*, 35 (2): 11–28.

66. Strizhak, E. (1993). The Ugandan Asian Expulsion: Resettlement in the USA. *Journal of Refugee Studies*, 6 (3): 260–264. doi: 10.1093/jrs/6.3.260.
67. Teixeira, C. (2008). Barriers and outcomes in the housing searches of new immigrants and refugees: a case study of „Black“ Africans in Toronto's rental market. *Journal of Housing and the Built Environment*, 23 (4): 253–276. doi: 10.1007/s10901-008-9118-9.
68. Teixeira, C. (2009). New Immigrant Settlement in a Mid-Sized City: A Case Study of Housing Barriers and Coping Strategies in Kelowna, British Columbia. *The Canadian Geographer*, 53 (3): 323–339.
69. Watters, Ch., Ingleby, D. (2004). Locations of care: Meeting the mental health and social care needs of refugees in Europe. *International Journal of Law and Psychiatry*, 27: 549–570.
70. Wayland, S. (2007). *The Housing Needs of Immigrants and Refugees in Canada*. A Background Paper for the Canadian Housing and Renewal Association. Ontario: Canadian Housing and Renewal Association (CHRA). p. 1–54. Prieiga internete: http://chab.samhsa.gov/Resource-Files/FinalReport_CHRAImmigrationHousing_June_2007.pdf.
71. Zenchovich, M., Kennedy, K., MacPherson, D. W., Gushulak, B. D. (2006). Immigration medical screening and HIV infection in Canada. *International Journal of STD ir AIDS*, 17 (12): 813–816.

Informacijos šaltiniai

1. *Refugee Homelessness in Hungary* (2010). United Nations High Commissioner for Refugees. Budapest, Hungary: Regional Representation for Central Europe.
2. *The Way Forward. Europe's role in the global refugee protection system. Towards the Integration of Refugees in Europe* (2005). European Council on Refugees and Exiles.
3. *UNHCR Note on Refugee Integration in Central Europe* (2009). United Nations High Commissioner for Refugees. Budapest, Hungary: Regional Representation for Central Europe.

IV skyrius. Prieglobstį gavusių užsieniečių integracijos vertinimo tyrimo metodologija

FILOSOFINĖ IR KONCEPTUALIOJI SISTEMA⁷⁵. PGU integracijos vertinimo tyrime remiamasi *socialinio konstruktyvizmo* filosofine nuostata.

Socialinis konstruktyvizmas gali būti apibrėžtas kaip perspektyva, kuri tiki, kad didžioji žmogaus gyvenimo prasmė glūdi socialinėse ir tarpasmeninėse įtakose (Polzer, 2008). Socialinis konstruktyvizmas mato asmenis integralius su kultūrine, politine ir istorine evoliucija specifiniu laiku ir specifinėse erdvėse bei supranta psichologinius procesus tarpkultūriškai socialiniuose bei mąstymo / temporaliniuose kontekstuose (Owen, 1995; Lacroix, 2004). PGU integracijos kontekste socialinis konstruktyvizmas skatina suvokti PGU situaciją bei priimti sprendimus, kurie sudarytų prielaidas PGU integruotis įvairiose sistemose bei lygmenyse. ***Socialinis konstruktyvizmas kokybinio tyrimo paradigmoje pateikiamais klausimais tyrimo dalyviams skatina tyrėją formuoti klausimus, kurie ragintų tyrimo dalyvius išsakyti patirtis apie interakcijas įvairiose situacijose, kontekstuose, sistemose bei lygmenyse.***

Socialinės struktūros turi tris elementus: žinias, gautas ir gaunamas dalijantis, materialinius išteklius ir praktiką(as). Socialinės struktūras apibūdina dalijantis įgyjami supratimai, lūkesčiai ir / ar žinios. Šie komponentai formuoja santykius ar ryšius tarp veikiančiųjų situacijoje bei santykių ar ryšių struktūras, nesvarbu, ar interakcijos yra kooperatyvios, ar konfliktiškos. Pvz., saugumo dilema yra socialinė struktūra, kurią sudaro intersubjektyvios sampratos, besiremiančios nesaugumo būsenomis ir patirtimis; jos daro įtaką bet kokioms pozityvioms prielaidoms ir ketinimams, kurie orientuojami į pagalbą sau. Saugi bendruomenė yra kita socialinė struktūra, kurioje dalijamasi žiniomis ir supratimu, grindžiamu tarpusavio pasitikėjimu, siekiant išspręsti konfliktus be pykčio. Sociali-

⁷⁵ Anglų k. – *framework*.

nės struktūros priklausomybė nuo idėjų yra socialinio konstruktyvizmo prasmė, kuri leidžia remtis idealiu (anglų k. – *idealist*) ar idėjos (anglų k. – *idea-ist*) apie struktūrą požiūriu (Wendt, 1992, p. 73; iš Jacson, 2006). ***Atliekant tyrimą dalyviai buvo skatinami dalytis turimomis patirtimis, kurios atskleistų lūkesčių ir realybės atotrūkius, susivokimą prieglobstį suteikusios šalies situacijoje bei turimose teisėse ir laisvėse.***

Socialinis konstruktyvizmas netvirtina, kad idėjos yra svarbesnės nei galia ar interesai, bet teigia, kad galia ir interesai turi poveikį vertybėms ir idėjoms, kad jos pasireikštų bei būtų įgyvendinamos (nebūtinai įgyvendintos). Galios ir interesų aiškinimas yra prielaidos, bet tai nėra konkuravimas tarp sampratų ir idėjų (Wendt, 1999, p. 135; iš Jacson, 2006). ***Monografijoje pristatomame tyrime toks teiginys reiškia, kad PGU vertybės ir idėjos negali būti ignoruojamos, nes integracija nėra vienpusis procesas, kuriame vienintelė galia išlieka prieglobstį suteikusios šalies taisyklės, normos, vertybės, kurios atsispindi teisinėje, švietimo, socialinėje ir sveikatos priežiūros sistemose bei tarpasmeniniuose santykiuose tarp Lietuvos piliečių ir PGU egzistuojančių nuostatų, mitų ir lūkesčių kontekstuose.***

Socialiniam konstruktyvizmui aktualios ideologijos arba dalijimusi grįstos lūkesčių sistemos reflektuoja socialinius grupės, klasės, kultūros ar šalies poreikius ir aspiracijas bei yra keturių tipų: *normatyviniai lūkesčiai* orientuoti į tai, kas yra teisinga (gerai) ir neteisinga (negerai, blogai), juos sudaro vertybės ir nuostatos, kurios specifikuoja kriterijus, leidžiančius atskirti, kas yra blogai ir gerai, bei orientuojasi į atitinkamos elgsenos standartus, pvz., žmogaus teisėmis grįstos normos; *priežastiniai lūkesčiai* susiję su priežasties ir pasekmės bei prasmės ir baigtinumo ryšiais, pvz., sovietinių lyderių kintantys lūkesčiai dėl veiksmingumo naudoti jėgą darė įtaką jų sprendimams 1989 metais nenaudoti jėgos, kad sovietai išlaikytų Rytų Europos kontrolę; *politinės nuorodos* yra specifinės programinės idėjos, kurios daro įtaką politikos sprendimams ir įgyvendinimui specifikuojant, kaip išspręsti konkrečias politikos problemas. Tokia pozicija yra politinių debatų centre ir yra susijusi su specifinėmis strategijomis bei politikos programomis (Tannenwald, 2005, p. 15–16; iš Jacson, 2006). ***Monografijoje pristatomame tyrime pateiktais klausimais PGU, kaip tyrimo dalyviams, siekta atskleisti integralumą ir / ar atotrūkius tarp normatyvinių lūkesčių, priežastinių lūkesčių ir politinių nuorodų išryškinant PGU patirtis įvairiose sistemose, kuriose jiems tenka sąveikauti su konkrečiose sistemose funkcionuojančių institucijų / organizacijų / įmonių atstovais.***

Faktas, kad gyvename tarptautinėje visuomenėje reiškia, jog mes norime, kad tarptautinės normos, taisyklės, sampratos ir ryšiai formuotų mūsų ryšius su kitais. Šios socialinės realybės yra taip pat įtakingos, kaip ir materialinės realybės, apibrėžiančios elgseną. Beje, šios socialinės realybės užtikrina materialines realybes ir suteikia joms prasmę ir tikslą. Politikos terminais remiantis, šios socialinės realybės suteikia mums baigtinumą, kuriam gali būti naudojama galia ir gerovė (Finnemore, 1996, p. 128; iš Jacson, 2006). ***Pastarosios idėjos tyrime reiškia, kad siekiama tyrimų įrodymais pagrįsti PGU situaciją ir visavertės integracijos poreikius bei pateikti rekomendacijas, kurios būtų lokaliai globalios ir globaliai lokalias.***

Tyrime pripažįstama nuostata, kad konstruktyvizmas skiriasi nuostatomis ir požiūriais į socialiai sukonstruotus produktus bei procesus, koncentravimusi į individualaus ir bendruomeninio konstravimo procesus bei tyrėjo dalyvavimo reflekttyvų pripažinimą (Hosking, 1999). ***Tai susiję su gautų kokybinių duomenų analize, kurioje tyrėjas įsipareigoja maksimaliai atsitraukti nuo turimų nuostatų ir požiūrių bei analizuoti duomenis objektyviai ir atstovauti PGU balsui.***

Monografijoje pristatomame tyrime remiamasi palaikomųjų žinių konceptualiąja nuostata, kuri orientuojasi į nuostatą, kad žinios kuriamos palaikymo ir dalyvavimo pagrindu, o tyrimuose aktualizuojamos galimybių sudarymo, nelygybės, engimo, dominavimo, slopinimo, atstūmimo ir diskriminavimo idėjos (Žydžiūnaitė, 2007).

Kokybinio tyrimo pasirinkimas ir intencijos gauti informaciją iš pačių PGU, kaip esminių ekspertų, turinčių unikalią integracijos patirtį, sudaro galimybes suvokti jų mąstymą, supratimą, vertybes bei suprasti jų turimus komunikavimo įgūdžius valstybine prieglobstį suteikusios šalies kalba, sudaryti prielaidas įvairiose sistemose funkcionuojančioms įstaigoms / organizacijoms / įmonėms kurti ir plėtoti bei tobulinti ir kuo anksčiau taikyti intervencijas, kurios veiktų kaip prevencinės priemonės prieš PGU diskriminaciją, izoliaciją bei atskirtį (Wilcox ir Woods, 2011).

TYRIMO IMTIS. Imtį sudarė 30 PGU, kurie Lietuvoje gyvena nuo trejų iki dešimties metų. Tyrimo dalyvių amžiaus vidurkis yra 38,2 m. Dauguma tyrime dalyvavusių PGU yra baigę vidurinę mokyklą. Aukštojo išsilavinimo siekia trys asmenys, baigę aukštąjį mokslą gimtojoje šalyje yra du tyrime dalyvavę asmenys.

TYRIMO METODAI. *Duomenų rinkimas.* Duomenys rinkti taikant pusiau struktūruotus individualių ir sutelktųjų grupių interviu metodus. Buvo atlikti trys individualieji interviu bei sudarytos penkios sutelktosios

grupės. Šie metodai sudaro prielaidas tyrimo dalyviams reflektuoti, prisiminti, apmąstyti, pervertinti ir žodžiu išsakyti savo patirtis (Swartzen-druber-Putnam, 2000).

Duomenų analizė. Kokybinių duomenų analizei taikytas kokybinės turinio analizės metodas, integruojant įvairių mokslininkų kokybinio tyrimo realizavimo idėjas bei jų idėjoms taikant kokybinę turinio analizę, pagal tokius žingsnius:

1 žingsnis: *parengti duomenis* (Denzin, 1989a; Mayring, 2000; Berg, 2001). PGU pateikti duomenys interviu metu buvo suvesti į atskiras elektronines bylas – kiekvienas interviu į atskirą elektroninę bylą;

2 žingsnis: *apibrėžti analizės vienetą* (Denzin, 1989b; De Wever ir kt., 2006). Minimaliu analizės vienetu pasirinktas vienas sakiny;

3 žingsnis: *kategorijų konstravimas ir kodavimo schemos sudarymas* (Allen ir Reser, 1990; Mayring, 2000; Hsieh, ir Shannon, 2005). Analizės atrama pasirinktas konkretus metodas bei skaitomame tekste randama informacija apie integraciją išskiriant jos komponentus, kurie atspindi per suformuotas subkategorijas bei kategorijas. Stambiausiu kodavimo lygmeniu pasirinkta *tema*, sprendžianti PGU integracijos aspektą. Žemiausiu kodavimo lygmeniu pasirinkta subkategorija, gaunama euristiniu būdu – skaitant tyrimo dalyvio sakinį, abstrahuojant jame išsakytą informaciją bei sukuriant jai subkategoriją. Viduriniu kodavimo lygmeniu pasirinkta kategorija, kurią gali sudaryti nuo dviejų iki daugiau subkategorijų; subkategorijos sujungiamos į vieną kategoriją, kai jas sieja viena idėja, išreiškiama formuluote kategorijoje; kelios kategorijos sujungiamos į temą;

4 žingsnis: *kodavimo schemos išbandymas ją taikant vienam analizės tekstui* (Miles ir Huberman, 1994; Mayring, 2000). Kodavimo schemą išbandė tyrimo vykdytoja;

5 žingsnis: *viso teksto kodavimas* (Miles ir Huberman, 1994; Neundorf, 2002). Elektroninėse bylose pagal kodavimo schemą – tema, subkategorija ir kategorija – vienodai analizuoti visi interviu transkribuoti tekstai;

6 žingsnis: *kodavimo vientisumo vertinimas* (Patton, 2002; Schilling, 2006). Koduoti tekstai daug kartų skaityti tyrėjos, tikslinti subkategorijų ir kategorijų pavadinimai bei subkategorijų sujungimas į kategorijas, o kategorijų į temas – koreguoti ir tikslinti. Subkategorijose daug *in vivo* posakių, rodančių PGU patirtis, nuostatas, išgyvenimus, todėl vienose subkategorijose pateikti tyrėjos apibendrinamieji pavadinimai, o kitoje – „gyvi“ PGU pasisakymai, paimti iš jų interviu tekstų;

7 žingsnis: koduotos medžiagos apibendrinimų pateikimas (Smith, 1975; Schamber, 2000). Koduotų tekstų turinys pateikiamas sukonstruotose lentelėse;

8 žingsnis: metodų ir rezultatų pristatymas (Weber, 1990; Patton, 2002). Rezultatų parametre pristatomas temų turinys.

TYRIMO INSTRUMENTAS. PGU buvo pateikti šie atvirojo tipo klausimai:

Apibūdinkite iššūkius, problemas ir galimybes spręsti problemas, iškilusias įvairiose sistemose ir / ar situacijose, kontekstuose:

1. *Sveikatos priežiūros sistema* (galimybė gauti paslaugas, sveikatos priežiūros paslaugų kokybė, galimybė gauti specialistų moralinę / psichologinę paramą, komunikavimo kokybė bei integracijos galimybės sveikatos priežiūros sistemoje).
2. *Socialinė sistema* (socialinių darbuotojų vaidmenys ir jų pasiekiamumas, galimybės gauti paramą ir integracija socialinėje sistemoje).
3. *Švietimo sistema* (sistemos pasiekiamumas ir atvirumas vaikams ir suaugusiesiems, kvalifikacijos pripažinimo / įskaitymo galimybės, mokymosi tęstinumo galimybės, galimybės pradėti mokymąsi profesinėje mokykloje, kolegijoje ar aukštojoje universitetinėje mokykloje, valstybinės ir užsienio kalbų mokymosi galimybės ir integracija švietimo sistemoje).
4. *Teisinė sistema* (įstatymų stiprybės ir ribotumai, teisingumo ir lygiavertiškumo principų įgyvendinimas, nediskriminacijos principo įgyvendinimas, problemos ir iššūkiai).
5. *Darbo rinka* (profesinis gyvenimas, turimų žinių ir įgūdžių pripažinimas bei taikymas, galimybės įgyti profesiją).
6. *Verslo kūrimas ir įgyvendinimas* (galimybės ir apribojimai).
7. *Kasdienis gyvenimas* (įprasta diena, socialiniai ryšiai, bendruomenės gyvenimas, galimybės keliauti šalyje ir į kitas šalis, socialiniai tinklai – seni ir nauji, laisvalaikis, etniniai ir kultūriniai interesai).
8. *Diskriminacijos patirtys* (atvejai, situacijos, kontekstai).

TYRIMO ETIKA. Tyrime remtasi tokiais etikos principais (Orb, Eisenhauer ir Wynaden, 2001):

- *autonomiškumu*: tyrimo dalyviai patys turėjo teisę apsispręsti, ar dalyvauti tyrime; jie turėjo laisvę reikšti asmenines idėjas, nuostatas; jiems niekas nedarė poveikio išsakyti konkrečias idėjas ar mintis;

- *geranoriškumu*: tyrimo dalyviai buvo informuoti apie tyrimo paskirtį ir tikslą, duomenų pateikimo formatą; pateikti duomenys neturėjo įtakos tyrimo dalyvių statusui ir darbo ar socialinėms situacijoms;
- *teisingumu*: visi tyrimo dalyvių pateikti duomenys analizuoti;
- *konfidencialumu*: tyrimo dalyvių nebuvo prašoma pateikti savo vardą, pavardės, darbo vietos ir statuso informacijos;
- *anonimiškumu*: analizuojant tyrimo duomenis, iš tekstų buvo pašalinti centrai, miestai ar kitokie pavadinimai, vardai bei pavardės.

IV skyriaus literatūra

Mokslo šaltiniai

1. Allen, B., ir Reser, D. (1990). Content analysis in library and information science research. *Library ir Information Science Research*, 12(3): 251–260.
2. Berg, B. L. (2001). *Qualitative Research Methods for the Social Sciences*. Boston: Allyn and Bacon.
3. Denzin, N. (1989a). *The research act: A theoretical introduction to sociological methods*. New York: Prentice Hall (Englewood Cliffs, N. J.).
4. Denzin, N. K. (1989b). *Interpretive Interactionism*. Newbury Park, CA: Sage.
5. De Wever, B., Schellens, T., Valcke, M., ir Van Keer, H. (2006). Content analysis schemes to analyze transcripts of online asynchronous discussion groups: A review. *Computer ir Education*, 46: 6–28.
6. Hosking, D. M. (1999). Social construction as process: some new possibilities for research and development. *Concepts and Transformation*, 4 (2): 117–132.
7. Hsieh, H.-F., Shannon, S. E. (2005). Three approaches to qualitative content analysis. *Qualitative Health Research*, 15 (9): 1277–1288.
8. Jacson, R. (2006). *Introduction to International Relations: Theories and Approaches*. Oxford: Oxford University Press.
9. Lacroix, M. (2004). Canadian Refugee Policy and the Social Construction of the Refugee Claimant Subjectivity: Understanding Refugee-ness. *Journal of Refugee Studies*, 17 (2): 147–166. doi: 10.1093/jrs/17.2.147.
10. Mayring, P. (2000). Qualitative content analysis. *Forum: Qualitative*

- Social Research*, 1(2). Prieiga internete: <http://217.160.35.246/fqs-texte/2-00/2-00mayring-e.pdf>. Retrieved on 2012-02-21.
11. Miles, M., Huberman, A. M. (1994). *Qualitative Data Analysis*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
 12. Neuendorf, K. A. (2002). *The Content Analysis Guidebook*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
 13. Owen, I. R. (1995). Social constructionism and the theory, practice and research of psychotherapy: a phenomenological psychology manifesto // El constructionismo social y la teoria, practica and investigacion en psicoterapia: Un manifesto psicologia fenomenologica. (trans. I. Caro). *Boletin de Psicologia*, 46: 161–186.
 14. Patton, M. Q. (2002). *Qualitative Research and Evaluation Methods*. Thousand Oaks, CA: Sage.
 15. Polzer, T. (2008). Invisible Integration: How Bureaucratic, Academic and Social Categories Obscure Integrated Refugees. *Journal of Refugee Studies*, 21 (4): 476–497. doi: 10.1093/jrs/fen038.
 16. Schamber, L. (2000). Time-line interviews and inductive content analysis: Their effectiveness for exploring cognitive behaviors. *Journal of the American Society for Information Science*, 51 (8): 734–744.
 17. Schilling, J. (2006). On the pragmatics of qualitative assessment: Designing the process for content analysis. *European Journal of Psychological Assessment*, 22(1): 28–37.
 18. Smith, H. W. (1975). *Strategies of Social Research: The Methodological Imagination*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
 19. Swartzendruber-Putnam, D. (2000). Written Reflection: Creating Better Thinkers, Better Writers. London: National Council of Teachers in English. p. 88-93. Prieiga internete: <http://www.annenbergmedia.org/workshops/hswriting/support/EJ0901Written.pdf>. Retrieved on 2012-02-02.
 20. Weber, R. P. (1990). *Basic Content Analysis*. Newbury Park, CA: Sage Publications.
 21. Wilcox, M. J., Woods, J. (2011). Clinical Forum: First Years, First Words: SLPs Providing Early Intervention Services. Participation as a Basis for Developing Early Intervention Outcomes. *Language, Speech, and Hearing Services in Schools*, 42: 365–378. doi:10.1044/0161-1461(2011/10-0014).
 22. Žydzūnaitė, V. (2007). *Tyrimo dizainas: struktūra ir strategijos*. Kaunas: Technologija.

V skyrius. Prieglobstį gavusių užsieniečių integracijos vertinimo tyrimo rezultatai ir refleksija

REZULTATAI

Tema – bandymas keisti gyvenimą paliekant gimtąją šalį – lūkesčių ir esamos situacijos galimybių atotrūkis

PGU lūkesčiai priverstinai palikus gimtąją bei atvykus į kitą šalį nesumažina jų problemų kiekio. Turimos problemos perkeliamos iš vienos šalies į kitą, kurioje papildomai prisideda kitos (socialinės, kultūrinės, materialinės, finansinės, švietimo, darbo rinkos, laisvalaikio, teisinės, sveikatos priežiūros), komplikuojančios turimas problemas, todėl pastarosios neretai tampa neišsprendžiamos arba lieka tokios pačios. Taigi PGU jaučiasi nusivylę, nes jų geresnio gyvenimo ir galimybių lūkesčiai nepatenkinami: „Pradedant nuo to, kokios problemos buvo, kai mes atvažiavom, tai atvažiavus į Lietuvą situacija niekaip nesikeičia.“

Ištrauka	Subkategorija	Kategorija
Čia visi turi problemų. Tie, kurie <Y> centre gyvena <...>, turi savo problemų, o tie, kurie yra užsieniečių registracijos centre, turi savo problemų. Vien tai, kad jie perkeliama į <X> pabėgėlių centrą, nereiškia, kad šiek tiek mažėja jų problemos, tiesiog problemos keičiasi, vienos problemos pakeičia kitas.	Gyvenamosios vietos kintamumas versus problemų stabilumas	PROBLEMŲ KIEKIO DIDĖJIMAS IR TURINIO SUDĖTINGĖJIMAS ATVYKUS Į PRIEGLOBSTĮ SUTEIKUSIĄ ŠALĮ
Pradedant nuo to, kokios problemos buvo, kai mes atvažiavom, tai atvažiavus į Lietuvą situacija niekaip nesikeičia.	Šalies kaita – ne problemų sprendimo prielaida	
Bet atsitiko taip, kad atvažiavom į Lietuvą ir galima tiesiog psichiškai vertinti situaciją, kad Lietuvoje mirštama kiekvieną dieną, o Afganistane mes galėjom tik vieną kartą būti nušauti. O čia kiekvieną dieną, kai patiri kažkokią nesėkmę, galvoji, ar čia geriau, ar būtų geriau, jeigu tenai būčiau numiręs, nes mirtis vis tiek ateina. Mirtis ne tokia, kad, pvz., kalbant apie išgyvenimą Lietuvoje, aš atvažiavau vienas, pabėgau ir galvojau, kad padėsiu savo šeimai, o jau pusantrų metų praėjo, gavau leidimą, bet dirbt negaliu, užsidirbt negaliu, savęs dar išlaikyt negaliu, o šeima <...>.	Savęs išlaikymo galimybių nebuvimas – ribotas troškimas padėti likusiai kitoje šalyje šeimai	

Ištrauka	Subkategorija	Kategorija
<...> sėdžiu lietuvių kalbos klasėj, mokytoja pasakoja, rašo kažką, o mano mintys sukasi apie šeimą, mokytoja paklausia, ar supratom, ir aš klausiu „ką?“ tuomet ji sako, kad jūs neturit jgūdžių, neišmokstat kalbos, neturite motyvacijos. Bet iš kur ta motyvacija, jei visą laiką galvoji, kaip šeimai padėt. Taip išeina, kad jie supranta, kad mes nenorime mokyti. Tas nenoras ar noras atsiras tik tuomet, kai aš išspręsiu savo problemas ir galėsiu žengt pirmyn. Kol kas aš galvoju, kaip man šeimai padėt. Šeima liko tenai, atsivežti jos negaliu, nes neleidžia. Vis tiek aš privalau galvoti apie juos, nes palikau ir pabėgau. Dabar aš saugus, koks tas saugus, jeigu negaliu nieko daryt. Šeima liko su ta viltim, kad aš jiems kaip nors padėsiu.	Motyvacijos stoka mokytiis valstybinės kalbos, nes mintys sukasi apie kitoje šalyje likusią šeimą Bejėgiškumo išgyvenimas neturint galimybių padėti šeimai, likusiai kitoje šalyje	PROBLEMŲ KIEKIO DIDĖJIMAS IR TURINIO SUDĖTINGĖJIMAS ATVYKUS Į PRIEGLOBSTĮ SUTEIKUSIĄ ŠALĮ

Atvykę į Lietuvą PGU išgyvena fiziologinį ir socialinį nesaugumą, nes nepatiria pagarbos, neturi pakankamai finansinių išteklių kokybiškai gyventi ir prasimaitinti, nuo savo bendruomenių yra atskirti kultūriškai ir etniškai, o šalyje egzistuojanti sistema skatina PGU atskirtį, bet ne integraciją.

Ištrauka	Subkategorija	Kategorija
Nei vienas užsienietis, važiuodamas į Lietuvą, negali atskirti, kas yra Lietuva, Vokietija ar Prancūzija. Jos visos yra Europos šalys, yra tam tikros sąlygos gyventi, yra gerbiamos žmogaus teisės, aš čia galiu laisvai gyventi, man čia negrės pavojus, nebus karo, bet po tam tikro laiko tu supranti, kad taip nėra. Gal nėra karo, tik karo, bet visa kita, nes iš tikrųjų iš bado nemirštama savojoje šalyje, gal ten geriau tada. Bent jau žinai, kad valgyti turi, o mirti tai visur yra kur. Čia, Lietuvoj, žmonės vos iš bado nemirė. Buvo šeimų, kurios tikrai neturėjo darbo, pajamų ir negalėjo eiti prašyti į gatvę. Kur daugiau kreiptis? Žmogus, kai tokioje padėtyje, jis turi kreiptis bent jau į savo šeimą, draugus, artimus, o kai Lietuvoj neturi nei artimų, nei draugų, tai... Kai visi išvažiavo ir neliko bendruomenės.	„Iš bado nemirštama savojoje šalyje, gal ten geriau <...>. Bent jau žinai, kad valgyti turi, o mirti tai visur yra kur.“ Kontakto su etnine bendruomene stoka	SOCIALINIO IR FIZIOLOGINIO NESAUGUMO IŠGYVENIMAS

Kiekvienam mieste maksimum dabar gyvena gal kokių trisdešimt žmonių. Iš įvairių šalių, ne vienos valstybės, tarkim, čečėnai, afganai, somaliečiai, šrilankiečiai. Kartais jie neturi net vienas kito kontakto, tarkim, gyvena daugiau negu 3 metus ir neturi kontakto.	Skirtingų šalių atstovai PGU – didelis tarpusavio bendravimo atotrūkis	
--	--	--

PGU yra visiškai nusivylę gyvenimu Lietuvoje, nes gyvena nuolatiniėje baimėje ir įtampoje.

Ištrauka	Subkategorija	Kategorija
Žmonės bijo pasakyti tikrą teisybę – jei pasakysime sąžiningai visas problemas <...> išmes iš <...>.	„Žmonės bijo pasakyti tikrą teisybę.“	GYVENIMAS NUOLATINĖJE BAIMĖJE IR ĮTAMPOJE
Maži vaikai – kokia jų ateitis gyvenant čia?	Nerimas dėl vaikų ateities	

PGU nori gyventi Lietuvoje oriai, bet tęstinai patiria moralinį ir psichologinį spaudimą („Jei nepatinka, išvažiuokite.“). Žmonės jaučiasi izoliuoti ir atskirti, nes yra beviltiškoje situacijoje – savoje šalyje gyventi negali, o prieglobstį suteikusioje neranda supratimo („Mes atvykome, nes savo šalyje neįmanoma gyventi. Kai atvykstame – mūsų niekas nesupranta. Nūsusuka nuo mūsų.“)

Ištrauka	Subkategorija	Kategorija
Kiekvieną dieną girdime: „Jei nepatinka, išvažiuokite.“ Sakau: „Gerai, leiskite išvažiuoti, gyventi kitoje šalyje, kurioje gausiu būstą ir gyvensiu kaip žmogus.“ Aš noriu gyventi gyvenimą, o ne būti dykaduoniu. Juk noriu normaliai gyventi, valgyti. Ne, kai išvykstu – liepia atgal grįžti, kai grįžtu čia, sako: „Ko čia atvažiavai? Grįžk atgal į savo <X> šalį.“ Juk atvažiavome ne iš gero gyvenimo. Pvz., mes čia gyvename jau 10 metų. Yra kitų, kurie gyvena 5–7 metus. Kam mums reikalinga Europa? Mes atvykome, nes mūsų šalyje neįmanoma gyventi. Kai atvykstame – mūsų niekas nesupranta. Nūsusuka nuo mūsų.	„Aš noriu gyventi gyvenimą, o ne būti dykaduoniu.“	NORAS GYVENTI ORIAI VERSUS PSICHOLOGINIS IR MORALINIS SPAUDIMAS PRIEGLOBSTĮ SUTEIKUSIOJE ŠALYJE

Vis dėlto, nors Lietuva suteikia PGU leidimą gyventi šalyje, šie žmonės turi turėti laisvę pasirinkti judumo kryptį, nes jie nėra prieglobstį suteikusios šalies nuosavybė: „Tuos įgūdžius, kuriuos įgijo čia, žmogus sėkmingiau pritaiko kitose šalyse.“ PGU išvyksta dėl įvairių priežasčių – neprisitaiko dėl kultūrinių ar etninių barjerų, kurių negali nugalėti, pvz.,

šalyje stokoja bendruomeniškumo kultūros, nepatenkinti finansine ir kitokio pobūdžio parama ir pan.

Ištrauka	Subkategorija	Kategorija
<i>Tuos įgūdžius, kuriuos įgijo čia, žmogus sėkmingiau pritaiko kitose šalyse; jei žmogus atvažiavo į Lietuvą ir pa-buvo, o po to išvyksta, tai neturi būti traktuojama, kad PGU tampa Lietuvos nuosavybe ir privalo pasilikti <...>.</i>	PGU nėra Lietu-vos „nuosavybė“	POREIKIS PRIPAŽINTI PGU LAISVĘ PASIRINK-TI ŠALĮ IR JUDUMO KRYPTĮ
<i>Sakau – leiskite man išvykti, niekuo nepadedate – netu-riu normaliai galimybės valgyti, gydytis ir gyventi.</i>	„Leiskite man išvykti, niekuo nepadedate.“	
<i>Buvo daug <X> ir kitų tautybių žmonių – visi iš Lietuvos <...> bėga. Kiekvieną dieną – sėdo į savo mašinas ir išvy-ko, liko dvi trys šeimos, norėjome išvykti.</i>	„Buvo daug <...> tautybių žmonių – visi iš Lietuvos bėga.“	
<i>Mes neturime čia jokių teisių. Negalite padėti, išmaitin-ti – paleiskite, leiskite išvažiuoti žmonėms į kitas šalis.</i>	„Negalite padėti, išmaitinti – paleis-kite.“	

Gyvenimas Lietuvoje PGU natūraliai stumia iš šalies – dauguma jų yra nusiteikę anksčiau ar vėliau šalį palikti.

Ištrauka	Subkategorija	Kategorija
<i><...> labai trumpas laiko tarpas, kad galėtų įsiterpti į tas bendruomenes. <V> yra mečetė, nesvarbu, ar mečetė, ar ne, bet kai tu trumpai čia gyveni ir nuo pirmų dienų supranti, kad tau čia vietos nėra, daugumai mintys atsi-randa, kaip kada nors iš čia ištrūkti.</i>	„Nuo pirmų dienų supranti, kad tau čia vietos nėra.“	GYVENIMAS PRIEGLOBSTĮ SUTEIKUSIO-JE ŠALYJE SU PERSPEKTY-VA JĄ KUO SKUBIAU PALIKTI
<i>Tada ateina kitos mintys, kad neįsiveltum į tą gyvenimą, kad nebūtų kontaktų, prisirišimų.</i>	Nenoras prisirišti ir kontaktuoti tu-rint norą palikti prieglobstį sutei-kusią šalį	

PGU Lietuvoje išgyvena / patiria „prašančiojo“, o ne visaverčio šalies gyventojo vaidmenį, nes esama sistema užkerta kelius integruotis, todėl šie žmonės, nepatenkinę savo lūkesčių, netenka vilties arba siekia kuo greičiau palikti šalį.

Ištrauka	Subkategorija	Kategorija
<i>Kai nėra prisirišimų, lengviau išvykti, pamiršti viską. Atvažiuoja žmonės su daug vilčių. Ypač kai atvažiuoja iš karo zonos, galvoja: atvažiavau ir saugiai gyvensiu. Tie metai labai greitai praeina, kol registruojiesi užsieniečių pabėgėlių centre, <X> pabėgėlių centre jau praeina metai, tu suvoki, kad esi kažkokioj valstybėj, kad po tų pirmų stadijų integracijoje tapti prašančio pozicijoje, vaidmenyje, kad neturi kitos išeities, tik prašyti, kad suteiktų pagalbą. Nes daugiau erdvės, laisvės savarankiškumui nėra.</i>	Ribotas savarankiškumas ir laisvė	PGU PATIRIAMAS „PRAŠANČIOJO“ VAIDMUO

Komunikuodami ne tik su šalies gyventojais, bet ir su formalų struktūrų / institucijų atstovais patiria negatyvias nuostatas, priešiškus bei pažeminimą („Su mumis kalba grubiai: „Ko atvažiavote? Ko norite?“).

Ištrauka	Subkategorija	Kategorija
<i>Su mumis kalba grubiai: „Ko atvažiavote? Ko norite?“ Nereikia su mumis taip kalbėti. Atvažiavome, tai kalbėkite su mumis kaip su žmonėmis.</i>	<i>„Atvažiavome, tai kalbėkite su mumis kaip su žmonėmis.“</i>	ŽMOGIŠKOJO ORUMO ŽEMINIMO PATIRTYS, PASIREIŠKIANČIOS PRIEGLOBTĮ SUTEIKUSIOS ŠALIES GYVENTOJAMS AR FORMALIŲ STRUKTŪRŲ ATSTOVAMS KOMUNIKUOJANT SU PGU

Tyrimo duomenų analizės rezultatai atskleidžia esmines PGU ir prieglobstį suteikusios valstybės piliečių atskirties priežastis:

- PGU ir Lietuvos piliečių tarpusavio priešiškus neturint objektyvios informacijos bei turint opozicines nuostatas;
- PGU negauna socialinio būsto per optimalų laiką, todėl jų finansiškai ištekliai beprasmiškai panaudojami būsto nuomai, nors galėtų būti skiriami mokytis, studijuoti, kurti bei įgyvendinti verslą ir prasmingai kokybiškai gyventi prieglobstį suteikusioje šalyje;

- šalies nevykdomi prisiimti politiniai, teisiniai ir socialiniai įsipareigojimai, kad būtų užtikrintas PGU saugumas, gerovė ir sudarytos sąkmingos integracijos prielaidos;
- PGU atskirtis socialinėje, švietimo, politinėje ir sveikatos priežiūros sistemose.

Ištrauka	Subkategorija	Kategorija
<i>Ir ta atskirtis dėl nepasitikėjimo dar padidėja, kai lietuviai mano, kad mums padeda, bet mes žinom, kad mes dešimt kartų blogiau gyvenam nei patys lietuviai. Nei mes, nei lietuviai vienas kito nesuprasim, čia yra valstybės darbas, jeigu negali – geriausia būtų atsisakyti tokio darbo.</i>	Pasitikėjimo tarp PGU ir prieglobstį suteikusios šalies piliečių stoka	ATSKIRTIES TARP PGU IR VALSTYBĖS PILIEČIŲ DIDĖJIMAS
<i>Pirmiausia, kad nėra duotas būstas. Nieko neduoda, važiuk, kur nori, daryk, ką nori, todėl visi išvažiavo. Visur pasaulyje duoda socialinį būstą, tai aš gavau leidimą gyventi, bet kaip man gyventi, neturiu nei kaimo, nei giminių, nieko. Man kažkokio butelio reikia, bet neduoda.</i>	Socialinio būsto nesuteikimas PGU	
<i>Aš jaučiu socialinio būsto problemą <...>, aš stoviu eilėje, aš kitokia, aš jau gyvenu 10 metų ir dar nepriprantu. Bet labai sunku, neturiu, kur dingti, nuomotis visą laiką labai sunku.</i>		
<i>Ir yra taip, kad Lietuva per daug prisiėmė tų įsipareigojimų. Atsitiko taip, kad kai atėjo laikas vykdyti tuos įsipareigojimus, iš tikro jie stengiasi, padeda, bet jie sako, tiek ir galim padėti. Tai yra teisinga, padeda saviems piliečiams.</i>	Ribota pagalba PGU versus pagalba „saviems piliečiams“	
<i>Pavyzdys – tarkim, prieš porą metų vien tik Kaune gyveno 200 atvykusių žmonių. Tie, kurie nedirbo, ir iš jų tikrai 60 proc. nedirbo, jeigu jie nebuvo vaikai iki 18 metų, tai jie visi neturėjo sveikatos draudimo. Ką jie darė, aš nežinau. Jeigu tu sergi, turi kažkur eit, kaip tu eisi į ligoninę, jei neturi sveikatos draudimo. Tai reikės kažkaip sumokėti kažkam kitam arba nueiti į vaistinę paracetamolio ir gerti.</i>	Bejėgiškumo išgyvenimas dėl sveikatos draudimo nebuvimo prireikus sveikatos priežiūros paslaugų	

Ištrauka	Subkategorija	Kategorija
<i>Gyvas pavyzdys – žmonės, kurie serga rimtesnėmis ligomis. Aš, kadangi moku šiek tiek kalbos nei kiti, man kartais tenka važiuot padėt išversti ir paaiškinti visa kita. Aš matau tą problemą, kad žmogui reikia operacijos – ne šiaip gydytis, o operacijos, bet gydytojas sako „nėra draudimo ir jūs pakentėkit“, o tas pakentėjimas –5 metus reikia gyvent, kad gautum nuolatinį leidimą, tada tampi bendrosios socialinės sistemos nariu ir tada gali gauti sveikatos socialinį draudimą (valstybinį apmokamą), jeigu nedirbi, jei įstoji į darbo biržą ir daug „jeigu, jeigu“. Ir tas žmogus turi 5 metus nemirti, kad gautų nuolatinį draudimą ir gydytųsi.</i>	Bejėgiškumo išgyvenimas dėl sveikatos draudimo nebuvimo prireikus sveikatos priežiūros paslaugų	

TEMA – TEISINĖ SISTEMA

PGU, siekiantys gauti leidimą gyventi šalyje, išgyvena nuovargį dėl nuolatos besikartojančių formalių procedūrų: žmonės kas kartą išgyvena psichologinį ir dvasinį skausmą, kai reikia pasakoti išgyvenimus, patirtis. Ilgalaikės gyvenimo perspektyvos PGU taip pat negali planuoti, nes niekada nėra tikri, ar bus pratęstas gyvenimo šalyje laikotarpis: „<...> toliau negali programuoti, nes jis duodamas metams, ir nesi užtikrintas, ar kas nors pasikeis, ar nepasikeis.“ Taigi PGU apėmusi komplikuota būsena dėl netikrumo, laukimo ir reflektavimo apie patirtus išgyvenimus gimtojoje šalyje: „Einant, prašant naujo leidimo, tenka iš naujo papasakot ir išgyvent visus išgyvenimus <...>.“

Ištrauka	Subkategorija	Kategorija
<i>Kartais galvoji, kas iš to, kad turim tuos leidimus, nes duoda metams leidimą, tu negali savo gyvenimo užprogramuoti daugiau nei metams, nes žinai, kad po 8 mėnesių teks prašyt leidimo.</i>	Trumpalaikis leidimas gyventi šalyje – galimybė metams planuoti savo gyvenimą	GYVENIMO PLANAVIMO TRUMPALAIKIŠKUMAS, PRIKLAUSANTIS NUO FORMALIŲ PRIEGLOBTĮ SUTEIKUSIOS ŠALIES REIKALAVIMŲ
<i>Einant, prašant naujo leidimo, tenka iš naujo papasakot ir išgyvent visus išgyvenimus, kad jie suprastų, kodėl tu likai Lietuvoj ir nenori išvažiuoti, ir kai gauni tą leidimą, vis tiek duoda metams leidimą ir toliau negali programuoti, nes jis duodamas metams, ir nesi užtikrintas, ar kas nors pasikeis, ar nepasikeis.</i>	Priverstinis psichologinio ir dvasinio skausmo išgyvenimas, pasakojant komplikotas patirtis per kiekvieną leidimo gavimo procedūrą	

PGU teigimu, Lietuva vykdo teisinius įsipareigojimus formaliai, tačiau šis vykdymas yra atsietas nuo to, kad PGU esminiai poreikiai būtų visaverčiai patenkinami, kas yra esminis jų gyvenimo kokybės trukdys prieglobstį suteikusioje šalyje. Žmonės atvyko turėdami viltį, lūkesčių, o realybėje šie lūkesčiai nepatenkinami. Viena iš akivaizdžiausių problemų yra finansinės paramos menkumas: teikiama finansinė parama neleidžia PGU išsilaikyti patiems asmeniškai, išlaikyti šeimą, nuomotis būstą, prasmaitinti ir t. t. PGU turi su kuo lyginti – ne vienas iš jų yra buvęs ir kitose valstybėse, tačiau pagal Lietuvos prisiimtus įsipareigojimus iš kitų šalių jie grąžinami į pirmąją šalį, kuri suteikė jiems prieglobstį: „Atvažiavome, ir jūs matote, kaip mes gyvename čia dabar. <...> O ten aš galiu gyventi. <...> Paskutinį kartą buvome <O> – labai gerai gyvenome. Bet Lietuva nuolatos reikalauja grįžti atgal. O dabar atvažiavome čia. Lietuvoje yra labai sunku.“ PGU šį grąžinimą vertina negatyviai, nes Lietuvoje neturi prasmingo darbo, negali visaverčiai gyventi, taip pat jaučiasi nesaugiai, nes Lietuva vis dėlto yra labiau monokultūrinė / monoetninė nei daugiakultūrė / daugiaetninė šalis.

Ištrauka	Subkategorija	Kategorija
<i>Jei išvažiuojame iš Lietuvos į kitas valstybes, vis tiek Lietuva reikalauja grįžti atgal, neleidžia kitose šalyse apsigyventi. Priimtas įstatymas Dublino. Aš su savo šeima prieš 4 metus išvažiavau iš Lietuvos, buvome visur – <A>, <V>, , <A>, visur buvome, ir visur Lietuva reikalauja grįžti atgal. Atvažiavome, ir jūs matote, kaip mes gyvename čia dabar. Aš tai jokio darbo neturiu <...>, aš turiu keturis vaikus, už 300–400 litų per mėnesį dirbti – taip negaliu išlaikyti savo šeimos. O ten aš galiu gyventi. Paskutinį kartą buvome <O> – labai gerai gyvenome. Bet Lietuva nuolatos reikalauja grįžti atgal. O dabar atvažiavome čia. Lietuvoje yra labai sunku. Mus grąžina, nes mes pirmą kartą prašėme prieglobsčio čia, Lietuvoje, todėl kitos šalys mus grąžina į pirmą šalį, kurioje prašėme prieglobsčio.</i>	<i>„Atvažiavome, ir jūs matote, kaip mes gyvename čia dabar.“</i>	VYKDOMI ŠALIES TEISINIAI ĮSIPAREIGOJIMAI VERSUS TEISINIŲ PRIELAUDŲ GERINTI PGU GYVENIMO KOKYBĘ NEVYKDYMAS

Nesaugiai PGU jaučiasi ir dėl to, kad turi skaudžios patirties su viešosios tvarkos pareigūnais. Pastarųjų veiksmai atspindi ir visuomenėje vyraujančias nuostatas, kad PGU yra „atpirkimo ožiai“ situacijose, kai įvyksta konfliktai, pažeidžiama viešoji tvarka. PGU tokias situacijas vertina ne tik kaip nesaugias, bet ir kaip diskriminacines, o jų patirtys rodo,

kad esant konfliktams geriau „neieškoti teisybės“, nes „atvykėliai visuomet liks kalti“: „Man sako: „Rodyk dokumentus, nes bus ilga istorija.“ Reziუმė tokia: parašė išvadą, jog <X> tautybės žmonės kalti.“

Ištrauka	Subkategorija	Kategorija
Kiekvieną kartą patiriame problemų gatvėje. Pvz., mano broliui stipriai sužeidė galvą. Mus tris užpuolė 20 <Y> tautybės žmonių. Mes pasipriešinome. Atvyko į įvykio vietą policija ir liepia mums dokumentus rodyti. Aš policijai sakau: „Kodėl iš manęs prašai dokumentų? Kodėl iš tų, kurie mus užpuolė, neprašai dokumentų?“ Man sako: „Rodyk dokumentus, nes bus ilga istorija.“ Reziუმė tokia: parašė išvadą, jog <X> tautybės žmonės kalti.	Viešosios teisės įgyvendintojų – policijos pareigūnų – subjektyvumas vertinant situaciją	PATIRIAMAS SOCIALINIS NESAUGUMAS NEVEIKSMINGAI VEIKIANT VIEŠOSIOS TVARKOS PRIEMONĖMS

PGU išgyvena socialinį, kultūrinį, etninį, dvasinį ir fiziologinį nesaugumą, nes nesuvokia savo teisių, pareigų ir galimybių pagal prieglobstį suteikusioje šalyje – Lietuvoje – galiojančią teisinę sistemą: „Galvojau, kad gera šalis, bet taip nėra. Nenoriu čia likti.“

Ištrauka	Subkategorija	Kategorija
Aš nenoriu Lietuvoje gyventi ir dirbti <...>. Niekaip nesuprantu, kokia čia yra situacija <...>. Aš 3 metus gyvenu šiame <Z> centre; mes gyvename čia visa šeima – brolis, mama ir sesuo. Mes labai norėjome integruotis. Ne, mums sako, pasirašyk dokumentą, jog šiame centre dar nori tris mėnesius gyventi. Aš sakau – nenoriu aš čia gyventi. Tuomet man sako – jei nepasirašysi, kas mėnesį negausi 120 litų. Pasirašiau, pratęsė buvimo laiką. 3 metus gyvenau centre, nusibodo. Išvažiavau į – ten gyvenau ir dirbau. Ne, gauname raštą, jog Lietuva mus kviečia atgal ir privalome atvykti. Mus vėl atskraidino atgal į Lietuvą. Man sako, grąžiname, jog integruotumeisi. Sakau – aš integravausi, o man sako – ne, nors 3 gyvenimo metus įskaitė, bet tai nėra integracija, ir turi žiūrėti, kokius dokumentus pasirašinėji.	„Aš nenoriu Lietuvoje gyventi ir dirbti <...>. Niekaip nesuprantu, kokia čia yra situacija.“	IŠGYVENAMAS VISAPUSISKAS NESAUGUMAS NESUVOKIANT SAVO TEISIŲ, PAREIGŲ IR GALIMYBIŲ PAGAL PRIEGLLOBSTĮ SUTEIKUSIOJE ŠALYJE GALIOJANČIĄ TEISINĘ SISTEMĄ

Ištrauka	Subkategorija	Kategorija
<i>Nesuprantu Lietuvos ir nenoriu čia būti. Sakau – leiskite normaliai išvykti. Čia nieko nėra – medicinos nėra. Nežinau, kaip čia pabėgėliai atvyksta. Galvojau, kad gera šalis, bet taip nėra. Nenoriu čia likti – išvykstu, ne, vis tiek grąžina, atseit, „Lietuva mane kviečia“. Bet aš nenoriu į Lietuvą grįžti ir čia gyventi. Mane deportavo atgal. Nustebau. Grįžau, vėl atgal į <A>, kelis mėnesius ten laikė, į nepriima. Teigia, kad integracija nepabaigta, stauga mano 3 metų neįskaito. Na, matote, čia visiškai nesi-skaito su žmogumi.</i>	<i>„Nesuprantu Lietuvos ir nenoriu čia būti. Sakau – leiskite normaliai išvykti.“</i>	IŠGYVENA-MAS VISA-PUSIŠKAS NESAUGU-MAS NESU-VOKIANT SAVO TEISIŲ, PAREIGŲ IR GALIMYBIŲ PAGAL PRIE-GLOBSTĮ SUTEIKUSIO-JE ŠALYJE GALIOJAN-ČIĄ TEISINĘ SISTEMĄ

PGU patiria sunkumų, kai laikinai išvyksta į kitą šalį, pvz., aplankyti šeimos ar giminės narių, ir juos sulaiko pasienyje, nes Lietuvoje išduoti dokumentai yra neatpažįstami Europos Sąjungos (ES) erdvėje.

Pareigūnams „kliūva“ išduotų dokumentų formatas: *„Dokumentas, kurį išduoda dėl nuolatinio gyvenimo, jokioje Europos šalyje negalioja, jo niekas neatpažįsta.“*

Nepasitenkinimas išduotais dokumentais parodo ir kitą svarbų momentą – PGU detalai ir išsamiai nepaaiškinama, kokios jų teisės ir galimybės turint konkretų dokumentą, todėl jie išgyvena nepasitenkinimą: *„Gauname dokumentą, kuriuo remiantis kitoje šalyje negalima įsidarbinti – mums tai neleidžiama. Ką aš čia veikiu?“, „Mano giminaičiai gyvena įvairiose pasaulio šalyse – turi dokumentus, jie bendri visoje Europoje, jie gali judėti tarp įvairių šalių. Su Lietuvoje išduotais dokumentais niekur negali pajudėti.“*

Ištrauka	Subkategorija	Kategorija
<i>Dokumentas, kurį išduoda dėl nuolatinio gyvenimo, jokioje Europos šalyje negalioja, jo niekas neatpažįsta. Mano giminaičiai gyvena įvairiose pasaulio šalyse – turi dokumentus, jie bendri visoje Europoje, jie gali judėti tarp įvairių šalių. Su Lietuvoje išduotais dokumentais niekur negali pajudėti.</i>	Išduodamų nuolatinio gyvenimo dokumentų ir Europoje funkcionuojančių bendrų dokumentų neatitikimas	NEVIENO-DAS DO-KUMENTŲ FORMATAS ES – VISA-VERČIO PGU JUDUMO TRUKDYS
<i>Gauname dokumentą, kuriuo remiantis kitoje šalyje negalima įsidarbinti – mums tai neleidžiama. Ką aš čia veikiu? Leidžiu bereikšmiai laiką.</i>		

Integracijos trukmė yra kita nemaža problema ir iššūkis PGU, nes, pasak jų, integracija šiuo metu Lietuvoje yra per trumpa susivokti, adaptuotis, išmokti kalbą. O nuo integracijos programos PGU yra priklausomi tiesiogiai – jei jie nėra integracijos programoje, negauna sveikatos draudimo ir savaime tampa atskirties grupė sveikatos sistemoje; kalbos kursai yra trumpalaikiai, tad neįmanoma išmokti kalbos taip, kad gautumei darbą ir galėtumei mokytis profesijos, todėl PGU iškrinta ir iš švietimo sistemos bei darbo rinkos: „<...> per daug greitai visi tikisi ir ne tomis priemonėmis. Reikia ieškoti naujų būdų padėti mums įsitraukti į visuomenę.“ Per trumpos integracijos laikas – atskirties tarp PGU ir prieglobstį suteikusios šalies piliečių bei funkcionuojančių sistemų didinimo prielaida.

Ištrauka	Subkategorija	Kategorija
<i>Tuo atveju, kai nėra integracijos programos, sveikatos draudimas nėra užtikrinamas nedarbo atveju.</i>	Integracijos programos nebuvimas – sveikatos draudimo atsakomybės perkėlimas patiems PGU	INTEGRACIJOS PROGRAMOS TRUKMĖS PRIEGLOBSTĮ SUTEIKUSIOJE ŠALYJE NEADEKVATUMAS VISAVERČIO PGU GYVENIMO PRIELAIMOMS
<i>Galų gale, kita jų patirtis gyvenant savoje šalyje, kurioje yra visiškai kitokia sistema. Čia staiga išmokti viską per porą mėnesių: įsisavinti profesinius kursus, kuriuos, jei gauna, tai labai gerai; po to kalbos kursai.</i>	Trumpas laikotarpis įsisavinti savos ir prieglobstį suteikusios šalies įvairių sistemų skirtumus	
<i>Bet per daug greitai visi tikisi ir ne tomis priemonėmis. Reikia ieškoti naujų būdų padėti mums įsitraukti į visuomenę. Aišku, darbo rinkos situacija daro savo. Galima ant blakstienų vaikščioti, o nebus to, ko tikimės ar norime <...>.</i>		
<i><...> mums suteikiami tik metai integracijai. Ką galime padaryti per tuos metus? Turi būti pratęstas mums integracijos laikas. Metai yra niekas, nes turime kalbos problemų – nežinome kalbos, tam reikia mažiausiai nuo trejų iki 5 metų išmokti šios šalies kalbą. Todėl turi būti įvardinti centre kvalifikuoti kalbos specialistai, kurie dirbtų su mumis intensyviai. Po metų, praėjus integracijos laikui, mums nesuteikiama jokia pagalba.</i>	<i>„Ką galime padaryti per tuos metus? Turi būti pratęstas mums integracijos laikas.“</i>	

Su PGU integracijos trukme susijusi problema yra teisiniuose dokumentuose neapibrėžta *rizikos grupės* sąvoka ir nenoras PGU priskirti šiai

grupei. Dokumentuose išskiriamos PGU rizikos grupės, pvz., neįgalūs asmenys, besilaukiančios moterys. Kiti žmonės, baigę integraciją, patenka į „nebūtį“, nes jiems neskiriama parama ir sveikatos draudimas: „Mes patys, PGU, Lietuvoje realiai esame rizikos grupė, todėl tarp mūsų išskirti rizikos grupę <...>. Mums reikalinga parama ir sveikatos draudimas, tai yra ta sritis, kuri privalo būti labai prižiūrima.“

Ištrauka	Subkategorija	Kategorija
<i>Integracijos programa minimaliai trunka metus savivaldybėje – pradžioje <X> , po to savivaldybėje ir yra pratęsiama, jei yra rizikos grupė. Rizikos grupės – neįgalūs asmenys, įtraukiamos šeimos su mažamečiais vaikais. Tai pilnai nėra apibrėžta. Mes patys, PGU, Lietuvoje realiai esame rizikos grupė, todėl tarp mūsų išskirti rizikos grupę <...>. Mums reikalinga parama ir sveikatos draudimas, tai yra ta sritis, kuri privalo būti labai prižiūrima.</i>	Teisinis „rizikos grupės“ neapibrėžtumas PGU populiacijoje	SĄVOKŲ APIBRĖŽTUMO STOKA PGU INTEGRACIJOS TEISINIUOSE DOKUMENTUOSE

Lietuvoje išleisti įstatymai savaime įteisina PGU kaip atskirties grupę, nes tik nuolatinio gyvenimo leidimas jiems suteikia galimybę gauti paramą, sveikatos draudimą. O kaip gyventi iki tol, kol bus suteiktas nuolatinio gyvenimo leidimas, kai integracijos programa baigta? Jokių socialinių garantijų žmonės neturi, privalo patys susimokėti už sveikatos draudimą, o darbo negauna, mokytis negali, nes suaugusiųjų mokymasis reikalauja finansinių investicijų, kurių jie neturi ir t. t. Taigi akivaizdu, kad žmonės yra sutrikę, gyvena apimti nuolatinio netikrumo, streso ir baimės.

Ištrauka	Subkategorija	Kategorija
<i>Tik turint leidimą nuolatos gyventi garantavo galimybės kreiptis dėl tokių paslaugų. Dar dabar PGU yra atskirties grupė įstatymų prasme.</i>	Nuolatinio gyvenimo leidimas – prielaida PGU kreiptis dėl finansinės ir kito pobūdžio paramos	PGU – ĮSTATYMAIS NETIESIOGIAI ĮTEISINTA ATSKIRTIES GRUPĖ

Tik praėjus keleriems metams, pajudėjo bent viena įstatymo „dalis“: „<...> žmonės turi teisę stoti į eilę dėl produktų, kai savivaldybėse yra maisto produktai ir žmonės turi galimybes registruotis.“ Anksčiau PGU tokių teisių neturėjo...

Ištrauka	Subkategorija	Kategorija
<i>Dabar gerai, kad pasikeitė įstatymas ir žmonės turi teisę stoti į eilę dėl produktų, kai savivaldybėse yra maisto produktai ir žmonės turi galimybes registruotis. Iš tikrųjų tai tokia atskirties grupė.</i>	Įstatymų suteiktos galimybės PGU registruotis dėl maisto produktų poreikio	ĮSTATYMO PASIKEITIMAS, SUTEIKIANTIS PGU TEISĘ PRAŠYTI MAISTO PARAMOS

Nesureguliuoti įstatymai yra kliuvinys PGU integruotis bendroje sveikatos draudimo sistemoje – jie neįtraukti į šią sistemą. Koks galimas sprendimas? Vienas iš jų galėtų būti, pasak PGU, pergalvoti integracijos lėšų paskirstymą: „<...> integracijos lėšos, kurios skiriamos sveikatos draudimui, jos ateina per bendrą sistemą, skiriamos pabėgėliams, paskui grįžta į Lietuvos biudžetą <...>, tai kodėl negalima tų pačių pinigų skirti iš karto Lietuvos ligonių kasoms ir PGU įtraukti į įstatymą ar kažkokiu papildomu įsakymu įtraukti kaip grupę <...>?“ Net ir tais atvejais, kai žmogaus gyvybei gresia pavojus, PGU priimami bendraja tvarka, bet, neturėdami sveikatos draudimo, patys turi susimokėti už sveikatos priežiūros paslaugas netgi prireikus operacijos: „Jei operacijos atvejis ir tai nėra pirmoji būtinoji pagalba, ir tai nėra mirties ir gyvybės klausimas, tada žmogus turi pats susimokėti <...>.“ Tačiau lėšų jie neturi ir lieka „pakibę“ tarp nevilties dėl nesuderintų esamų teisinių dokumentų ir sistemų bei atotrūkių ir vilties, kad galbūt atsiras pavienės individualizuotos iniciatyvos ir jiems padės geranoriški žmonės...

Ištrauka	Subkategorija	Kategorija
<i>Dėl sveikatos draudimo vis dar nėra PGU įtraukimo į bendrą sistemą, nors labai seniai apie tai šnekama.</i>	PGU neįtraukiami į bendrą šalies sveikatos draudimo sistemą	PGU – ATSKIRTIES GRUPĖ BENDROJE SVEIKATOS DRAUDIMO SISTEMOJE
<i>Galų gale, integracijos lėšos, kurios skiriamos sveikatos draudimui, jos ateina per bendrą sistemą, skiriamos pabėgėliams, paskui grįžta į Lietuvos biudžetą <...>, tai kodėl negalima tų pačių pinigų skirti iš karto Lietuvos ligonių kasoms ir PGU įtraukti į įstatymą ar kažkokiu papildomu įsakymu įtraukti kaip grupę, nors jų yra tik 400 (anksčiau būdavo 500, dabar jų labai sumažėję).</i>	Poreikis integracijos lėšas pervesti į bendrą sveikatos draudimą ir garantuoti PGU sveikatos priežiūrą	

Ištrauka	Subkategorija	Kategorija
<i>Jeį yra besilaukianti moteris, tada pagal įstatymą yra kitas laikotarpis numatytas, kai žmogus yra draustas. Jei operacijos atvejįs ir tai nėra pirmoji būtinoji pagalba, ir tai nėra mirties ir gyvybės klausimas, tada žmogus turi pats susimokėti <...>.</i>	Kai „nėra mirties ir gyvybės klausimas, tada žmogus turi pats susimokėti.“	PGU – ATSKIRTIES GRUPĖ BENDROJE SVEIKATOS DRAUDIMO SISTEMOJE
<i><...> aišku, nebent tokiu atveju, kai kažkas įvyksta, tai ligoninės bendrąja tvarka priima, kai žmogaus gyvybei gresia pavojus, bet tolesnis gydymas jau turi būti, kaip ir to asmens priežiūra, turi būti atskirai susimokama. PGU to negali gauti.</i>	Sveikatos priežiūros paslaugų paketo kokybė – PGU asmeninis reikalas	

PGU teisės apribojamos ne tik jų neįtraukiant į bendrą sveikatos draudimo sistemą, bet ir bendrą socialinę sistemą. Tad PGU tampa atskirties grupe šiose sistemose be jokių teisių: „<...> jie tampa atskirti <...>. Jie neturi teisės į visas galimybes, kurios čia yra, nors ir labai mažos, bet jos vis dėlto yra.“

Ištrauka	Subkategorija	Kategorija
<i><...> neįtraukimas į bendrą socialinę sistemą, jie tampa atskirti socialinės paramos ir sveikatos draudimo atžvilgiu. Jie neturi teisės į visas galimybes, kurios čia yra, nors ir labai mažos, bet jos vis dėlto yra.</i>	Poreikis pripažinti PGU teises į įvairias galimybes	PGU TEISIŲ APRIBOJIMAS NEĮTRAUKIANT JŲ Į BENDRĄ SOCIALINĘ IR SVEIKATOS DRAUDIMO SISTEMĄ

TEMA – SOCIALINĖ SISTEMA

Socialinėje sistemoje PGU yra tiesiogiai priklausomi nuo integracijos programos, nes, būdami joje, jie „priklauso“ integracijos programai, o joje nebūdami „priklauso sau patiems“. Tokia situacija akivaizdžiai demonstruoja, kad PGU socialinėje sistemoje Lietuvos mastu išlieka jautria, socialiai atskirta grupe. Nors šiuo metu padaryti pirmieji žingsniai ir PGU grupės pavieniai asmenys gali kreiptis paramos, tačiau bendrai PGU, kaip grupė, yra „iškirpti“ iš bendros socialinės sistemos, kuri sudaro prielaidas saugiai gyventi socialine ir finansine prasmėmis. „PGU su leidimais laikinai gyventi Lietuvoje neįtraukti į bendrą socialinę sistemą. Yra pavieniai asmenys. <...> prieš pusmetį išėjo naujas įstatymas, kai jie gali kreiptis dėl

pašalpų seniūnijose <...>, dėl tam tikrų pajamų kompensavimo ir savivaldybėje. Iki šiolei to buvo neįmanoma gauti.“

Ištrauka	Subkategorija	Kategorija
<i>Taip pat ir socialine prasme, nes pati tvarka juos išskiria į grupę, kuri nepriklauso niekam – arba priklauso integracijos programai, arba žmogus priklauso sau pačiam, kol jis turi laikiną leidimą gyventi Lietuvoje.</i>	PGU yra grupė, „kuri nepriklauso niekam“.	PGU GYVENIMO KOKYBĖS STOKA NUO „PRIKLAUSYMO“ INTEGRACIJOS PROGRAMAI IKI „PRIKLAUSYMO SAU PAČIAM“
<i>Tai <...> siejasi su socialine sistema. PGU su leidimais laikinai gyventi Lietuvoje neįtraukti į bendrą socialinę sistemą. Yra pavieniai asmenys. Dabar, prieš pusmetį, išėjo naujas įstatymas, kai jie gali kreiptis dėl pašalpų seniūnijose, pvz., vaikui gimus, kai pajamos nesudaro minimalaus pajamų dydžio, jie gali kreiptis dėl tam tikrų pajamų kompensavimo ir savivaldybėje. Iki šiolei to buvo neįmanoma gauti.</i>	„PGU su leidimais laikinai gyventi Lietuvoje neįtraukti į bendrą socialinę sistemą.“	

Socialinėje sistemoje PGU pasigenda komunikavimo ir aktualios pagalbos: žmonės skaudina, kad su jais nekomunikuojama, neatsižvelgiama į jų etninį kontekstą, nesudaromos prielaidos jiems išsakyti savo lūkesčių: „<...> ta pagalba, kuri suteikiama, tai yra, kad į tavo požiūrį ir poreikius neatsižvelgiama.“ PGU neretai jaučiasi atstumti, neišklausyti žmonės, kurie turi su viskuo susitaikyti ir sutikti: „<...> norit – paimkit, norit – neimkit. Žmonės <...> susitaiko su ta mintim, kad reikia gauti drabužių, jeigu trimis dydžiais didesni, vis tiek turi nešiot, nes šalta.“ PGU patiria sunkumų ir dėl to, kad neturi galimybių save realizuoti bei negali savęs savarankiškai išlaikyti. Nemažai jų daliai reikalingi asmeniniai, socialiniai bei problemų sprendimo įgūdžiai, kurių ugdymas turėtų būti svarbi integracijos programos dalis: „<...> tai yra ne tik asmeniniai įgūdžiai, bet ir gebėjimas prisitaikyti jo socialinėje aplinkoje, jo gebėjimas save išlaikyti.“

Ištrauka	Subkategorija	Kategorija
<i>Dėl tos pagalbos – yra šiek tiek pagalbos, bet vis tiek ta pagalba, kuri suteikiama, tai yra, kad į tavo požiūrį ir poreikius neatsižvelgiama.</i>	Suteikiama pagalba ignoruojant PGU poreikius	PGU POREIKIŲ IR JIEMS SUTEIKIAMOS PAGALBOS BEI PARAMOS ATOTRŪKIS
<i>Jie patys daro, kaip jiems patinka, pvz., koks nors produktas ar drabužis, patys nuperka, atneša, nesvarbu, koks dydis, spalva (aišku, spalva neturi įtakos). Sako, čia yra parama, norit – paimkit, norit – neimkit. Žmonės, kurie turi poreikį, aišku, susitaiko su ta mintim, kad reikia gauti drabužių, jeigu trimis dydžiais didesni, vis tiek turi nešiot, nes šalta.</i>	PGU priverstinis susitaikymas su teikiama paramos pobūdžiu siekiant išgyventi	

Ištrauka	Subkategorija	Kategorija
<i>Socialinės problemos siejasi su PGU galimybėmis realizuotis. Tiek darbo prasme, veiklos prasme <...>, kad žmogus galėtų savarankiškai išgyventi.</i>	Socialinių problemų ryšys su PGU savarankiškumu	PGU POREIKIŲ IR JIEMS SUTEIKIAMOS PAGALBOS BEI PARAMOS ATOTRŪKIS
<i>Ir vėl, tai yra ne tik asmeniniai įgūdžiai, bet ir gebėjimas prisitaikyti jo socialinėje aplinkoje, jo gebėjimas save išlaikyti.</i>	Gebėjimų prisitaikyti socialinėje aplinkoje ir save išlaikyti ryšys	

Finansinės paramos menkumas yra viena aktualiausių, realių ir spęstinų PGU problemų: skiriamos lėšos nėra pakankamos, kad PGU visaverčiai gyventų, prasimaitintų: „<...> ji mažesnė už normą, kuri turėtų būti, ar jie taip supranta, kad mes su tais pinigais galim išgyventi mėnesį, realiai tai visi žino, kad mes negalime išgyventi, bet kažkodėl nustatyta ta suma.“; „<...> kai norisi pavalgyti, tau skirta tik du su puse lito. Aišku, šita suma, nežinau, kaip kas gali išgyvent Lietuvoj, bet kodėl žmonės negalvoja, kurie skiria šiuos pinigus, ar tiek reikia skirti žmogui pavalgyti.“ Finansinės paramos menkavertiškumas, kai žmonės neturi lėšų netgi prasimaitinti („<...> atvažiavęs į Lietuvą tu pamatai, kad niekas nesikeičia, ten nuo karo mirštama, čia – nuo bado <...>“), skatina atotrūkį tarp PGU ir Lietuvos piliečių bei stumia PGU į atskirties grupę: „Kitose šalyse yra kitokia praktika, bent jau nedaroma atskirtis tarp pabėgėlių ir savų. Skirdami tokius pinigus, darote didelę atskirtį <...>.“

Ištrauka	Subkategorija	Kategorija
<i><...> mes suprantam, kad tai yra sudėtinga ir sunku, nes Lietuvoje šiaip žmonės blogai gyvena, nes mes tų piniginių pašalpų, kur mums duoda, iš tikrųjų realiai neaišku, kas ten skaičiuoja ir kodėl taip skaičiuoja, nes ji mažesnė už normą, kuri turėtų būti, ar jie taip supranta, kad mes su tais pinigais galim išgyventi mėnesį, realiai tai visi žino, kad mes negalime išgyventi, bet kažkodėl nustatyta ta suma.</i>	Skiriamos pinigų sumos nepakanka visaverčiai gyventi	FINANSINĖ PARAMA NEATITINKA MINIMALIŲ ŽMOGAUS POREIKIŲ PATENKINIMO GALIMYBIŲ
<i>Čia atvažiavau, ir per dieną tau skiria tiek pinigų, kad, kai norisi pavalgyti, tau skirta tik du su puse lito. Aišku, šita suma, nežinau, kaip kas gali išgyvent Lietuvoj, bet kodėl žmonės negalvoja, kurie skiria šiuos pinigus, ar tiek reikia skirti žmogui pavalgyti.</i>	Skiriamos finansinės paramos PGU nepakanka visaverčiai maitintis	

Ištrauka	Subkategorija	Kategorija
<i>Aš nesakau, kad jūs esat turtinga valstybė, turit skirti, bet jeigu nesat turtingi ir negalit, tai būtų geriausia atsisakyti tos paslaugos ir nedaryti žmonėms daugiau problemų. Kitose šalyse yra kitokia praktika, bent jau nedaroma atskirtis tarp pabėgėlių ir savų. Skirdami tokius pinigus darote didelę atskirtį <...>.</i>	Menka finansinė parama – atskirties tarp PGU ir Lietuvos piliečių didinimas	
<i><...> dabar žmonės, kurie turi leidimus gyventi Lietuvoje, jaučiasi blogesnėje situacijoje nei savo šalyje, nes atvažiuoję į Lietuvą tu pamatai, kad niekas nesikeičia, ten nuo karo mirštama, čia – nuo bado <...>.</i>	Galimybių stoka prasimaitinti	
<i>Mes gauname 120 litų – nieko negalime už juos nusipirkti: nei vaisių, nei jautienos. Mano situacija tokia, kad esu nepilnametis, negaliu normaliai įsidarbinti, reikia gyventi taip, kaip yra. O kaip gyventi? Turiu skrandžio opą, reikia pirkti maistą atidžiai, tai kainuoja brangiai, todėl negaliu nusipirkti to, kas man reikalinga sveikatai. Negaliu nieko valgyti. Čia būnant nėra vaistų, gerų vaisių nusipirkti negaliu.</i>	„O kaip gyventi?“	
<i>Integracijos metu gauname per 900 litų – jei gyvensiu atskirai, už tokius pinigus neįmanoma visaverčiai išgyventi, nes reikia mokėti už būsto nuomą, maitintis. Vadinasi, negali savęs išlaikyti, todėl esi priverstas gyventi centre. Baigiasi integracija – neturi teisės grįžti į centrą, jei išvykai.</i>	„Už tokius pinigus neįmanoma visaverčiai išgyventi.“	

PGU paramos ir pagalbos sistema nefunkcionuoja. Priežastys įvairios: progresą stumia pavienių asmenų individualios iniciatyvos, bet šie postūmiai neintegruojami į sistemą; ignoruojama tarptautinė patirtis, iš jos paimami tik fragmentai, iš esmės nesigilinama į kitų šalių patirtis, sunkumus, problemas, nesimokoma iš jų klaidų. Tačiau realybė tokia, kad tarptautinė patirtis vertinama kaip nereikšminga, Lietuvoje daromos adekvačios klaidos, o susidūrus su panašiomis problemomis raminausi, kad „<...> ir kitos šalys su tuo susidūrė, kai sprendė PGU problemas <...>“. PGU, turintys tarptautinės patirties, akcentuoja, kad kitose šalyse jų teisės neignoruojamos, jie turi laisvių ir jaučiasi gerai, gali visaverčiai gyventi, o Lietuvoje ir teisinis dokumentas nesudaro prielaidų išspręsti bent jau kai kurių socialinių, gyvenimiškų problemų: „Aš sakau, kad Lietuvoj labai gerai. Jie [draugai] šaiposi, nes žino, ką aš noriu pasakyti. <...> jūs 8 metus laukiat [užsienio patirtis], bet jie tuos 8 metus be leidimo daug geriau gyvena nei mes čia, Lietuvoje, su leidimu, ir 10 metų gyvenam varginiai.“ Išduodami PGU dokumentai PGU yra kliuvinys jiems judėti iš šalies į

šalį, nors ir turint išduotą nuolatinį leidimą gyventi – leidime vartojamos sąvokos neatkoduojamos tarptautiniu / ES mastu: „Nu ir lietuviai parašė nuolatinį leidimą. Na ir po kažkiek laiko žmonės po Šengeno erdvės atidarymo važiuoja laisvai į kitas valstybes ir, aišku, ten klausinėjama, ar tu laisvai gyveni, ar turi teisę gyventi. Ištrauki tą dokumentą, o tau sako, šito dokumento mes nepažįstame.“ ; „<...> kai policija sustabdo, sako, kad nežino to- kio dokumento. Klausia, ar jis galioja Lietuvoj, bet kaip europinis dokumen- tas jis negalioja. Tu kaip nelegalus atvažiavai čia. Čia yra vienas pavyzdys, kaip Lietuvoj dirbama.“

Ištrauka	Subkategorija	Kategorija
<...> viskas, kas padaryta <...>, tai yra atskirų žmonių įnašas, bet sistemos nėra. Sistema neveikia. Atskiri žmo- nės. Kažkas ministerijoj padėjo iš savo geros širdies, kaž- kas <X> darė gerai, iš savęs padarė, kiek galėjo, bet pati sistema nefunkcionuoja <...>.	Pavienės inicia- tyvos – ne išeitis sprendžiant PGU problemas ir iš- šūkius	PAGALBOS / PARAMOS SISTE- MOS PGU NEFUNKCIO- NALUMAS
<...> sistema taip padaryta, kad pagal įstatymus, kurie buvo kažkada sukurti. Bet įstatymai neatsižvelgia į kitų šalių patirtis, į Lietuvoje esančių žmonių patirtis – tiesiog sugalvoja, kad, tarkim, tegu tie užsieniečiai turi leidimą gyventi Lietuvoje, aš noriu. Visa kita aš nenoriu žinot.	Egzistuojančios PGU pagalbos / paramos siste- mos atotrūkis nuo tarptautinės patirties ir prak- tikos	
Savo draugams tą pavyzdį iškart sakau, kad nelyginkit savo šalies su Lietuva. Nes, tarkim, <V> arba <O> ar dar kur nors. Aš sakau, kad Lietuvoj labai gerai. Jie šaiposi, nes žino, ką aš noriu pasakyti. Nes galima gauti leidimą per 6 mėn., jūs 8 metus laiko laukiat, bet jie tuos 8 metus be leidimo daug geriau gyvena nei mes čia, Lietuvoje, su leidimu, ir 10 metų gyvenam vargingai.		
Galiu vieną pavyzdį pasakyti. Lietuvoje nuo 2004 metų buvo suteikti nuolatiniai leidimai asmenims, kurie gy- vena 5 metus Lietuvoje, ir jie tapo tiesioginiais nariais, kurie integruoti yra. Ir Lietuva pagal Europos Sąjungos direktyvas jiems suteikia ilgalaikį leidimą gyventi. Pava- dinimas – kai Lietuvoj išduoda tą nuolatinį leidimą, ant jo rašoma nuolatinis Lietuvos leidimas. Lietuvoj taip ir vadinasi. Iš tikro tai ne problema – parašyta nuolatinis leidimas. Bet turbūt žinote, kad Europos Sąjungoje eg- zistuoja toks reikalavimas, kad visos Europos narės turi išversti kiekvieną direktyvą į savo nacionalinę kalbą. Ir atitinkamai visos nacionalinės kalbos turi priimti vieną terminą, kuris būtų suprantamas kitoms šalims. Kad šitas dokumentas, jo forma būtų vienoda visose šalyse, kad žmogus, važiuodamas į kitą šalį, nereiktų jam iš- versti dokumentą iš naujo.	Egzistuojančios nuolatinio PGU gyvenimo šalyje dokumentacijos atotrūkis nuo bendros ES er- dvės	

Ištrauka	Subkategorija	Kategorija
<i>Pavyzdžiui, vairuotojo teisės yra išverstos į keturias kalbas, kad būtų suprantamos. Paimi dokumentą ir žinai, kas tai yra. Nu ir lietuviai parašė nuolatinį leidimą. Na ir po kažkiek laiko žmonės po Šengeno erdvės atidarymo važiuoja laisvai į kitas valstybes ir, aišku, ten klausinėjama, ar tu laisvai gyveni, ar turi teisę gyventi. Ištrauki tą dokumentą, o tau sako, šito dokumento mes nepažįstame.</i>		
<i>Žmonės, kurie neturi tiek suvokimo aiškint ar neaiškint. Aš po to jiems pradėjau aiškint, kad darykit ką nors, kovokit, pasakykit, kad tai yra nuolatinis leidimas. Sako, neverta. Ištraukia savo pavyzdį iš direktyvos ir parodo, kaip turi būti parašyta – ten parašyta „ilgalaikio gyvenimo leidimas“. Terminai ne tie. Tai kodėl taip sumaišė terminus. Nes vertimas kitas. Šitas leidimas dabar, kurį iki 2013 metų, kurį Lietuva suteikė, jau Lietuva gavo pastebėjimą – kad jei nebus pakoreguotas, bus bauda. Nes neįgyvendinama direktyva. Jau daug žmonių turi tą leidimą, važiuoja į kitą šalį ir gauna pastebėjimą. Tiesiog kai policija sustabdo, sako, kad nežino tokio dokumento. Klausia, ar jis galioja Lietuvoj, bet kaip europinis dokumentas jis negalioja. Tu kaip nelegalus atvažiavai čia. Čia yra vienas pavyzdys, kaip Lietuvoj dirbama.</i>	Nevienodi PGU nuolatinio gyvenimo šalyje dokumentai trukdys judėti ES erdvėje	

Gaunama PGU finansinė parama ar gaunamas minimalus atlygis neadekvatus jų norams, lūkesčiams įsikurti šalyje bei nuomotis būstą, nes nuomai sunaudojamos visos gautos lėšos, o prasimaitinti lieka tik minimumas – tenka pirkti pigiausius, menkos kokybės produktus.

Ištrauka	Subkategorija	Kategorija
<i>Kur aš dirbu – gerai, šefą pažįstu, geras, padės man, jei reikės. Viskas tvarkoj. Jei skaičiuot, tai benzinas, valgis, butas, ir paskutinį mėnesį 30 Lt lieka.</i>	Pusiausvyros nebuvimas tarp gaunamo atlygio ir finansų, skiriamų transportui, maistui ir būsto nuomai	NUOMOTIS BŪSTĄ – PGU NEPAKELIAMA FINANSINĖ NAŠTA
<i>Patinka sportuoti, patinka mokykla, patinka viskas, bet negaliu, nėra pinigų.</i>	Skiriamos finansinės paramos PGU nepakanka visaverčiai maitintis	
<i>Aš vienas. Nei geriu, nei rūkau, nieko, tik dirbu.</i>	„Tik dirbu.“	

Pavieniai žmonės rodo iniciatyvą padėti PGU, ir tokia pagalba jiems yra viltis, tačiau ne išeitis, nes sistema nefunkcionuoja, todėl PGU Lietuvoje vis tiek yra atskirties grupė visomis prasmėmis: „Jeigu tu išeisi į visuomenę, liks tas variantas, kad visur yra geri žmonės, kurie asmeniškai tau padeda, o ne valstybė. Netgi tie žmonės, kurie dirba valstybei (pareigūnai), iš savo asmeninių pastangų daro daugiau, negu parašyta ant popieriaus, nes ant to popieriaus parašyta, kad iš to negalima gyvent.“

Ištrauka	Subkategorija	Kategorija
<i>Mano sūnus ir dukra sportuoja, bet treneris labai geras vyrukas, leidžia nemokamai sportuoti. Duktė juodą diržą gavo, treniruojasi visą laiką, 3 metus nieko neima, nes žino, kaip gyvenam. Treneris lietuvis, va yra žmonių, yra. Tai va sportuoja.</i>	Patiriamas pavienių žmonių geranoriškumas	INDIVIDUALI VALSTYBĖS PILIEČIŲ INICIATYVA SUTEIKTI PARMĄ PGU
<i>Jeigu tu išeisi į visuomenę, liks tas variantas, kad visur yra geri žmonės, kurie asmeniškai tau padeda, o ne valstybė. Netgi tie žmonės, kurie dirba valstybei (pareigūnai), iš savo asmeninių pastangų daro daugiau, negu parašyta ant popieriaus, nes ant to popieriaus parašyta, kad iš to negalima gyvent.</i>	Pareigūnų asmeninės pastangos daugiau padėti, nei „priklauso, kaip ant popieriaus parašyta“	

Paradoksalu, bet tokia realybė, kad PGU iškėlus aktualias ir gyvybiškai svarbias problemas, pirmiausia siūloma psichologo pagalba, bet nepriimami konkretūs sprendimai socialinėje sistemoje. Toks kontekstas atskleidžia, kad PGU srityje dirbantys specialistai turėtų atkreipti dėmesį į sisteminę klaidą, iššūkius, atotrūkius, problemas, o ne siūlyti laikinas, neveiksnius intervencijas ar strategijas, kurios orientuotos į pavienius asmenis ir yra trumpalaikės: „Išsakyti problemas, kai tave išklauso – nėra reali pagalba. Jokie sprendimai nepriimami.“

Ištrauka	Subkategorija	Kategorija
<i>Pasakome psichologui savo problemas, bet realios pagalbos iš jo nėra. Išsakyti problemas, kai tave išklauso – nėra reali pagalba. Jokie sprendimai nepriimami.</i>	„Išsakyti problemas, kai tave išklauso – nėra reali pagalba.“	REALIOS PAGALBOS IR SPRENDIMŲ STOKA

TEMA – SVEIKATOS PRIEŽIŪROS SISTEMA

PGU sveikatos priežiūros sistemoje turi išskirtinai ribotas galimybes – dirbantis arba dalyvaujantis integracijos programoje PGU gauna sveikatos draudimą. Kitais atvejais pats turi tuo pasirūpinti už savo lėšas. PGU buvimas integracijos programoje taip pat neužtikrina jiems sveikatos draudimo – jei asmuo gali dirbti, jis pats turi sumokėti už šį draudimą. PGU, turintys nuolatinio gyvenimo šalyje leidimus, gali gauti sveikatos draudimą, tačiau tokių žmonių šioje grupėje yra mažuma. Didžioji dalis PGU neturi tokio leidimo, tad jie lieka „atskirtumo zonoje“.

Ištrauka	Subkategorija	Kategorija
<i>Pirmiausia, galbūt nuo aktualiausios temos, mano manymu. Lietuvoje nėra pilnai sureguliuota pabėgėlių sveikatos priežiūros sistema. Dėl leidimų, kuriuos gauna patys užsieniečiai (leidimą laikinai ar nuolatos gyventi), priklausomai nuo statuso, yra jų ribotos galimybės. <...> Tie, kurie neturi, o tokių Lietuvoje yra dauguma didžioji. Leidimas sąlygoja – arba žmogus yra dirbantis, tada jis gauna sveikatos draudimą. Arba jis yra integracijos programoje, kai už jį sumokamas sveikatos draudimas. Bet vėl, ne visais atvejais: jeigu asmuo gali dirbti, tai sveikatos draudimo lėšos ne visuomet yra skiriamos.</i>	Išduotas leidimas – pagrindinė prielaida (ne)gauti sveikatos priežiūros draudimą	SVEIKATOS PRIEŽIŪROS SISTEMOS PGU SVEIKATOS POREIKIAMS PATENKINTI NEFUNKCIONALUMAS IR NEVEIKSNUMAS
<i>Tie, kurie turi nuolatinį leidimą, viskas tvarkoje – eina į darbo biržą, gali turėti sveikatos draudimą. <...> nes yra vos keli procentai žmonių pabėgėlio statuso, kai jie iš karto gauna leidimą nuolatos gyventi.</i>	Nuolatinis leidimas gyventi prieglobstį suteikusioje šalyje – galimybė gauti sveikatos draudimą	
<i>Dar integracijos programoje, kol jie yra iš <X>, skiriami pinigėliai, tad PGU tam tikrą garantiją turi – jei žmogus nedirba, jis turi teisę į sveikatos draudimą.</i>	Buvimas integracijos programoje ir nedarbingumas – prielaida gauti sveikatos draudimą	

Įstatymai yra neveiksnūs, todėl PGU mato juos kaip trukdžius, o ne palengvinimą integruotis į šalies sveikatos priežiūros sistemą.

Ištrauka	Subkategorija	Kategorija
<i>Dėl draudimo – aš dirbau, turėjau oficialiai dirbti, turėjau pažymėjimą, bet susirgo vaikas, nuėjau į ligoninę, o joje sakė, kad, nepriklausomai nuo mano draudimo, privalau mokėti grynais. Nors turiu pažymėjimą, jį parodžiau, bet jie pasakė, kad aš ne pilietis ir turiu mokėti grynais. Tai buvo <X> mieste.</i>	Formalusis pažymėjimas ir draudimas – ne prielaida gauti sveikatos priežiūros paslaugas kaip ir šalies piliečiams	ĮSTATYMAI – TRUKDYS PGU INTEGRUOTIS Į SVEIKATOS PRIEŽIŪROS SISTEMĄ
<i>Taigi, PGU neturi sveikatos draudimo, jei jis nedirba. Ir čia yra ne vienas atvejis, kai žmogus baigia integracijos programą, ir, tarkim, viengungis asmuo, vyras, dirbantis ir po to netekęs darbo, jis lieka be jokios sveikatos apsaugos, ir taip yra 5 metus. Jei metus jis dalyvavo integracijos programoje, tai po to 4 metus yra jis visiškai neapsaugotas. Išskyrus tuos atvejus, kai yra dirbantis ar gali pirkti privačius sveikatos draudimus, kurie garantuoja tik pirmąją pagalbą. O atėjus pas gydytojus reikia susimokėti atskirai. Tas pats, kas privačioje klinikoje. Tai yra labai didelė problema.</i>	Sveikatos draudimo suteikimo ir socialiai jautrios PGU situacijos darbo rinkoje atotrūkis	

Pirminė pagalba PGU galima esant užsieniečių registracijos centre, nes tai valstybinė įstaiga, tad ji pagal įstatymą turi užtikrinti pirminę pagalbą. Tačiau ši pagalba menkai susijusi su realiais PGU sveikatos / ligos poreikiais – medikamentai skiriami ribotai: „*Pirminė pagalba kažkiek užtikrinama. Ta pirminė pagalba – kaip kas supranta. Tie, kurie fiziškai ten gyvena, žino, kas yra pirminė pagalba. Jeigu koja lūžta – paracetamolis, jeigu galvą skauda – paracetamolis. Čia vienodai gydo.*“

Jei yra poreikis žmogų siųsti į stacionarą atlikti tyrimų, vengiama tai daryti, nes įstaigai toks siuntimas – papildomos išlaidos: „*Jei kažkas rimtesnio, turi kreiptis į ligoninę, ir tas kreipimasis tai įstaigai kainuoja papildomai, tai ta įstaiga vengia dažniausiai tos paslaugos, kad nevežti į bendrą ligoninę <...>.*“ Taigi PGU sveikatos priežiūros sistemoje jaučiasi nesaugiai.

Ištrauka	Subkategorija	Kategorija
<i>Jei komentuot šią situaciją, tai čia <...> paslauga, kai žmonės gyvena užsieniečių registracijos centre, ten yra valstybinė įstaiga, kur žmonės gyvena, tai pagal įstatymus ta įstaiga atsakinga už tų paslaugų priežiūros užtikrinimą. Tai kažkiek pirminės pagalbos suteikia. Pirminė pagalba kažkiek užtikrinama. Ta pirminė pagalba – kaip kas supranta. Tie, kurie fiziškai ten gyvena, žino, kas yra pirminė pagalba. Jeigu koja lūžta – paracetamolis, jeigu galvą skauda – paracetamolis. Čia vienodai gydo. <...> Čia toks anekdotas – viena priemonė visoms ligoms.</i>	PGU sveikatos poreikius ignoruojanti pirminio sveikatos priežiūros lygmens pagalba	SVEIKATOS PRIEŽIŪROS PASLAUGŲ ATOTRŪKIS NUO PGU SVEIKATOS / LIGOS SITUACIJOS
<i>Jei kažkas rimtesnio, turi kreiptis į ligoninę, ir tas kreipimasis tai įstaigai kainuoja papildomai, tai ta įstaiga vengia dažniausiai tos paslaugos, kad nevežti į bendrą ligoninę, tiesiog pas save.</i>	Registracijos centro vengimas kreiptis pagalbos PGU į stacionarią sveikatos priežiūros įstaigą	

PGU patirtys atskleidžia, kad medikų tarpkultūrinė ir komunikavimo kompetencija, nepriklausomai nuo menko užsienio kalbos (bent jau anglų ar rusų kalbų) mokėjimo, leidžia kokybiškai išspręsti PGU sveikatos / ligos problemas, sudaro efektyvaus dialogo prielaidas, todėl komfortiškai jaučiasi tiek PGU, tiek medikai.

Pasitaiko pavienių atvejų, kai medikai išreiškia stereotipines nuostatas dėl pacientų elgsenos, primenančios statutinės organizacijos tvarką, kas parodo organizacinę ir individualųjį specialistų nelankstumą bei socialinę nekompetenciją („Yra gydytojų, kurie išsigąsta, kai ateina viena, dvi ar trys moterys ir garsiau pradeda šnekėti – lietuviams yra neįprasta, jie tai traktuoja didžiausiu triukšmu. Tuomet medikai piktai reaguoja: „Ką jūs čia darote?“). Pasitaiko ir išankstinių medikų nuostatų, priešiško PGU: „Buvo neseniai vienas atvejis, kai siuntinėjo žmogų daryti tyrimus; tuos tyrimus darė, darė, darė <...>, vėl ir vėl nukreipia, neaišku, kas ir kaip <...>, tuomet PGU persiregistravo pas kitą gydytoją, ir visiškai pasikeitė situacija. Tai rodo medikų požiūrį į PGU – viskas juk jaučiasi per bendravimą.“

Ištrauka	Subkategorija	Kategorija
<i>Įvairiai būna su PGU ir gydytojų komunikavimu. Priklauso nuo žmogaus. Yra gydytojų, kurie stengiasi padėti, bendrauja ir bendradarbiauja su PGU <...>.</i>	Gydytojų geranoriškumas	MEDIKŲ TARPKULTŪRINĖS IR KOMUNIKAVIMO KOMPETENCIJŲ INTEGRALUMO POREIKIS SVEIKATOS PRIEŽIŪROS PRAKTIKOJE
<i>Bet yra tokių, kurie normaliai priima ir konsultuoja, aiškina.</i>		
<i><...> yra tokių, kurie stengiasi išvengti, – nukreipia vienur ar kitur tyrimus pasidaryti ir sako, kad viskas bus gerai.</i>	Gydytojų atsakomybės vengimas	
<i>Yra atvejų, kai nešneka: pvz., PGU gali kalbėti tik <X> kalba, tai pasitaiko atvejų, kai iš principo nešneka, yra buvę tokių atvejų.</i>	Gydytojų atsisakymas komunkuoti užsienio kalba	
<i>Yra nemažai atvejų, kai medikai su PGU labai nenoriai bendrauja. Tai priklauso ir nuo PGU, kaip jie bendrauja, ir nuo medikų asmenybės.</i>	Mediko asmenybės ir PGU asmenybės savybių ryšys su jų tarpusavio komunikavimo kokybe	
<i>Yra gydytojų, kurie išsigąsta, kai ateina viena, dvi ar trys moterys ir garsiau pradeda šnekėti – lietuviams yra neįprasta, jie tai traktuoja didžiausiu triukšmu. Tuomet medikai pikta reaguoja: „Ką jūs čia darote?“ Galbūt ir dėl to medikai nenori priimti ar tiesiog nepriima PGU.</i>	Medikų stereotipinis tvarkos poreikiu paremtas lūkestis dėl pacientų elgsenos	
<i>Buvo neseniai vienas atvejis, kai siuntinėjo žmogų daryti tyrimus; tuos tyrimus darė, darė, darė <...>, vėl ir vėl nukreipia, neaišku, kas ir kaip <...>, tuomet PGU persiregistravo pas kitą gydytoją, ir visiškai pasikeitė situacija. Tai rodo medikų požiūrį į PGU – viskas juk jaučiasi per bendravimą. Tad iš karto paskyrė gydymą.</i>	Išankstinių medikų nuostatų atspindys gydant PGU	

Medikas užsieniečių registracijos centre nepadeda PGU jaustis saugiau, nes šis specialistas tik užpildo formalius paskyrimus, kurie yra tiesiogiai susiję su integracijos programa – jei PGU yra integracijos programoje, tuomet paskyrimas bus užpildytas, nes valstybė atsakinga, o jei integracijos nėra – asmuo pats turi pasirūpinti savo sveikatos apsauga ir už tai susimokėti.

Ištrauka	Subkategorija	Kategorija
<i>Centre yra medikas, bet jis tik paskyrimus išrašo. Ir tik tais atvejais, jei yra integracija.</i>	<i>„Yra medikas, bet jis tik paskyrimus išrašo <...>, tik tais atvejais, jei yra integracija.“</i>	FORMALIZUOTAS MEDIKŲ POŽIŪRIS Į PGU SVEIKATOS BŪKLĘ

PGU jaučiasi nesaugiai, nes sveikatos priežiūros paslaugos ir jų kokybė tiesiogiai priklauso nuo dalyvavimo integracijos programoje. Joje nedalyvaujantys PGU patys turi susimokėti už šias paslaugas, o lėšų tam neturi, todėl turi kęsti fiziologinį diskomfortą ir tęstinai išgyventi baimę dėl savo sveikatos būklės / situacijos.

Ištrauka	Subkategorija	Kategorija
<i>Gyvenome tris mėnesius: tai, ką ten išgyvenome per tris mėnesius, niekada nepatyrėme, gyvendami Lietuvoje 4 metus. Pvz., mano seseriai suteikė medicinos pagalbą – patikrino, atliko <...> operaciją; o čia, Lietuvoje, gyvenome 4 metus, mano sesuo jiems buvo nė motais <...>. Man asmeniškai iki atvykimo į Lietuvą padarė operaciją <R>. Nuėjau pas gydytoją Lietuvoje – sako: „Viskas tvarkoje, kuo skundiesi?“ O man sunku kvėpuoti, nosies pertvara kreiva. Gydytojas sako: „Neišsigalvok, viskas tau gerai.“ Nejaučiu kvapų. Nuvykus į , nuėjau pas gydytoją, kuris juokėsi: „Kas tau operaciją padarė?“ Paskyrė operaciją. Suspėjo padaryti operaciją tik seseriai, o man nespėjo. Čia, Lietuvoje, medicinos įstaigose jokių galimybių neturime gauti gerą pagalbą ir priežiūrą, net danties gerai išsigydyti negaliu. Tuojau pat pradeda sakyti, kad neturiu integracijos. Einu skųstis: „Kodėl taip yra? Man formalūs žmonės sako: „Tu turi teisės, nesuprantame, kodėl nesuteikia pagalbos.“ Kol jie kalba, laikas eina, o pagalbos realios nėra.</i>	<i>„Medicinos įstaigose jokių galimybių neturime gauti gerą pagalbą ir priežiūrą.“</i>	PATIRIAMAS NESAUGUMAS SVEIKATOS PRIEŽIŪROS SISTEMOJE

PGU sveikatos priežiūros sistemoje jaučiasi nekomfortiškai dėl valstybinės kalbos įgūdžių stokos, nes negali tinkamai, tiksliai, išsamiai išsakyti specialistui savo nusiskundimų ar problemų. Taip pat prisideda etnokultūriniai aspektai – skirtingų kultūrų skirtingi komunikavimo modeliai, o jų nežinantys medikai padidina tarpusavio interakcijos su PGU atotrūkį, kuris neleidžia tinkamai spręsti PGU sveikatos problemų: „<...> užvakar atvežė žmogų, ir jis sako: „Kaip aš dabar eisiu pas gydytoją

ir pasakysiu, kad man tam tikroje vietoje skauda ar kažkokią problemą <...>, aš nedrįstu to pasakyti, nedrįstu pasikviesti kitą žmogų, kuris man vertėtų, nes aš nepasakysiu, nes noriu, kad tik gydytojas tai išgirstų, bet tai neįmanoma. Aš negaliu kalbėti, nemoku pasakyti, o dar ta baimė, drovumas, kaip tai pasakyti.“ Suprantama, kad šiame kontekste sveikatos priežiūros specialistai neturi mokytis specifinių kalbų, kuriomis kalba PGU. Tačiau vis dėlto medikų bendruomenėje egzistuoja poreikis plėtoti komunikavimo kompetenciją, kad būtų lengviau suprasti PGU emocijas, reakcijas, nes tai sudarytų bent jau pirmines taikaus ir adekvataus PGU ir sveikatos priežiūros specialistų dialogo prielaidas. Valstybinės kalbos nemokėjimas sukelia ir kitokių kliuvinių PGU, pvz., pasitaiko atvejų, kai PGU negebėjimas išsakyti sveikatos problemų skatina medikų korupcines nuostatas: „Beveik metus važinėjau pas gydytojus, siuntinėjo pas vieną, pas kitą, pas vieną, pas kitą. Visiškai nesuprasdavau. Parašyta, kad išvarža yra. <...> Lietuviškai parašyta – išvarža. Po to kyšį daviau, iš karto išaiškėjo, kad išvarža.“ PGU tvirtina, kad sveikatos priežiūros priimtinumas bei kokybė tiesiogiai priklauso nuo kalbos įgūdžių („priklausomai nuo to, kaip tu gali kalbėti“), todėl sveikatos priežiūros sistemoje būtinos kokybiškos vertėjų paslaugos.

Ištrauka	Subkategorija	Kategorija
Antra įstaiga – <X>, kai žmonės atvažiuoja į <X>, gauna leidimą, būna registruoti atitinkamose kliniko- se. Bet irgi važiuoti, pasakyti savo problemą <...>, kai sako, kad pagal įstatymą viskas suteikta, padaryta, bet realiai. Pvz., užvakar atvežė žmogų ir jis sako, kaip aš dabar eisiu pas gydytoją ir pasakysiu, kad man tam tikroje vietoje skauda ar kažkokią problemą <...>, aš nedrįstu to pasakyti, nedrįstu pasikviesti kitą žmogų, kuris man vertėtų, nes aš nepasakysiu, nes noriu, kad tik gydytojas tai išgirstų, bet tai neįmanoma. Aš negaliu kalbėti, nemoku pasakyti, o dar ta baimė, drovumas, kaip tai pasakyti. Šios problemos niekas negali išspręsti.	Valstybinės kalbos nemokėjimas – trukdys gauti adekvačią sveikatos priežiūros sistemos pagalbą / paslaugas	VERTĖJAVIMO PASLAUGŲ STOKA SVEIKATOS PRIEŽIŪROS SISTEMOJE
Žmogus, atvažiavęs į <X>, negali per pusę metų savarankiškai nueiti pas gydytoją ir pasakyti „man reikia to ir to“. Čia yra fantazijos, kad gydytojas žinotų, suprastų, kad šitam žmogui reikia šito vaisto, jeigu būtų tokių gydytojų. Kitaip sudėtinga bendrauti.	Valstybinės kalbos nemokėjimas – trukdys visaverčiai gydytojui išsakyti sveikatos problemas	

Ištrauka	Subkategorija	Kategorija
<i>Medicinoje yra problemų. Beveik metus važinėju pas gydytojus, siuntinėjo pas vieną, pas kitą, pas vieną, pas kitą. Visiškai nesuprasdavau. Parašyta, kad išvarža yra. <...> Lietuviškai parašyta – išvarža. Po to kyšį daviau, iš karto išaiškėjo, kad išvarža yra.</i>	Valstybinės kalbos nemokėjimas – prielaida sveikatos priežiūros sistemoje patekti į korupcijos situaciją	
<i>Medicininė priežiūra man visai nieko, geranoriškai pakankamai, priklausomai nuo to, kaip tu gali kalbėti.</i>	Sveikatos priežiūros paslaugų kokybės ryšys su PGU valstybinės kalbos įgūdžiais	

Kita aktuali problema – socialinio darbuotojo darbas ir vaidmuo sveikatos priežiūros sistemoje, kad PGU įgytų savęs priežiūros įgūdžių, susivoktų šios sistemos specifiką, jaustųsi saugiau ir galėtų aktyviau kontaktuoti su medikais spręsdami sveikatos problemas („Kai atvažiuoji į miestą, dar sunkiau darosi, nes žmogus turi visiškai savarankiškai eiti pas gydytojus, specialistus. <...> žmogui pas kiekvieną specialistą reikia aiškintis, kas ir kaip.“). Socialinio darbuotojo, kaip tarpininko, vaidmuo sveikatos priežiūros sistemoje gyvybiškai svarbus, nes jo pagalba yra akivaizdi komunikuojant PGU ir sveikatos priežiūros specialistams, tad socialinio darbuotojo buvimas sudaro prielaidas mažinti PGU nepasitenkinimą ir patenkinti jų lūkesčius, o medikams – suteikti PGU kokybišką pagalbą ir / ar priežiūrą („Kažkas turi pasirūpinti, pasikalbėti su žmonėmis, kad jie drąsiau jaustųsi. Socialiniai darbuotojai ar kiti žmonės, kurie ten dirba, turi jausti, kad šitiems žmonėms nėra taip lengva nueiti pas gydytoją ir pasakyti, kad galvą skauda.“).

Ištrauka	Subkategorija	Kategorija
<i>Kažkas turi pasirūpinti, pasikalbėti su žmonėmis, kad jie drąsiau jaustųsi. Socialiniai darbuotojai ar kiti žmonės, kurie ten dirba, turi jausti, kad šitiems žmonėms nėra taip lengva nueiti pas gydytoją ir pasakyti, kad galvą skauda. Ne kiekvienas eitų.</i>	Poreikis, kad socialiniai darbuotojai tarpininkautų tarp PGU ir sveikatos priežiūros institucijų / specialistų	SOCIALINIO DARBUOTOJO TARPININKO VAIDMENS AKTUALUMAS SVEIKATOS PRIEŽIŪROS SISTEMOJE
<i>Kai atvažiuoji į miestą, dar sunkiau darosi, nes žmogus turi visiškai savarankiškai eiti pas gydytojus, specialistus. Kuratoriai negali eiti kiekvieną dieną, jis pirmą dieną parodo ligoninę, šeimos gydytoją, specialistus, yra numeriukai, bet žmogui pas kiekvieną specialistą reikia aiškintis, kas ir kaip.</i>	PGU poreikis turėti galimybių prižiūrėti save ir aktyviai bendrauti su sveikatos priežiūros specialistais	

Ištrauka	Subkategorija	Kategorija
<i>Kažkada turėdavom <Y> šeimą, jie eidavo pas gydytoją ir visą laiką laukdavo laukiamajame valandą pusantrų. Galų gale išeidavo seselė ir sakydavo: „Ko tu čia lauki?“ Ji tada supykdavo ir išeidavo, ateidavo pas mus pasisakyti. Žmonės nekviečiami pagal numeriukus, o ji turi numeriuką ir laukia savo eilės, bet niekas jos nekviečia. Tai nuėjom pas tą gydytoją ir išsiaiškinom. Tai gydytojas sako, kad ji kiekvieną dieną sėdi prie kabineto ir jis nežinantis, ko ji nori. Bet jos niekas nepaklausė ir nepasikvietė į vidų, nors ji (pacientė) kalba lietuviškai. Dėl kitokios išvaizdos nekalbina pacientės.</i>	Sveikatos priežiūros specialistų socialinės komunikavimo kompetencijos ribotumai – PGU nepasitenkinimo sveikatos priežiūros sistema ir paslaugomis prielaida	

TEMA – ŠVIETIMO SISTEMA

Švietimo sistema PGU vaikams ir suaugusiesiems yra nevienodai atvira. PGU vaikai švietimo sistemoje iki 18 metų turi lygiavertes sąlygas su Lietuvos piliečiais nemokamai mokytis mokykloje bei gauti papildomas valstybinės kalbos pamokas, kas palengvina jų integraciją ir socializaciją.

Ištrauka	Subkategorija	Kategorija
<i>Yra sudarytos sąlygos, kad visi vaikai iki 18 metų, kaip ir visi kiti vaikai Lietuvoje, gali lankyti bendrojo lavinimo mokyklas. Jeigu yra poreikis, per integracijos programą yra papildomos lietuvių kalbos pamokos.</i>	Sąlygų sudarymas PGU vaikams mokytis bendrojo lavinimo mokyklose	PGU VAIKŲ LYGIOS TEISĖS Į MO- KYMĄSI SU LIETUVOS PILIEČIAIS VAIKAIS

Mokyklose PGU vaikai patiria diskriminaciją, jei kalba mokyklos aplinkoje nepažįstama kalba, nes mokytojai yra vieni pirmųjų etninės / kultūrinės / kalbinės nesantaikos atmosferos kūrėjai („Mokytojų tokie pasakymai: „Ko čia norėti, jei mama nieko nesupranta lietuviškai, tai ko iš to vaiko tikėtis?“ Tai matot, jog iš karto nusiteikę prieš, nėra gerumo, nėra supratimo.“). PGU vaikai būna priversti netgi keisti mokyklas dėl nepakeičiamos nepalankios emocinės ir psichologinės įtampos, kurios nepadeda nugalėti mokytojai ir auklėtojai.

Ištrauka	Subkategorija	Kategorija
Vaikai mokyklose patiria diskriminaciją. Rusakalbiai vaikai eina į mokyklas, kuriose kalbama įvairiomis kalbomis, tame tarpe kalbama ir rusiškai, tai jie jaučiasi gerai.	Mokyklos aplinkoje pažįstamos kalbos atkodavimas – sėkmingos vaiko integracijos prielaida	MOKYTOJŲ KSENO-FOBIJOS, PASIREIŠKIANČIOS DISKRIMINACINĖMIS NUOSTATOMIS PRIEŠ PGU VAIKUS
Yra buvę atvejų, kai diskriminaciją vaikai patiria ne tik iš mokinių, bet ir iš mokytojų. Mokytojų tokie pasakymai: „Ko čia norėti, jei mama nieko nesupranta lietuviškai, tai ko iš to vaiko tikėtis?“ Tai matot, jog iš karto nusiteikę prieš, nėra gerumo, nėra supratimo.	„Ko čia norėti, jei mama nieko nesupranta lietuviškai, tai ko iš to vaiko tikėtis?“	
Kita mokytoja vėl sako: „Ką ten tie juodukai, jiems neįprasta.“ Čia dar vienas atvejis – juodaodė mergaitė – ką, ji kitokia? Tai kodėl nemato vaikų, kaip tokių pačių, kaip žmonių? Baisu, kai mokytojai yra ksenofobiški. Turi praeiti laiko, kol pačios švietimo sistemos subręs. Bet tame einamame laike gyvena mūsų vaikai <...>.	„Ką ten tie <...>, jiems neįprasta.“	
Buvo atvejai, kai PGU vaikai keitė nuolatos mokyklas, vaikai pergyvendavo, verkdavo. O mokykloje turi būti pagalba iš mokytojų ir auklėtojų – tik jie gali padėti integruotis mūsų vaikams. Kai mokytojai tokie, ką galima pakeisti?	„Kai mokytojai tokie, ką galima pakeisti?“	

PGU vaikai mokyklose patiria ir moksleivių netoleranciją, tačiau didžiausią įtaką tokiai nepakantumo atmosferai vystyti mokyklos aplinkoje vis dėlto daro mokytojai („<...> mokytojai yra netolerantiški, siaurai viską matantys ir tik į savo nacionalinius dalykus orientuoti. Mes gi žmonės, nesame kitokie.“).

Ištrauka	Subkategorija	Kategorija
Labai baisu leisti vaiką į mokyklą, kurioje mokytojai yra netolerantiški, siaurai viską matantys ir tik į savo nacionalinius dalykus orientuoti. Mes gi žmonės, nesame kitokie.	„Baisu leisti vaiką į mokyklą, kurioje mokytojai yra netolerantiški <...>, tik į savo nacionalinius dalykus orientuoti.“	MOKYTOJŲ NACIONALIZMO APRAIŠKOS INTERAKCIJOSE SU PGU VAIKAIS

Galimybės mokytis, ypač suaugusių PGU, yra tiesiogiai susijusios su leidimu gyventi šalyje, nes neturintys leidimo PGU, kaip užsieniečiai, gali studijuoti ar mokytis tik už visą kainą.

Ištrauka	Subkategorija	Kategorija
<i>Švietimo srityje <...> sudėtinga. Viskas gerai PGU mokymkliniame amžiuje – vaikai gali lankyti mokyklą ir darželį.</i>	Švietimo galimybės ikimokyklinio ir mokyklinio amžiaus PGU vaikams	TIESIOG- NIS RYŠYS TARP PGU MOKYMOSI GALIMYBIŲ IR LEIDIMO GYVENTI POBŪDŽIO PRIEGLOBSTĮ SUTEIKUSIO- JE ŠALYJE
<i>Su profesiniu mokymu yra sudėtingiau, nes kursai siūlomi tik darbo biržoje, o kitas profesinis švietimas negaunamas. Mokymas darbo biržoje yra bevertis darbo rinkoje <...>.</i>	Siūlomas profesinis mokymas darbo biržoje menkai vertinamas darbo rinkoje	
<i>Labai priklauso nuo leidimo: ar universitetas, ar profesinė mokykla – turintys laikinus leidimus gyventi, jie primami kaip užsieniečiai ir turi mokėti už mokslą. Jiems yra pilna kaina.</i>	Laikinas leidimas gyventi – visas mokėstis už mokslą	

Egzistuojančias galimybes PGU mokytis varžo formalieji reikalavimai, kurie apriboja švietimo sistemos galimybes suaugusiems PGU netgi profesinio mokymo lygmenyje. Tokia situacija leidžia teigti, kad profesinio mokymosi darbo biržoje įgyvendinimas yra atitrūkęs nuo darbo rinkos konteksto, kaitos ir prognozių bei yra negalimas PGU.

Ištrauka	Subkategorija	Kategorija
<i>Pakvietė mus į darbo biržą. Pasakiau, jog noriu būti vyrėju. Man pasakė: „Dabar negalėsi mokytis, pirmiausia turi rasti darbą, nes darbdaviui turi būti poreikis, kad įgytum tą profesiją, tik tuomet tau bus skirti mokymosi kursai.“ Ką tai reiškia? Juk aš nemoku nieko daryti. Vadinasi, man reikia įgyti profesiją, o koks darbdavys mane priims, kai neturiu profesijos? Darbdavys, atseit, turi garantuoti darbo vietą, kai baigsiu mokytis. Ar tai realu? Gal darbdavys po kelių mėnesių bankrutuos ir tos darbo vietos nebus. Kokia čia logika?</i>	<i>„Dabar negalėsi mokytis, pirmiausia turi rasti darbą, nes darbdaviui turi būti poreikis, kad įgytum tą profesiją, tik tuomet tau bus skirti mokymosi kursai.“</i>	PROFESINIO MOKYMOSI DARBO BIR- ŽOJE ĮGY- VENDINIMO POLITIKOS ATOTRŪKIS NUO DARBO RINKOS KAI- TOS IR PRO- GNOZIŲ
<i>Problemos – mokymosi kursai, o po integracijos neturi- me kur eiti, nes neturime reikiamo išsilavinimo.</i>	Nerealizuojami PGU mokymosi poreikiai pagal darbo rinkos po- reikius	

Suaugusieji PGU neturi realių galimybių mokytis, siekti aukštesnio išsilavinimo prieglobstį suteikusioje šalyje, nes reikia save išlaikyti. PGU švietimo sistemos paslaugos nėra galimos ir nesudaromos vienos sąlygos PGU ir prieglobstį suteikusios šalies piliečiams. Tad švietimo sistemoje suaugusieji PGU traktuotini atskirties grupe, „*Nes nesudarytos sąlygos, kad žmogus galėtų įgyti išsilavinimą. Nesvarbu kokį – kolegijoj ar universitete. Sistemoj nesudaryta, kad šitie žmonės būtų įnašas į Lietuvos visuomenę, todėl niekas nesuka galvos.*“

Ištrauka	Subkategorija	Kategorija
<i>O jeigu žmogus yra vyresnis, tarkim, nuo 16 metų, ir atvažiuoja į Lietuvą ir jam reikia mokslų, tai čia yra jo darbas, turi pats susiorganizuoti. Bet turėtų būti atitinkamos sąlygos. Žmogus atvažiavo, per porą metų išmoko kalbos, 2 metai praėjo. Po to jis nori studijuoti, kur jis gali studijuoti? Pagal dabartinę sistemą, tai nėra to. Nėra faktų, kad kažkam pavyko tai padaryti.</i>	Suaugusiojo PGU mokymasis – asmeninis „reikalas“	GALIMYBIŲ SUAUGUSIEMS PGU STUDIJUOTI / MOKYTIS AUKŠTOJOJE MOKYKLOJE NEBUVIMAS
<i>Žmogus iš pradžių turi pasirūpinti savo gyvenamąja patalpa, maitinimu, šeima. Po to, kai liks pora litų, galvoti apie studijas, ar gali išleisti. Nes nesudarytos sąlygos, kad žmogus galėtų įgyti išsilavinimą. Nesvarbu kokį – kolegijoj ar universitete. Sistemoj nesudaryta, kad šitie žmonės būtų įnašas į Lietuvos visuomenę, todėl niekas nesuka galvos.</i>	PGU nematomi kaip „įnašas į Lietuvos visuomenę“	
<i>Bet ir mokytis niekas nepadedą.</i>	„Mokytis niekas nepadedą.“	

PGU suaugusieji patiria švietimo sistemos realybę, kad, ir norėdami mokytis, finansiškai jie yra neįgalūs tai padaryti. Šiame kontekste galima išskirti kelis aktualius problemas išryškinančius atvejus:

- PGU turi nuolatinį leidimą ir teisę mokytis, tačiau neturi finansinių galimybių išsilaikyti ir susimokėti už mokslą: integracijos programa baigta, tad turi užsidirbti pinigų, kad išsilaikytų, sumokėtų už būsto nuomą ir prasimaitintų, todėl mokytis finansinių ir laiko galimybių neturi („*Su nuolatiniu leidimu turim teisę ir į nemokamo mokymosi galimybes. Bet vėlgi, ką tai reiškia? <...> tuo pačiu, gyvendami Lietuvoje, turime gebėti išgyventi.*“);
- PGU, atvykę į Lietuvą, neturi su savimi formalių dokumentų / pažymėjimų, įrodančių baigtą mokymosi lygmenį ar baigtas studijas, mokyklą ir pan. Kreiptis į savo šalies atstovus dėl dokumentų PGU yra nesaugu, nes egzistuoja asmens saugumo rizika;

- PGU mokymosi dokumentų neturėjimas yra kliuvinys, kai reikia įvertinti turimus asmens gebėjimus, žinias, o Lietuvoje nėra sukurta asmens žinių ir įgūdžių lygmenį vertinanti sistema. Tai reiškia, kad asmuo turi pradėti mokytis nuo žemiausio lygmens ir sumokėti visą kainą už mokslą. Tai praktiškai neįmanoma, nes turimų finansų PGU nepakanka ir gyvybiniais poreikiams patenkinti;
- PGU, baigęs integracijos programą ir turintis reikiamus dokumentus, į nemokamą studijų vietą gali pretenduoti tik turėdamas aukščiausius įvertinimus, kas šioje grupėje yra ypač reta. Projektai, skirti padėti finansiškai PGU, t. y. skirti apmokėti PGU studijas, yra neveiksniūs, trumpalaikiai ir ypač retai pasitaikantys („*Taip ir gyvename – didelis neužtikrintumas.*“).

Ištrauka	Subkategorija	Kategorija
<i>Su nuolatinio leidimu turim teisę ir į nemokamo mokymosi galimybes. Bet vėlgi, ką tai reiškia? Turime turėti savo mokyklos baigimo pažymėjimus ir tuo pačiu, gyvendami Lietuvoje, turime gebėti išgyventi. Kokiu būdu?</i>	Mokymosi ir visaverčio gyvenimo galimybių atotrūkis	TIESIOGINIS RYŠYS TARP PGU MOKYMOSI GALIMYBIŲ IR LEIDIMO GYVENTI POBŪDŽIO PRIEGLOBSTĮ SUTEIKUSIOJE ŠALYJE
<i>Lietuvoje yra PGU, kurie yra tarp 20–30 metų, jie potencialūs mokymuisi. Yra kas baigę mokyklas, bet reikia susitvarkyti dokumentus – atsisiųsti dokumentus, neretai tai yra neįmanoma. Lietuvoje neturime sistemos, kai galima būtų įvertinti žmogaus žinių ir įgūdžių lygį, jei asmuo neturi pažymėjimo apie mokyklos ar kitokį baigimą.</i>	Sistemos, vertinančios asmens žinias ir įgūdžius nesant galimybių įrodyti įgytą išsilavinimą gimtojoje šalyje, nebuvimas – trukdys toliau mokytis	
<i>Nėra galimybės nustatyti žinių lygį ir įvertinti, kad PGU galėtų tęsti mokymąsi. Tai ir esame tokioje situacijoje: jei nuolatinis leidimas – yra teisė, bet neįmanoma išgyventi, jei laikinas leidimas – reikia apsimokėti visą kainą.</i>		
<i>PGU juk neatleikia į Lietuvą su savo mokymosi dokumentais, ne tas galvoje; kreiptis į savo šalies atstovybes ne visuomet yra saugu, nes automatiškai sužinoma, kur žmogus yra, bet jei jis yra su tam tikra apsauga? Tada kaip Lietuva gali reikalauti kreiptis dėl dokumentų, kai jam dėl to bus nesaugu?</i>	Asmens apsaugos ir kreipimosi dėl įgytą išsilavinimą įrodančių dokumentų atsiuntimo iš gimtosios šalies nesusuderinamumas	

Ištrauka	Subkategorija	Kategorija
<i>Bet ir su nuolatiniais leidimais – tam, kad gautų nemo- kamą vietą, turi baigti su labai aukštais įvertinimais ir turėti stiprų finansinį pagrindą.</i>	Aukšti mokyklos baigimo balai ir „tvirtas finansinis pagrindas“ – ne- mokamo mokslo prielaidos	
<i>Štai taip ir yra – beviltiška <...> žinome, daro švietimo sistemoje projektų, bet padėti per projektus apmokėti PGU mokymąsi aukštojoje mokykloje kol kas neįmano- ma, nes tokios galimybės neapgalvojamos.</i>	Projektų siekiant apmokėti PGU studijas trūkumas ir / ar neveiksnu- mas	
<i>Prisimenu atvejį, kad buvo per Jungtines Tautas vienam žmogui finansuojamos studijos, bet baigėsi finansavimo lai- kotarpis, t. y. finansavimo galimybės, baigėsi ir to žmogaus mokymasis aukštojoje mokykloje. Viskas nutrūko. Lyg ir mo- kėsi, galimybių nelieta. Ką daryti toliau? Žmogus galvoja, gal gali kreiptis į politines institucijas ir traktuoti tai kaip pagalbos formą? Taip ir gyvename – didelis neužtikrintumas.</i>		

TEMA – DARBO RINKA IR VERSLO GALIMYBĖS

PGU jaučiasi nesaugiai darbo rinkoje ir vienas iš svarbių kliuvinių yra esami šalies įstatymai, kurie nepadeda įsidarbinti, nesukuria prielaidų gauti visavertį sveikatos ir socialinį draudimą. Leidimas laikinai gyventi nesuteikia jokių garantijų – finansinė parama labai menka, žmogus ne- gali išsilaikyti, draudimą reikia pirkti pačiam, o tam lėšų nepakanka. Be sveikatos draudimo ir visaverčių socialinių garantijų asmuo negali dirbti.

Ištrauka	Subkategorija	Kategorija
<i>Bet pažiūrėjus iš tos pozicijos, kokius įsipareigojimus jie priėmė, tai jie nieko nedaro. Žmogus, atvažiavęs į Lietuvą, išmoka kalbos (čia jo darbas), stengiasi ją mo- kyti. Po tų metų, dvejų (šių metų sausio mėnesį kažkiek keli įstatymai pasikeitė), bet jei žiūrėti šiek tiek į praeitį, tai po metų tave išmeta į gatvę.</i>	Valstybinės kalbos mokėji- mas – ne esminis faktorius gauti darbą ar išsilaikyti darbo rinkoje	NESTABI- LUMAS IR NESAUGU- MAS DARBO RINKOJE
<i>Jei kalbant apie sveikatos draudimą – žmogus, turintis leidimą laikinai gyventi Lietuvoje, jeigu neturi darbo, jis neturi nei sveikatos draudimo, nei socialinės pagalbos, nieko. Jis turi tik vieną leidimą, popieriuką – gyventi bet kokiame Lietuvos miške. Miestuose negalės, nes reikės mokėti.</i>	Galimybės gauti sveikatos draudi- mą ribotumas – nesaugumo darbo rinkoje prielaida	

Įsidarbinti be išsilavinimo įrodymų PGU sunku: gimtojoje šalyje įgytą išsilavinimą sudėtinga įrodyti – arba žmonės neturi pasiėmę dokumentų, arba turi dokumentus, bet turimas išsilavinimas neįskaitomas tame pat lygmenyje ir reikia persimokyti arba mokytis papildomai. Tam PGU neturi finansinių galimybių, nes reikia mokėti už mokslą ir save išlaikyti. Tai padaryti sudėtinga, nes finansinė parama yra trumpalaikė ir menka arba jos visai nėra, o suaugęs PGU turi nuomotis būstą, maitintis ir t. t. Problemą PGU mato ir tokią, kad negauna tikslios ir išsamios informacijos apie egzistuojančias kvalifikacijos įgijimo taisykles, persikvalifikavimo galimybes ar kvalifikacijos pripažinimo reikalavimus. O be profesinės kvalifikacijos gauti padorų darbą yra neįmanoma.

Ištrauka	Subkategorija	Kategorija
<i>Niekas neaiškina, kad profesiją / diplomą galima perversti, kaip nors pratęsti, niekas nieko neaiškina.</i>	Informacijos apie profesinės kvalifikacijos perkeliamumą iš užsienio į valstybę, suteikusių prieglobstį, stoka	INFORMAVIMO APIE PROFESINĖS KVALIFIKACIJOS PAVERTINIMĄ SISTEMOJE POREIKIS

Paradoksalu, bet PGU, turintys leidimą laikinai gyventi, neturi galimybių nei įsidarbinti, nei gauti darbo biržos paslaugų. Įstatymai ir kiti dokumentai perkeltine prasme sudaro prielaidas PGU suprasti, kad jiems „nėra čia vietos“.

Ištrauka	Subkategorija	Kategorija
<i>Nes lietuvis, kuris yra pilietis ir turi pusantrų metų darbo stažą, įstojęs į darbo biržą, pusę metų gauna pašalpą, po pusės metų gali kreiptis į savivaldybę, socialines įstaigas, parodyti, kad jis neturi pajamų, darbo. Tada jis gauna kažkokią kitokią socialinę paramą, o žmogus, kuris turi leidimą laikinai gyventi, jo statusas toks ir yra, sako, kad tu esi laikinas gyventojas, nei socialinės, nei darbo biržos paslaugų negali gauti. Nes darbo biržos paslaugos yra nuolatiniams gyventojams.</i>	Beteisis „laikinas gyventojas“	GALIMYBIŲ UŽSIREGISTRUOTI DARBO BIRŽOJE NEBUVIMAS
<i>Dabar, po ilgo laiko, kažkas pasikeitė. Dabar jau lyg ir siūlo darbus, bet pašalpos vis tiek yra. Viskas Lietuvoj yra įstatymuose užfiksuota, taip, kad žmogus, jei ir atvažiuotų į Lietuvą, kad greičiau suprastų, kad nėra jam čia vietos. Yra, kaip yra.</i>	„Nėra jam čia vietos.“	

PGU išgyvena negatyvias emocijas ir pesimizmą dėl galimybių įsidarbinti stoka.

Ištrauka	Subkategorija	Kategorija
<...> įsidarbinimo galimybių nėra <...>.	Galimybių įsidarbinti stoka	ĮSIDARBINIMO IŠŠŪKIAI

PGU, bandžiusiems integruotis į darbo rinką ir kurti savo verslą, nepavyko, nes egzistuojantys įstatymai užkerta sąlygas jiems tai padaryti.

Ištrauka	Subkategorija	Kategorija
<i>Dar 2003 metais pagalvojau – kam dirbti, mokėti mokesčius, jei negrąžinama niekas, kam dirbti oficialiai? Tada buvo 34 procentų mokesčiai.</i>	Sąžiningas mokesčių mokėjimas – finansinis nuostolis	ĮSTATYMAI – TRUKDYS PGU INTEGRUOTIS Į DARBO RINKĄ

Nepalankūs PGU įstatymai integruotis į darbo rinką sudaro prielaidas darbdaviams su šiais žmonėmis elgtis nesąžiningai, pažeidžiant įstatymus („<...> darbdaviai <...> įdarbina neoficialiai, padirbi vieną mėnesį, kitą jau pinigų neišmoka <...>“).

Ištrauka	Subkategorija	Kategorija
<i>Jei įsidarbini – darbdaviai nesiskaito, įdarbina neoficialiai, padirbi vieną mėnesį, kitą jau pinigų neišmoka, apgaudinėja.</i>	„Darbdaviai nesiskaito, įdarbina neoficialiai.“	DARBDAVIŲ PAŽEIDŽIAMOS PGU TEISĖS IR LAISVĖS BEI ŠALIES ĮSTATYMAI

PGU dėl savo kultūros, religijos ir etniškumo patiria darbdavių diskriminacines nuostatas.

Ištrauka	Subkategorija	Kategorija
<i>Lietuviai darbdaviai nepaklaus ir nepriims ir tikrai nepriims teigiamai nė vieno PGU <...>. Pvz., islamą išpažįstantis PGU darbuotojas <...>, tai yra mano religija, o lietuvičiai kaip reaguoja? Tie <...>, <...> ir t. t. Ko norėti? Jūs tai girdite, o mums su tuo reikia susidurti kiekvieną dieną <...>.</i>	Orus atstovavimas savo tikėjimui atremiant diskriminacines darbdavių nuostatas	PGU PATIRIAMOS DISKRIMINACINĖS DARBDAVIŲ NUOSTATOS DĖL KITOS TAUTOS, KULTŪROS AR RELIGIJOS
<i>Tai įdarbinimo atveju taip pat tokia reakcija: „Užsienietis? Ačiū, nereikia.“</i>	„Užsienietis? Ačiū, nereikia.“	

PGU, kurie turi darbą, teigia, kad kolektyvas juos priima pozityviai, nes visi priklauso tam pačiam, „juodadarbių“ lygmeniui („Žmonės tie patys juodadarbiai, vienodi, kaip aš.“).

Ištrauka	Subkategorija	Kategorija
<i>Darbe labai geras kolektyvas, bendravimas. Žmonės tie patys juodadarbiai, vienodi, kaip aš.</i>	<i>„Lygus tarp lygių“</i>	INTEGRACIJA DARBO APLINKOJE TARP „VIE-NODŲ“

PGU išgyvena finansinį neužtikrintumą, kuris tiesiogiai susijęs su jų gyvenimo kokybe, o pastaroji yra ypač žemo lygmens – jie gauna labai menkai apmokamą darbą, o finansinė parama reta. Tačiau net ir tada asmuo balansuoja „*ant bado ir skurdo ribos*.“ Jei kai kurie PGU ir turi galimybę mokytis darbo biržos organizuojamuose kursuose, gautas pažymėjimas socialine ir darbo rinkos prasme neužtikrina finansinio stabilumo, t. y. siūlomi menkai apmokami darbai, žeminantys žmogaus orumą („*Turi būti neorus žmogus, kad dirbtumei už pinigus, kurie tave veda į badą*.“).

Ištrauka	Subkategorija	Kategorija
<i>Mažos pinigų sumos, neįmanoma pragyventi. Turi būti neorus žmogus, kad dirbtumei už pinigus, kurie tave veda į badą <...>. O pašalpa tokia, kad vis tiek esi ant bado ir skurdo ribos <...>.</i>	Menkas atlygis už darbą – žmogiškojo orumo menkinimas	FINANSINIS NEUŽTIKINTUMAS LEMIA SKURDĄ IR BADĄ
<i>Mokymasis yra – mus apmoko, gauname diplomus ar pažymėjimus. Ir po to mus siunčia dirbti už 800 Lt per mėnesį. Supraskite, kad toks atlygis mažas – vien tik pravažinėjame kiek pirmyn atgal. Kiekvieną dieną važinėti, maitintis – tie pinigai sunaudojami, jų nepakanka.</i>	Gaunamas atlygis neadekvatus minimaliems pragyvenimo poreikiams	
<i>Kai atsisakai dirbti už tokius pinigus, kaltina, kad nenorime dirbti, ir sako: „Jūs patys kalti, kad taip yra, nenorite dirbti.“ Aišku, kad nenorime dirbti, tai pasityčiojimas. Už 800 Lt ir pats lietuvis nedirba, o mes, atvykę žmonės, turime dirbti už tokią sumą? O mus vis kaltina: „Atvažiavote, mes jus apmokėme, o dirbti nenorite.“ Netiesa, norime dirbti, jei yra normalus darbas ir geras atlygis. Bet normalaus darbo niekas iš mūsų negauna.</i>	Moralinis spaudimas „atvažiavote, mes jus apmokėme, o dirbti nenorite.“	

PGU integruojantis į darbo rinką stipriausiai veikia du pagrindiniai faktoriai.

1. PGU asmenybė, kuri turi būti atkakli, siekianti, motyvuota įsitvirtinti, išgyventi ir išsikovoti visavertę vietą prieglobstį suteikusioje šalyje („Mums reikia labai daug stiprios vidinės jėgos ir užsispyrimo. Labai stipriai atstovėti savo poziciją ir pramušti tam tikrus barjerus.“).
2. Profesionalus tarpininkavimas, kurį turėtų atlikti formalių institucijų atstovai, pvz., pabėgėlių centrų darbuotojai, profesionalūs socialiniai darbuotojai, kurių funkcija būtų dirbti su PGU ir padėti integruotis įvairiose šalies sistemose bei spręsti jiems aktualias problemas, susidoroti su iššūkiais.

Lietuvoje darbdaviai turi baimių, remiasi stereotipinėmis nuostatomis „į užsieniečius“.

Darbo rinkoje vyraujanti ksenofobija panaikina ar riboja PGU integracijos į darbo rinką galimybes, todėl šie žmonės tampa atskirties grupe ir darbo rinkoje, ne tik sveikatos ir švietimo sistemose.

Ištrauka	Subkategorija	Kategorija
<i>Mums reikia labai daug stiprios vidinės jėgos ir užsispyrimo. Labai stipriai atstovėti savo poziciją ir pramušti tam tikrus barjerus. Pvz., neseniai buvo atvejis, kai PGU ėjo darbintis, kartu ėjo ir oficialus žmogus iš Raudonojo Kryžiaus. Ėjome į siuvyklą. Ir iš vienos siuvyklos į kitą žmogus ėjo ir ėjo: dirbo vienoje, po to susivokė, jog jį apgaudinėja dėl valandų, darbo valandų jo neskaičiuoja. Tada PGU įsidarbino pats. Todėl paprašė oficialaus tarpininkavimo. Esant tarpininkui PGU gavo pabandyti ir pademonstruoti, ką moka ir kaip dirba. Formalus tarpininkas po demonstravimo kalbėjo su vadove, kuri pasakė, kad labai bijo. Nepažįstu žmogaus – kitatautis. Tuomet formalusis tarpininkas papasakojo apie asmenį, kaip jis dirbo anksčiau, kokios apie žmogų geros charakteristikos, papasakojo PGU gyvenimo asmeninę istoriją. Vadovė pasakė, jog bijo, ir buvo sutarta, kad jei kas nors atsitiks ir netiks, gali kreiptis į formalų tarpininką. Priėmė į darbą ir pradžioje labai skeptiškai žiūrėjo ir tikrai nebūtų priėmę į darbą be tarpininkavimo.</i>	<i>„Tikrai nebūtų priėmę į darbą be tarpininkavimo.“</i>	PROFESIONALUS TARPININKAVIMO POREIKIS DARBINANTIS PGU

<i>Darbdavė iš pradžių skambindavo ir sakydavo tarpininkavusiai darbuotojai iš Raudonojo Kryžiaus, kad jai netinka, formalus tarpininkas įkalbindavo dar palaukti, stebėti. Dabar vadovė labai patenkinta ir pati skambina tarpininkui bei klausia, kuo galima PGU padėti – dėl būsto ir t. t. Gal įmanoma žmogui persikelti, finansuoti? Toks pavyzdys parodo, jog reikia daug laiko, tačiau PGU negali nuleisti rankų.</i>	PGU asmeninio atkaklumo ir pozityvios motyvacijos ryšys su įsidarbinimo sėkme	PROFESIONALIAUS TARPININKAVIMO POREIKIS DARBINANTIS PGU
--	---	--

PGU valstybinės kalbos nemokėjimas ar menki jos įgūdžiai yra reali ir akivaizdus visaverčių darbo santykių darbo rinkoje trukdys („Yra atvejų, kai darbo sutartis netikras paduoda PGU pasirašyti – žmogus kalbos nesupranta ir patenka į spąstus. Ta sutartis niekinė. Po to kreipiasi pagalbos į formalias institucijas, išsiaiškina, jog apgavo <...>“).

Ištrauka	Subkategorija	Kategorija
<i>Yra atvejų, kai darbo sutartis netikras paduoda PGU pasirašyti – žmogus kalbos nesupranta ir patenka į spąstus. Ta sutartis niekinė. Po to kreipiasi pagalbos į formalias institucijas, išsiaiškina, jog apgavo, nes PGU nemoka gerai valstybinės kalbos <...>.</i>	<i>„Žmogus kalbos nesupranta ir patenka į spąstus.“</i>	VALSTYBINĖS KALBOS NEMOKĖJIMAS – PRIELAIDA NESĄŽININGAI DARBDAVIŲ ELGSENAI DĖL DARBO SANTYKIŲ RAIŠKOS

Gaunama finansinė parama sunaudojama būsto nuomai, o PGU steigti verslą ypač sudėtinga, nes jiems nepakanka turimų finansinių išteklių, nėra socialinių ryšių, visuomenėje vyrauja nepasitikėjimas bei ksenofobija.

Ištrauka	Subkategorija	Kategorija
<i>Kiek šeimų išvažiavo, jaunų šeimų. Kiek daug čia buvo atvažiuavę. Nei geria mūsų žmonės, nei ką, sveiki žmonės visi. Kas atvažiavo dirbti, pradėti verslą. Vienas pradėjo verslą berniukas, kitas <...>. Bet butą išlaikyt, nuomą mokėt neįmanoma, sudėtinga.</i>	Būsto nuomai skirti finansai – tiesioginė kliūtis PGU steigti verslą	GALIMYBIŲ PGU PRADETI IR ĮGYVENDINTI VERSLĄ NEBUVIMAS

PGU teigia, kad egzistuoja tiesioginis ryšys tarp galimybės įsidarbin-
ti ir darbdavio nuostatų („Yra žmonės, kurie iš pirmo žvilgsnio nori atsikra-
tyti, pradeda kabinėtis. <...> Yra žmonės, kurie tiesiog nori darbo, pasakai,
kad galiu, sako, gerai, parodyk. Suteikia darbo vietą, net diplomo nereikia
rodyt, sako, viskas tvarkoj.“).

Ištrauka	Subkategorija	Kategorija
<i>Dėl darbo. Kelis sykius pakeičiau profesijas. Aš ėjau kelis kartus pas darbdavius. Daug kas klausia dėl diplomų, sertifikatų, prašo parodyt. O daug kam visai nereikia. Jeigu dirbsi, tai jiems to reikia, o sertifikatą tai laikyk pas save seife. Jiems sertifikato nereikia, jeigu dirbsi, turėsi ir kvalifikaciją. Pvz., vienas asmuo neturėjo sertifikato, jis viską mokėjo, darė, dirbo. Kai kuriems svarbu popierius. Labai priklauso nuo darbdavio požiūrio.</i>	Dilema dėl po- reikio darbdaviui (ne)pateikti pro- fesinę kvalifikaci- ją liudijantį pažy- mėjimą	TIESIOGINIS RYŠYS TARP PGU ĮSIDAR- BINIMO IR DARBDAVIO NUOSTATOS
<i>Skiriasi standartai. Tos šalys, kuriose yra karas, nera- mumo zonos, kad ir baigęs visus mokslus, jis bėgdamas nuo karo nepašims diplomo, pirmiausia – savo gyvybę. Kartais būna, kad be dokumentų atvažiuoja. Daug kas buvo be dokumentų. Bet eini tiesiog pas darbdavį, jeigu jis yra nusiteikęs tikrą specialistą įdarbinti, tiesiog paro- do darbą, pavyzdį ir sako, „daryk“.</i>	PGU rizikavimas eiti pas darbdavį be kvalifikaciją liudijančio pažy- mėjimo ir patikėti jo geranoriškumu	
<i>Yra žmonės, kurie iš pirmo žvilgsnio nori atsikratyti, pradeda kabinėtis. Jeigu rodai diplomą, sako, kad čia užsienietiškas, kad jis netinka, nors vertimas notaro pa- tvirtintas. Sako, kad daug problemų gali būt.</i>	Darbdavio igno- ruojamas PGU gimtojoje šalyje įgytas kvalifika- ciją liudijantis pažymėjimas	
<i>Yra žmonės, kurie tiesiog nori darbo, pasakai, kad galiu, sako, gerai, parodyk. Suteikia darbo vietą, net diplomo nereikia rodyt, sako, viskas tvarkoj. Tai ir yra darbdavių požiūris. Kartais būna toks, kad priima žmogų, nes dar- bo reikia, kartais nenori priimti. Pasirenka. Tie popieriai nepadeda.</i>	Neaiškūs kriteri- jai, pagal kuriuos (ne)įdarbina PGU	
<i>Žmonės čia atvažiuo su diplomais, nereikėjo tų diplo- mų, būna, įsigyja naują profesiją per darbo biržą, baigia ją ir vėl darbo neranda. Labai sudėtinga įsidarbinimo procedūra Lietuvoje.</i>	Darbdavio igno- ruojamas PGU prieglobstį su- teikusi šalyje įgytas profesinę kvalifikaciją liu- dijantis pažymė- jimas	

<i>Kartais pas mus ateina žurnalistai ir nori sensacijų, sako, pasakyk, kad buvo diskriminacija. Jeigu nebuvo, aš tau galiu padėti. Aš jaučiu situaciją, kad tai nėra diskriminacija, o realus socialinis faktas, kad, pavyzdžiui, tu eini pas darbdavį kitoj šaly. Faktas, kad jis, netgi jei skelbia tą darbo skelbimą, negalvoja, kad pas jį atvažiuos dešimt užsieniečių. Ypač Lietuvoj niekas nežino, kad yra pilna užsieniečių, kurie nori dirbti.</i>	Informacijos sto- ka apie PGU po- reikį ir norą įsida- rinti	TIESIOGINIS RYŠYS TARP PGU ĮSIDAR- BINIMO IR DARBDAVIO NUOSTATOS
<i>Visi galvoja, kad pilna lietuvių, kurie neturi darbo. Biržoj srašas šešiolika tūkstančių bedarbių Kaune. Gal Vilniuj kažkiek daugiau. Taip ir darbdavys nusiteikęs. Ir jam skambina kažkoks užsienietis. Pirmiausiai sako „atvažiuk“. Atvažiuoja, ir tada jis taiko savo standartus, čia nėra diskriminacijos. Tiesiog stovi ir žiūri. Stovi dešimt lietuvių, penki iš jų tikrai su diplomu, dar penki su kažkoku profesiniu išsilavinimu ir vienas užsienietis, kuris kažką turi, nesvarbu ką. Jis automatiškai bus paskutinėj vietoj. Pirmiausia yra lietuviai su diplomais. Čia nėra diskriminacija, tai faktas.</i>	Nevisavertė PGU ir Lietuvos piliečių konkurencija darbinantis	
<i>Kaip kitaip darbdavys galės priimti. Jis pažiūri visus lietuvius, jeigu jam netinka nei vienas lietuvis, tada jis su tuo užsieniečiu kalbasi, pamato, kad viskas tvarkoj, bet vis tiek abejoja, nes visi komandos nariai turės prisitaikyti prie jo, kaip nors suprasti jo lietuvių kalbą, galinės nepritaikytos, žodžiai kartais visai ne tie, kurie turėtų būti. Visa komanda turi jį suprasti arba išvengti viso to. Pasako mandagiai, kad paskambinsim rytoj. Aišku, ir lietuviams taip pasako. Iš tūkstančio vienam žmogui taip būna, jis žino, kur jo vieta. Čia nei diskriminacija, nei kas, faktas.</i>	Darbdavių baimės dėl PGU adaptyvumo darbo vietoje – pralaida pasirinkti Lietuvos pilietį ignoruojant PGU turimą išsilavinimą	

TEMA – POLITIKA PGU KLAUSIMAIS

Valstybėje egzistuojantys įvairių sistemų trukdžiai ir apribojimai, taip pat ir politinė sistema, leidžia teigti, kad PGU integracija faktiškai yra tik pačių PGU interesus ar problema. Neveiklios struktūros, atsakingos už PGU integraciją, didina šių žmonių nepasitenkinimą, nusivylimą, depresinę būklę, atsainumą ir kitus asmenybinius, socialinius ir veiklos neigiamus aspektus, vedančius prie nesusikalbėjimo, neracionalių sprendimų arba šių sprendimų nebuvimo, pavienių individualių iniciatyvų padėti PGU, kurios nėra bendros sistemos dalis ir neatlieka sisteminio poveikio bei sisteminės funkcijos ir kurių nepakanka norint užtikrinti visų šalyje

gyvenančių PGU gyvenimo kokybę bei socialinį, emocinį bei dvasinį saugumą arba bent jau sudaryti tam palankias sisteminės prielaidas.

Ištrauka	Subkategorija	Kategorija
<i>Toks žmogus, ką jis gali daryti Lietuvoje? Lietuviai sako: „Mes stengiamės.“ Mes tą žinom. Lietuviai padeda, geri žmonės. Kai mes atvažiuojame į Lietuvą, buvo pasakyta, žmonės kaip žmonės, jie iš tikro yra geri. Bet tai nėra žmonių atsakomybė. Mes negalim kiekvienam žmogui sakyti, padėkit man, nes atvažiuojame į jūsų valstybę. Tai valstybės atsakomybė.</i>	<i>„Lietuviai – geri žmonės, bet tai valstybės atsakomybė.“</i>	VALSTYBĖS ATSAKOMYBĖS VYKDYTI ĮSIPAREIGOJIMUS PGU POLITIKOJE STOKA
<i>Nes jei žmogus gyvena Lietuvoje, reikia galvoti ir žinoti, kur jis gyvena, kaip jis gyvena, šito jie neapgalvoja, jie galvoja, kad svarbiausia visai Europos Sąjungai parodyti, kad tą leidimą jie duoda. Dokumentaliai parodo, ir tiek.</i>	<i>Atsakingų už PGU politiką valstybės struktūrų neveiklumas – PGU gausaus emigravimo prielaida</i>	

Įvairios PGU amžiaus grupės išgyvena skaudulius ir nusivylimą, nes neturi galimybių mokytis, dirbti, išgyvena kasdienį socialinį nesaugumą, nerealizuoja savęs ir mano, kad laikas, praleistas Lietuvoje, bevertis. Tai sukelia psichikos negalias, psichologines problemas, o jų išspręsti konkretūs specialistai taip pat nepadaeda.

Ištrauka	Subkategorija	Kategorija
<i>Mes esame jauni žmonės – mes turime studijuoti, turime kažką nuveikti. Bet to negalime čia daryti. Nieko nedaroma dėl žmonių ateities, darbo. Nėra jokio palengvinimo, nėra sistemos, niekas neorganizuota.</i>	<i>„Nėra jokio palengvinimo, nėra sistemos, niekas neorganizuota.“</i>	PGU INTEGRACIJĄ Į VISAS GYVENIMO KOKYBĖI REIKŠMINGAS SRITIS PALENGVINANČIOS SISTEMOS STOKA
<i>Suteikia metų laikinę vizą, ir kas iš to? Mums neleidžiama dirbti kitose šalyse.</i>	<i>„Neleidžiama dirbti kitose šalyse.“</i>	
<i>Nėra jokio palengvinimo studijuoti.</i>	<i>„Nėra palengvinimo studijuoti.“</i>	
<i>Kai buvau savo šalyje, viena iš mano svajonių buvo įgyti pilną aukštąjį išsilavinimą. Palikau savo šalį. Atvykau čia ir galvojau, jog galėsiu mokytis. Bet čia nėra jokio organizavimo, jokios pagalbos. Kad studijuoti, privalau dirbti, veikti. O kaip tą padaryti?</i>	<i>„Čia nėra jokio organizavimo, jokios pagalbos.“</i>	
<i>Būnant čia prarandu savo intelektinį pajėgumą. Koks tikslas mus čia laikyti? Jie nesuteikia jokios paramos, nesirūpina. Jie turi kažką dėl mūsų padaryti, pažeidžiamos žmogaus teisės ir tai nėra civilizuota.</i>	<i>„Čia prarandu savo intelektinį pajėgumą.“</i>	

Politikai savo pasisakymais ir neveiklumu atsiriboja nuo problemų sprendimo ir parodo, kad visose Lietuvoje egzistuojančiose sistemose palaiko PGU, kaip atskirties grupės, idėją, („Jaučiasi didelis atsiribojimas. Dažniausiai sako, kad Lietuvoje ir lietuviams blogai <...>“; „<...> dėl vieno kito PGU niekas tikrai įstatymo nekeis.“).

Ištrauka	Subkategorija	Kategorija
Politikos atžvilgiu labai trūksta atvirumo. Susitikimai vyksta tarp oficialių žmonių, bet esame girdėję, kad būna susitikimų įvairiuose lygmenyse, su žmonėmis, kurie priima politinius sprendimus arba daro jiems įtaką. Jaučiasi didelis atsiribojimas. Dažniausiai sako, kad Lietuvoje ir lietuviams blogai, tai ko norėti, kad PGU būtų gerai?	„Lietuvoje ir lietuviams blogai, tai ko norėti, kad PGU būtų gerai?“	POLITIKŲ ATSITRAUKIMAS NUO SPRENDIMŲ DĖL PGU GEROVĖS PRIĖMIMO
Sveikatos priežiūroje politikai sako, jog dėl vieno kito PGU niekas tikrai įstatymo nekeis. Tas vienas kitas esame žmonės; Lietuva prisiėmė atsakomybę. Žinom, kad kai reikia, įstatymai pakeičiami, kai kam nors būtinai reikia – keičiami, bet mes gi ne žmonės <...>.	„Dėl vieno kito PGU niekas tikrai įstatymo nekeis.“	
O dabar priima, bet esame įstatymiškai atskirties grupė, neįtraukti į socialinę ir sveikatos draudimo sistemą. Kaip gyventi, pasakykite? Tai išskirtinumas blogąja prasme.		
Skiriamos pašalpos žmonėms, po to niekas neskiriama, gyvenkite, kaip norite, mes jūsų nepriimame – taip suprantu savo gyvenimą čia.	„Gyvenkite, kaip norite <...>, taip suprantu savo gyvenimą čia.“	
Jei apsauga skiriama, kad ir laikina, ji turi būti pilna <...>, o dabar – suteikia leidimą, o jūs darykite, ką norite <...>, gyvenkite, kaip norite, kai jau nėra integracijos programos.		

PGU yra išvarginti lankytojų ir interviu ėmėjų, kurie daug žada, bet niekas nuo to nesikeičia nei lokaliame, nei sisteminame, nei politiniame lygmenyje.

Ištrauka	Subkategorija	Kategorija
<i>Būnant centre – ateina, paklausia, bet niekas nieko nesprendžia. Kiek kartų atvažinėjo iš <V> – kas iš to? Paklausinėja ir vėl išvažiuoja, o mums, kaip buvo negerai, taip ir lieka tas pats. Liepia kažkokius raštus pasirašyti, jau į viską numojame ranka. Ne vieną kartą sakėme – niekur nedalyvausime: jokiuose interviu, jokiuose apklausoje. Atvyksta žurnalistai – jiems tai nuotykis. O mums kas iš to? Todėl pavargome nuo tų nuolatinių lankytojų ir nenorime kalbėti apie savo problemas, nors jų turime. Todėl sakome: „Viskas normalu, viskas gerai.“</i>	<i>„Paklausinėja ir vėl išvažiuoja, o mums, kaip buvo negerai, taip ir lieka tas pats.“</i>	DIRBTINIS VI-SUOMENĖS STRUKTŪRŲ DĖMESYS IŠ PRAGMATINIŲ POREIKIŲ VERSUS PGU IŠGYVENAMA NEVILTIS IR NEPASITENKINIMAS
<i>Daug žmonių atvyksta mūsų klausti apie problemas, bet, deja, jie nieko nepadarė, kad jas išspręsti.</i>	<i>„Atvyksta mūsų klausti apie problemas <...>, nieko nepadarė, kad jas išspręsti.“</i>	

Lietuvoje politiniame lygmenyje stokojama požiūrio į PGU kaip į ekonominį įnašą, nors kiekvienas žmogus yra darbo jėga. Tokios nuostatos vyrauja tvirtos demokratijos šalyse, į kurias PGU ir veržiasi iš Lietuvos („O kodėl Lietuvoje negali būti taip? Nes Lietuva niekada nežiūrėjo į emigrantų ar pabėgėlių atvykimą ir išvykimą kaip ekonominį įnašą. Nes į juos žiūri kaip į naštą, jais reikia greičiau atsikratyti. Jei pažiūrėti kaip į įnašą, kiekvienas žmogus – tai darbo jėga.“).

Ištrauka	Subkategorija	Kategorija
<i>Kodėl žmonės važiuoja į Švediją ir neišvažiuoja iš ten. Ir kas metai dar penki tūkstančiai atvažiuoja. Ten situacija kita, ekonomika geresnė? Gal. O kodėl Lietuvoje negali būti taip? Nes Lietuva niekada nežiūrėjo į emigrantų ar pabėgėlių atvykimą ir išvykimą kaip ekonominį įnašą. Nes į juos žiūri kaip į naštą, jais reikia greičiau atsikratyti. Jei pažiūrėti kaip į įnašą, kiekvienas žmogus – tai darbo jėga. Gerai, penkiasdešimt tūkstančių lietuvių per 2 metus išvažiuo. Gerai, jie gali grįžti, gali užimti tas pačias darbo vietas, sumokėti mokesčius. Viskas būtų gerai.</i>	<i>PGU – „našta, kuria reikia atsikratyti.“</i>	POŽIŪRIO Į PGU KAIP EKONOMINIO ĮNAŠO ŠALTINĮ POREIKIS VALSTYBĖS MASTU

Taip pat svarbu ugdyti visuomenės nuostatas į PGU, kaip kultūrinio šalies turtinimo šaltinį.

Ištrauka	Subkategorija	Kategorija
<i>Kultūrine prasme mums svarbi savo kultūra. Visą gyvenimą gyveni savo šalyje ir norisi, kad su Tavimi skaitytųsi ir priimtų Tave kaip žmogų.</i>	<i>„Norisi, kad su Tavimi skaitytųsi ir priimtų Tave kaip žmogų.“</i>	POŽIŪRIŲ Į PGU KAIP KULTŪRINIO ŠALTINĮ PO-REIKIS VALS-TYBĖS MASTU

TEMA – PGU ATSTOVAVIMAS

PGU stokoja formalaus atstovavimo, kad galima būtų spręsti sisteminės problemas politiniame lygmenyje, todėl išgyvena „niekam nereikalingo“ būseną (*„Apie mus niekas neklausia, niekam nerūpim.“*). Dauguma PGU susitaiko su situacija, stengiasi prisitaikyti, nes tokį nuolankumą yra „atsinešę“ iš savosios kultūros (*„Duoda mums, ačiū Dievui, šiandien galim pavalgyti, ačiū Alachui, mes gyvenam. Taip mus mokino.“*). Lietuvos kontekste toks nuolankumas ir susitaikymas sudaro formaliojo – politinio neveiksnumo prielaidas. Atstovavimo PGU stoka skatina juos galvoti apie išvykimą iš šalies, kurioje jie jaučiasi nesaugiai įvairiomis prasmėmis (*„<...> dabar niekas neatstovauja mums, todėl visi pabėgo <...>“*). PGU susiduria su įvairiomis sveikatos, socialinėmis ir kultūrinėmis problemomis, kurių išspręsti nėra pajėgūs konkretūs centrų ar socialinėje bei sveikatos sistemose dirbantys specialistai. Todėl jiems būtinas atstovavimas, kurio šiandien jie nejaučia (*„Aš pikta tik ant mūsų atstovo, visiškai neatstovauja <...>. Kai paskambinsi, sako, kad nieko nežinau, ir viskas.“*).

Ištrauka	Subkategorija	Kategorija
<i>Mes turim atstovą <X>, kuri visiškai nieko nedaro, jai moka, kad prižiūrėtų mus, jai visiškai nerūpi mūsų reikalai, ji sėdi <V>, iš šono gauna atlyginimą, kam <...> ten sėdi. Apie mus niekas neklausia, niekam nerūpim.</i>	<i>„Niekam nereikalingo“ patirtis</i>	ATSTOVAVIMO PGU VALSTYBĖS MASTU PO-REIKIS
<i>Mes tokie žmonės, aš čečėnė, jis afganas, uzbekai... Mes tokie žmonės, taktiški – duok pinigų, skaičiuok... Duoda mums, ačiū Dievui, šiandien galim pavalgyti, ačiū Alachui, mes gyvenam. Taip mus mokino.</i>	Nuolankus susitaikymas su aplinkybėmis	
<i>O dabar niekas neatstovauja mums, todėl visi pabėgo. Ir nėra Lietuvoje, tik lietuviai liko, emigrantų neliko.</i>	Vieništumo išgyvenimas	
<i>Kur atstovas mūsų, neaišku, niekas nepadedą. Nėra tokios pagalbos, kaip visur yra.</i>	Formalaus PGU atstovo, visaverčiai atliekančio darbą, stoka	

Ištrauka	Subkategorija	Kategorija
<i><...> berniukui buvo nelabai gerai, jis negali paaiškinti, su juo niekas neina, kas gali padėti. Gydytojai supranta, kad jis negali paaiškinti, ir galvoja, eik tu sau, rytoj ateisi. Jis vaikšto, jam skauda, gi neskys jis, kad į teismą paduosiu. Jie žino, ir viskas. Tai neturim atstovo, visiškai tikrai neturim.</i>	Tarpininkavimo norint gauti pagalbą sveikatos priežiūros sistemoje stoka	
<i>Gal aš neteisingai sakau, kad mes tokie patys, kaip ir jūs, dėl to, kad lietuvius irgi išnaudoja. Mes visi žinom. Aš pikta tik ant mūsų atstovo, visiškai neatstovauja <...>. Kai paskambinsi, sako, kad nieko nežinau, ir viskas.</i>	Formalaus PGU atstovo atsainumas ir atsisaukimas nuo įsipareigojimų vykdymo	

Nepriklausomai nuo to, kad įsteigtos kai kurios institucijos, pvz., pagėgėlių centrai, pastarieji suteikia PGU tik fragmentišką pagalbą, tačiau ji nėra integrali šalyje funkcionuojančių socialinės sveikatos, švietimo, teisinės, politinės sistemų dalis, todėl PGU išgyvena atskirtį, vienišumą, nesaugumą ir nusivylimą.

Ištrauka	Subkategorija	Kategorija
<i>O dabar – nieko, sėdi, ir viskas, niekas jai nerūpi. O po to nieko neliko, išvažiavo. Raudonas Kryžius labai padeda. Teisybė, kad labai padeda. Duoda maisto, 250 Lt, gali paskambinti, jei reikia.</i>	Raudonojo Kryžiaus pagalba ir parama PGU	FRAGMENTIŠKA FORMALIŲ INSTITUCIJŲ PAGALBA PGU
<i>Dienos centras, kuris padeda, kuriame galime susitikti, pasikalbėti. O daugiau nejaučiu, kad kas padėtų. O atstovas <XYZ> nebuvo taip, kad tik pinigų duoda, ne, bet tai buvo pagalba, kad jis eidavo į šeimą, kalbėdavo, atstovaudavo mums.</i>	Dienos centro pagalba PGU	

PGU išreiškia ne tik atstovavimo, bet ir tarpininkavimo poreikį, kurį sisteminiame ir politiniame lygmenyje turi atlikti konkretus tam paskirtas atstovas. Šio vaidmens neatstoja konkrečiuose miestų centruose dirbantys socialiniai darbuotojai, kurie deda daug pastangų sprendami lokalias PGU integracijos problemas socialinėje, sveikatos priežiūros ir švietimo sistemose bei darbo rinkoje. Tarpininkavimo PGU ypač pasigenda, kai išeina iš centro, yra perėję integracijos programą ir turi integruotis visose sistemose bei socialiniame gyvenime.

Ištrauka	Subkategorija	Kategorija
<i>Bet jei mes čia gyvenam, galima paprastai paklausti, kaip jūs čia gyvenat, kaip toliau gyvensit, ar norit. Jokio domėjimosi nėra. Išėjai iš <X>, viso gero, ir niekam nerūpi. Jokio tęstinumo nėra.</i>	<i>„Jokio domėjimosi, kaip gyvenat ir toliau gyvensit.“</i>	PAGALBOS IR TARPININKAVIMO TĘSTINUMO PGU IŠĖJUS IŠ CENTRO STOKA

TEMA – SOCIALINIAI RYŠIAI

Per ilgą institucinį režimą sutrikdo socialinius PGU gebėjimus, mažina pasitikėjimą savimi ir apsunkina integraciją („Kada žmogus Lietuvoje prabuvęs porą metų tik institucijoje, kaip galima tikėtis, kad išėjęs jis savarankiškai ir normaliai integruosis į Lietuvos visuomenę ir savarankiškai susitvarkys su situacija? Kai visuomet yra aplinkui globėjai, darbuotojai, režimas, o išėjęs jis turi pats tvarkytis savarankiškai su viskuo.“).

Ištrauka	Subkategorija	Kategorija
<i>Socialiniai dalykai <...>, esminės problemos <...>, labai ilgas laikotarpis institucijose. Pirmiausia blogybė yra institucinis režimas <Z>. Po to – <X>. Yra labai ilgi laikotarpiai, kai žmonės gyvena uždaroje erdvėje <...>. <Y> būna metus ir daugiau. Mažiausias laikotarpis yra 6 mėnesiai. Tačiau būna įvairiai. Yra žmonių, kurie ten pragyvena ir porą metų. <X>, vėlgi, turėtų būti pusmetis, bet yra gerokai daugiau <...>, žmonės joje gyvena metus ir pusantrų metų. Kada žmogus Lietuvoje prabuvęs porą metų tik institucijoje, kaip galima tikėtis, kad išėjęs jis savarankiškai ir normaliai integruosis į Lietuvos visuomenę ir savarankiškai susitvarkys su situacija? Kai visuomet yra aplinkui globėjai, darbuotojai, režimas, o išėjęs jis turi pats tvarkytis savarankiškai su viskuo.</i>	<i>„Žmogus prabuvęs porą metų tik institucijoje, kaip galima tikėtis, kad išėjęs jis savarankiškai <...> integruosis į Lietuvos visuomenę?“</i>	ILGAS PGU BUVIMO INSTITUCIJOSE LAIKOTARPIS – TRUKDYS SAVARANKIŠKAI GYVENTI IR PRIIMTI SPRENDIMUS

Remdamiesi savo patirtimis, PGU teigia, kad per trumpą jų integracijos trukmę yra viena iš pagrindinių socialinės atskirties formavimosi prielaidų.

Ištrauka	Subkategorija	Kategorija
<i>Iki 5 metų galima integraciją pratesti šeimoms. Po metų ar kas pusmetį, priklausomai nuo šeimos būklės, o kiti asmenys? Jie lieka už ribos <...>.</i>	Poreikis pratesti integracijos trukmę visiems PGU, kaip socialiai jautriai ir rizikos grupei	TRUMPA INTEGRACIJOS TRUKMĖ – PRIELAIDA PGU LIKTI „UŽ RIBOS“

Lietuvos žmonės savo elgsena ir nuostatomis yra kitokie nei PGU, yra santūrūs ir užsidarę, kas trikdo prieglobstį gavusius asmenis, todėl pastariesiems sunku užmegzti kontaktus („*Artimesnis kontaktas labai sunkus. Sunkiai prisileidžia.*“). Akivaizdu, kad skiriasi PGU ir Lietuvos piliečių bendravimo kultūra – PGU yra bendruomeniški, lietuviai labiau orientuoti į individualistinę bendravimo kultūrą, todėl susikalbėjimas galimas tik tada, kai abi pusės atviros, geranoriškos, ką demonstruoja jauni Lietuvos piliečiai – jie draugiški, atviri ir mažiau ksenofobiški („*Jaunimas nėra ksenofobiškas – nevertina tautybės, spalvos.*“).

Ištrauka	Subkategorija	Kategorija
<i>Gal „lietuviškai“ žiūrint atrodo, kad yra visos galimybės gyventi, tik prašome norėti <...>. Diskriminacija labai veikia mus. Socialinio bendravimo nebuvimas <...>.</i>	Socialinio bendravimo stoka	FRAGMENTIŠKA FORMALIŲ INSTITUCIJŲ PAGALBA PGU
<i>Mes įpratę prie bendruomenių, didelės šeimos, glaudaus bendravimo. Lietuviai yra labai santūrūs. Jie sveikinasi ir jei trumpai pasišneka – tai viskas, ko mums nepakanka. Rasti draugų – sudėtinga.</i>	„Rasti draugų – sudėtinga.“	
<i>Tam, kad normaliai ir artimai bendrauti, – labai sudėtinga. Tai liečia mus visus. Artimesnis kontaktas labai sunkus. Sunkiai prisileidžia. Nebent kai atvyksta labai jauni, kartu auga su lietuvaičiais, tuomet jaunimas priima savaime ir bendrauja.</i>	„Artimesnis kontaktas labai sunkus. Sunkiai prisileidžia.“	
<i>Jaunimas nėra ksenofobiškas – nevertina tautybės, spalvos. Tarp vyresnių – labai sudėtinga. Dauguma atvejų mūsų moterys yra namų šeimininkės, namų žmonės. <X tautybės> moterys yra labai šeimyniškos. Dabar jau girdžiu apie atvejus, kai vyresnio amžiaus lietuvių moterys priima į savo ratą ir <X tautybės> suaugusias moteris. Kontaktas artimesnis, bet tai vis tiek nėra tas pats, kaip jos yra įpratę namuose. Tai didelis trūkumas.</i>	Kuo vyresnis prieglobstį suteikusias šalies gyventojas, tuo didesnis socialinio bendravimo atotrūkis	
<i>Mes esame žmonės iš prigimties bendruomeniški. Lietuviai yra individualistai. Mes neturime palaikymo. Tas pavyzdys, kurį sakiau apie moterį, – ji išvyko į kitą šalį, dirba tą patį, ką ir Lietuvoje, bet žymiai sėkmingiau, nes yra tarp savų.</i>	Bendruomeniškumo ir individualumo socialinių kultūrų opozicija	

Lietuvos žmonės stokoja brandos daugiakultūre prasme, todėl PGU patiria negatyvų visuomenės požiūrį bet kurioje viešojoje vietoje („Kai eina vieni – visko prisiklauso <...>, labai nesmagu. Tai pajaučiamas stiprus negatyvus visuomenės dėmesys. Tokiu atveju jautiesi vienas <...>“).

Ištrauka	Subkategorija	Kategorija
<i>Einant gatve sutinki daug žvilgsnių. Ir replikos. Tais atvejais, kai eina kartu lietuvaits (kas labai reta), tai replikos retos, bet kai eina vieni – visko prisiklauso <...>, labai nesmagu. Tai pajaučiamas stiprus negatyvus visuomenės dėmesys. Tokiu atveju jautiesi vienas, vienišas.</i>	„Jautiesi vienas, vienišas.“	NEGATYVAUS VISUOMENĖS DĖMESIO POVEIKIS PGU VIENATVĖS IŠGYVENIMAMS

Centro, kuriame lokalizuojasi PGU, geografinę padėtį ir egzistuojančias tvarkos taisykles PGU prilygina „kalėjimo sąlygoms“: patys PGU turi gyventi pagal nustatytą tvarką, o juos lankantys draugai taip pat turi taikytis su esama tvarka. Egzistuojantys apribojimai sukelia PGU psichologinę įtampą, riboja socialinius ryšius, nes atvykstantys asmenys patiria diskomfortą priverstinai taikydami su nustatytomis statutinėmis taisyklėmis. Socialinių ryšių plėtotę apriboja ir situacija, kad centras, kuriame gyvena PGU, yra gerokai atitolęs nuo aktyvesnio socialinio gyvenimo, ir tam, kad PGU galėtų nuvykti į kitą miestą, aplankyti draugus ar užmegzti naujų socialinių ryšių, reikia išleisti pinigų, kuriuos jie ir taip taupo, nes reikia prasimaitinti, o pirmaisiais savarankiško gyvenimo etapais būtini pinigai kelionėms, susijusioms su mokslu ir / ar darbo paieškomis.

Ištrauka	Subkategorija	Kategorija
<i>Jeigu kitos sąlygos – tai pusiau kalėjimo sąlygos. Aišku, dienos metu jie duoda šiek tiek laisvės, gali išeiti, bet tu turi grįžti dešimtą valandą vakaro, nes, jei vėliau grįši, tai būna uždarytas centras ir nepriima žmogaus. Jeigu kas nors įeina į centrą nuo 10 val. vakaro iki 7 ryto, tai išeiti negali ir, jei išėjo, įeiti negali. Dėl to, kai lankomės pas draugus, grįžti negalim laiku arba autobuso nėra. Todėl tenka nakvoti kur nors kitur, nes laikas jau praeina, dėl to apribotas pats judėjimas. Pats centras yra tokioje vietoje, kad aplink tik miškas ir negali nueiti pas draugus. Artimiausia yra <J> arba <K>, kur irgi kelionė kainuoja.</i>	Gyvenimas centre pagal režimą	RIBOTAS JUDUMAS SUVARŽO GALIMYBES PALAIKYTI RYŠIUS SU IŠORE

Ištrauka	Subkategorija	Kategorija
<i>Žmogus, kuris ieško darbo, neturi pinigų, turi dar išleisti šiek tiek pinigų, kad atvažiuotų iki <K> arba <J>. Dėl to padaryta daug apribojimų, specialiai apribojimų, kad negalėtume judėti. Tai padidina stresą, padidina tą baimę, kad, jeigu aš norėsiu važiuot pas draugus, gali būti, kad iki mėnesio galo man pinigų neužteks ir neturėsiu, ką valgyt.</i>	Finansinių ribotumų ir socialinių ryšių su išore ribotumo sąsajos	
<i>Tai šitos sąlygos, galima sakyti, pusiau kalėjimo sąlygos, ne grynai, bet pusiau kalėjimo sąlygos, vis tiek yra apribojimai, kurie yra nematomi, neįaučiami. Bet žmonės žino, kad tai yra apribojimas – negali išeit ar tiesiog pakankamai lėšų nėra, ar fiziškai centras taip toli, kad neįmanoma kur nors išvažiuoti.</i>	„Nematomi“ finansiniai ir didelių atstumų sudaromi apribojimai, varžantys PGU judumą	

Gyvendami centre, PGU dėl socialinių ryšių ir prasmingos veiklos stokos patiria socialinę izoliaciją. Socialinė izoliacija yra tiesiogiai susijusi su PGU įgytomis psichikos ir psichologinėmis problemomis („Nuo sėdėjimo čia įgijau psichikos problemų <...>“).

Ištrauka	Subkategorija	Kategorija
<i>Vienas būni kambaryje, galvoji ir galvoji. Išprotėti galima. Čia <...> būnant išprotėsi. Esame visiškai izoliuoti.</i>	„Išprotėti galima <...>. Esame visiškai izoliuoti.“	IZOLIACIJA DĖL SOCIALINIŲ RYŠIŲ IR PRASMINGOS VEIKLOS STOKOS
<i>Mano šeima – tėvai – yra <Y šalyje>. Norisi finansiškai padėti, tačiau neturiu galimybių čia dirbti. Nuo sėdėjimo čia įgijau psichikos problemų – kas dieną galvoju, pergyvenu dėl šeimos.</i>	„Nuo sėdėjimo čia įgijau psichikos problemų.“	

PGU jaučiasi vieniši, nes nemaža jų dalis paliko šalį ir išvyko gyventi kitur, o apsisprendusieji likti čia, Lietuvoje, patiria bendravimo alkį, vienišumą ir izoliaciją.

Ištrauka	Subkategorija	Kategorija
<i>Etninė bendruomenė buvo <K>, <V>, <K>. Susitikdavome. Niekas neišlaikė, visi pabėgo. Aš Kaune likau, dar dvi šeimos liko. Namų nebėgo, sako, kad kaip nors iškentėsime, bet čia mirsim. Europoj mirsim.</i>	Etninės bendruomenės atstovų emigravimas – prieglobstį suteikusioje šalyje gyventi pasilikusių PGU iššūkių susidoroji su vienvietės prielaida	BENDRAVIMO SU ETNINE BENDRUOMENE RIBOTUMAI
<i>Aš kažkaip nemiriau, bet vos vaikštau. Iš karo pabėgom, kad nemirti. Aš dabar, kaip kvailė, vaikštau viena su savo šeima Lietuvoje, ir viskas, nėra moterų, nei su kuo pabendrauti, nei kur išeiti.</i>	„Nėra su kuo pabendrauti.“	

PGU akcentuoja, kad etninių ryšių stoka slopina jų motyvaciją gyventi ir išgyventi, todėlbelieka būti labai stipriai asmenybei, nes svečioje šalyje jautiesi vienišas, niekam nereikalingas. Bendravimas su savo etnine bendruomene, galimybė „dalytis džiaugsmiais ir vargais“ emociškai stiprina PGU ir yra jų gyvenimo prasmės komponentas.

Ištrauka	Subkategorija	Kategorija
<i>Kultūrinė aplinka – tai taip pat daro įtaką. Neaišku, kuris faktorius svarbiausias – kiekvienam PGU individualiai. Pvz., viena šeima buvo Lietuvoje – trys vaikai, moteris gyveno Lietuvoje, ir kai ji buvo viena, jautėsi beviltiškai. Kai atvyko į Lietuvą dar kelios jos tautietės, ji pralinks-mėjo, šiek tiek emociškai atsigavo. Taigi lietuvei moteriai vienai išlaikyti tris vaikus yra be galo sunku. O toji moteris, pabuvusi čia, vis dėlto išvyko į kitą šalį. Ir ką – ir dirba, ir gyvena, atsigavo, visiškai kitas žmogus. Stengiasi ir smagiai įsikūrė. Nors ir čia, Lietuvoje, dirbo, bet tas režimas ir toji socialinė sistema buvo našta ir buvo nesuvokiama. Žmogus, atėjęs iš kitos kultūros, jai buvo nesuvokiama: „Kodėl aš turiu vienaip ar kitaip daryti?“</i>	<i>„Žmogus, atėjęs iš kitos kultūros <...>, tas režimas ir toji socialinė sistema buvo našta ir buvo nesuvokiama.“</i>	ETNOKULTŪRINĖS APLINKOS RYŠYS SU PGU MOTYVACIJA KOVOTI UŽ SAVO GYVENIMO KOKYBĘ
<i>Kai atvyksta žmogus nebe paauglystės amžiuje, suaugusiam žmogui atrodo, jog toji kultūra, kuri išmokta savoje šalyje, ji ir yra tikroji bei teisinga. Tai tokį pavyzdį turiu iš pažįstamų, kurie išvažiavo. Aš nesureikšminu, bet išvažiavimas ne visada yra blogai. Tikrai kartais yra žymiai geriau.</i>	<i>„Toji kultūra, kuri išmokta savoje šalyje, ji ir yra tikroji bei teisinga.“</i>	

PGU pripažįsta, kad valstybinės kalbos nemokėjimas yra stiprus trukdys užmegzti socialinius ryšius įvairiuose kontekstuose bei situacijose:

- jei PGU bando išsakyti problemas, aplinka sunkiai supranta jų esmę („<...> mes kalbos pilnai nesuprantam, negalim išreikšti savo nuomonės nei rusų kalba, nei lietuvių kalba, pilnai negalime pasikalbėti.“);
- kai PGU išsako problemą laužyta valstybine kalba, bet ji atspindi jų etninį-kultūrinį mentalitetą, Lietuvoje tai priimama ne kaip pagalbos prašymas, bet kaip kritika, todėl reaguojama prieštaringai („<...> jie mūsų pasakymų nepriima kaip paaiškinimą, bet priima kaip kritiką, žiaurią kritiką, ir sako, kad nieko negali pakeisti.“);
- žemas valstybinės kalbos įgūdžių lygmuo neleidžia PGU visaverčiai išreikšti savo jausmų, lūkesčių, patirčių, dėl to kaita yra lėta arba jos visai nėra („<...> dėl to sudėtinga mums ką nors pakeisti.“).

Valstybinės kalbos nemokėjimas riboja PGU socialinių ryšių plėtotę, patekus už saugių centro ribų, sudaro prielaidas jaustis nesaugiai, nes jų savarankiškumas yra apribotas dėl valstybinės kalbos vartojimo kompetencijos stokos („<...> išeinam iš to centro, negalim bendrauti, bijom ar dėl kalbos, ar dėl kažko <...>“).

Ištrauka	Subkategorija	Kategorija
<i>Mes savo problemas irgi bandėm pasakyti, bet situacija yra tokia, kad visi supranta, kiek mes galim pasakyti – arba mes kalbos pilnai nesuprantam, negalim išreikšti savo nuomonės nei rusų kalba, nei lietuvių kalba, pilnai negalime pasikalbėti.</i>	Prieglobstį suteikiosios šalies valstybinės kalbos nemokėjimas – socialinius ryšius su išore ribojantis veiksnys	VALSTYBINĖS KALBOS NEMOKĖJIMAS – KOMUNIKAVIMO SU IŠORE BEI NAUJŲ SOCIALINIŲ RYŠIŲ FORMAVIMO(SI) RIBOTUMAS
<i>Iš to centro negalime niekur kreiptis, nes nėra galimybių nei į <A>, nei į , nei į kitas įstaigas, kad bent paaiškinti, nes paaiškinimas reikalauja daug kalbinių įgūdžių, dėl to sudėtinga mums ką nors pakeisti.</i>	Valstybinės kalbos įgūdžių stoka – atstovavimo sau visuomenėje ribotumas	
<i>Žmonės, anksčiau ten gyvenę, irgi pasakė, kad labai sudėtinga aukštesniuose lygiuose kažką pasakyti ar parašyti, nes reikalauja tam tikrų įgūdžių, kurių mes neturim. Tuo metu neturim kur gyventi, bet vėliau, kai atsiranda įgūdžiai, mes nebebūnam <X>, arba vienaip, arba kitaip žmonės savarankiškai išsprendžia savo problemas.</i>		
<i><...> išeinam iš to centro, negalim bendrauti, bijom ar dėl kalbos, ar dėl kažko <...>.</i>	Baimė bendrauti su šalies gyventojais nemokant valstybinės kalbos	
<i><...> bet tiesiog mūsų galimybės tiek sumažintos, kad nieko negali daryti savarankiškai.</i>	Savarankiškumo apribojimas, nes nemokama nacionalinės kalbos	
<i>Tai čia su profesiniais vienais kursais, ar įmanoma to tikėtis. Taip, tam tikro amato žmogus išmoksta ir bent jau pradžia gali eiti kažkur dirbti, bet jam reikia ir kalbą lavinti.</i>	Poreikis išmokyti prieglobstį suteikiosios šalies valstybinę kalbą	

Dėl objektyvios informacijos stokos PGU Lietuvoje patiria negatyvias visuomenės nuostatas, jais nepasitikima. Egzistuojančios nuostatos taip pat didina PGU socialinę atskirtį, sunkina galimybę užmegzti naujus socialinius ryšius.

Ištrauka	Subkategorija	Kategorija
Čia, Lietuvoj, žmonės galvoja, kad mes atvažiuom čia <...>, kad jei mes gaunam šiek tiek pinigėlių čia ir kad turim pavalgyt, kad didelis darbas įdėtas į tai. Iš tikrųjų, kad tenai žmonės, kurie šiuo metu gyvena karo situacijoje, ekonomine prasme gyvena geriau negu Lietuvoj, bet jiems trūksta saugumo, to pasitikėjimo, kad gyveni ir nieko tau neatsitiks, bet kad tavęs nešaudu.	PGU – valstybės „išlaikytinis“	PATIRIAMOS NEGATYVIOS PRIEGLOBSTĮ SUTEIKUSIOS ŠALIES / PILIEČIŲ NUOSTATOS
<...> mes žinom, kaip lietuviai į mus žiūri ir galvoja, kad mes iš valstybės gyvenam ir lietuvių pinigų, bet realiai nei vienas lietuvis nežino, kaip mes gyvenam.		
Lietuva vis tiek primityvi priimant kitų šalių ir tautų žmones. Uždari ir nedraugiški. Priklauso nuo aplinkos. <...> Lietuvos mastu mes jaučiamės kaip 'svetimi'. Jaučiu, kad žmonės neturi objektyvios nuomonės apie mus.	„Mes jaučiamės kaip svetimi.“	
Spauda kuria apie mus neigiamą įvaizdį, ypač kai kalba apie finansavimą – parašo taip, kad visa Lietuva ant mūsų pyksta, mes kalti, nors tų skaičių niekas neinterpretuoja. Bet spauda neskatina žmonių suvokimo, o didina atskirtį ir diskriminaciją.	„Spauda kuria <...> neigiamą įvaizdį.“	
Lietuva gyvena nacionaliniame standarte <...>. Didžiuosiuose miestuose tai ne taip jaučiasi, bet mažuose miesteliuose <...> nieko gero <...>. Labai didelis neigiamumas <...>. Pamato juodaodį, močiutės klaupiasi ir žegnojasi <...>, tamsuma <...>.	Gyvenimas „nacionaliniame standarte“	

Lietuvoje PGU patiria piliečių nepakantumą daugiakultūriškumui, kultūriniam ir etniam kitoniškumui, o taip ignoruojamas žmogiškumo pradai, būdingas kiekvienam asmeniui, nepriklausomai nuo rasės, lyties, etniškumo bei pilietybės.

Ištrauka	Subkategorija	Kategorija
<i>Didelė problema yra tai, kad lietuviai mūsų nepriima. Žiūri į mus kaip kokiame zoologijos sode. Visi tai žino ir patiria. Čia, jei vienas išėjo į <A> ar miestą, be problemų jis negrįžta. Nuolatos išvadina girtuokliais ir panašiai.</i>	<i>„Lietuviai mūsų nepriima.“</i>	ŠALIES PILIEČIŲ UŽDARUMAS IR PRIEŠINIMASIS DAUGIAKULTŪRIŠKUMUI IGNORUOJANT ŽMOGIŠKUMO PRADĄ
<i>Bandai nekreipti dėmesio, eini į priekį, bet tau neleidžia – kabinėjasi, paima už rankos, stumdo ir sako „tu ko čia atvažiavai, juočki?“ ir t. t. Jei ką nors jam pasakysi, pasipriešinsi, iškvičia policiją. Jai atvykus, nuveža, policijos komisariatare tavęs klausia: „Ko kabinėjiesi?“ Tai reiškia, kad neturiu priešintis, kai mane įžeidinėja? Esu bejėgis.</i>	<i>„Neturiu priešintis, kai mane įžeidinėja? Esu bejėgis.“</i>	
<i>Dešimt metų čia, Lietuvoje, gyvenu, visą laiką tokios pačios problemos. Visą laiką. Vietiniai žmonės nepriima kitų tautų žmonių – visą laiką yra problemos <...>. Labai sunku čia gyventi.</i>	<i>„Vietiniai žmonės nepriima kitų tautų žmonių.“</i>	
<i>Nustebau, kaip užsienyje gyvena užsieniečiai – viskas lygiateisiškai, vienodai, su žmonėmis skaitosi, skiriamas advokatas, gali klausti, turi atstovaujantį žmogų. Nustebau – naktį einu, drąsiai sau vaikštau, ten daug tautybių – niekas tavęs neužkabinėja, jautiesi gerai. O čia pakanka išeiti ir nueiti iki parduotuvės – tuojau pat patiriu žvilgsnius, jau kantrybės neturiu, taip ir pasakau: „Ko čia žiūri?“ Tai gali dėl to ir muštynės prasidėti <...>. Taip, visi turi problemų.</i>	<i>„Pakanka išeiti ir nueiti iki parduotuvės – tuojau pat patiriu žvilgsnius, jau kantrybės neturiu.“</i>	
<i>Negalime vieni išeiti į parduotuvę, tyčiojasi, pravardžiuoja... Reikia trims keturiems žmonėms eiti į parduotuvę, nes, jei pagaus tik vieną, išsityčios.</i>	<i>„Negalime vieni išeiti <...>, tyčiojasi, pravardžiuoja.“</i>	
<i>Prasideda kokios muštynės <D>, iš karto sako – kalti <X> ar <Y>.</i>	<i>„Prasideda kokios muštynės <...>, iš karto sako – kalti <X> ar <Y>.“</i>	

TEMA – LAISVALAIKIS IR UŽIMTUMAS

Gyvendami <X> centre PGU turi laikytis režimo, tačiau ir jo laikantis gyvenimas yra nevisavertis: nėra galimybių save realizuoti, nėra užimtumą galimybių, vyrauja rutina.

Ištrauka	Subkategorija	Kategorija
<...> nėra užsiėmimų <...>.	Užimtumo stoka	BEREIKŠMIS LAIKO LEIDIMAS
<...> gavom leidimus, sėdim toj pačioj vietoj, kambaryje, valgom tris kartus per dieną, tiesiog užsiėmimų nėra <...>.		

Dėl prasmingos veiklos stokos PGU užsidaro, gilinasi tik asmenines problemas, kurios neretai yra neišsprendžiamos („Nėra ką veikti. <...> užsiėmimų nėra, visi užsidarę tik savose problemose.“)

Ištrauka	Subkategorija	Kategorija
Tame <Y> yra tragedija. Mokymasis maksimum iki 12 valandos, o po to kas? Nėra ką veikti. Telefonui pinigų nėra, užsiėmimų nėra, visi užsidarę tik savose problemose.	„Visi užsidarę tik savose problemose.“	UŽIMTUMO STOKA – PRIELAIDA IŠGYVENTI NEVILT!
Gyvename 2 metus, bet laikas praleidžiamas veltui.	„Laikas praleidžiamas veltui.“	

TEMA – ASMENINĖS PGU SAVYBĖS

PGU integracijos sėkmė labai priklauso nuo asmeninių PGU savybių ir stiprybės, nes visose egzistuojančiose sistemose be išimties PGU yra atskirties grupė.

Ištrauka	Subkategorija	Kategorija
Nieko nėra, nei giminių, nei pažįstamų. Ateinam po darbo – būnam, išėiginės – gulim uždaryti. Kaip išgyventi? Tik kad vaikai baigtų mokslą. Ir gyvenį. Nenoriu, kad trečiam kurse mestų mokslus. Tegul mokosi vaikai, jeigu pradėjo. Va taip gyvenam, kad nemirti. O kiti, kas neturi tokios valios kaip aš.	„Gyvenam, kad nemirti.“	PGU VALIOS IR PASIRYŽIMO POREIKIS (IŠ)GYVENTI
Kaip nors duotų, ir žmonės pakentėtų dešimt metų ar penkis, jei gautų socialinį būstą. Jau nebūtų problemų. Kiek aš už nuomą sumokėjau už dešimt metų. Aš integraciją gavau tik metams.	„Pakentėtų 5–10 metų, kad gautų socialinį būstą.“	

Ištrauka	Subkategorija	Kategorija
<i>Aš iš <X>: išėjau ir tik aštuoniolika mėnesių davė pašalpas man ir mano vaikam. Nuo to laiko aš viską atiduodu butui ir gyvenu. O jeigu duotų man socialinį būstą, tai gyventume.</i>	<i>„Viską atiduodu butui ir gyvenu.“</i>	
<i>Viskas padaroma taip greitai, kad būtų gražu, nes įstojam į Europos Sąjungą. O į ateitį nežiūrima. Tai yra įsipareigojimas, reikia tuos darbus padaryt, kaip yra standartas numatytas, kaip kitose šalyse. Dėl to kyla problemų žmonėms, kurie atvyksta iš kitų šalių čia ir pradeda gyventi čia, jiems kyla daug sunkumų kiekvieną dieną. Todėl daug kas pasiduoda ir išvažiuoja.</i>	Neišsprendžiami kasdieniai PGU sunkumai – pasakata „pasiduoti“ ir išvykti	
<i>Sėkmės atvejais <...>, motyvai <...>, verslas, studijos aukštojoje mokykloje <...>. Labai daug priklauso nuo PGU asmeninės stiprybės. Ta motyvacija, kai žmogus nesustoja.</i>	Motyvacija gyventi, dirbti ir studijuoti – asmenybės atkaklumo rezultatas	
<i>Kultūriniai ir etniniai momentai irgi yra svarbūs. Galimybės atsiranda tik dėl asmeninių charakterio savybių – kiek esi užsispyręs, atkaklus, tiek turi galimybių. Jei tik nuleidžia rankas, galimybių sumažėja.</i>		
<i>Aišku, tam tikru atveju pagalba iš šalies yra labai svarbi. Bet yra atvejų, kai pagalba tikrai suteikiama iš visų pusių, kiek įmanoma, bet <...>, nieko <...>. Prisimenu vieną atvejį, kai integracijos programų buvo pradžia, skirtas didžiulės lėšos, įsidarbinimo pasiūlymai labai geri ir žmogus priimtas į darbą, jo atlyginimas geras, jį siunčia į mokymus, kad pakeltų atlyginimą iki 2–3 tūkst. normaliai dirbant. Taip išsipildo žmogaus svajonė išlaikyti šeimą ir sukurti verslą, apie kurį svajojo. Bet ne, niekas nepavyko <...>. Toks ir lieka klausukas – ar PGU pasirinkimas toks? Ar darbuotojų klaidos?</i>		
<i>Taip, iš vienos pusės, gal ir nereikia pykti, PGU turi pasirinkimą, ieško, kas yra geriau. Iš kitos pusės – neaišku, ar PGU tikrai žino, ko nori. O nepasitenkinimas išlieka ir tokiu atveju iš abiejų pusių – darbuotojų, kurie stengiasi, ir PGU, kuris pats nežino, ko nori <...>. Galbūt vis dėlto čia veikia tik vienas siekis – nebūti Lietuvoje.</i>	Savo norų ir lūkesčių nesuvokimas – PGU nepasitenkinimo priežlobstį suteikusia šalimi prielaida	
<i>Dabar tas žmogus labai patenkintas – geri santykiai su bendradarbiais, žmonės jį gerbia ir myli, bendrauja. Tad toji žmogaus motyvacija, jėga vidinė, atkaklumas ir lemia – arba atsiveria jam galimybės, arba ne.</i>	„Toji žmogaus motyvacija, jėga vidinė, atkaklumas ir lemia – arba atsiveria jam galimybės, arba ne.“	

PGU ilgalaikis buvimas šalyje, kurioje jie neranda sau vietos, nemato prasmės čia gyventi ir dirbti, mažina jų motyvaciją visaverčiai gyventi, didina pasyvumą, nepasitenkinimą ir kelia emocines bei psichologines problemas.

Ištrauka	Subkategorija	Kategorija
<...> labai daug priklauso nuo PGU motyvacijos. Kaip ją atkurti ar iš naujo sukurti? Ar tie metai užmuša mūsų norą ką nors daryti, būna, kad ir patys jos neturime, o pabuvus čia ji visiškai nusmunka. Būna, kad PGU patenka ne ten, kur norėjo. Nepatenkinami lūkesčiai – dėl šalies, pragyvenimo ir t. t. Tą motyvaciją būna beviltiška atstatyti – ne čia norėjau atvykti, tai toje šalyje aš nieko ir nenorėsiu.	Motyvacijos kritimas dėl nepatenkintų lūkesčių	PGU MOTYVACIJOS DIDINIMO IR / AR SUGRĄŽINIMO POREIKIS

REFLEKSIJA

Tema – BANDYMAS KEISTI GYVENIMĄ PALIEKANT GIMTĄJĄ ŠALĮ

Tyrimo rezultatai rodo, kad PGU palieka gimtąją šalį dėl pavojaus gyvybei, tačiau, atvykę į prieglobstį suteikusių šalį, suvokia, kad problemų tik padaugėjo, nes problemų turinys pasikeičia. Todėl PGU savo nusivylimą pakeičia nauju ketinimu – palikti ir prieglobstį suteikusių šalį. Šio ketinimo priežastys yra socialinio ir fiziologinio saugumo išgyvenimas bei psichologinio ir moralinio spaudimo patyrimas, gyvenimas nuolatinės baimės, įtampos kontekste atliekant „prašančiojo“ vaidmenį. PGU nejaučia, kad prieglobstį suteikusi šalis nusiteikusi draugiškai, nes joje žeminamas PGU žmogiškasis orumas, ypač tais atvejais, kai tenka komunikuoti su formalių institucijų atstovais. Taip pat nepriimtinas yra momentas, kai PGU ne savo noru grąžinami į pirmąją jiems prieglobstį suteikusių šalį (Lietuvą) bei neturi laisvės pasirinkti judumo krypties ir konkrečios šalies, į kurią norėtų vykti iš Lietuvos. Iš aprašytų rezultatų akivaizdu, kad persikėlimas iš gimtosios šalies į prieglobstį suteikusių bei nesaugumo ir moralinio žeminimo patirtis joje turi įtakos PGU sveikatai. Todėl PGU ir nori išvykti į kitas šalis, kuriose gyvenantys jų tautiečiai turi geresnes gyvenimo sąlygas. Taigi projektuojama nauja patirtis ir galimybių išvykti į trokštamą šalį stoka – t. y. neišsipildantys lūkesčiai tiesiogiai susiję su PGU psichikos sveikata bei emocijomis. Šie rezultatai sutampa ir su Murphy ir kt. (2002) tyrimo rezultatais, kurie išryškina PGU sveikatos sąsajas su geografiniais pokyčiais asmenims persikėlus gyventi į kitas

šalis, kuriose pasikeičia būstas, įprasta gyvenimo rutina, kultūra ir kt., o tai PGU sukelia netikrumo jausmą, nors vienu ir kitu atveju išlieka minimalus saugumas, nesvarbu, koks, – fizinis, psichologinis ar moralinis / dvasinis.

Prielaidos	Kontekstas	Veiksmai / metodai / strategijos	Įsiterpiančios būsenos	Rezultatai
Socialinio ir fiziologinio nesaugumo išgyvenimas	Gyvenimas nuolatinėje baimėje ir įtampoje	Poreikis pripažinti PGU laisvę pasirinkti šalį ir judumo kryptį	Atskirties tarp PGU ir valstybės piliečių didėjimas	Problemų kiekio didėjimas ir turinio sudėtingėjimas atvykus į prieglobstį suteikusiai šalį
Noras gyventi oriai <i>versus</i> psichologinis ir moralinis spaudimas prieglobstį suteikusioje šalyje	PGU patiriamas „prašančiojo“ vaidmuo	Žmogiškojo orumo žeminimo patirtys, pasireiškiančios prieglobstį suteikusios šalies gyventojams ar formalų struktūrų atstovams komunikuojant su PGU		Gyvenimas prieglobstį suteikusioje šalyje su perspektyva ją kuo skubiau palikti

Tema – TEISINĖ SISTEMA

PGU nuomone, integracijos trukmė yra per trumpa ir neapgalvota – žmonės nepajėgia gerai išmokti kalbos, kas yra esminis trukdys integruotis į darbo rinką, formuoti naujus socialinius ryšius / tinklus. PGU trikdė ir tai, kad jie yra priklausomi ne tik nuo integracijos programos, bet ir nuo laikotarpio, kuriam gauna leidimą gyventi prieglobstį suteikusioje šalyje. Tai neleidžia PGU planuoti savo gyvenimo, patenkinti lūkesčių ir emancipuotis naujoje šalyje. Tokias tendencijas savo tyrimuose atskleidžia ir Williams (2006).

Tyrimo rezultatai atskleidžia, kad Lietuvoje vykdomi formalūs teisiniai įsipareigojimai pagal tarptautinius reikalavimus, tačiau neatsižvel-

giama į teisinių prielaidų gerinti PGU gyvenimo kokybę kūrimą. Nors teisinėje sistemoje ir vyksta minimalūs pokyčiai, pvz., PGU turi teisę prašyti maisto paramos, tačiau jie išlieka atskirties grupe bendroje sveikatos draudimo sistemoje. Šie faktoriai nėra bereikšmiai, nes Gorst-Unsworth ir Goldenberg (1998) tyrime įrodė, kad teisiniai nesklandumai prisideda prie PGU psichologinių problemų, kurios vėliau lemia ir fiziologinius šių žmonių sutrikimus. Prie PGU patiriamo socialinio nesaugumo dėl neveiksmingų viešosios tvarkos priemonių ir išgyvenamo visapusio nesaugumo dėl neaiškiai suvokiamų savo teisių, pareigų ir galimybių pagal prieglobstį suteikusiame šalyje galiojančią teisinę sistemą prisideda ir tai, kad PGU išduodami dokumentai skiriasi nuo funkcionuojančių ES erdvėje. Pastaroji situacija sukelia problemų išvykus į kitas šalis aplankyti draugų, giminaičių – pareigūnai sulaikytus PGU laiko nelegaliais migrantais, nes Lietuvoje išduoti dokumentai yra neatkoduojami ES šalyse. Šis kontekstas rodo poreikį tobulinti teisinę sistemą – preciziškai išstudijuoti tarptautinę patirtį ir priimti sprendimus dėl dokumentų, kurie būtų atpažįstama ES erdvėje. Tai sudaro prielaidas PGU jaustis saugiai teisine, socialine ir emocine prasmėmis. Holtz (1998) tyrimo rezultatai taip pat išryškino sąsajas tarp teisinės ir socialinės paramos PGU, jų pirminių išsamių žinių apie savo teises, pareigas ir laisves bei PGU psichikos sveikatos kokybę prieglobstį suteikusiame šalyje. Dupont ir kt. (2005) tyrimu pagrindė, kad formalaus statuso gavimo procedūros tęstinumas tiesiogiai veikia PGU psichologinę sveikatą, nes asmuo, kiekvieną sykį eidamas į procedūrą dėl dokumentų, turi reflektuoti savo komplikuotas patirtis.

Prielaidos	Kontekstas	Veiksmai / metodai / strategijos	Įsiterpiančios būsenos	Rezultatai
Integracijos programos trukmė nesudaro prielaidų PGU visaverčiai gyventi prieglobstį suteikusiame šalyje	Gyvenimo planavimo trum palaikiškumas, priklausantis nuo formalų prieglobstį suteikusios šalies reikalavimų	Vykdomi šalies teisiniai įsipareigojimai <i>versus</i> teisinių prielaidų PGU gyvenimo kokybei gerinti nevykdymas	Skirtingas dokumentų formatas ES – trukdys PGU visaverčiai judėti	Patiriamas socialinis nesaugumas neveiksmingai veikiant viešosios tvarkos priemonėms

Prielaidos	Kontekstas	Veiksmai / metodai / strategijos	Įsiterpiančios būsenos	Rezultatai
	PGU – atskirties grupė bendroje sveikatos draudimo sistemoje	Įstatymo pasikeitimas, suteikiantis PGU teisę prašyti maisto paramos	Sąvokų apibrėžtumo stoka PGU integracijos teisės dokumentuose	Įšgyvenamas visapusiškas nesaugumas nesuvokiant savo teisių, pareigų ir galimybių pagal prieglobstį suteikusioje šalyje galiojančią teisinę sistemą
		PGU teisių apribojimas neįtraukiant jų į bendrą socialinę ir sveikatos draudimo sistemą	PGU – įstatymais netiesiogiai įteisinga atskirties grupė	

Tema – SOCIALINĖ SISTEMA

PGU pateikia argumentus, kodėl Lietuvoje teikiama finansinė parama yra nepakankama – ji nesudaro minimalių galimybių patenkinti žmogaus poreikius, būsto nuomos apmokėjimas sunaudoja visą finansinę paramą, o maistui lieka maždaug dešimtadalis. Taigi šalies socialinė sistema ir joje funkcionuojantys teisiniai dokumentai sudaro prielaidas PGU būti atskirties grupe, nes jie yra tiesiogiai priklausomi nuo integracijos programos, kurią baigę gali keliauti „į niekur“ ir priklausyti „patys sau“. Taikomos strategijos gerinti PGU situaciją neturi sisteminio pobūdžio, yra fragmentuotos bei remiasi individualiomis „gerų žmonių“ iniciatyvomis. Taigi PGU socialinėje sistemoje patiria izoliaciją. Panašius izoliacijos faktorius tyrime atskleidžia ir Werker (2007) – jis konstatuoja, kad finansinė parama susijusi tik su ekonomine šalies situacija, bet atsietumas nuo realybės, orientuotos į asmens gyvenimo kokybę, yra PGU nesaugumo patirčių komponentai.

Prielaidos	Kontekstas	Veiksmai / metodai / strategijos	Įsiterpiančios būsenos	Rezultatai
Finansinės paramos nepakankamumas	Finansinė parama nesudaro galimybių patenkinti minimalius žmogaus poreikius	PGU poreikių ir jiems suteikiamos pagalbos bei paramos atotrūkis	Būsto nuomos apmokėjimas – nepakeliama finansinė našta PGU	PGU – atskirties grupė socialinėje sistemoje
Pagalbos / paramos sistemos PGU nefunkcionalumas		Individualiomis valstybės piliečių iniciatyvomis suteikiama parama PGU	Realios pagalbos ir sprendimų stoka	PGU gyvenimo kokybės stoka nuo „priklausymo“ integracijos programai iki „priklausymo“ sau pačiam

Tema – SVEIKATOS PRIEŽIŪROS SISTEMA

Sveikatos priežiūros įstatymai, stereotipinis ir mechaniškas medikų požiūris į pacientą, medikų tarpkultūrinės kompetencijos ir socialinės komunikavimo kompetencijos stoka, kokybiškų sveikatos priežiūros paslaugų stygius, nepatenkintas poreikis sveikatos priežiūros įstaigose gauti vertėjo ir socialinio darbuotojo tarpininkavimo paslaugas verčia PGU jaustis nesaugiai – sveikatos draudimo sistemoje jie yra atskirties grupė. Visi šie įvardyti faktoriai aktualūs ir tarptautiniu mastu:

- medikų tarpkultūrinė ir komunikavimo kompetencija tiesiogiai daro poveikį PGU psichikos sveikatai, ką patvirtina ir Murphy ir kt. (2002) tyrimo rezultatai: medikų tarpkultūrinis jautrumas, mokymasis ir parama yra neatsiejama jų profesionalumo dalis dirbant su PGU;
- Orach ir de Brouwere (2006) atlikta studija apibūdina, kad aukštos kokybės paslaugos įmanomos tik PGU, o vietiniai gyventojai jų negauna. Šioje monografijoje pristatomi tyrimo rezultatai rodo priešingą situaciją – PGU ne visuomet tenkina sveikatos priežiūros paslaugų kokybę;
- Murphy ir kt. (2002) teigia, kad pokyčių, susijusių su sveikatos priežiūros institucijomis ir kitomis institucijomis (pvz., teikiančiomis vertimo, socialines (socialinio darbuotojo, kaip tarpininko) paslaugas), yra mažai ir trūksta bendradarbiavimo, todėl PGU mano, kad į juos žiūrima atsainiai, bei supranta tokius sisteminius trukdžius kaip diskriminacijos socialinėje sistemoje prielaidas. Šis kontekstas atskleis-

tas ir konkrečiame vykdytame tyrime, kai vyrauja individualių iniciatyvų strategijos siekiant padėti PGU;

- vertimo paslaugos ir jų kokybė yra svarbūs komponentai, PGU užtikrinantys, kad sveikatos priežiūros sistema bus priimtina, o lūkesčiai, susiję su paslaugų kokybe, patenkinti. Tokias tendencijas patvirtina Phelan ir Parkman (1995; iš Murphy ir kt., 2002) tyrimo rezultatai, skatinantys vertinti neretai prastą vertimo paslaugų kokybę.

Prielaidos	Kontekstas	Veiksmai / metodai / strategijos	Įsiterpiančios būsenos	Rezultatai
Įstatymai – trukdys, o ne palengvinimas PGU integruotis sveikatos priežiūros sistemoje	Formalus medikų požiūris į PGU sveikatos būklę	Sveikatos priežiūros paslaugų atotrūkis nuo PGU sveikatos / ligos situacijos	Vertėjavimo paslaugų stoka sveikatos priežiūros sistemoje	Patiriamas nesaugumas sveikatos priežiūros sistemoje
	Sveikatos priežiūros patenkinti PGU sveikatos poreikius nefunkcionalumas ir neveiknumas	Medikų tarpkultūrinės ir komunikavimo kompetencijos integravimo poreikis sveikatos priežiūros praktikoje	Socialinio darbuotojo tarpininko vaidmens aktualumas sveikatos priežiūros sistemoje	Nesaugumas sveikatos priežiūros sistemoje dėl įstatymų ribotumų

Tema – ŠVIETIMO SISTEMA

Lietuvoje PGU vaikai į švietimo sistemą įtraukiami, tačiau mokyklose jie susiduria su mokytojų nacionalizmo apraiškomis ir ksenofobija, kas verčia jaustis nesaugiai. Hek (2005) tyrimo rezultatai pagrindžia nuostatą, kad PGU vaikų mokymosi pasiekimus tiesiogiai veikia mokyklos bendruomenės nuostatos.

Suaugę PGU susiduria su problemomis: profesinio mokymo darbo biržoje sistema atitrūkusi nuo darbo rinkos kaitos ir poreikių, suaugusieji neturi finansinių galimybių mokytis, nes teisiniai dokumentai įteisina jų atskirtį švietimo sistemoje, t. y. leidimas gyventi šalyje, turimos teisės ir mokymosi galimybės yra nesusijusios. Taigi suaugusių PGU mokymosi galimybės lieka ateities perspektyva arba nepatenkintu lūkesčiu ir / arba

poreikiu. Adams ir Borman (2000), atliktame tyrime gavę panašius rezultatus, teigia, kad minėtos suaugusių PGU problemos pirmiausia yra švietimo politikoje nepriimti konkretūs sprendimai, nesudarantys galimybių ne tik įgyti profesinį ar aukštąjį išsilavinimą, bet ir susigrąžinti jau turimą profesinę kvalifikaciją pripažinus jų gimtojoje šalyje gautą išsilavinimą.

Prielaidos	Kontekstas	Veiksmai / metodai / strategijos	Įsiterpiančios būsenos	Rezultatai
Tiesioginis ryšys tarp PGU mokymosi galimybių ir leidimo gyventi pobūdžio prie-globstį suteiku-sioje šalyje	PGU vaikų lygios teisės į mokymąsi su Lietuvos pilie-čiais vaikais	Profesinio mo-kymosi darbo biržoje įgyven-dinimo politi-kos atotrūkis nuo darbo rinkos kaitos ir prognozių	Mokytojų nacionalizmo apraiškos in-terakcijose su PGU vaikais	Galimybių suaugusiems PGU studijuoti / mokyti aukštojoje mokykloje nebuvimas
	Leidimo gy-venti šalyje, teisės į mokslą ir išgyvenimo atotrūčiai		Mokytojų ksenofobija, pasireiškianti diskriminacinė-mis nuostato-mis prieš PGU vaikus	

Tema – DARBO RINKA IR VERSLO KŪRIMO GALIMYBĖS

PGU jaučiasi finansiškai neužtikrinti, nes yra atskirties grupė darbo rinkoje, neturi reikiamo išsilavinimo, siūlomas darbas yra menkai apmo-kamas ir darbdaviai su jais elgiasi nesąžiningai. PGU teigia, kad Lietu-voje egzistuoja tiesioginis ryšys tarp galimybės įsidarbinti ir darbdavio nuostatos į PGU, kuri neretai būna nepalanki. Tokios tendencijos iki 1930 metų (Berlin ir kt., 1997) buvo užfiksuotos ir kitose šalyse ir vyravo tol, kol šalys pripažino, kad PGU prisideda prie šalies ekonominės plėtros, o taip priimami PGU moraliai įsipareigoja prisidėti prie prieglobstį suteikusios šalies gerovės (Adams ir Borman, 2000).

Prielaidos	Kontekstas	Veiksmai / metodai / strategijos	Įsiterpiančios būsenos	Rezultatai
Galimybių užsiregistruoti darbo biržoje nebuvimas	Įsidarbinimo iššūkiai Nestabilumas ir nesaugumas darbo rinkoje	Darbdavių pažeidžiamos PGU teisės ir laisvės bei šalies įstatymai	Informavimo apie profesinės kvalifikacijos patvirtinimą sistemoje poreikis	Integravimasis darbo aplinkoje tarp „vienodų“
Įstatymai trukdo, o ne palengvina PGU integruotis į darbo rinką	Tiesioginis ryšys tarp PGU įsidarbinimo ir darbdavio nuostatos	Profesionalaus tarpininkavimo poreikis darbinantis PGU	PGU patiriamos diskriminacinės darbdavių nuostatos dėl kitos tautos, kultūros ar religijos	PGU be išsilavinimo iškritimas iš darbo rinkos
			Valstybinės kalbos nemokėjimas – prielaida darbdaviams elgtis nesąžiningai	Galimybių pradėti ir įgyvendinti verslą PGU nebuvimas Finansinis neužtikrintumas, vedantis į skurdą ir badą

Tema – POLITIKA PGU KLAUSIM AIS

PGU patiria neviltį, nes formalių struktūrų / institucijų atstovų požiūris tik parodomasis, paviršinys, o padėtis šalyje visiškai nesikeičia: politikai nepriima realių sprendimų PGU klausimais ir neįvertina jų galimo ekonominio įnašo į šalies gerovę. Taip pat PGU stokoja integracijos palengvinimo visose gyvenimo kokybei reikšmingose srityse. Phillips (2006) tyrime taip pat atskleista, kad dauguma PGU tarptautinėje erdvėje patiria nesaugumą dėl būsto ir lokalios integracijos stokos, o Griffiths ir kt. (2006) kalba ir apie daugiakultūros sistemos (anglų k. – *framework*) valstybėje stokos, kaip politinių sprendimų vengimo, įrodymą.

Prielaidos	Kontekstas	Veiksmai / metodai / strategijos	Įsiterpiančios būsenos	Rezultatai
Valstybės atsakomybės vykdyti įsipareigojimus PGU politikoje stoka	PGU integraciją visose gyvenimo kokybei reikšmingose srityse palengvinančios sistemos stoka	Politikų nenoras priimti sprendimus dėl PGU gerovės Požiūrio į PGU, kaip ekonominio įnašo šaltinį, poreikis valstybės mastu Požiūrio į PGU, kaip kultūrinio turbinimo šaltinį, poreikis valstybės mastu	-	Dirbtinis visuomenės struktūrų dėmesys, paremtas pragmatiniais poreikiais, <i>versus</i> PGU išgyvenama nevilts ir nepasitenkinimas

Tema – PGU ATSTOVAVIMAS

PGU patiria pagalbos ir tarpininkavimo tęstinumo trūkumą, kai išeina iš centro ir pradeda savarankišką gyvenimą, nes šalyje taikoma tik fragmentiška formalių institucijų pagalba, nėra sisteminio požiūrio į tokio pobūdžio pagalbą. Da Lomba (2010) tyrimas taip pat rodo, kad atstovavimas PGU ir aiškus teisinis statusas turi reikšmingą įtaką integracijai.

Prielaidos	Kontekstas	Veiksmai / metodai / strategijos	Įsiterpiančios būsenos	Rezultatai
Atstovavimo PGU valstybės mastu poreikis	Pagalbos ir tarpininkavimo tęstinumo PGU išėjus iš centro stoka	Fragmentiška formalių institucijų pagalba PGU	-	-

Tema – SOCIALINIAI RYŠIAI

PGU jaučiasi „užribyje“, patiria neigiamas visuomenės nuostatas ir jaučiasi izoliuoti nuo socialinių ryšių kūrimo ir / ar palaikymo. Šių rezultatų priežastis jie įvardija tokias: ilgas institucinis režimas, etnokultūrinių ryšių stoka, prieglobstį suteikusios šalies piliečių šaltumas, ribotas judumas šalyje ir už jos ribų bei valstybinės kalbos įgūdžių menkumas. Panašias ten-

dencijas atspindi ir užsienio mokslininkų tyrimai: Murphy ir kt. (2002) akcentuoja, kad ryšių su etnine bendruomene nebuvimas, izoliacijos patirtys ir veiklos galimybių stoka skatina PGU depresiją; Hauff ir Vaglum (1997) teigia, kad turimų socialinių kontaktų atkūrimo ir naujų socialinių kontaktų užmezgimo galimybių stoka menkina PGU motyvaciją siekti kuo geresnės gyvenimo kokybės, slopina aktyvumą ir savęs pristatymą.

Prielaidos	Kontekstas	Veiksmai / metodai / strategijos	Įsiterpiančios būsenos	Rezultatai
Ilgas PGU buvimo institucijose laikotarpis trukdo savarankiškai valdyti gyvenimo situacijas ir priimti sprendimus	Prieglobstį suteikusias šalies piliečių socialinis šaltumas ir atsitraukimas nuo bendravimo su PGU	Ribotas judumas suvaržo galimybes palaikyti ryšius su išore	Bendravimo su etnine bendruomene ribotumai	Trumpa integracijos trukmė – prielaida PGU likti „už ribos“
Etnokultūrinės aplinkos ryšys su PGU – motyvacija kovoti už savo gyvenimo kokybę	Patiriamos negatyvios prieglobstį suteikusių šalies / piliečių nuostatos	Šalies piliečių uždarumas ir priešinimasis daugiakultūriškumui ignoroja žmogiškumo pradą	Valstybinės kalbos nemo-kėjimas – komunikavimo su išore bei naujų socialinių ryšių formavimo(si) ribotumas	Negatyvaus visuomenės dėmesio poveikis PGU vienatvės išgyvenimams Izoliacija dėl socialinių ryšių ir prasmingos veiklos stokos

Tema – LAISVALAIKIS IR UŽIMTUMAS

PGU beprasmiškai leidžia laiką ir dėl to išgyvena neviltį. Tokie tyrimų rezultatai gaunami ir užsienio autorių atliktuose mokslo darbuose, tačiau autoriai daro išvadą, kad pirmiausia patys PGU yra atsakingi už savo veiklą ir aktyvumą (Hopkins, 2006).

Prielaidos	Kontekstas	Veiksmai / metodai / strategijos	Įsiterpiančios būsenos	Rezultatai
-	Bereikšmis laiko leidimas	-	-	Užimtumo stoka – prielaida išgyventi neviltį

Nuo aukščiau paminėtos temos neatsiejamos ir PGU asmeninės savybės, nes prieglobstį suteikusioje šalyje PGU asmenybė turi būti siekianti, atkakli, motyvuota ir racionaliai, bet pozityviai vertinanti procesus, kontekstus ir sistemas. Tik tokios nuostatos sudaro prielaidas PGU sėkmingai integruotis ir susikurti kokybišką gyvenimą. Williams (2006) tyrimo rezultatuose nurodo, kad PGU prasminga būti proaktyviais socialiniais veikėjais, o Healey (2006) akcentuoja, kad pozityvios nuostatos didina PGU komforto jausmus.

Prielaidos	Kontekstas	Veiksmai / metodai / strategijos	Įsiterpiančios būsenos	Rezultatai
PGU valios ir pasiryžimo poreikis (iš)gyventi	-	-	Tiesioginis ryšys tarp integracijos sėkmės ir PGU asmenybės stiprybės	-

V skyriaus literatūra

Mokslo šaltiniai

1. Adams, K., Borman, E. (2000). Helping refugee doctors. The new asylum act may make it easier to help small numbers of refugee doctors. *British Medical Journal*, 320: 887.
2. Berlin, A., Gill, P., Eversley, J. (1997). Refugee doctors in Britain: a wasted resource. Helping them would help the health service. *British Medical Journal*, 315: 264.
3. Da Lomba, S. (2010). Legal Status and Refugee Integration: a UK Perspective. *Journal of Refugee Studies*, 23 (4), 415–436. doi: 10.1093/jrs/feq039.
4. Dupont, H., Kaplan, Ch. D., Verbraeck, H. T., Braam, R. V., van de Wijnngaart, G. F. (2005). Killing time: drug and alcohol problems among asylum seekers in the Netherlands We dedicate this manuscript to this inspiring pioneer of Dutch drug research. *International Journal of Drug Policy*, 16 (1): 27–36.
5. Gorst-Unsworth, C., Goldenberg, E. (1998). Psychological sequelae of torture and organised violence suffered by refugees from Iraq.

- Trauma-related factors compared with social factors in exile. *The British Journal of Psychiatry*, 172: 90–94.
6. Griffiths, D., Sigona, N., Zetter, R. (2006). Integrative Paradigms, Marginal Reality: Refugee Community Organisations and Dispersal in Britain. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 32 (5): 881–898.
 7. Hauff, E., Vaglum, P. (1997). Establishing social contact in exile: a prospective community cohorts study of Vietnamese refugees in Norway. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 32 (7): 408–415.
 8. Healey, R. (2006). Asylum-seekers and refugees: a structuration theory analysis of their experiences in the UK. *Population, Space and Place*, 12 (4): 257–271.
 9. Hek, R. (2005). The role of education in the settlement of young refugees in the UK: The experiences of young refugees. *Practice*, 17 (3): 157–171.
 10. Holtz, T. H. (1998). Refugee Trauma versus Torture Trauma: A Retrospective Controlled Cohort Study of Tibetan Refugees. *Journal of Nervous and Mental Disease*, 186 (1): 24–34.
 11. Hopkins, G. (2006). Somali Community Organizations in London and Toronto: Collaboration and Effectiveness. *Journal of Refugee Studies*, 19 (3): 361–380.
 12. Murphy, D., Ndegwa, D., Kanani, A., Rojas-Jaimes, C., Webster, A. (2002). Mental health of refugees in inner-London. *The Psychiatrist*, 26: 222–224.
 13. Orach, Ch. G., de Brouwere, V. (2006). Integrating refugee and host health services in West Nile districts, Uganda. *Health Policy Plan*, 21 (1): 53–64.
 14. Phillips, D. (2006). Moving Towards Integration: The Housing of Asylum Seekers and Refugees in Britain. *Housing Studies*, 21(4): 539–553.
 15. Werker, E. (2007). Refugee Camp Economies. *Journal of Refugee Studies*, 20 (3): 461–480.
 16. Williams, L. (2006). Social Networks of Refugees in the United Kingdom: Tradition, Tactics and New Community Spaces. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 32 (5): 865–879.

VI skyrius. Modelis, kaip PGU integracijos vertinimo įrankis: dimensijos, kriterijai ir indikatoriai

PGU integracijos vertinimo modelis suformuotas remiantis analizuota, susisteminta ir apibendrinta informacija, gauta iš atliktos dokumentų ir mokslo šaltinių bei kokybinėje turinio analizėje išskirtų dimensijų, kriterijų ir indikatorių (žr. I, II, III ir V skyrius).

Modelį sudaro dešimt dimensijų, kurios pristato konkrečias sritis, aktualias visavertei PGU integracijai.

Kiekvieną dimensiją sudaro kriterijai, kurių skaičius kiekvienoje dimensijoje yra skirtingas. Kriterijų pavadinimai / formuluotės pateiktos nevienodu stiliumi, remiantis socialinio konstruktyvizmo nuostata (žr. IV skyrių) ir siekiant atspindėti PGU aktualų kontekstą bei problematiką. Kriterijų turinį sudarantys teiginiai, t. y. kiekvieno kriterijaus turinys sudarytas iš skirtingos žodžių apimties formuluočių, suformuotų remiantis (kaip ir kriterijų formavimo atveju) socialinio konstruktyvizmo nuostata.

Kiekvieną kriterijų sudaro skirtingas skaičius indikatorių. Kai kurie indikatoriai kartojami skirtingose dimensijose ir / ar kriterijuose. Tokia modelio struktūra sudaro prielaidas politikams, praktikams ir tyrėjams koncentruotis į konkrečias sritis, sistemas (dimensijos) bei problemas (kriterijai) ir jų turinius (indikatoriai) bei vykdyti veiklas, formuoti gaires, priimti sprendimus ar realizuoti tyrimus ir pan.

Išsami informacija apie dimensijų ir kriterijų turinį pateikiama I, II, III ir IV monografijos skyriuose.

Žemiau pateikiami trumpi kiekvienos dimensijos aprašymai.

Pirmoji dimensija – politika – apima šešis kriterijus, orientuotus į (1) PGU apgyvendinimo ir judumo politiką, (2) vyriausybės ir (3) NVO veiklumą, (4) PGU galimybes atnaujinti profesinę karjerą, (5) PGU atstovavimą bei (6) formalių institucijų pagalbą ir paramą.

1 dimensija	Kriterijai	Indikatoriai
POLITIKA	(1) PGU apgyvendinimo ir judumo politika	PGU patiriamas skurdas ir nesaugumas
		Asistavimas naujai atvykusiems PGU gauti tinkamą, saugų ir įperkamą būstą
		PGU galimybės pasirinkti būstą
		PGU judumo laisvės pripažinimas
		PGU savarankiškumas ir laisvė
		PGU suteikiamas pakankamos kokybės socialinis būstas
		PGU galimybių gauti socialinį būstą didinimas
		Teisės gyventi prieglobstį suteikusioje šalyje išduotų dokumentų PGU vienodumas ES erdvėje
	(2) Vyriausybės veiklumas	Aktyvumas transformuojant „pabėgėlio“ etiketę
		Pabėgėlio etiketės politizavimas produkuojant institucines frakcijas bei įsitraukiant į platesnį politinį diskursą priešinantį PGU
		Valstybės atsakomybė vykdyti įsipareigojimus PGU politikoje
		Atsakingų už PGU politiką valstybės struktūrų veiklumas
		Politikų įsipareigojimas inicijuoti egzistuojančių įstatymų kaitą atsižvelgiant į PGU patirtis, poreikius ir integracijos ribotumus
		Požiūrio į PGU, kaip ekonominio įnašo šaltinį, formavimas
		Požiūrio į PGU, kaip kultūrinio turbinimo šaltinį, formavimas
	(3) NVO veiklumas	Psichiatrijos profesionalų bendruomenės paslaugų kontekste ir sektorinėse komandose kompetentingumas padedant PGU susidoroti su psichosocialiniais, emocijų ir potrauminio streso sukeltais sutrikimais
		Savanorių veikla įtraukiant į pagalbos komandas PGU prieš tai juos apmokius
		Pagalbos sistemos ar paslaugų inicijavimas, jų organizavimas ir vykdymas padedant PGU integruotis visose reikšmingose srityse / sistemose (švietimas ir ugdymas, darbo rinka, sveikatos priežiūra ir socialinė rūpyba)
		Aktyvumas transformuojant „pabėgėlio“ etiketę
		Požiūrio į PGU, kaip ekonominio įnašo šaltinį, formavimas
		Požiūrio į PGU, kaip kultūrinio turbinimo šaltinį, formavimas

POLITIKA	(4) <i>PGU galimybės atnaujinti profesinę karjerą</i>	PGU galimybės visaverčiai gyventi ir pasirūpinti savimi
		PGU profesijos potencialo atnaujinimo lokals ir šalies masts galimybės
		Konkreūs sprendimai, atsispindintys teisiniuose dokumentuose dėl PGU profesijos atnaujinimo
		Intelektinį PGU pajėgumą atnaujinančių veiklų inicijavimas, organizavimas ir vykdymas
	(5) <i>Atstovavimas PGU</i>	Skirto šalyje formalaus atstovo (JT) visavertis ir atsakingas PGU atstovavimas
		Atstovavimas tarpininkaujant tarp PGU bendruomenės ir sveikatos priežiūros sistemos atstovų
		Atstovavimas tarpininkaujant tarp PGU bendruomenės ir socialinės rūpybos / paramos sistemos atstovų
		Atstovavimas tarpininkaujant tarp PGU bendruomenės darbo rinkos atstovų
	(6) <i>Formalių institucijų pagalba ir parama</i>	Raudonojo Kryžiaus pagalba ir parama PGU baigus integracijos programą
		Dienos centrų pagalba ir parama PGU baigus integracijos programą
		(Tarp)kultūrinių centrų pagalba ir parama PGU baigus integracijos programą
		JT atstovybės pagalba ir parama PGU baigus integracijos programą

Antrąją dimensiją – teisinę sistemą – sudaro penki kriterijai: (1) leidimų laikinai ar nuolat gyventi šalyje suteikimo procedūros optimizavimas, (2) viešosios tvarkos institucijų veiksmingumas, (3) PGU teisės ir pareigos, integracijos laikotarpio optimalumas bei (4) dokumentuose vartojamų sąvokų tikslinimas ir (5) dokumentų vienodumas tarptautinėje erdvėje.

2 dimensija	Kriterijai	Indikatoriai
TEISINĖ SISTEMA	(1) <i>Leidimų laikinai / nuolat gyventi šalyje suteikimo procedūros optimizavimas</i>	Leidimų gyventi šalyje PGU suteikimo psichologinis klimatas
		Prevencija pakartotinai ir daug kartų PGU išgyventi psichologines ir moralines traumas bei kęsti moralinį ir psichologinį skausmą pasakojant gimtojoje šalyje patirtus išgyvenimus
		Šalies teisinių įsipareigojimų vykdymo ir PGU gyvenimo kokybės dermė
	(2) <i>Viešosios tvarkos institucijų veiksmingumas</i>	Viešosios tvarkos institucijų bei jų atstovų tarpkultūrinis jautrumas ir kompetencija
		Viešosios tvarkos institucijų ir jų atstovų tarpkultūrinės nuostatos
		Viešosios tvarkos institucijų ir jų atstovų tarpkultūrinės vertybės
		Viešosios tvarkos institucijų ir jų atstovų teisinių priemonių taikymas objektyviai vertinant įvykius ir situacijas, kuriose dalyvauja PGU
	(3) <i>PGU teisės ir pareigos</i>	PGU adekvatus savo teisių, laisvių, pareigų ir galimybių prieglobstį suteikusiame šalyje su(si)vokimas
		PGU teisės į sveikatos ir socialinį draudimą pabaigus integracijos programą
	(4) <i>Integracijos laikotarpio optimalumas</i>	Integracijos programos adekvatumas PGU visaverčio gyvenimo galimybėms
		Galimybių suteikimas PGU visaverčiai suprasti gimtosios ir prieglobstį suteikusių šalies įvairių sistemų skirtumus
	(5) <i>Dokumentuose vartojamų sąvokų tikslinimas ir dokumentų vienodumas tarptautinėje erdvėje</i>	PGU išduodamų laikino ar nuolatinio gyvenimo dokumentų vienodumas ES erdvėje
		Dokumentuose PGU, kaip rizikos grupės, įteisinimas
		Įstatymais sudaromos prielaidos mažinti PGU atskirtį socialinėje, sveikatos priežiūros sistemoje bei darbo rinkoje
		Sistemiinga įstatymų peržiūra sudarant prielaidas PGU gauti visavertę finansinę ir socialinę paramą

Trečioji dimensija – socialinė-ekonominė sistema – inkorporuoja keturis kriterijus: (1) stovyklos / centrai [institucijos], kuriuose gyvena PGU, kaip šalies socialinės ir ekonominės sistemos komponentas, (2) asistavimas / tarpininkavimas PGU ieškant darbo, (3) PGU gyvenimo kokybė bei (4) pagalbos / paramos sistemos funkcionalumas.

3 dimensija	Kriterijai	Indikatoriai
SOCIALINĖ- EKONOMINĖ SISTEMA	(1) Stovyklos / centrai [institucijos], kuriuose gyvena PGU, kaip šalies socialinės ir ekonominės sistemos komponentas	Institucijos dydis, fizinė lokalizacija ir išplanavimas bei PGU gyvenimo kokybė / komfortas
		Institucijoje gyvenančios populiacijos tankumas ir PGU gyvenimo kokybė / komfortas
		Infrastruktūrų koncentruotumas apie institucijas ir PGU gyvenimo kokybė / komfortas
		Institucijos socialinis ir veiklos profilis bei PGU gyvenimo kokybė / komfortas
		Institucijos aktyvumas ar izoliuotumas sudarant PGU judumo prielaidas / galimybes ieškant darbo ir mokymosi galimybių
		Šalies ekonominiai ištekliai ir jų teikimas institucijai, kurioje gyvena PGU
		PGU integruotumas / atskirtis darbo rinkoje turint galimybę gauti gerai apmokamą darbą
		PGU nedarbingumo ir įsidarbinimo menkai apmokamuose darbuose lygis
	(2) Asistavimas / tarpininkavimas PGU ieškant darbo	PGU poreikis būti visaverčiai atstovaujamiems ir / ar gauti asistavimą iš Jungtinių Tautų atstovo
		PGU, kaip socialinių tarpininkų, traktavimas prieglobstį suteikusioje šalyje
	(3) PGU gyvenimo kokybė	PGU socialinis saugumas ir garantijos baigus integracijos programą
		Suteikiamos pagalbos integralumas su PGU poreikiais
		Finansinės paramos adekvatumas PGU poreikiams
	(4) Pagalbos / paramos sistemos funkcionalumas	Sisteminiai sprendimai
		Pavienių iniciatyvų integralumas bendroje sistemoje
		Sistemos sąsajos su tarptautine praktika ir gerosiomis patirtimis
		Būsto nuomos našta PGU baigus integracijos programą
		Aprūpinimas socialiniu būstu <i>versus</i> privačią būsto nuomą ribojant visaverčio gyvenimo galimybes ir pagrindinių poreikių tenkinimą

Ketvirtoji dimensija – sveikatos priežiūros sistema ir sveikatos ištekliai – fokusuojasi į aštuonis kriterijus: (1) teisinių, socialinių ir ekonominių faktorių sąsajos su PGU sveikata, (2) NVO vaidmuo gerinant sveikatos priežiūros paslaugų kokybę ir didinant galimybes jas gauti PGU, (3) sveikatos priežiūros sistemos funkcionavimo kokybė, (4) sveikatos priežiūros specialistų nuostatos ir socialinis-psichologinis empatiškumas kultūriškai skirtingam PGU mentalitetui, (5) motinos ir vaiko sveikata, (6) akulturacija bei emocinė PGU gerovė, (7) medikų kompetentingumas dirbant su įvairiomis PGU amžiaus grupėmis, (8) galimybė gauti sveikatos priežiūros paslaugas.

4 dimensija	Kriterijai	Indikatoriai
SVEIKATOS PRIEŽIŪROS SISTEMA IR SVEIKATOS IŠTEKLIAI	(1) <i>Teisinių, socialinių ir ekonominių faktorių sąsajos su PGU sveikata</i>	Socialinio ir ekonominio konteksto ryšys su PGU sveikatos rizikos vertinimu, slaugos planavimu ir medicinos ataskaitų rengimu
		Vyriausybės politika dėl PGU išskirtymo ir socialinio būsto
		Psichikos pagalbos PGU vaikams ir juos lydintiems asmenims organizavimas
		PGU, nepriklausančių integracijos programai, įtraukimas į bendrą sveikatos draudimo sistemą
		PGU integracijos programos laikotarpio koregavimas
	(2) <i>NVO vaidmuo gerinant sveikatos priežiūros paslaugų kokybę ir didinant galimybes jas gauti PGU</i>	Tiesioginė pagalba PGU ir visuomenės dėmesio didinimas PGU sveikatos problemoms
		Būstų radimas PGU ir užduočių skyrimas slaugos ir priežiūros namuose tarnyboms bendradarbiaujant su socialinėmis tarnybomis
		Dienos priežiūros paslaugų suteikimas PGU
		Išsilavinusių slaugytojų įtraukimas norint atskleisti ankstyvas PGU psichikos ligų stadijas ir simptomus, bendradarbiavimas su lokaliomis psichikos sveikatos įstaigomis siekiant PGU suteikti greitą pagalbą ir gydymą
		Vertėjų paslaugų ir socialinių darbuotojų tarpininkavimo paslaugų organizavimas
		Individualios ir grupinės psichoterapijos PGU organizavimas kviečiant ją atlikti profesionalius specialistus
	(3) <i>Sveikatos priežiūros sistemos funkcionavimo kokybė</i>	Klinikų ir priėmimo skyrių atvirumas bei aktyvumas sistemingai atliekant tyrimus apie PGU psichikos sveikatą

SVEIKATOS PRIEŽIŪROS SISTEMA IR SVEIKATOS IŠTEKLIAI	(3) Sveikatos priežiūros siste- mos funkciona- vimo kokybė	Psichikos sveikatos paslaugų teikimo kultūrinis bei socialinis jautrumas tenkinant PGU poreikius
		Sveikatos priežiūros paslaugų PGU integralumas su jų sveikatos / ligos situacija
		Centro, kuriame laikinai gyvena PGU, įsipareigojimas suteikti kvalifikuotą pagalbą arba kreiptis jos į išorės sveikatos priežiūros institucijas pagal PGU sveikatos / ligos situaciją
		PGU psichologinis, socialinis ir fiziologinis saugumas sveikatos priežiūros sistemoje
		Socialinių darbuotojų įtraukimas į sveikatos priežiūros sistemą tarpininkauti ir / ar atstovauti PGU
	(4) Sveikatos priežiūros speci- alistų nuostatos ir socialinis- psichologinis empatiškumas kultūriškai skirtingam PGU mentalitetui	Konsultavimo ir paramos PGU kokybė pritaikant tinkamą konsultavimo modelį, išryškinant socialinę pagalbą, šeimą ir socialinius tinklus sveikatos priežiūros kontekste
		Holistiškas etninės įvairovės integravimas ir koordinavimas sveikatos priežiūros sistemoje
		PGU sveikatos nusiskundimų individualizuotas vertinimas būnant empatiškiems kultūriškai skirtingam PGU mentalitetui
		Psichoaktyvus sveikatos priežiūros specialistų veikimas komunikuojant su PGU apie jų patirtis ir nesiremiant išankstinėmis nuostatomis dėl PGU simptomų „tipiškumo“
		Profesionalių vertėjų tarpininkavimas tarp medi- kų ir PGU pripažįstant tarpkultūrinius faktorius, renkant specifinę informaciją apie PGU sveikatą ir taikant nerutinines psichologines intervencijas
	(5) Motinos ir vaiko sveikata	Pirminės sveikatos priežiūros integravimas į stacionarią sveikatos priežiūrą teikiant PGU pirminę (namų, šeimos) sveikatos priežiūrą baziniame lygmenyje
	(6) Akulturacija bei emocinė PGU gerovė	Socialinės paramos, kultūrinės integracijos ir akulturacijos (adaptacijos ir paramos) integralumas saugant PGU psichikos sveikatą
		PGU akulturacijos fazių naujoje šalyje supratimas, adekvatus vertinimas ir sąsajos su PGU sveikata
		PGU įsipareigojimas prižiūrėti save ir aktyviai bendrauti su sveikatos priežiūros specialistais

4 dimensija	Kriterijai	Indikatoriai
SVEIKATOS PRIEŽIŪROS SISTEMA IR SVEIKATOS IŠTEKLIAI	(7) <i>Medikų kompetentingumas dirbant su įvairiomis PGU amžiaus grupėmis</i>	Medikų refleksija apie savo ideologijas, moralines vertybes, susijusias su etninėmis kultūromis, kurioms atstovauja PGU
		Medikų tarpkultūrinis kompetentingumas bendraujant su PGU
		PGU psichikos konstrukcijos specifiniame kultūriname kontekste suvokimas ir adekvatus vertinimas
		Sveikatos priežiūros specialistų socialinis komunikavimo kompetentingumas bendraujant su PGU
	(8) <i>Galimybės gauti sveikatos priežiūros paslaugas</i>	Kvalifikuota ir profesionali farmakologinė ir psichologinė pagalba
		Nuolatinės pirminės sveikatos priežiūros paslaugos
		Sveikatos priežiūros paslaugų vientisumas kaupiant individualizuotą informaciją apie PGU
		PGU įtraukimas į bendrą sveikatos priežiūros draudimo sistemą
		Tarpininko iš PGU atstovaujamų kultūrų integravimas į sveikatos priežiūros institucijas sprendžiant problemas
		Sveikatos priežiūros paslaugų planavimas ir įgyvendinimas partnerystėje su lokaliomis PGU bendruomenėmis
		Vertimo paslaugų kokybės vertinimas ir stebėseną komunikuojant medikams ir PGU
		Komunikacijos sveikatos priežiūros infrastruktūroje efektyvumas bendradarbiaujant sveikatos priežiūros tarnyboms skirtingose konkretaus miesto dalyse

Penktoji dimensija – darbo rinka, užimtumas ir verslas – sudaryta iš septynių kriterijų: (1) galimybių kvalifikuotiems profesionalams PGU integruotis į darbo rinką, (2) profesionalų savanorystės, kaip galimybės PGU susikurti praktinės veiklos potencialą integruotis į darbo rinką, (3) lygių galimybių įdarbo rinką, (4) darbdavių nuostatų, (5) PGU asmeninio atkaklumo ir motyvacijos dirbti, (6) galimybių pradėti ir įgyvendinti verslą ir (7) PGU laisvalaikio.

5 dimensija	Kriterijai	Indikatoriai
DARBO RINKA, UŽIMTUMAS IR VERSLAS	<i>(1) Galimybės kvalifikuotiems PGU profesionalams integruotis į darbo rinką</i>	Gimtojoje šalyje PGU įgyto išsilavinimo ir kvalifikacijos pripažinimas
		Galimybės PGU dirbti pagal įgytą kvalifikaciją
		Galimybės PGU įgyti profesinę kvalifikaciją
		Sisteminis PGU turimų žinių ir įgūdžių vertinimas
		PGU, kaip ekonominio potencialo, prisidedančio prie prieglobstį suteikusios šalies gerovės, pripažinimas
	<i>(2) Profesionalų savanorystė, kaip galimybė PGU susikurti praktinės veiklos potencialą integruotis į darbo rinką</i>	Dirbančių PGU savanorystė kaip lokalus išteklius konsultuojant neturinčius darbo ar besirengiančius dirbti kolegas PGU apie institucijas ir organizacijas
		Patariamoji darbo grupė rengti ir ugdyti įvairius profesionalus sudarant galimybes suaugusiems PGU, jau turintiems kvalifikaciją, atlikti praktiką prieglobstį suteikusios šalies veiklos institucijose pagal besimokančių asmenų poreikius
		Savanoriškos kvalifikuotų PGU iniciatyvos veikti kaip mentoriams ir sudaryti mokymosi galimybes atliekant praktiką kolegoms PGU, kurie planuoja mokytis, mokosi ar turi kvalifikaciją, bet turi ją atnaujinti prieglobstį suteikusioje šalyje
		Profesionalus tarpininkavimas darbinantis PGU
		Darbdavio pripažįstama PGU įgyta kvalifikacija
	<i>(3) Lygios galimybės darbo rinkoje</i>	PGU turimi prieglobstį suteikusios šalies valstybinės kalbos įgūdžiai
		PGU galimybės gauti sveikatos draudimą tapčiomis sąlygomis su prieglobstį suteikusios šalies piliečiais
		Informacija apie PGU profesinės kvalifikacijos perkeliamumą iš užsienio / gimtosios šalies į valstybę, suteikusią prieglobstį, bei jos patvirtinimą
		Galimybės užsiregistruoti darbo biržoje
		Aiškūs ir viešinami kriterijai, pagal kuriuos PGU (ne)priimami į darbą
		Prieglobstį suteikusios šalies piliečių ir PGU lygios teisės pretenduoti į tą pačią darbo vietą

5 dimensija	Kriterijai	Indikatoriai
	(4) Darbdavių nuostatos	Darbdavių tarpkultūrinis jautrumas
		Darbdavių tarpkultūrinė kompetencija
		Darbdavių socialinė komunikavimo kompetencija
		Darbdavių pagarba PGU teisėms ir laisvėms
		Darbdavių oficialus PGU įdarbinimas
		Darbdavių sąžiningumas įdarbinus PGU bei išmokant atlygį
		Pakankamas / orus PGU atlygis, leidžiantis patenkinti pagrindinius poreikius
		Gaunamas PGU atlygis adekvatus minimaliems pragyvenimo poreikiams; jie patenkinami nepatiriant skurdo ir bado
		Pagarbi ir sąžininga darbdavių elgsena su PGU, nepriklausomai nuo turimų valstybinės kalbos įgūdžių
	(5) PGU asmeninis atkaklumas ir motyvacija dirbti	PGU asmeninė motyvacija įsidarbinti ir kokybiškai dirbti
		PGU asmeninis atkaklumas ir pozityvumas siekiant įsidarbinti
		PGU įsipareigojimas aktyviai ieškoti darbo
	(6) Galimybės pradėti ir įgyvendinti verslą	Finansinės paramos menkumas, neleidžiantis paramos pinigų panaudoti prasmingai
		Visavertės galimybės PGU steigti verslą baigus integracijos programą
	(7) PGU laisvalaikis	Prasmingas PGU užimtumas gyvenant centre
		PGU, dalyvaujančių integracijos programoje, veiklinimas
		PGU parengimas priimti atsakomybę visose jiems reikšmingose gyvenimo srityse baigus integracijos programą

Šeštoji dimensija – galimybės mokytis – susijusi su trimis dimensijomis: (1) PGU mokymosi poreikių tenkinimu, (2) ugdymo personalo nuostatomis ir vertybėmis bei (3) švietimo galimybėmis visoms PGU amžiaus grupėms.

6 dimensija	Kriterijai	Indikatoriai
GALIMYBĖS MOKYTIS	(1) PGU mokymosi poreikių tenkinimas	Mokytojų tarpkultūrinė kompetencija
		Mokytojų užsienio kalbų mokėjimas
		Mokykloje besimokančių vaikų bendruomeniško ugdymas
		Socialinės įtraukties ir atskirties diskursų ryšys su PGU mokymosi visą gyvenimą galimybėmis
		PGU savaiminio ir socialinio mokymosi galimybių kūrimas, sudarymas ir įgytų kompetencijų pripažinimas
		Finansiniai, materialiniai, žmogiškieji, (daugia)kultūriniai ištekliai patenkinti PGU suaugusiųjų ir / ar vaikų mokymosi poreikius
	(2) Ugdymo personalo nuostatos ir vertybės	Mokytojų tarpkultūrinis jautrumas
		Mokytojų tarpkultūrinė kompetencija
		Mokytojų socialinis komunikavimo kompetentingumas
		Mokytojų užsienio kalbų kompetencijos
		Mokytojų ksenofobija
		Mokytojų nacionalizmo apraiškos
	(3) Švietimo galimybės visoms PGU amžiaus grupėms	PGU vaikų iki 18 metų galimybės mokytis
		Įgytos gimtojoje šalyje profesinės kvalifikacijos pripažinimas prieglobstį suteikusiame šalyje
		(Finansinės) lengvatos suaugusiems PGU studijuoti aukštojoje mokykloje
		Įgyjamas profesinio mokymo integralumas su prieglobstį suteikusios šalies darbo rinkos tendencijomis bei poreikiais
		Sisteminė pagalba suaugusiems PGU mokytis pagal poreikius įvairiuose švietimo lygmenyse
		Pagalbos / paramos sistema PGU mokantis
		Leidimo gyventi prieglobstį suteikusiame šalyje, teisės į mokslą ir galimybių mokytis bei išgyventi integralumas
		PGU turimų žinių ir įgūdžių vertinimo sistemos funkcionalumas

Septintoji dimensija – socialiniai tinklai ir socialinis kapitalas – sudaryta iš penkių kriterijų: (1) PGU bendruomenių atstovavimas sprendžiant problemas, (2) PGU artimųjų palaikymas, (3) naujų socialinių kontaktų kūrimas tarp PGU ir prieglobstį suteikusios šalies bendruomenių, (4) socialinio kapitalo kūrimo poreikis daugiaetninėse PGU bendruome-

nėse bei (5) socialinių tinklų pritaikomumas PGU judėti ir palaikyti ilgalaikius ryšius su gimtąja šalimi.

7 dimensija	Kriterijai	Indikatoriai
SOCIALINIAI TINKLAI IR SO- CIALINIS KAPI- TALAS	(1) PGU bendruomenių atstovavimas sprendžiant problemas	Savanorių grupių veikla padedant PGU mokytis užsienio kalbos ir ugdyti savosios kalbos įgūdžius
		Savanorių grupių veikla konsultuojant PGU ir teikiant psichologinę paramą
		Dienos centrų veikla teikiant bazinę pagalbą PGU
		Pagalba PGU adaptuotis naujoje socialinėje aplinkoje
	(2) PGU artimųjų palaikymas	Šeimos psichologinė ir moralinė parama PGU
		Draugų psichologinė ir moralinė parama PGU
		Bendravimas su tapačios etnokultūros vyresnio amžiaus žmonėmis
		Socialiniai ryšiai su religinėmis bendruomenėmis
	(3) Naujų socialinių kontaktų kūrimas tarp PGU ir prieglobstį suteikusių šalies bendruomenių	Nuolatinis ir sistemingas PGU kontaktavimas su etnine bendruomene prieglobstį suteikusioje šalyje ir už jos ribų
		PGU turimi prieglobstį suteikusių šalies valstybinės kalbos įgūdžiai
		PGU ir prieglobstį suteikusių šalies piliečių tarpkultūrinė kompetencija
		PGU ir prieglobstį suteikusių šalies piliečių tarpkultūrinės nuostatos
		PGU ir prieglobstį suteikusių šalies piliečių stereotipai
		PGU ir prieglobstį suteikusių šalies piliečių socialinė kompetencija
		PGU įsipareigojimas atstovauti sau kuriant socialinius ryšius prieglobstį suteikusioje šalyje
		PGU ir prieglobstį suteikusių šalies piliečių atvirumas bendraujant ir bendradarbiaujant
		PGU ir prieglobstį suteikusių šalies piliečių įpročių integravimas ir suderinamumas

SOCIALINIAI TINKLAI IR SOCIALINIS KAPITALAS	(4) <i>Socialinio kapitalo kūrimo poreikis daugiaetninėse PGU bendruomenėse</i>	PGU bendruomenių tarpkultūrinis socialinis kapitalas
		PGU bendruomenių narių artimumas ir liberalumas
		PGU bendruomenių iniciatyvos įgyvendinti tarpkultūrinį integralumą kuriant socialinį kapitalą
		Skirtingų šalių atstovų – PGU – socialiniai tinklai ir bendradarbiavimas
	(5) <i>Socialinių tinklų pritaikumas PGU judėti ir palaikyti ilgalaikius ryšius su gimtąja šalimi</i>	Socialinių tinklų ilgalaikiškumas / trumpalaikiškumas
		PGU judumo galimybės šalyje ir už jos ribų
		PGU įsipareigojimas būti aktyviems ir save pristatyti
		Etninių bendruomenės atsakomybė reprezentuoti PGU
		PGU bendruomenių iniciatyvų poreikis
		PGU emancipacija prieglobstį suteikusioje šalyje

Aštuntoji dimensija – visuomenės nuostatos – apima keturis kriterijus: (1) diskriminacijos raišką medijose, (2) etiketizavimo raišką visuomenėje, (3) ksenofobijos raišką visuomenėje ir (4) komunikavimo kokybę.

8 dimensija	Kriterijai	Indikatoriai
VISUOMENĖS NUOSTATOS	(1) <i>Diskriminacijos raiška medijose</i>	Diskursai apie PGU spaudoje
		Medijų formuojama visuomenės nuomonė apie PGU
		Objektyvus visuomenės informuotumas apie PGU
	(2) <i>Etiketizavimo raiška visuomenėje</i>	PGU etiketizavimas vartojant diskriminuojančius konceptus
		„Normalumo“ konstrukto apraiškos visuomenėje
		Etnokultūrinės aplinkos ryšio su PGU elgsena ir veiklumu atpažinimas bei pripažinimas
	(3) <i>Ksenofobijos raiška visuomenėje</i>	PGU atskirtis (socialinėje, sveikatos priežiūros, švietimo sistemoje ir darbo rinkoje)
		Institucinis ir / ar atviras rasizmas prieš PGU
		PGU teisinių principų įgyvendinimas visuomenėje

8 dimensija	Kriterijai	Indikatoriai
		Socialinės įtraukties politikos įgyvendinimas šalies mastu
		„Nacionalinio standarto“ apraiškos
		„Svetimo“ jausmo ir patirties PGU apraiškos
		PGU bendruomenių ir šeimų vaidmuo išlaikant etninę identitetą
		PGU diskriminacijos ir atskirties patirtys
		Pasitikėjimas tarp PGU ir prieglobstį suteikusių šalies piliečių
		Prieglobstį suteikusių šalies piliečių atvirumas ir geranoriškumas PGU kultūriniais skirtumams
	(4) Komunikavimo kokybė	Tarpkultūrinis jautrumas komunikuojant PGU ir prieglobstį suteikusių šalies piliečiams, pareigūnams ar kitiems formalių institucijų / darbo rinkos atstovams
		PGU žmogiškojo orumo pripažinimo raiška komunikuojant įvairiose sistemose, struktūrose ar lygmenyse
		Prieglobstį suteikusių šalies piliečių lygiavertis bendravimas su PGU

Devintoji dimensija – poreikių tenkinimo prielaidos – fokusuojasi į septynis kriterijus: (1) socialinių poreikių tenkinimo prielaidas, (2) fizinį poreikių tenkinimo prielaidas, (3) psichikos sveikatos poreikių tenkinimo prielaidas, (4) bendrųjų sveikatos poreikių tenkinimo prielaidas, (5) visuomenės sveikatos poreikių tenkinimo prielaidas, (6) darnaus (iš) gyvenimo poreikių tenkinimo prielaidas ir (7) asmeninės PGU savivertės palaikymo prielaidas.

9 dimensija	Kriterijai	Indikatoriai
POREIKIŲ TENKINIMO PRIELAIDOS	(1) Socialinių poreikių tenkinimo prielaidos	Informavimas / informuotumas
		Kalbos įgūdžiai
		Paremianti aplinka
		Spaudos viešinamos informacijos etiškumas
		Mokymosi infrastruktūra
		Transporto infrastruktūra
		Apgyvandinimo geografijos optimalumas
	(2) Fizinį poreikių tenkinimo prielaidos	Aprūpinimas tinkamu būstu
		Sveikatos priežiūros specialistų tarpkultūrinė kompetencija
		Galimybės gauti sveikatos priežiūros paslaugas
		Informacijos srautų apie sveikatos priežiūros ir socialines paslaugas infrastruktūros tobulinimas
		PGU gyvenimo stiliaus ir sveikatos elgsenos tobulinimas
	(3) Psichikos sveikatos poreikių tenkinimo prielaidos	Kultūrinių faktorių aktualumo pripažinimas prieglobstį suteikusioje šalyje
		Potrauminio sindromo atpažinimas ir kultūriškai jautrus diagnozavimas bei gydymas
		Kalbos įgūdžiai kultūriškai jautriai vertėjaujant, kai komunikuoja sveikatos priežiūros specialistai ir PGU
		Ilgalaikės PGU izoliacijos nuo šalies visuomenės uždaroje infrastruktūrose trumpinimas
		Įsitraukimas į darbo rinką
		Formalių dokumentų tvarkymo optimizavimas
		Integruotas / darnus saugumas
		Visuomenės tarpkultūrinis kompetentingumas
		PGU turimi regeneraciniai gebėjimai prisitaikyti ir valdyti situacijas
		Socialinis ir fiziologinis saugumas
		Nuolatinės baimės įtampos prevencija tarp PGU
		Moralinio ir psichologinio spaudimo prevencija tarp PGU
	(4) Bendrųjų sveikatos poreikių tenkinimo prielaidos	PGU sveikatos istorija
		Bendrųjų PGU simptomų specifika
		PGU alergiškumas
		PGU vaistų vartojimo tradicijos ir įpročiai

9 dimensija	Kriterijai	Indikatoriai
	(5) Visuomenės sveikatos poreikių tenkinimo prielaidos	Vakcinacija
		Lytinė sveikata ir kontracepcija
		Rūkymas
		Alkoholio vartojimas
		Infekcinės ligos
		Odontologo paslaugos
	(6) Darnaus (iš) gyvenimo poreikių tenkinimo prielaidos	PGU integravimasis į darbo rinką
		PGU gaunamų sveikatos priežiūros paslaugų tarpkultūrinė dimensija ir kokybė
		Bendruomenės slaugos paslaugų kokybė
		Integruota ir holistiška psichikos sveikatos priežiūra
		Kultūriškai jautrus PGU konsultavimas socialinėje, sveikatos priežiūros sistemoje ir darbo rinkoje
		Visavertė socialinė parama
		Kultūriniu jautrumu ir kompetentingumu vertimu paremtas komunikavimas PGU teikiant sveikatos priežiūros paslaugas
		Kultūriškai kompetentingas PGU konsultavimas sveikatos (priežiūros) klausimais
		Moterų, kaip jautriausios / pažeidžiamos PGU grupės, pripažinimas
		Vietinio / lokalaus (šeimoje, bendruomenėje) smurto prieš PGU moteris prevencija
		Daugiakryptė parama PGU vaikams
		Orus PGU gyvenimas prieglobstį suteikusioje šalyje
	(7) Asmeninės PGU savivertės palaikymo prielaidos	PGU ryžtingumas ir atkaklumas dalyvauti sprendžiant problemas darbo rinkoje
		PGU ryžtingumas ir atkaklumas dalyvauti sprendžiant problemas švietimo sistemoje
		PGU ryžtingumas ir atkaklumas dalyvauti sprendžiant problemas socialinėje sistemoje
		PGU savo norų ir lūkesčių suvokimas
		NVO ir kitų organizacijų iniciatyvos didinti ir / sugrąžinti PGU motyvą kurti asmeninio gyvenimo kokybę

Dešimtoji dimensija – mokslo metodologijos sprendimai, atliekant tyrimus, – apima du kriterijus: (1) sisteminę mokslo šaltinių apžvalgą ir (2) tyrimo vykdymo metodologinį aiškumą.

10 dimensija	Kriterijai	Indikatoriai
MOKSLO METODOLOGIJOS SPRENDIMAI ATLIEKANT TYRIMUS	(1) <i>Sisteminė mokslo šaltinių apžvalga</i>	Mokslo šaltinių atrankos sistema (anglų k. – <i>framework</i>)
		Sisteminės mokslo šaltinių apžvalgos metodologinis tinkamumas
		Teorinių svarstymų argumentavimas empiriniais rezultatais
		Pateikiamų duomenų įvairiakryptiškumas ir integruotumas
	(2) <i>Tyrimo vykdymo metodologinis aiškumas</i>	Tyrėjų, vykdančių empirinius tyrimus, metodologijos kompetencija ir pasirengimas
		Teorinės sistemos (anglų k. – <i>framework</i>) parengimas iki empirinio tyrimo atlikimo
		Empirinių rezultatų pateikimas taikant validuotus testus ar apklausos instrumentus
		Etninio išskirtinumo ir etninių ribotumų atskleidimas per skirtingas koncepcines sistemas (anglų k. – <i>framework</i>)
		Etninio išskirtinumo ir etninių ribotumų atskleidimas fokusuojantis į nacionalinį mąstymą kultūros, vietų ir identitetų kontekste
		Etninio išskirtinumo ir etninių ribotumų atskleidimas diskursuose, fokusuotuose į gimtąją šalį, svečią šalį ir jau atliktus tyrimus PGU klausimais
		Antropologinio ir dalyvavimo požiūrių taikymas PGU problematikos tyrimuose
		Lyginamojo antropologinio tyrimo strategijos taikymas PGU tyrimuose
		Taikomos tyrimo metodologijos mokslinis pagrįstumas ir atitikimas PGU tyrimo kontekste
		Tyrimo dalyvių saugumo ir konfidencialumo užtikrinimas tyrimuose
		„Gerosios patirties“ metodologijos poreikis PGU tyrimuose
		Tinkamų metodologinių nuostatų ir strategijų taikymas tiriant PGU psichosocialinius veiksnius sveikatos ir gerovės klausimais

10 dimensija	Kriterijai	Indikatoriai
		Tyrimų modeliai, įtraukiantys PGU į prasmingus apmąstymus apie asmeninį gyvenimą ir ateitį
		Informatyvūs validūs duomenys, informuojantys paslaugų teikimo atstovus, politikus ir praktikus
		Dalyvio veiklos tyrimo taikymas
		Į vaiką koncentruotos nuostatos taikymas atliekant tyrimus su PGU vaikais

Aukščiau pateikta informacija ir lentelės su detalio specifikuota informacija koncentruotos į aktualiausius ir jautriausius PGU integracijos aspektus, kuriuos būtina vertinti, tačiau tai nereiškia, kad vertinimo metu turi būti apimtos visos dešimt dimensijų su modelyje pateiktu turiniu. Modelio dimensijos gali būti išformuojamos pagal atskirus kriterijus, tačiau pastarųjų turinį patariama ne redukuoti, o papildyti teiginiais iš naujausių tyrimų rezultatų tarptautiniu ir nacionaliniu mastu.

PGU integracijos modelis laikytinas metodologiniu, nes turi aiškią konstrukto ir turinio struktūrą, kurią taikant galima kurti vertinimo sistemas pagal dimensijas, atlikti kokybinius, kiekybinius ar mišrius tyrimus, kurti ir validuoti tyrimo instrumentus, skirtus vertinti PGU integraciją įvairiose sistemose, formuoti veiklų gaires įvairiose sistemose bei kontekstuose.

1 išvada

Dauguma pasaulio pabėgėlių (PGU) laukia rimtų sprendimų, palengvinsiančių jų nemalonią padėtį. Kai jie gauna laikiną ar negalutinį prieglobstį kaimyninėse šalyse, negali įteisinti savo statuso ar integruotis. Jų teisės judėti ir dirbti dažniausiai yra suvaržytos, išsilavinimo / mokymosi ir poilsio galimybės neegzistuoja ar jų stokojama. Šie pabėgėliai (PGU) taip pat tampa subjektais, kuriuos puola vietinės apsaugos, kariuomenės ar statutinės institucijos, laikančios juos įsibrovėliais į kitą šalį. Požiūris į integraciją, kurį pasirenka vyriausybės, apibrėžia integracijos pastangas ir paslaugas bei daro įtaką individualių pabėgėlių integracijai. Taigi vyriausybėms gyvybiškai svarbu suprasti ir sąmoningai pasirinkti požiūrį į PGU integraciją. Metai, praleisti tik priėmimo ar apgyvendinimo centruose, arba atotrūkis nuo gyvenimiško realaus konteksto svečioje šalyje gali stipriai ar net negrįžtamai sutrikdyti pabėgėlių (PGU) integracijos potencialą. Todėl priėmimo, pristatymo ir paramos sistema turi padėti pabėgėliams (PGU) atgauti gyvenimo kontrolę ir stiprinti savo autonomiją. Pagrindinis integracijos politikos principas turi būti orientuotas į specializuotos pagalbos ir paslaugų pabėgėliams (PGU) teikimą.

Apibendrinus mokslo šaltinių ir dokumentų analizę tampa akivaizdu, kad PGU integracija *suprantama* kaip dinamiškas dvipusis ilgalaikis kaitos procesas, sudarantis sąlygas PGU ir jų bendruomenėms gyventi harmonijoje su svečios šalies populiacija, kurios dalis jie taip pat yra. Iš PGU perspektyvos, integracija reikalauja kruopštaus pasirengimo adaptuotis prie svečios šalies visuomenės, t. y. reikia laikytis konkrečios šalies įstatymų PGU atžvilgiu, gerbti žmogaus teises ir demokratines vertybes. Tai reikalauja visuomenės institucijų nusiteikimo ir pasiryžimo adaptuotis prie pokyčių populiacijos profilyje, priimti PGU kaip dalį nacionalinės bendruomenės, palengvinti galimybes naudotis ištekliais, dalyvauti priimanč sprendimus ir įgyvendinant gerus visų etninių grupių rasinius santykius. Integracija sujungia sąlygas / aplinkybes PGU dalyvauti visuose ekonominio, socialinio ir kultūrinio, teisinio ir politinio šalies gyvenimo aspektuose svečioje šalyje bei visuomenės sampratas apie pabėgėlių priėmimą ir narystę konkrečioje svečios šalies visuomenėje.

Mokslo šaltinių ir dokumentų analizės rezultatai rodo, kad PGU integracijos įgyvendinimo procesas traktuotinas nevienareikšmiškai. Vis

dėlo mokslo šaltinių autoriai vieningai sutinka, kad PGU integracija gali būti efektyvi, jei apimti pilietiniai, politiniai, socialiniai, ekonominiai ir kultūriniai aspektai. PGU integracijos įgyvendinimas apima aštuonias dimensijas, kurios atspindi praktinio lygmens (įgyvendinimo) diskursą:

- sveikatos priežiūros sistemos praktikoje tarptautiniu mastu aktualus visuomenės mentaliteto kaitos, NVO veiklumo, vertėjų kalbinio kompetentingumo, sveikatos priežiūros specialistų nuostatų ir atvrumo kultūriškai skirtingam PGU mentalitetui integralumas;
- užimtumo ir darbo rinkos galimybių tarptautinio lygmens praktikoje svarbus šalies politikos PGU integravimosi į darbo rinką ir PGU turimos kvalifikacijos pripažinimo, prieglobstį suteikusių šalies profesionalų savanoriavimo ir tarpininkavimo tarp PGU ir darbo rinkos konteksto sąsajos;
- galimybių mokytis dimensijoje tarptautiniame kontekste aktualus PGU vaikų turimų mokymosi pasiekimų pripažinimas mokykloje, mokyklos bendruomenės nuostatos į PGU, socialinės įtraukties iniciatyvos visose PGU amžiaus grupėse bei PGU, kaip socialinio-kultūrinio kapitalo, suvokimas švietimo sistemoje;
- socialinių tinklų ir socialinio kapitalo dimensijoje tarptautiniame lygmenyje svarbu, kad PGU būtų atstovaujami jų bendruomenių grupėms, turėtų galimybes kontaktuoti su savo šeimos ir giminės atstovais prieglobstį suteikusiaje šalyje bei už jos ribų, galėtų kurti naujus daugiakultūrius socialinius kontaktus, o prieglobstį suteikusių šalies gyventojų bei PGU įpročiai, tradicijos būtų suprantami bei integruojami remiantis abiejų pusių supratimu ir geranoriškumu;
- visuomenės nuostatų raiškos tarptautinėje erdvėje bendri bruožai yra diskriminacijos bei etiketizavimo raiška medijose ir visuomenėje, ksenofobija dėl visuomenės neinformuotumo;
- prieglobstį suteikusių šalies politikos tarptautiniame lygmenyje bendri bruožai yra PGU apgyvendinimo politika, etiškas PGU išskirstymas šalyje bei patiriamas skurdas ir nesaugumas; vyriausybės sprendimų neveiksmumas; NVO veiklos neefektyvumas; politinių sprendimų stoka padedant PGU atnaujinti profesinę karjerą; teisinio PGU statuso ir integracijos atotrūkis;
- socialinėje-ekonominėje sistemoje tarptautiniu mastu PGU didelis nedarbingumas ir jų įdarbinimas menkai apmokamuose darbuose yra aktualiausias aspektas;
- PGU įsipareigojimo būti aktyviems ir pristatyti save tarptautiniame lygmenyje iššūkius keliantys aspektai yra pačių PGU atsakomybė re-

prezentuoti savo etnines bendruomenes ir PGU iniciatyvumas, socialinio darbo paslaugų modelio stoka integruojant PGU kultūrą ir akultūraciją.

2 išvada

Daugumos kultūra integracijos procese reiškia ir kiekvieno PGU individualią atsakomybę keisti savo nuostatas nuo pasyvumo ir neveiknumo atskaitomybės link esant bet kokiems integracijos sunkumams, išryškinant struktūrines, geografines ir politines problemas ir iššūkius. PGU poreikiai neatsiejami nuo esminių komponentų, tokių kaip įsidarbinimas / darbas, apgyvendinimas, švietimas ir ugdymas (mokymasis), sveikata, socialiniai tinklai, socialiniai trukdžiai / ribotumai, kalba, kultūrinės žinios, saugumas ir stabilumas, teisės ir pilietybė. Integracijos konstruktai neatsiejami nuo atsakomybės dėl prieglobsčio procedūrų ir apgyvendinimo trukmės, nors neretai PGU siunčiami į tolimus šalių regionus ir tokiaime kontekste patys yra atsakingi už integracijos kokybę bei efektyvumą.

Mokslo šaltinių analizės išdava leidžia formuoti apibendrinimus apie PGU aktualius poreikius:

- socialiniai poreikiai apima informavimą, kalbos įgūdžius, paremiančią aplinką, spaudos viešinamos informacijos transformacijas etiškumo link, mokymąsi bei transporto ir susisiekimo infrastruktūros tobulinimą, apgyvendinimo geografijos optimizavimą;
- fiziniai poreikiai inkorporuoja aprūpinimą tinkamu būstu, sveikatos priežiūros specialistų tarpkultūrines kompetencijas, sveikatos priežiūros galimybes, informacijos srautus apie paslaugas bei jų infrastruktūros tobulinimą, gyvenimo stiliaus ir sveikatos elgsenos tobulinimą;
- psichikos sveikatos poreikiai bendrąja prasme neatsiejami nuo PGU kultūrinių faktorių pripažinimo; potrauminio sindromo atpažinimo ir kultūriškai jautraus diagnozavimo bei gydymo; kalbos įgūdžių kultūriškai jautriai vertėjaujant PGU, kai jie komunikuoja sveikatos priežiūros institucijose su specialistais; ilgalaikio buvimo izoliuotiems nuo šalies visuomenės uždaroje infrastruktūroje trumpinimo; įsitraukimo į darbo rinką; formalių dokumentų tvarkymo optimizavimo; integruoto / darnaus saugumo; visuomenės tarpkultūrinio kompetentingumo; PGU turimų regeneracinių gebėjimų prisitaikyti ir valdyti situacijas;
- bendrieji PGU sveikatos poreikiai (sveikatos istorija, bendrieji simptomai, alergija, vaistų vartojimas) ir visuomenės sveikatos poreikiai

(vakcinavimas, kontracepcija ir lytinė sveikata, alkoholio vartojimas, infekcinės ligos) yra neatsiejami nuo aukščiau pateiktų poreikių bei paskutinių – darnaus išgyvenimo poreikių grupėje; čia *išgyvenimas* suprantamas kaip integralus fenomenas, inkorporuojantis socialinę, dvasinę, moralinę, psichologinę, fizinę dimensijas.

3 išvada

Sukurtas PGU integracijos vertinimo modelis traktuotinas universaliu, nes dimensijos, kriterijai ir indikatoriai suformuoti remiantis tarptautinėmis patirtimis, atspindinčiomis analizuotuose mokslo šaltiniuose bei kokybinio tyrimo metu surinktų ir išanalizuotų duomenų apibendrinimuose. Modelyje pateiktos dimensijos yra stambiausias parametras (PGU probleminė sritis), kurį sudaro kriterijai (probleminės kryptys), o pastarieji inkorporuoja smulkiausius specifinius parametrus, atspindinčius PGU problemas bei iššūkius. Vertinant PGU integraciją, tiek Lietuvoje, tiek tarptautiniu mastu aktualios dešimt dimensijų: politikos; teisinės sistemos; socialinės-ekonominės sistemos; sveikatos priežiūros sistemos; darbo rinkos, užimtumo ir verslo; galimybių mokytis; socialinių tinklų ir socialinio kapitalo; visuomenės nuostatų; poreikių tenkinimo prielaidų; mokslo metodologijos sprendimų, tiriant PGU integracijos stiprybes ir silpnybes.

Nors kiekviena dimensija apima skirtingą skaičių kriterijų, tačiau, vertinant PGU integraciją, patartina neredukuoti dimensijos iki atskirų kriterijų matavimo, nes visas dimensijas susieja jose skirtingais rakursais atspindintys darbo / užimtumo, būsto / apgyvendinimo, mokymosi / išsilavinimo, sveikatos, socialinių ryšių / tinklų, kalbos ir kultūros žinių / kompetencijų, saugumo ir stabilumo bei teisių ir pilietybės komponentai. Tai reiškia, kad PGU, kaip asmuo ar grupė / bendruomenė, integruojasi, kai:

- pasiekia rezultatų, adekvačių prieglobstį suteikusios šalies gyventojams / piliečiams, darbindamiesi, apsigyvendami, mokydamiesi, sveikatos priežiūros sistemoje;
- yra socialiai susiję su nacionalinėmis, etninėmis, kultūrinėmis, religinėmis ar kitomis bendruomenėmis, su kuriomis PGU save identifikuoja, bei su kitų bendruomenių nariais, gauna reikiamas paslaugas ir atlieka konkrečias funkcijas prieglobstį suteikusioje šalyje;
- turi pakankamą lingvistinę kompetenciją ir kultūrinių žinių bei išgyvena saugumo ir stabilumo jausmus; pasitikėdami savimi įsilieja į svečios šalies visuomenę ir dalijasi bendromis sampratomis apie nacionalumą, pilietiškumą ir identitetą / tapatumą.

Kokybinio tyrimo rezultatai leidžia specifiškai apibūdinti PGU integracijos kliuvinius Lietuvoje įvairiose dimensijose.

Politikos dimensija:

- dėl apgyvendinimo politikos nebuvimo ir apriboto judumo šalyje (nepakanka finansinių išteklių) bei už jos ribų PGU patiria skurdą ir nesaugumą (socialinį, etninį, moralinį, fiziologinį, psichologinį), nes PGU išduodami gyventi šalyje leidimai neatpažįstami ES erdvėje;
- dėl veiklumo stokos vyriausybės lygmenyje politizuojama „pabėgėlio“ etiketė, skatinamas priešiškus tarp šalies gyventojų ir PGU, kai pastarieji turi būti matomi kaip potencialus ekonominis įnašas ir kultūrinio turtinimo šaltinis;
- dėl NVO veiklos nesistemingumo pagalba PGU yra fragmentiška, nesisteminga ir neturi tęstinumo, nors PGU svarbus NVO tarpininkavimas jiems komunikuojant su sveikatos priežiūros bei socialinės rūpybos sistemos atstovais / specialistais;
- dėl galimybių atnaujinti profesinę karjerą nebuvimo PGU negali visaverčiai gyventi ir pasirūpinti savimi, o intelektualinę PGU pajėgumą grąžinančių veiklų svečioje šalyje stokoja;
- dėl visaverčio ir efektyvaus atstovavimo stokos PGU susiduria su daugybe praktinių klausimų, tarp kurių aktualiausias yra PGU socialinio būsto poreikis.

Teisinės sistemos dimensija:

- laikino ar nuolatinio gyvenimo šalyje leidimų išdavimas kelia emocinį-psichologinį nesaugumą, nes kiekvieną kartą PGU turi pasakoti patirtus išgyvenimus, susijusius su priverstiniu išvykimu ar bėgimu iš gimtosios šalies;
- viešosios tvarkos pareigūnai, bendraudami su PGU, stokoja tarpkultūrinės kompetencijos, todėl konfliktines situacijas, kuriose reikalingas jų dalyvavimas, jie linkę vertinti subjektyviai, nors ir netiesiogiai, bet išreikšdami diskriminacines nuostatas;
- parinktas neoptimalus, per trumpas integracijos laikotarpis neleidžia PGU integruotis įvairiose sistemose, įgyti gerų įgūdžių prieglobstį suteikusioje šalyje.

Socialinės-ekonominės sistemos dimensija:

- socialinių garantijų ir saugumo netekimas baigus integracijos programą, realybėje įtvirtina PGU atskirtį sveikatos priežiūros sistemoje (po integracijos programos jie negauna sveikatos draudimo) ir socialinėje sistemoje (po integracijos programos jie negauna socialinio draudimo);
- dėl finansinės paramos neadekvatumo ir maksimalaus minimalumo PGU negali visaverčiai patenkinti pagrindinių poreikių;
- pagalbos / paramos sistemoje stokojama sisteminių sprendimų, vyrauja pavienės iniciatyvos.

Sveikatos priežiūros sistemos ir sveikatos išteklių dimensija:

- teisiniai, socialiniai ir ekonominiai faktoriai daro akivaizdžią įtaką PGU sveikatai ir šioje srityje stokojama sistemingumo, sveikatos rizikos veiksnių vertinimo, kuo remiantis gali būti planuojama ir organizuojama priežiūra ir slauga, rengiamos informatyvios ataskaitos apie PGU sveikatą;
- vyriausybės politika dėl PGU išskirstymo ir socialinio būsto, sveikatos draudimo nutraukimo baigus integracijos programą bei per trumpas PGU integracijos laikotarpis daro neigiamą įtaką PGU psichikos sveikatai;
- PGU sveikatos priežiūros paslaugų kokybė ir galimybių jas gauti didinimas siejamas su išsilavinusių slaugytojų ir profesionalių socialinių darbuotojų stoka, menka vertėjavimo kokybe komunikuojant PGU ir sveikatos priežiūros specialistams, socialinio jautrumo ir tarpkultūrinės kompetencijos menkumu tenkinant PGU poreikius bei sveikatos priežiūros paslaugų PGU integralumo stoka su jų sveikatos ir / ar ligos situacija;
- sveikatos priežiūros sistemoje nesant tinkamo konsultavimo modelio, neišryškinami socialinės pagalbos, šeimos pagalbos ir socialinių tinklų komponentai;
- sveikatos priežiūros sistemoje stokojama etninės įvairovės integravimo ir koordinavimo holistiškai, o specialistų tarpkultūrinės kompetencijos bei empatiškumo ribotumai sudaro prielaidas bendrai, bet ne individualizuotai vertinti PGU sveikatos problemas suvokiant kultūriškai skirtingą PGU mentalitetą;
- socialinės paramos, kultūrinės integracijos ir akultūracijos neintegralumas daro poveikį PGU psichikos sveikatos blogėjimui bei lemia pačių PGU akultūracijos proceso nesuvokimą svečioje šalyje, o ne-

adekvatus akultūracijos vertinimas gilina PGU psichikos sveikatos problemas;

- PGU nenoras įsipareigoti save prižiūrėti ir aktyviai bendrauti su sveikatos priežiūros specialistais, o šių specialistų kompetentingumo ribotumai tarpkultūriniame komunikavime ir elgsenoje su PGU didina šių dviejų „polių“ atotrūkį;
- PGU sveikatos priežiūra stokoja vientisumo, sudarančio galimybes kaupti individualizuotą informaciją apie juos, tarpininko iš PGU atstovaujamų kultūrų neintegravimas sveikatos priežiūros institucijose neleidžia profesionaliai ir tinkamai spręsti PGU problemų;
- sveikatos priežiūros paslaugos neplanuojamos ir neįgyvendinamos bendradarbiaujant su lokaliomis PGU bendruomenėmis.

Darbo rinkos, užimtumo ir verslo dimensija:

- kvalifikuoti PGU neturi galimybės visaverčiai integruotis į darbo rinką, nes pripažinti PGU turimą kvalifikaciją yra sudėtinga, o kartais neišsprendžiama problema, o galimybes svečioje šalyje įgyti profesinę kvalifikaciją lemia PGU finansinių išteklių stoka;
- PGU nepripažįstami kaip ekonominis potencialas, galintis prisidėti prie prieglobstį suteikusios šalies gerovės;
- netaikoma dirbančių profesionalų (prieglobstį suteikusios šalies gyventojų / piliečių) savanorystė konsultuoti neturinčius darbo arba besirengiančius dirbti PGU, nors tai būtų puiki galimybė PGU susikurti praktinės veiklos potencialą integruojantis į darbo rinką;
- stokojama patariamųjų įvairioms profesijoms / veiklos sritims atstovaujančių specialistų grupės, kuri būtų susijusi su profesionalų darbo rinkai rengimu bei ugdymu, sudarytų galimybes suaugusiems PGU, jau turintiems kvalifikaciją, atlikti praktiką svečios šalies veiklos institucijose pagal besimokančių asmenų poreikius;
- profesionalaus tarpininkavimo stoka tarp PGU ir darbdavių turi įtakos PGU nedarbingumui, nes darbdaviai turi išankstines nuostatas ir sampratas bei nelinkę pripažinti savo tarpkultūrinės ir socialinės kompetencijos ribotumų;
- PGU stokoja pasirengimo priimti atsakomybę visose jiems reikšmingose gyvenimo srityse baigus integracijos programą.

Galimybių mokytis dimensija:

- įvairių amžiaus grupių PGU poreikių mokytis tenkinimą riboja finansinių, materialinių ir žmogiškųjų išteklių stoka švietimo ir ugdymo institucijose;
- mokytojų tarpkultūrinės ir socialinės komunikavimo kompetencijos stoka, menkos užsienio kalbų žinios bei įgūdžiai, ksenofobijos bei nacionalizmo apraiškos tiesiogiai slopina PGU vaikų mokymosi motyvaciją, daro įtaką išgyvenamoms baimėms ir psichologinei įtampai, didina atskirtį tarp PGU bei svečios šalies gyventojų individualiame, grupės, organizacijos ir visuomenės lygmenyse;
- neegzistuoja sisteminė pagalba ir parama suaugusiems PGU pagal poreikius mokytis įvairiuose švietimo lygmenyse bei nesukurta neformalizuota turimų kompetencijų vertinimo sistema, leidžianti gauti kompetentingus įrodymus apie PGU turimus gebėjimus, žinias ir įgūdžius;
- suaugusių PGU atskirtis arba iškritimas iš švietimo sistemos, nes nepakanka finansinių išteklių susimokėti už mokslą, o lengvatos PGU neteikiamos.

Socialinių tinklų ir socialinio kapitalo dimensija:

- stokojama savanorystės praktikos padėti PGU mokytis prieglobstį suteikusios šalies kalbos ir teikti psichologinę pagalbą adaptuojantis naujoje socialinėje aplinkoje;
- menki PGU svečios šalies kalbos įgūdžiai riboja jų naujų socialinių kontaktų kūrimą su prieglobstį suteikusios šalies bendruomenėmis bei pavieniais asmenimis;
- tarpkultūrinės kompetencijos stoka, stereotipinės tarpkultūrinės nuostatos, ribota motyvacija bendrauti ir bendradarbiauti bei menka socialinė kompetencija didina atotrūkį tarp PGU ir prieglobstį suteikusios šalies gyventojų / piliečių;
- artimumo ir liberalumo, sutelktumo ir bendradarbiavimo stoka tarp skirtingų PGU bendruomenių riboja jų tarpusavio socialinių tinklų formavimą ir gyvavimą;
- PGU judumo galimybių prieglobstį suteikusioje šalyje dėl finansinių išteklių stygiaus ir judumo į kitas šalies galimybių stoka dėl ES erdvėje nepripažįstamų leidimų gyventi svečioje šalyje riboja šių asmenų galimybes kurti naujus socialinius tinklus, integruotis jau egzistuojančiuose socialiniuose tinkluose arba įtvirtinti jau turimus socialinius tinklus;

- PGU neaktyvumas ir savęs nepristatymas, PGU etninių bendruomenių nenoras priimti atsakomybę reprezentuoti PGU bei šių bendruomenių iniciatyvos stoka trukdo PGU emancipuotis prieglobstį suteikusioje šalyje bei kurti ilgalaikius bendruomeninius socialinius ryšius.

Visuomenės nuostatų dimensija:

- diskriminaciniai diskursai apie PGU medijose / spaudoje didina priešišką visuomenės nusiteikimą ir jau egzistuojančių stereotipų palaišymą, riboja objektyvų visuomenės informuotumą ir menkina PGU integracijos galimybes;
- „normalumo“ konstrukto vyravimas visuomenėje didina PGU ir prieglobstį suteikusių šalies atotrūkį ir tarpusavio nepasitikėjimą;
- ksenofobijos raiška visuomenėje gilina PGU atskirtį socialinėje, švietimo, sveikatos priežiūros sistemose bei darbo rinkoje;
- tarpkultūrinio jautrumo ribotumai komunikuojant PGU ir prieglobstį suteikusių šalies piliečiams, pareigūnams ar kitiems formalių institucijų / darbo rinkos atstovams ir nelygiavertis tarpusavio bendravimas menkina PGU orumą individualiame, sisteminiame, politiniame ir praktiniame lygmenyje.

Poreikių tenkinimo dimensija:

- socialinių PGU poreikių tenkinimą riboja neinformuotumas, menki svečios šalies kalbos įgūdžiai, neteikianti paramos aplinka, spaudos viešinamos informacijos etiškumo stoka, nepalanki mokymosi ir transporto infrastruktūra;
- fizinių PGU poreikių tenkinimą riboja tinkamo socialinio būsto stoka, sveikatos priežiūros specialistų tarpkultūrinės kompetencijos ribotumai, sveikatos priežiūros paslaugų stoka, neoptimalus, sunkiai suprantamas informacijos srautų apie sveikatos priežiūros ir socialines paslaugas infrastruktūros tobulinimas bei PGU nenoras keisti gyvenimo stilių ir sveikatos elgseną;
- PGU psichikos sveikatos poreikių tenkinimas apribotas, kai prieglobstį suteikusi šalis nepripažįsta PGU kultūrinių faktorių specifškumo; neatpažįstamas PGU patirtas potrauminis sindromas, o diagnozavimas bei gydymas yra atribotas nuo kultūrinio jautrumo; stokojama kultūriškai jautraus vertėjavimo tarpininkaujant tarp PGU ir sveikatos priežiūros specialistų; PGU patiriamos nuolatinės baimės ir įtampa bei moralinio ir psichologinio spaudimo prevencijos nevykdymas;

- PGU darnaus gyvenimo poreikiai nepatenkinami jiems nesiintegruojant į darbo rinką; negaunant kokybiškų ir tarpkultūriniu kompetentingumu charakterizuojamų sveikatos priežiūros, socialinių ir švietimo bei ugdymo paslaugų; patiriant kultūriškai nekompetentingą komunikavimą įvairiose sistemose bei kontekstuose, negaunant kultūriškai jautraus konsultavimo įvairiose sistemose;
- PGU asmeninės savivertės poreikiai nepatenkinami, jei patys PGU įvairiose sistemose ryžtingai bei atkakliai nedalyvauja sprendžiant problemas, nesuvokia savo norų ir lūkesčių, NVO ir kitos organizacijos nesiima iniciatyvų didinti ir / ar sugrąžinti PGU motyvaciją dirbti, mokytis, gerinti gyvenimo kokybę.

Mokslo metodologijos sprendimų dimensija:

- PGU problematikos tyrimų rezultatai neatskleidžia realios situacijos, kai tyrėjai ir mokslininkai fragmentiškai atlieka lokalius faktinius kiekybinius tyrimus, nerealizuojamos sisteminės dokumentų ir mokslo šaltinių apžvalgos, teoriniai svarstymai neparemiami empiriniais rezultatais, neatliekamos lyginamosios studijos, nevykdomi kompleksiniai ilgalaikiai tyrimai integruojant įvairias tyrimų strategijas bei tyrimų dizainus;
- antropologinio ir dalyvavimo požiūrių atribojimas nuo PGU problematikos tyrimų lemia vienpusį matymą per sociologinę kiekybinę prizmę, todėl neišryškinamas patirčių kompleksiskumas bei kontekstualumas ir neparodomas PGU etninio išskirtinumo diskursai;
- PGU tyrimuose stokojama informatyvių ir validžių duomenų, skirtų informuoti paslaugų teikimo sektorius, politikus ir praktikus.

Aukščiau pateikti ribotumai dešimtyje dimensijų parodo, kad PGU integracija yra kompleksinis procesas ir problemų sprendimas reikalauja visuomenės, politikų, praktikų bei pačių PGU įsipareigojimo sutelktai ir atsakingai veikti remiantis žmogiškumo dimensija, kurioje kultūrinis jautrumas ir tarpkultūrinis kompetentingumas, žmogiškasis jautrumas, socialinis komunikacinis kompetentingumas bei asmeninių požiūrių, nuostatų ir stereotipų refleksija neturėtų būti pražiūrėti.

VIII skyrius. REKOMENDACIJOS

Rekomendacijos bus pateikiamos pagal penktame monografijos skyriuje išskirtas PGU integracijos vertinimo modelio dimensijas.

Pateiktos rekomendacijos formuluojamos kaip gairės, nesugriežtinti teiginiai, kurių pritaikomumas yra universalus įvairiuose lygmenyse bei įvairiose sistemose, kontekstuose ar situacijose. Iš pateiktų rekomendacijų yra akivaizdžios atsakomybės nuo individualaus iki institucinio bei nuo bendruomeninio iki visuomenės lygmens.

I. POLITIKA

(1) Įgyvendinant PGU apgyvendinimo ir judumo politiką:

- realizuoti asistavimą, kad naujai atvykę PGU gautų tinkamą, saugų ir įperkamą būstą;
- sudaryti galimybes PGU pasirinkti būstą;
- didinti PGU galimybes gauti socialinį būstą;
- suteikti PGU pakankamos kokybės socialinį būstą;
- sudaryti sisteminės prielaidas PGU nepatirti skurdo ir nesaugumo;
- sudaryti PGU judumo laisvės svečioje (prieglobstį suteikusioje) šalyje ir už jos ribų prielaidas bei pripažinti judumo savarankiškumą bei laisvę;
- peržiūrėti esamus leidimus PGU laikinai ar nuolat gyventi svečioje šalyje ir koreguoti juos pagal bendrą formatą, pripažįstamą ES erdvėje.

(2) Realizuojant vyriausybės veiklumą PGU klausimais:

- transformuoti aktyvumu „pabėgėlio etiketę“ jos nepolitizuojant, kad nebūtų produkuojamos politinės frakcijos bei nebūtų realizuojamas didesnis įsitraukimas į platesnį diskursą priešinantį PGU;
- prisiėmus atsakomybę, vykdyti įsipareigojimus PGU politikoje;
- įpareigoti valstybės struktūras prisiimti atsakomybę už PGU politiką;
- politikams prisiimti atsakomybę inicijuoti egzistuojančių įstatymų kaitą atsižvelgiant į PGU patirtis, poreikius ir integracijos ribotumus;
- formuoti šalies gyventojų / piliečių požiūrį į PGU, kaip ekonominio įnašo ir kultūrinio turbinimo šaltinį;

(3) Realizuojant NVO veiklumą:

- dalyvauti psichiatrijos profesionalų bendruomenės paslaugų kontekste ir sektorinėse komandose padedant PGU susidoroti su psichosocialiniais, emocijų ir potrauminio streso sukeltais sutrikimais;
- inicijuoti savanorystes, įtraukti į pagalbos komandas PGU prieš tai juos apmokius;
- inicijuoti pagalbos sistemas ar paslaugas, jas organizuoti ir vykdyti, kad PGU taptų lengviau integruotis į visas reikšmingas sritis / sistemas (švietimo ir ugdymo, darbo rinkos, sveikatos priežiūros ir socialinės rūpybos);
- demonstruoti socialinį ir pilietinį aktyvumą transformuojant „pabėgėlio“ etiketę visuomenėje;
- dalyvauti formuojant visuomenės požiūrį į PGU, kaip ekonominio įnašo bei kultūrinio turtinimo šaltinį.

(4) Sudarant PGU galimybes atnaujinti profesinę karjerą:

- sukurti prielaidas PGU visaverčiai gyventi ir pasirūpinti savimi;
- sudaryti PGU lokalias ir šalies masto galimybes susigrąžinti turimos profesijos potencialą;
- priimti konkrečius sprendimus, atspindinčius teisiniuose dokumentuose dėl profesinio atkūrimo (profesinės reabilitacijos);
- inicijuoti, organizuoti ir vykdyti PGU intelektualinį pajėgumą regeneruojančias veiklas.

(5) Atstovaujant PGU:

- visaverčiai ir atsakingai atstovauti PGU skirtiems formaliems ir įpareigotiems pareigūnams;
- realizuoti formalųjį tarpininkavimą tarp PGU bendruomenės ir sveikatos priežiūros sistemos atstovų;
- realizuoti formalųjį tarpininkavimą tarp PGU bendruomenės ir socialinės rūpybos / paramos sistemos atstovų;
- realizuoti formalųjį tarpininkavimą tarp PGU bendruomenės ir darbo rinkos atstovų.

(6) Remiant formalijų institucijų, teikiančių PGU pagalbą ir paramą:

- remti Raudonojo Kryžiaus veiklą ir PGU suteikti pagalbą ir paramą baigus integracijos programą;
- remti dienos centrų veiklą ir PGU suteikti pagalbą ir paramą baigus integracijos programą;

- remti (tarp)kultūrinių centrų veiklą ir PGU suteikti pagalbą ir paramą baigus integracijos programą.

II. TEISINĖ SISTEMA

(1) *Optimizuojant laikino / nuolatinio gyvenimo šalyje leidimų suteikimo procedūrą:*

- gerinti leidimų gyventi šalyje PGU suteikimo psichologinį klimatą;
- vykdyti prevenciją pakartotinai ir daug kartų PGU išgyventi psichologines ir moralines traumas bei kęsti moralinį ir psichologinį skausmą pasakojant patirtus išgyvenimus gimtojoje šalyje;
- sudaryti šalies mastu vykdomų teisinių įsipareigojimų ir PGU gyvenimo kokybės dermės prielaidas.

(2) *Didinant viešosios tvarkos institucijų veiksmingumą:*

- vystyti ir plėtoti viešosios tvarkos institucijų bei jų atstovų tarpkultūrinį jautrumą ir kompetenciją;
- inicijuoti viešosios tvarkos institucijų bei jų atstovų tarpkultūrinių nuostatų kaitą;
- skatinti viešosios tvarkos institucijas ir jų atstovus objektyviai vertinti įvykius ir situacijas, kuriose dalyvauja PGU.

(3) *Įgyvendinant PGU teises ir pareigas:*

- informuoti PGU apie turimas teises, laisves, pareigas ir galimybes prieglobstį suteikusioje šalyje ir skatinti jų su(si)vokimą;
- praplėsti PGU teises į sveikatos ir socialinį draudimą baigus integracijos programą.

(4) *Optimizuojant PGU integracijos laikotarpį:*

- pergaltvoti ir vykdyti PGU integracijos programą laikotarpiu, adekvačiu PGU visaverčio gyvenimo galimybėms;
- suteikti PGU galimybes visaverčiai suvokti įvairių gimtosios ir prieglobstį suteikusios šalies sistemų skirtumus.

(5) *Tikslinant dokumentuose vartojamas sąvokas ir siekiant dokumentų vienodumo tarptautinėje erdvėje:*

- siekti, kad Lietuvoje PGU išduodami laikino ar nuolatinio gyvenimo dokumentai nesiskirtų nuo leidimų, galiojančių ES erdvėje;
- dokumentuose įteisinti PGU kaip rizikos grupę;

- įstatymais sudaryti prielaidas mažinti PGU atskirtį socialinėje, sveikatos priežiūros sistemoje bei darbo rinkoje;
- sistemingai peržiūrėti įstatymus ir sudaryti prielaidas PGU gauti visavertę finansinę ir socialinę paramą.

III. SOCIALINĖ-EKONOMINĖ SISTEMA

(1) Traktuojant stovyklas / centrus [institucijas], kuriuose gyvena PGU, šalies socialinės ir ekonominės sistemos komponentu:

- parinkti / apgalvoti institucijos dydį, fizinę lokalizaciją ir išplanavimą, derantį su PGU gyvenimo kokybe / komfortu;
- derinti institucijoje gyvenančios populiacijos tankumą ir PGU gyvenimo kokybę / komfortą;
- infrastruktūras koncentruoti aplink institucijas ir derinti jas su PGU gyvenimo kokybe / komfortu;
- tobulinti institucijos socialinį ir veiklos profilį siekiant PGU gyvenimo kokybės / komforto;
- didinti institucijos aktyvumą, mažinti izoliuotumą ir sudaryti prielaidas / galimybes PGU judėti ieškant darbo ir mokymosi galimybių;
- institucijai, kurioje gyvena PGU, didinti galimybes gauti ir naudotis šalies ekonominiais ištekliais;
- integruoti ir mažinti PGU atskirtį darbo rinkoje ir sudaryti galimybes gauti gerai apmokamą darbą;
- mažinti PGU nedarbingumo ir įsidarbinimo menkai apmokamuose darbuose lygį.

(2) Asistuojant / tarpininkaujant, kai PGU ieško darbo:

- realizuoti PGU poreikį būti visaverčiai atstovaujamiems ir gauti asistavimą iš Jungtinių Tautų atstovo;
- realizuoti PGU poreikį būti atstovaujamiems socialinių tarpininkų prieglobstį suteikusioje šalyje.

(3) Prisidedant prie PGU gyvenimo kokybės gerinimo:

- suteikti PGU socialinį saugumą ir garantijas baigus integracijos programą;
- integruoti PGU suteikiamą pagalbą su poreikiais;
- teikti PGU poreikiams adekvačią finansinę paramą.

(4) *Gerinant pagalbos / paramos sistemos funkcionalumą:*

- priimti sisteminius sprendimus;
- pavienės iniciatyvas integruoti bendroje sistemoje;
- siesti sistemą su tarptautine praktika ir gerosiomis patirtimis;
- mažinti PGU būsto nuomos našta baigus integracijos programą;
- aprūpinti PGU socialiniu būstu, nedaryti priverstinio spaudimo nuomotis būsta, kad nebūtų apribotos visaverčio gyvenimo galimybės ir būtų galima patenkinti pagrindinius poreikius.

IV. SVEIKATOS PRIEŽIŪROS SISTEMA IR SVEIKATOS IŠTEKLIAI

(1) *Pripažįstant teisinių, socialinių ir ekonominių faktorių sąsajas su PGU sveikata:*

- pripažinti socialinio ir ekonominio konteksto ryšį su PGU sveikatos rizikos vertinimu, slaugos planavimu ir medicinos ataskaitų rengimu;
- tobulinti ir inicijuoti vyriausybės politikos kaitą dėl PGU išskirtymo bei socialinio būsto;
- organizuoti psichikos pagalbą PGU vaikams ir juos lydintiems asmenims;
- įtraukti PGU į bendrą sveikatos draudimo sistemą jiems nebepriklausant integracijos programai;
- koreguoti PGU integracijos programos trukmę / laikotarpį.

(2) *Aktyvinant NVO vaidmenį, kad būtų gerinama sveikatos priežiūros paslaugų kokybė ir didinamos galimybės PGU jas gauti:*

- teikti tiesioginę pagalbą PGU ir didinti visuomenės dėmesį PGU sveikatos problemoms;
- rasti būstus ir skirti užduotis slaugos ir priežiūros namuose tarnyboms, skatinti jas bendradarbiauti su socialinėmis tarnybomis;
- teikti dienos priežiūros paslaugas PGU;
- įtraukti išsilavinusius slaugytojus padėti atskleisti ankstyvas PGU psichikos ligų stadijas ir simptomus, susisiekti su lokaliomis psichikos sveikatos įstaigomis siekiant PGU suteikti greitą pagalbą ir gydymą;
- organizuoti vertėjų paslaugas ir socialinių darbuotojų tarpininkavimą;
- organizuoti individualią ir grupinę psichoterapiją PGU, kviesti ją atlikti profesionalius specialistus.

(3) Gerinant sveikatos priežiūros sistemos funkcionavimo kokybę:

- skatinti klinikų ir priėmimo skyrių atvirumą bei aktyvumą, sistemingai atlikti tyrimus apie PGU psichikos sveikatą;
- plėtoti psichikos sveikatos paslaugų teikimo kultūrinį bei socialinį jautrumą tenkinant PGU poreikius;
- didinti sveikatos priežiūros paslaugų PGU integralumą su jų sveikatos / ligos situacija;
- centrui, kuriame laikinai gyvena PGU, įsipareigoti suteikti kvalifikuotą pagalbą arba kreiptis jos į išorės sveikatos priežiūros institucijas pagal PGU sveikatos / ligos situaciją;
- skatinti socialinius darbuotojus įsitraukti į sveikatos priežiūros sistemą bei tarpininkauti ir / ar atstovauti PGU.

(4) Plėtojant sveikatos priežiūros specialistų nuostatas ir socialinį-psichologinį empatiškumą kultūriškai skirtingam PGU mentalitetui:

- gerinti konsultavimo ir paramos PGU kokybę pritaikant tinkamą konsultavimo modelį, išryškinant socialinę pagalbą, šeimą ir socialinius tinklus sveikatos priežiūros kontekste;
- skatinti holistišką etninės įvairovės integravimą ir koordinavimą sveikatos priežiūros sistemoje;
- individualizuotai vertinti PGU sveikatos nusiskundimus būnant empatiškiems kultūriškai skirtingam PGU mentalitetui;
- sveikatos priežiūros specialistams komunikuojant su PGU apie jų patirtis veikti psichoaktyviai ir nesiremti išankstinėmis nuostatomis dėl PGU simptomų „tipiškumo“;
- inicijuoti ir vykdyti profesionalių vertėjų tarpininkavimą tarp medikų ir PGU pripažįstant tarpkultūrinius faktorius, renkant specifinę informaciją apie PGU sveikatą ir taikant nerutinines psichologines intervencijas.

(5) Palaikant ir saugant motinos ir vaiko sveikatą:

- integruoti pirminę sveikatos priežiūrą su stacionaria sveikatos priežiūra teikiant PGU pirminę (namų, šeimos) sveikatos priežiūrą bazi-niame lygmenyje.

(6) Pripažįstant akultūracijos svarbą ir siekiant PGU emocinės gerovės:

- siekti socialinės paramos, kultūrinės integracijos ir akultūracijos (adaptacijos ir paramos) integralumo saugant PGU psichikos sveikatą;

- sudaryti prielaidas ir plėtoti PGU supratimą apie akulturacijos fazes naujoje šalyje, kad PGU jas adekvačiai vertintų bei suvoktų ryšį su savo sveikata;
- sudaryti galimybes PGU prižiūrėti save ir aktyviai bendrauti su sveikatos priežiūros specialistais.

(7) Plėtojant medikų, dirbančių su įvairioms PGU amžiaus grupėmis, kompetentingumą:

- skatinti medikų refleksiją apie savo ideologijas, moralines vertybes, susijusias su etninėmis kultūromis, kurioms atstovauja PGU;
- plėtoti medikų tarpkultūrinio komunikavimo ir elgsenos su PGU kompetencijas;
- gilinti ir plėtoti medikų suvokimą apie PGU psichikos konstrukciją specifiniame kultūriniame kontekste bei adekvačiai ją vertinti;
- plėtoti sveikatos priežiūros specialistų socialinę komunikavimo kompetenciją bendraujant su PGU.

(8) Didinant galimybes PGU gauti sveikatos priežiūros paslaugas:

- suteikti PGU kvalifikuotą ir profesionalią farmakologinę bei psichologinę pagalbą;
- užtikrinti nuolatinės pirminės sveikatos priežiūros paslaugas;
- užtikrinti sveikatos priežiūros paslaugų vientisumą kaupiant individualizuotą informaciją apie PGU;
- įtraukti PGU į bendrą sveikatos priežiūros draudimo sistemą;
- integruoti tarpininkus iš PGU atstovaujamų kultūrų sveikatos priežiūros institucijose padedant spręsti problemas;
- planuoti ir įgyvendinti sveikatos priežiūros paslaugas bendradarbiaujant su lokaliomis PGU bendruomenėmis;
- sistemingai vertinti ir vykdyti vertimo paslaugų kokybės stebėseną komunikuojant medikams ir PGU;
- efektyvinti komunikaciją sveikatos priežiūros infrastruktūroje sveikatos priežiūros tarnyboms bendradarbiaujant skirtingose konkretaus miesto dalyse.

V. DARBO RINKA, UŽIMTUMAS IR VERSLAS

(1) Sukuriant galimybes kvalifikuotiems PGU profesionalams integruotis į darbo rinką:

- pripažinti gimtojoje šalyje PGU įgytą išsilavinimą ir kvalifikaciją;
- suteikti galimybes PGU dirbti pagal įgytą kvalifikaciją;
- sudaryti PGU galimybes įgyti profesinę kvalifikaciją;
- sistemingai vertinti PGU turimas žinias ir įgūdžius;
- pripažinti PGU kaip ekonominį potencialą, prisidedantį prie prieglobstį suteikusių šalių gerovės.

(2) Skatinant ir įgyvendinant profesionalų savanorystę, kaip galimybę PGU susikurti praktinės veiklos potencialą integruotis į darbo rinką:

- realizuoti dirbančių PGU, kaip lokalių išteklių, savanorystę konsultuojant apie institucijas ir organizacijas neturinčius darbo ar besirengiančius dirbti kolegas PGU;
- sutelkti ir įpareigoti veikti patariamąją darbo grupę rengti ir ugdyti įvairius profesionalus sudarant galimybes suaugusiems PGU, jau turintiems kvalifikaciją, atlikti praktiką prieglobstį suteikusių šalies veiklos institucijose pagal besimokančių asmenų poreikius;
- įgyvendinti savanoriškas kvalifikuotų PGU iniciatyvas veikti kaip mentoriams ir sudaryti galimybes mokytis praktiškai kolegoms PGU, kurie planuoja mokytis, mokosi ar turi kvalifikaciją, bet turi ją atnaujinti prieglobstį suteikusoje šalyje;
- profesionaliai tarpininkauti PGU darbinantis.

(3) Užtikrinant lygias galimybes darbo rinkoje:

- darbdaviams pripažinti PGU įgytą kvalifikaciją;
- PGU prisiimti atsakomybę už turimų prieglobstį suteikusių šalies valstybinės kalbos įgūdžių lygmenį bei įsipareigoti juos tobulinti;
- didinti PGU galimybes gauti sveikatos draudimą tapačiomis sąlygomis su prieglobstį suteikusių šalies piliečiais;
- gerinti informacijos gavimo sistemą apie PGU profesinės kvalifikacijos perkeliamumą iš užsienio / gimtosios šalies į valstybę, suteikusią prieglobstį, bei jos patvirtinimą;
- didinti PGU galimybes užsiregistruoti darbo biržoje;
- gryninti ir viešinti kriterijus, pagal kuriuos PGU (ne)priimami į darbą;
- plėtoti prieglobstį suteikusių šalies piliečių ir PGU lygiateisiškumą pretenduoti į tą pačią darbo vietą.

(4) Plėtojant darbdavių nuostatas:

- skatinti darbdavius vystyti tarpkultūrinę jautrumą, tarpkultūrinę kompetenciją ir socialinę kompetenciją;
- skatinti darbdavius gerbti PGU teises ir laisves;
- įpareigoti darbdavius oficialiai įdarbinti PGU ir sąžiningai išmokėti oficialų atlygį;
- skatinti darbdavius PGU mokėti pakankamą / orų atlygį, leidžiantį jiems visaverčiai patenkinti pagrindinius poreikius;
- skatinti darbdavius PGU mokėti adekvatų atlygį, kad jie patenkintų minimalius pragyvenimo poreikius, nepatirtų skurdo ir bado;
- skatinti darbdavių pagarbią ir sąžiningą elgseną su PGU, nepriklausomai nuo jų valstybinės kalbos įgūdžių.

(5) Palaikant PGU asmeninį atkaklumą ir motyvaciją dirbti:

- skatinti PGU asmeninę motyvaciją įsidarbinti ir kokybiškai dirbti;
- stiprinti PGU asmeninį atkaklumą ir pozityvumą siekiant įsidarbinti;
- skatinti PGU aktyviai ieškoti darbo.

(6) Paremiant PGU iniciatyvas pradėti ir įgyvendinti verslą:

- plėtoti finansinės paramos galimybes, sudarančias prielaidas PGU lėšas panaudoti prasmingai;
- didinti visavertės galimybes PGU steigti verslą baigus integracijos programą.

(7) Ugdant PGU gebėjimus organizuotis laisvalaikį:

- inicijuoti prasmingą užimtumą PGU gyvenant centre;
- įveiklinti PGU (jau) dalyvaujant integracijos programoje;
- parengti PGU priimti atsakomybę visose jiems reikšmingose gyvenimo srityse baigus integracijos programą.

VI. GALIMYBĖS MOKYTIS

(1) Tenkinant PGU mokymosi poreikius:

- vystyti ir plėtoti mokytojų tarpkultūrinę kompetenciją;
- plėtoti mokytojų užsienio kalbų įgūdžius;
- ugdyti mokykloje besimokančių vaikų bendruomeniškumą;
- plėtoti švietimo ir ugdymo institucijų bendruomenių supratimą apie socialinės įtraukties ir atskirties diskursų ryšį su PGU mokymosi visą gyvenimą galimybėmis;

- kurti bei sudaryti PGU savaiminio ir socialinio mokymosi galimybes ir pripažinti įgytas PGU kompetencijas;
- švietimo ir ugdymo sistemoje bei joje funkcionuojančiose institucijose telkti finansinius, materialinius, žmogiškuosius, (daugia)kultūrinius išteklius, kad būtų (pa)tenkinami suaugusiųjų ir / ar vaikų (PGU) mokymosi poreikiai.

(2) Plėtojant ugdymo personalo nuostatas ir vertybes:

- vystyti ir plėtoti mokytojų tarpkultūrinį jautrumą ir tarpkultūrinę kompetenciją, socialines komunikavimo bei užsienio kalbų kompetencijas;
- inicijuoti ir vykdyti mokytojų ksenofobijos bei nacionalizmo apraiškų prevenciją.

(3) Didinant švietimo galimybes visoms PGU amžiaus grupėms:

- prieglobstį suteikusioje šalyje pripažinti gimtojoje šalyje įgytas profesines kvalifikacijas;
- skatinti (finansinių) lengvatų teikimą suaugusiems PGU studijuoti aukštojoje mokykloje;
- skatinti įgyjamo profesinio mokymo integralumą su prieglobstį suteikusios šalies darbo rinkos tendencijomis bei poreikiais;
- inicijuoti ir organizuoti sisteminę pagalbą suaugusiems PGU pagal poreikius mokytis įvairiuose švietimo lygmenyse;
- kurti ir įgyvendinti pagalbos / paramos sistemą PGU mokantis;
- skatinti leidimo gyventi prieglobstį suteikusioje šalyje, teisės į mokslą ir galimybių mokytis bei išgyventi integralumą;
- didinti PGU turimų žinių ir įgūdžių vertinimo sistemos funkcionalumą.

VII. SOCIALINIAI TINKLAI IR SOCIALINIS KAPITALAS

(1) Atstovaujant PGU bendruomenėms sprendžiant problemas:

- skatinti ir įgyvendinti savanorių grupių veiklą padedant PGU mokytis užsienio kalbos ir ugdyti savosios kalbos įgūdžius;
- skatinti ir įgyvendinti savanorių grupių veiklą konsultuojant PGU ir teikiant psichologinę paramą;
- tobulinti ir aktyvinti dienos centrų veiklą, teikti bazinę pagalbą PGU;
- inicijuoti ir organizuoti pagalbą PGU adaptuotis naujoje socialinėje aplinkoje.

(2) *Palaikant PGU ir jų artimųjų tarpusavio bendravimo iniciatyvas:*

- plėtoti individualaus, organizacinio ir sisteminio lygmens sampratas apie šeimos psichologinės ir moralinės paramos reikšmingumą PGU;
- plėtoti individualaus, organizacinio ir sisteminio lygmens sampratas apie draugų psichologinės ir moralinės paramos reikšmingumą PGU;
- plėtoti individualaus, organizacinio ir sisteminio lygmens sampratas apie bendravimo su tapačios etnokultūros vyresnio amžiaus žmonėmis reikšmingumą PGU;
- palaikyti ir skatinti PGU socialinius ryšius su religinėmis bendruomenėmis;
- skatinti ir palaikyti nuolatinį ir sistemingą PGU kontaktavimą su etnine bendruomene prieglobstį suteikusioje šalyje ir už jos ribų.

(3) *Skatinant PGU kurti naujus socialinius kontaktus tarp PGU ir prieglobstį suteikusių šalių bendruomenių:*

- skatinti PGU plėtoti turimus prieglobstį suteikusių šalių valstybinės kalbos įgūdžius;
- plėtoti prieglobstį suteikusių šalių piliečių tarpkultūrinę bei socialinę kompetenciją;
- formuoti prieglobstį suteikusių šalių piliečių nuostatas;
- švelninti prieglobstį suteikusių šalių piliečių stereotipus;
- sudaryti PGU sąlygas atstovauti sau kuriant socialinius ryšius prieglobstį suteikusioje šalyje;
- skatinti ir remti PGU ir prieglobstį suteikusių šalių piliečių norą bendrauti ir bendradarbiauti;
- skatinti PGU bei prieglobstį suteikusių šalių piliečių įpročių integravimą ir suderinamumą remiantis tolerancija ir pakantumu.

(4) *Tenkinant poreikį kurti socialinį kapitalą daugiaetninėse PGU bendruomenėse:*

- skatinti PGU bendruomenių tarpkultūrinio socialinio kapitalo plėtotę;
- skatinti ir remti PGU bendruomenių narių artimumą ir liberalumą;
- remti PGU bendruomenių iniciatyvas įgyvendinti tarpkultūrinį integravimą kuriant socialinį kapitalą;
- skatinti ir remti skirtingų šalių atstovų – PGU – socialinius tinklus ir bendradarbiavimą.

(5) Palaikant socialinių tinklų pritaikomumą PGU judėti ir palaikyti ilgalaikius ryšius su gimtąja šalimi:

- skatinti PGU kurti ir palaikyti ilgalaikius socialinius tinklus;
- plėsti PGU judumo galimybes šalyje ir už jos ribų;
- skatinti PGU atsakomybę aktyviai veikti ir pristatyti save;
- skatinti etnines bendruomenes priimti atsakomybę reprezentuoti PGU;
- skatinti PGU bendruomenių iniciatyvumą įvairiose srityse bei sistemose ir lygmenyse;
- sudaryti sisteminės PGU emancipacijos prielaidas prieglobstį suteikusioje šalyje.

VIII. VISUOMENĖS NUOSTATOS

(1) Mažinant diskriminacijos raišką medijose:

- skatinti ir inicijuoti pozityvių diskursų apie PGU išsakymą spaudoje;
- skatinti ir inicijuoti pozityvios visuomenės nuomonės formavimą apie PGU medijose;
- skatinti ir inicijuoti objektyvios informacijos apie PGU pateikimą medijose.

(2) Mažinant etiketizavimo raišką visuomenėje:

- visuomenės mastu vykdyti PGU etiketizavimo prevenciją skatinant nevartoti diskriminuojančių konceptų;
- švelninti „normalumo“ konstrukto apraiškas visuomenėje;
- atpažinti bei pripažinti etnokultūrinės aplinkos ryšį su PGU elgsena ir veiklumu.

(3) Mažinant ksenofobijos raišką visuomenėje:

- mažinti PGU atskirtį (socialinėje, sveikatos priežiūros, švietimo sistemose ir darbo rinkoje);
- inicijuoti ir vykdyti institucinio ir / ar atviro rasizmo prieš PGU prevenciją;
- įgyvendinti PGU teisinius principus visuomenėje bei socialinės įtraukties politiką šalies mastu;
- inicijuoti ir vykdyti „nacionalinio standarto“ PGU atžvilgiu, PGU diskriminacijos ir atskirties prevenciją visuomenės mastu;
- remti PGU bendruomenes ir šeimas, kad būtų stiprinamas jų vaidmuo išlaikant etninį identitetą;

- remti ir stiprinti pasitikėjimą tarp PGU ir prieglobstį suteikusios šalies piliečių;
- remti ir stiprinti prieglobstį suteikusios šalies piliečių atvirumą ir geranoriškumą PGU kultūriniais skirtumams.

(4) *Gerinant komunikavimo kokybę:*

- visuomenės mastu skatinti ir plėtoti tarpkultūrinį jautrumą komunikuojant PGU ir prieglobstį suteikusios šalies piliečiams, pareigūnams ar kitiems formalių institucijų / darbo rinkos atstovams;
- pripažinti PGU žmogiškojo orumo raišką komunikuojant įvairiose sistemose, struktūrose ar lygmenyse;
- skatinti ir remti bei plėtoti prieglobstį suteikusios šalies piliečių lygiavertį komunikavimą su PGU.

IX. POREIKIŲ TENKINIMO PRIELAIDOS

(1) *Sudarant ar kuriant prielaidas tenkinti PGU socialinius poreikius:*

- tobulinti informavimo ir plėtoti informuotumo komponentus individualiame, organizaciniame ir sisteminiame lygmenyse bei įvairiose sistemose;
- skatinti PGU vystyti bei plėtoti prieglobstį suteikusios šalies valstybinės kalbos įgūdžius;
- kurti PGU paremiančias aplinkas individualiame, organizaciniame ir sisteminiame lygmenyse bei įvairiose sistemose;
- skatinti spaudoje viešinamos informacijos apie PGU etiškumą;
- tobulinti PGU aktualias mokymosi bei transporto infrastruktūras;
- optimizuoti PGU apgyvendinimo geografiją.

(2) *Sudarant ar kuriant prielaidas tenkinti PGU fizinius poreikius:*

- plėtoti PGU aprūpinimo socialiniu / tinkamu būstu galimybes;
- plėtoti sveikatos priežiūros specialistų tarpkultūrinę kompetenciją;
- skatinti PGU tobulinti gyvenimo stilių ir sveikatos elgseną.

(3) *Sudarant ar kuriant prielaidas tenkinti PGU psichikos sveikatos poreikius:*

- pripažinti kultūrinių faktorių aktualumą prieglobstį suteikusioje šalyje;
- atpažinti potrauminį sindromą ir kultūriškai jautriai diagnozuoti bei gydyti;

- kalbos įgūdžių ir kultūrinio jautrumo integralumas vertėjaujant, kai komunikuoja sveikatos priežiūros specialistai ir PGU;
- trumpinti PGU ilgalaikę izoliaciją uždaroje infrastruktūroje nuo šalies visuomenės;
- skatinti ir palaikyti PGU kuo anksčiau įsitraukti į darbo rinką;
- optimizuoti formalių dokumentų tvarkymą;
- skatinti ir remti integruotą PGU saugumą, inkorporuojantį socialinius, psichologinius fizinius, kultūrinius, religinius, moralinius komponentus;
- skatinti tarpkultūrinį kompetentingumą visuomenės mastu;
- skatinti, palaikyti ir plėtoti PGU turimus regeneracinius gebėjimus prisitaikyti ir valdyti situacijas;
- inicijuoti ir vykdyti nuolatinės baimės ir įtampos prevenciją tarp PGU;
- inicijuoti ir vykdyti moralinio ir psichologinio spaudimo prevenciją tarp PGU.

(4) Sudarant ar kuriant prielaidas tenkinti PGU bendruosius sveikatos poreikius:

- tęstinai rinkti ir sisteminti informaciją apie PGU sveikatos istorijas;
- atpažinti bei pripažinti bendrųjų PGU simptomų specifiką;
- fiksuoti PGU alergiskumo specifiką;
- rinkti informaciją apie PGU vaistų vartojimo tradicijas ir įpročius.

(5) Sudarant ar kuriant prielaidas tenkinti PGU visuomenės sveikatos poreikius:

- inicijuoti ir vykdyti PGU vakcinaciją pagal nustatytus šalyje reikalavimus ir galiojančius teisės aktus;
- tęstinai rinkti ir sisteminti informaciją apie PGU žalingus įpročius, lytinę sveikatą ir kontracepciją, sergamumą infekcinėmis ligomis;
- plėtoti PGU galimybes gauti odontologo paslaugas.

(6) Sudarant ar kuriant prielaidas tenkinti PGU darnaus gyvenimo poreikius:

- skatinti ir palaikyti PGU integravimąsi į darbo rinką;
- skatinti PGU gaunamų sveikatos priežiūros paslaugų tarpkultūrinės dimensijos ir kokybės plėtotę;
- skatinti bendruomenės slaugos paslaugų kokybės plėtotę;
- realizuoti integruotą ir holistišką psichikos sveikatos priežiūrą;

- įgyvendinti kultūriškai jautrų PGU konsultavimą socialinėje, sveikatos priežiūros sistemose ir darbo rinkoje;
- inicijuoti visavertės socialinės paramos teikimą;
- skatinti kultūriniu jautrumu ir kompetentingu vertimu paremtą komunikavimą PGU prireikus sveikatos priežiūros paslaugų;
- skatinti kultūriškai kompetentingą PGU konsultavimą prireikus sveikatos (priežiūros) klausimais;
- pripažinti moteris jautriausia / pažeidžiama PGU grupe;
- inicijuoti ir vykdyti vietinio / lokalaus (šeimoje, bendruomenėje) smurto prieš PGU moteris prevenciją;
- inicijuoti, skatinti ir organizuoti daugiakryptę paramą PGU vaikams;
- remti orų PGU gyvenimą prieglobstį suteikusioje šalyje.

(7) *Sudarant ar kuriant prielaidas tenkinti PGU savivertės palaikymo poreikius:*

- skatinti ir palaikyti PGU ryžtingumą ir atkaklumą dalyvauti sprendžiant švietimo sistemos problemas;
- skatinti ir palaikyti PGU ryžtingumą ir atkaklumą dalyvauti sprendžiant socialinės sistemos problemas;
- inicijuoti ir realizuoti psichologinę pagalbą ir padėti PGU suvokti savo norus ir lūkesčius;
- skatinti ir remti NVO ir kitų organizacijų iniciatyvas didinti ir / ar sugrąžinti PGU motyvaciją kurti asmeninio gyvenimo kokybę.

X. MOKSLO METODOLOGIJOS SPRENDIMAI ATLIEKANT TYRIMUS

(1) *Vykdamas sisteminę mokslo šaltinių apžvalgą:*

- sudaryti mokslo šaltinių atrankos sistemą (anglų k. – *framework*);
- tikrinti ir vertinti sisteminės mokslo šaltinių apžvalgos metodologinį tinkamumą;
- empiriniais rezultatais argumentuoti teorinius svarstymus;
- siekti pateikiamų duomenų įvairiakryptiškumo ir integruotumo.

(2) *Siekiant tyrimo vykdymo metodologinio aiškumo:*

- tyrėjams plėtoti metodologinę kompetenciją bei metodiškai pasirengti tyrimams;
- tyrėjams įsipareigoti parengti teorinę sistemą (anglų k. – *framework*) iki empirinio tyrimo atlikimo;

- tyrėjams įsipareigoti pateikti empirinius rezultatus taikant validuotus testus ar apklausos instrumentus;
- skatinti tyrėjus atskleisti etninį išskirtinumą ir etninius ribotumus per skirtingas koncepcines sistemas (anglų k. – *framework*) bei foku-savimąsi į nacionalinį mąstymą kultūros, vietų ir identitetų kontekstuose;
- skatinti tyrėjus atskleisti etninį išskirtinumą ir etninius ribotumus diskursuose fokusuojantis į gimtąją šalį, svečią šalį ir jau atliktus tyrimus PGU klausimais;
- skatinti tyrėjus taikyti antropologinį ir dalyvavimo požiūrius bei lyginamojo antropologinio tyrimo strategijas PGU problematikos tyrimuose;
- tyrėjams įsipareigoti moksliskai pagrįsti taikomą tyrimo metodologiją, atitinkančią PGU kontekstą;
- tyrėjams įsipareigoti užtikrinti tyrimo dalyvių saugumą ir konfidencialumą tyrimuose bei perimti gerąsias tarptautinio ir nacionalinio masto PGU tyrimų patirtis;
- tyrėjams įsipareigoti taikyti tinkamas metodologines nuostatas ir strategijas tiriant PGU psichosocialinius veiksnius sveikatos ir gerovės klausimais;
- tyrėjams įsipareigoti taikyti tyrimų modelius, įtraukiančius PGU į prasingus apmąstymus apie asmeninį gyvenimą ir ateitį;
- tyrėjams įsipareigoti pateikti informatyvius validžius duomenis, informuojančius paslaugų teikimo atstovus, politikus ir praktikus;
- skatinti tyrėjus taikyti dalyvio veiklos tyrimą;
- tyrėjams įsipareigoti taikyti į vaiką koncentruotą nuostatą atliekant tyrimus su PGU vaikais.

Vilma ŽYDŽIŪNAITĖ

Profesorė, daktarė (socialiniai mokslai, edukologija)

Dirba Vytauto Didžiojo universitete Kokybės ir inovacijų centro vadove, Profesinio rengimo studijų centro vyriausiąja mokslo darbuotoja bei Edukologijos katedroje eina profesorės pareigas.

Parengė 139 mokslo publikacijas tarptautiniams ir nacionaliniams mokslo leidiniams, 4 monografijas, 7 mokslo studijas, 1 vadovėlį aukštajai mokyklai, 18 mokomųjų knygų.

Kompetenciją plėtojo ir kvalifikaciją tobulino Danijoje, Švedijoje, Suomijoje, Islandijoje, Portugalijoje, Ispanijoje, Graikijoje, Italijoje, Belgijoje, Olandijoje, Vokietijoje, Austrijoje, Šveicarijoje, Jungtinėje Karalystėje, Airijoje, Izraelyje, Kanadoje, Vengrijoje, Latvijoje, Estijoje.

Ži21

Monografija skirta aptarti PGU integraciją ir ją įvertinti. Knygoje pateikiamas PGU integracijos vertinimo modelis, suskirstytas į dešimt dimensijų, kurias sudaro kriterijai ir indikatoriai. Suformuluotos išvados ir rekomendacijos pagal dešimt modelio dimensijų, kurios aktualios praktikams, politikams ir tyrėjams bei mokslininkams.

UDK 364-054.6(474.5)

ISBN 978-609-95133-8-6

Vilma Žydžiūnaitė

PRIEGLOBSTĮ GAVUSIŲ UŽSIENIEČIŲ
INTEGRACIJOS VERTINIMO MODELIS (ĮRANKIS)

Monografija

Redaktorė Jurgita Jasiūnienė
Dizainerė maketuotoja Gitana Čibinskaitė

Išleido VšĮ „Sorre“
www.sorre-sorre.com